

130

TAMASI MIHÁLY

A kisárutermelő parasztság a népi
demokratikus átalakulásban

1945-1948.

/Kandidátusi értekezés/

Szeged

1978

TAMASI MIHÁLY

A kisárutermelő parasztság a népi
demokratikus átalakulásban

1945-1948.

/Kandidátusi értekezés/

Szeged

1978

T a r t a l o m

Bevezetés	3
I. A kisárutermelő parasztság társadalmi szerepe	6
A kisárutermelő parasztság a felszabadulás előtt	6
A kis- és középparasztság árutermelő jellege	6
Az árutermelő kis- és középparasztság területi elhelyezkedése	14
Az alföldi városok piacra termelő parasztsága	24
A kisárutermelő parasztság társadalmi- politikai arculata	31
A kisárutermelő parasztság a felszabadulás után	38
A parasztság átrétegződése	38
A kisárutermelő parasztság gazdasági viszonyainak alakulása a népi demokratikus átalakulás éveiben	50
A népi demokratikus agrárátalakulás ellentmondásai. Az árutermelő parasztság polgári törekvései	66
II. A kisárutermelő parasztság életviszonyai és gazdasági törekvései	78
A kisárutermelő parasztság gazdasági viszonyai a földreform után	78
A kisárutermelő parasztság gazdasági törekvései az infláció időszakában és a stabilizáció után	86
A népi demokratikus erők gyengesége a parasztság szövetkezeti mozgalmában	97

A belterjesen gazdálkodó kis- és középparasztság polgári törekvéseinek megerősödése	105
A népi demokratikus és a kapitalista erők harca a szövetkezeti mozgalomban	121
A kisárutermelő parasztság és a szocializmus építésére való áttérés	136
III. A kisárutermelő parasztság a népi demokratikus átalakulás politikai küzdelmeiben	145
A parasztság politikai szervezeteinek kiépülése a felszabadulás után	145
Az 1945-ös választások és a parasztság	154
A paraszti- kispolgári demokrácia erőinek meg- növekedése	164
A baloldali erők harca a kispárti vezetésű parasztegység megbontásáért	185
A burzsoá jobboldal kísérlete a kispolgári- paraszti demokrácia erőinek megnyerésére	195
Az 1947 augusztusi országgyűlési választások	207
A kisárutermelő parasztság a proletárdiktatura létrejöttének időszakában	227
Kitekintés	243
Rövidítések jegyzéke	254
Jegyzetek	263

B e v e z e t é s

A felszabadulás után a hazánkban végbemenő népi demokratikus forradalom kibontakozásának, győzelmének egyik alapvető kérdése volt, hogy a munkásosztály meg tudja-e nyerni szövetségesének a földreform eredményeképpen megnövekedett és a társadalom, a lakosság jelentős részét alkotó kisárutermelő parasztságot. A nagybirtokrendszer felszámolása, a demokratikus agrárátalakulás után a kiélezett politikai küzdelmekben a népi demokratikus erők és a hatalmát egyre inkább elvesztő burzsoázia élet-halál harca fejeződött ki. A népi demokratikus forradalom további sorsa jórészt attól függött, hogy a kisárutermelő, a birtokos parasztság kivel tart, a népi demokratikus erőkkel, vagy a burzsoáziával. Fennállott a veszélye annak, hogy a burzsoázia politikai befolyása megnövekszik a parasztság körében, hiszen az intenzív árutermelést folytató paraszti rétegek a feudális maradványok, a nagybirtokrendszer felszámolása után úgy érezték, hogy elérkezett az ő idejük, megnyílt számukra a "szabad", korlátozás nélküli fejlődés útja.

Azok az árutermelő paraszti rétegek, amelyek már a felszabadulás előtt is gazdálkodásuk belterjessé tételével, a piaci lehetőségek kihasználásával igyekeztek megtalálni a gazdasági felemelkedés útját, ez a törekvésük még inkább megerősödött a felszabadulás utáni években. A polgári agrárfejlődéshez fűződő illúziók, az árutermelő parasztság kistulajdonosi,

kispolgári ösztöneinek megnövekedése kedvező alapot nyújtott a polgári- burzsoá befolyás számára. A népi demokratikus erőknek elkeseredett politikai küzdelmek árán sikerült a birtokos parasztság jórészét kivonni az időlegesen megerősödött burzsoá politikai befolyás alól és így hazánkban is megteremtődtek a szocialista forradalom győzelmének politikai feltételei. Az 1947-es országgyűlési választások eredményei azonban azt bizonyították, hogy a jobboldali burzsoá erők - ha időlegesen is - nem jelentéktelen kispolgári, kisárutermelő tömegeket tudtak politikailag megzavarni.

A népi demokratikus fejlődés folyamatában erőteljesen megmutatkozott a kisárutermelő parasztság kispolgár természete, amely politikai ingadozásban jutott kifejezésre. A népi demokratikus átalakulás olyan kérdése és tanulsága ez, amely a későbbi történelmi fejlődés folyamán is éreztette hatását. A kisárutermelő parasztság gazdasági és társadalmi-politikai természetét a felszabadulás előtt a falukutató irodalom és a marxista kutatás is sokoldalúan vizsgálta.^{/1/} A kommunista párt, a népi demokratikus erők a kisárutermelő parasztság helyzetéből, kispolgár természetéből, ellentmondásos politikai fejlődéséből adódó következtetéseket kevésbé érvényesítették a felszabadulás utáni politikai küzdelmekben, annál is inkább, mert az ezirányú kutatómunka alig folytatódott. A történelmi kutatás azóta sem fordított elég figyelmet a kisárutermelő parasztság felszabadulás utáni fejlődésének mélyrehatóbb vizsgálatára.

A népi demokratikus forradalom folyamatait elemző gazdaságtörténelmi ^{/2/} és politikatörténelmi ^{/3/} művek a kisárutermelő

parasztságnak a felszabadulás utáni történeti fejlődésben betöltött szerepével átfogóan nem foglalkoztak. A gazdasági fejlődés és a politikai küzdelmek elemzése során érintették ugyan az egész parasztság s azon belül a birtokos parasztság helyzetének, fejlődésének, politikai állásfoglalásainak és a politikai küzdelmekben való részvételének sok kérdését, de összességében e fontos téma még elemzésre vár. Míndezideig nem született olyan mű, amely a kisárutermelő parasztság helyzetét, fejlődését, társadalmi- politikai arculatát, a népi demokratikus átalakulásban betöltött társadalmi, gazdasági és politikai szerepét összefoglalóan elemezte volna.

Dolgozatunkban arra teszünk kísérletet, hogy a kisárutermelő parasztság felszabadulás utáni társadalmi, gazdasági és politikai fejlődését, a népi demokratikus átalakulásban betöltött szerepét összefoglalóan elemezzük.

I. A kisárutermelő parasztság társadalmi szerepe

A kisárutermelő parasztság a felszabadulás előtt

A kis- és középparasztság árutermelő jellege

Az 1941-es népszámlálás szerint Magyarországon közel 800 ezer, földdel rendelkező parasztcsalád élt. Birtokkategóriák szerinti megoszlásuk a következő volt:

Az önál- lók száma	0-5 kh-on	5-10 gazdálkodó	10-20 birtokos	20-50 és bérlő	50-	Egyéb/ ^{1/} önálló
797.054	402.812	171.115	129.018	66.400	18.328	9.381
100.0	50,3	21,6	16,3	8,3	2,3	1,2

A parasztság többségét a 0-5 kh földdel rendelkező szegényparasztság alkotta. Nagyrészüket a saját földjén történő gazdálkodás mellett napszámmunkára, bérmunkára is kényszerült, gazdálkodása saját szükségleteinek kielégítését szolgálta, árutermelése elenyésző volt.

A parasztság árutermelésének értékéről, arányáról és jövedelméről némi képet alkothatunk a Magyar Gazdaságkutató Intézet korabeli elemzése alapján, amely a mezőgazdasági népesség 1938-39. évi jövedelmét vizsgálta.

A mezőgazdasági népesség jövedelmének megoszlása
felhasználás szerint ^{2/}

Megnevezés	1938/39 millió pengő	%
Összes jövedelmek	1,887	100,0
Saját fogyasztási szükséglet	709	37,6
Naturális tőkeképződés	38	2,0

Megnevezés	1938/39 millió pengő	%
A lakáshasználat értéke	104	5,5
<u>Pénzbevétel x</u>	<u>1.036</u>	<u>54,9</u>
A pénzbevétel felhasználása:		100,0
Egyenes adóteher, szociális biztosítás, kölcsönszolgálat	411	39,7
Fogyasztási iparcikkek	385	37,1
Beruházások	10	1,0
Egyéb szükségletek	90	8,7
Megtakarítások xx	140	13,5

x/ Az üzemi iparcikkfogyasztás értékének levonása után.

xx/ A tezaurált pénzösszeg figyelembevételével.

A mezőgazdasági árutermelés arányára következtethetünk abból, hogy a mezőgazdasági népesség jövedelmének alig több mint egyharmadát alkotta a saját szükséglet kielégítésére fordított mezőgazdasági termékek értéke, az értékesítésből származó bevétel az összes jövedelem nagyobb részét /54,9 %-át/ képezte. Az árutermelésből származó bevételek jórészét /40 %-át/ elvitte az adó és a parasztságot sújtó többi teher. Fogyasztási iparcikkvásárlásra a mezőgazdasági lakosság jövedelmének 37 százalékát fordította, beruházásra igen kevés összeg / 1 %/ került, a megtakarítás viszont elég magas arányú volt.

A mezőgazdaság pénzbevételei 1939-től kezdődően névlegesen jelentős mértékben emelkedtek, 1944-ig több mint kétszeresére nőttek. 1938-39. évi áron számítva azonban az 1938-39. évi 1220 millió pengőről 1943-44-re 946 millió pengőre csökkentek. Ebben döntő szerepet játszott a háborús infláció és a fokozatosan szigorított beszolgáltatási rendszer.

Az 5 holdon aluli parasztgazdaságok buzából nem tudtak piacra termelni, az értékesítésre kerülő kenyérgabona tulnyomó többségét az 5-20 holdas kis- és középparasztok termelték meg. A korabeli számítások szerint az 1934-38. évek átlagában a gabonafelhasználás az egyes birtokkategóriák szerint a következőképpen alakult:

Birtoknagyság	Gazdasági szükséglet		1.000 q		Eladható/3/ felesleg
	vetőmag	munkabér	Háztartási szükséglet		
0-5 kh.	buza	665	461	3.489	-
5-20 kh.	"	1.639	1.138	2.743	5.861
20 kh.felett	"	662	1.292	702	1.877

Az egyes birtokkategóriák területi arányainak és a tulajdonukban levő állatállomány mértékének összevetése képet ad a parasztság különböző rétegeinek állattenyésztési színvonaláról.

/1935-ös adatok//4/

Birtok kategóriák kh.	Terület %	sz.marha db.	%	sertés db.	%	baromfi db.	%
0-5	10,1	320.481	17,2	1,243.653	28,1	8,172.614	38,9
5-10	9,2	290.478	15,7	510.226	11,5	3.322.557	15,9
10-20	12,6	273.201	14,7	604.349	13,7	3,748.207	17,8
20-50	13,5	380.572	20,4	526.900	11,8	2,919.337	13,9
50-100	6,5	92.557	5,2	189.345	4,3	761.145	3,7
100-felett	48,1	500.249	26,8	1,361.050	30,6	1,054.922	9,8
	100,0	1,885.548	100,0	4,435.523	100,0	20,978.782	100,0

Az 5 holdon aluli gazdaságokban lévő állatállomány jelentős mértékben meghaladta az e gazdaságok területének arányát. Ez az azal magyarázható, hogy szinte minden kiserdő parasztcsalád, továbbá nem mezőgazdasági foglalkozású családok is tartottak sertést, baromfit, elvétele szarvasmarhát, elsősorban a családi szükségletek kielégítésére. /A néhány száz négyszögöles "birtokkal", földterülettel rendelkező mezőgazdasági és nem mezőgazdasági foglalkozású családok is neveltek jószágot, ezért haladja meg ilyen nagy arányban a 0-5 holdas birtokkategória tulajdonában lévő állatállomány aránya e kategória területi arányát./ A 0-5 holdas parasztgazdaságokból főleg baromfi, elvétele hizottsertés került értékesítésre. Az 5-50 holdas gazdaságok tulajdonában lévő szarvasmarhaállomány aránya meghaladta e gazdaságcsoporthoz tartozó területi arányát, legnagyobb mértékben a 20-50 holdas kategóriában. E közép-paraszti és gazdagparaszti gazdaságok foglalkoztak legintenzívebben értékesítés céljából is szarvasmarhatenyésztéssel.

A sertésállomány aránya az 5-50 holdas birtokkategóriákban már jobban követte e birtokcsoportok területi arányát, bár néhány százalékkal megelőzte azt. A baromfiállomány különösen az 5-20 holdas kis- és középparaszti gazdaságokban volt magas. Szembetűnő, hogy az 50 holdon felüli birtokkategóriáknál az állatállomány aránya jóval alacsonyabb volt területi arányuknál. A gazdagparaszti gazdaságok és a nagybirtokok állatsűrűsége messze elmaradt a kis- és középparaszti gazdaságoktól. A nagybirtokok és a gazdagparaszti gazdaságok egy részében az állattenyésztés külterjes, legeltető jellegű volt.

A 30-as évek második felében és a háború első időszakában az állatállomány - főleg a szarvasmarhaállomány - jelentős mértékben emelkedett. Hogy mely gazdaságcsoportokban fejlődött az állattenyésztés, arról az 1942-es, szintén birtokkategóriák szerinti állattenyésztési statisztika ad számot: /5/

Birtokkate- góriák kh.	Szarvasmarha db.	%	Sertés db.	%
0-5	569.977	24,1	1,845.297	39,6
5-10	409.206	17,3	497.346	10,7
10-20	502.866	21,2	697.374	14,9
20-50	385.529	16,2	579.067	12,5
50-100	100.960	4,7	166.845	3,5
100 felett	384.505	16,5	881.092	18,8
	2,363.043	100,0	4,667.021	100,0

Az 1935-ös és 1942-es adatok összevetéséből kitűnik, hogy mind a szarvasmarha-, mind a sertésállomány elsősorban az 5 holdon aluli gazdaságokban nőtt meg. E gazdaságkategóriáknál a szarvasmarhaállomány aránya az 1935-ös 17 százalékról 24,1 százalékra, a sertésállományé az 1935-ös 28 százalékról 39,6 százalékra emelkedett. Valószínű, hogy öröklés, a birtokok felaprózódása következtében sok gazdaság került az 5 holdon aluli

kategóriába 1935-től 1942-ig, amiről nem áll rendelkezésre statisztika és így az adatok kissé torzítanak. Az is szerepet játszott, hogy a kevésföldűek és a nem mezőgazdasági foglalkozásuk közül bizonyára többen tartottak jószágot, mint korábban. Egészében véve e kategóriánál a nagyarányú állatállomány-növekedés arról tanuskodik, hogy az 5 holdon aluli kisparaszti gazdaságok állattenyésztése fejlődött ezekben az években.

Nagyarányú volt a növekedés a 10-20 holdas középparaszti gazdaságokban is. Az e gazdaságok tulajdonában lévő szarvasmarha állomány aránya az 1935-ös 14,8 százalékról 21,2 százalékra, a sertésállományé 13,6 százalékról 14,9 százalékra emelkedett. A szarvasmarhaállomány stagnált, a sertésállomány pedig csökkent a gazdagparaszti gazdaságokban, s mind a szarvasmarha-, mind a sertésállomány visszaesett a nagybirtokokon.

Tudvalevő, hogy az állattenyésztésben milyen nagy fontosságú a kisgazdaságok rugalmassága, tenyésztői gondossága, s e tényezők pozitív hatása mutatkozott meg az állatállomány növekedésében. A háboru alatt a parasztgazdaságok pénzüket igyekeztek befektetni, s legjobb befektetésnek állatállományuk növelését tekintették. /6/

Kizárólag a földterület vagy az állatállomány alapján nem lehet pontosan megállapítani, hogy mely gazdaságkategóriák tartoznak az árutermelő gazdaságok csoportjába és melyek nem. Árutermelőnek azt a parasztgazdaságot tekinthetjük, amely nem csupán a háztartásban nélkülözhető felesleget viszi piacra, hanem termelését egyenesen a piaci igények szerint igyekszik alakítani. Rossz talajon külterjesen gazdálkodó, szemtermelést folytató, kevés állatot tartó 15-20 holdas gazdaság sem képes

árutermelésre. Belterjes gazdálkodás, piacra termelés esetén viszont 5 holdon aluli gazdaságot is árutermelőnek kell tekintenünk.

Az 5 holdon aluli kisparasztok körében is nem kevesen voltak olyanok, akik belterjes gazdálkodást folytattak, zöldség-, valamint szőlő- és gyümölcsstermeléssel, esetenként intenzív baromfitenyésztéssel foglalkoztak. Gazdálkodásuk nem azért minősíthető belterjesnek, mert valamivel korszerűbben termelték, mint a szemtermelést folytató parasztgazdaságok. Korszerű gépeket, technikai eszközöket ők sem használtak. Termelésük munkaigényes jellege, valamivel magasabb színvonala, nagyobb szakértelmet követelő munkájuk, rendszeres árutermelésük alapján tekinthetjük gazdálkodásukat belterjesnek. /7/

Az 1935-ös adatok szerint Magyarországon összesen 494.000 szőlőt is termelő gazdaság volt, amelyek 98,5 százalékát az 5 holdon aluli gazdaságok tették ki és ezek az összes szőlőterület 81 százalékát birtokolták. Azonban nemcsak mezőgazdasági keresők, parasztok, hanem értelmiségiek, kisiparosok, városi lakosok, kisemberek is nagy számban birtokoltak kis területű szőlőgazdaságot. A statisztikai adatok szerint mintegy 130.000 olyan, szántóterülettel is rendelkező, 5 holdon aluli gazdaság volt Magyarországon, amelyhez szőlőterület tartozott.

Gyümölcsstermeléssel is elsősorban a kisparaszti gazdaságok foglalkoztak. 1935-ben az ország gyümölcsfa állománya több mint 33 millió db-ot tett ki, amiből több mint 19 millió, vagyis 58 százalék tartozott a 10 holdon aluli gazdaságokhoz, bár itt magasabb volt a középparaszti és gazdagparaszti gazdaságok aránya, mint a szőlőstermelésben. /8/

Zöldségtermelés 1938-ban 100.612 holdon folyt az országban. Az összes zöldségtermő terület 64 százaléka 20 holdon aluli gazdaságokban volt. Az olyan fontos kertészeti termékek, mint a fűszerpaprika, paradicsom, vöröshagyma, fejeskáposzta, vetésterületének 70-85 százaléka a 20 holdon aluli gazdaságokra esett.^{/9/} A munkaigényes, belterjes gazdálkodást jelentő zöldségtermelés zömmel a 20 holdon aluli gazdaságokban folyt, de nem járunk messze az igazságtól, ha azt állítjuk, hogy a kertészkedő parasztok többsége 5 holdon aluli volt. Jelentős részük nem saját, hanem bérelt földön folytatott zöldségtermelést. Mivel egy gazdaságra 2-3 hold zöldségtermő terület számítható, mintegy 25-30 ezerre tehető azoknak a kisparasztoknak a száma, akik belterjes kertészeti kultúrát alakítottak ki és rendszeresen piacra termeltek.

Az 5 holdon aluli szőlő- és gyümölcstermelő kisparasztokkal együtt számuk mintegy 150-160 ezer körül mozgott. A 0-5 holdasok között ők alkották azt a réteget, amely rendszeresen piacra termelt, s jövedelme meghaladta a hagyományos gazdálkodást, szemtermelést folytató kisparasztság jövedelmi színvonalát.

Még így is 240-250 ezerre tehető azoknak a 0-5 holdas kisparasztoknak a létszáma, akik néhány holdas parcellájukon alig tudták megélhetésüket biztosítani, rendszeresen bérmunkát kényszerültek vállalni.

Az 5-10 holdas kis- és középparaszti gazdaságok jórészt árutermelést folytattak, bár a hagyományosan, külterjesen gazdálkodó parasztok termésükből keveset tudtak értékesíteni és jövedelmük is alig haladta meg a szegényparasztságét. Nagyobb

arányban csak a belterjesen gazdálkodó, zöldség- és gyümölcs-szőlőtermeléssel is foglalkozó 5-10 holdasok, továbbá a 10-20 holdas középparasztok voltak képesek nagyobb arányban piacra termelni.

A háborus mezőgazdasági konjunktúra kedvezett a zöldség-, valamint a szőlő- és gyümölcsstermelésnek. A zöldségtermő terület az 1938-as 100 ezer holdról 1944-re 120.407 kh-ra emelkedett. A szőlőtelepítés a háboru éve alatt is nagy ütemben folytatódott és az összes szőlőterület az 1938-as 380.350 kh-ról 1945-re 415.602 kh-ra nőtt.^{/10/} Ez azt is jelentette, hogy a belterjesen gazdálkodó, zöldség- és szőlő, gyümölcsstermelést folytató parasztok létszáma is - mintegy 10-15 százalékkal - növekedett.

A beszolgáltatás a kertészeti termékekre, a szőlőre és a gyümölcsre nem terjedt ki, bár a földterület kataszteri tiszta jövedelme után kivetett beszolgáltatást e termékek egy részével is lehetett teljesíteni. A zöldség, a szőlő- és gyümölcs, a bor tehát zömmel a piacon, a kereskedelemben került értékesítésre, és mivel elsősorban e termékek árai emelkedtek, a gazdagparaszság mellett elsősorban a zöldség-, a gyümölcs- és szőlőtermelő parasztság tudta kihasználni a háborus mezőgazdasági konjunkturát. A háborus évek alatt kialakult a "feketepiac", amelynek fő árucikkei közé tartozott a bor és a pálinka, s ez szintén az említett paraszti rétegnek kedvezett.

A középparasztok és gazdagparasztok egyik fő bevételi forrása az állattenyésztés volt. Az árutermelő parasztság helyzete is azonban kedvezőtlen hatást gyakorolt a háborus infláció, a mind szigorubbá váló beszolgáltatási rendszer. Főleg a

hagyományos gazdálkodást folytató kisparasztságot sujtotta a beszolgáltatás, hiszen a legfontosabb élelmicikkeket, a kenyér-gabonát és zsirt kellett beszolgáltatni az államnak. Korszerűtlen, csak a családi ellátást szolgáló gazdálkodása miatt áruter- melése jelentéktelen volt, és így nem is jutott nagyobb jövede- lemhez.

Noha ezekben az években a mezőgazdasági lakosság jövedel- me egészében visszaesett, mégis van bizonyos alapunk feltételezni, hogy a belterjes mezőgazdasági kulturák termelésével foglalkozó - zömében kisparasztság - és a nagyobb arányú állattenyésztést folytató közép- és főleg gazdagparasztság jövedelme az átlagos- nál kisebb mértékben csökkent, esetleg még emelkedett is.

Az árutermelő kis- és középparasztság területi elhelyezkedése

Az árutermelő, birtokos parasztság területi elhelyezkedé- sét a mezőgazdasági keresők népességén belüli - területenként változó - aránya alapján tudjuk megítélni. A birtokos paraszt- ság aránya 70-75 százalékkal a Dunántulon volt a legnagyobb, az Alföldön és Északon azonban csak 60-65 százalékot ért el./11/

A parasztság két alapvető csoportja, a kis- és középparaszt- ság megoszlása szinte azonos volt az ország egész területén, amit az alábbi táblázat is bizonyít:

Az egyes birtoknagyságcsoportok aránya 1935-ben /12/

Ország- rész	Össz.	1 h-nál kisebb szántó- föld nélkül	1 h-nál kisebb szántó- földes	1-5 h	5-50 h	50-100 h	100-500 h	500 hold felett
Dunántul	100,0	16,7	21,7	36,9	23,2	0,4	0,3	0,8
Alföld	100,0	24,8	18,4	32,7	22,4	1,1	0,6	--
Észak	100,0	19,1	21,1	37,0	21,3	0,7	0,8	--
Össz.:	100,0	20,8	20,2	35,2	22,6	0,7	0,5	--

Az Alföldön magasabb volt az egy holdnál kisebb, szántó-föld nélküli gazdaságok aránya, mint Északon és a Dunántulon, ahol a legalacsonyabb volt e birtokkategória részesedése. Viszont az egy hold alatti, szántófölddel rendelkező, továbbá az 1-5 holdas kisparaszti gazdaságok aránya az Alföldön volt a legalacsonyabb, a dunántuli és az északi arány között nem volt lényeges különbség. Az 5-50 holdas birtokkategória súlya a Dunántulon volt a legnagyobb, utána az Alföld következett, majd Észak. Eszerint az 1-5 holdas kisparasztság nagyobb súlyt képviselt a Dunántulon és Északon, mint az Alföldön, a középparasztság is nagyobb mértékben volt található a Dunántulon.

Ezek a statisztikai átlagadatok azonban nem tükrözik eléggé az árutermelő parasztság tényleges gazdasági súlyát, területi megoszlását. Hiszen a belterjesen gazdálkodó, zöldség-, gyümölcs- és szőlőtermeléssel foglalkozó 2-5 holdas parasztgazdaságok árutermelése, gazdasági súlya elérte a középparaszti gazdaságokét. Másfelől viszont nem volt kivételes, vagy ritka jelenség, hogy rossz talajon, kedvezőtlen körülmények között, külterjesen gazdálkodó 10-15 holdas középparaszttok - gazdasági erejüket, jövedelmüket tekintve - szegényparaszti színvonalon éltek. Eppen ezért figyelembe véve, hogy csak a vetésterület nagyságát, vagy

az állatok számát szem előtt tartó általános mezőgazdasági statisztika adataira támaszkodó következtetések tévesnek bizonyulnak, indokolt az árutermelő parasztság viszonyait alaposabban, sokoldalubban vizsgálni.

Az árutermelő kis- és középparasztság területi elhelyezkedéséről realisabb képet kapunk, ha megvizsgáljuk az állattenyésztés fejlettségét az egyes vidékeken és a belterjes mezőgazdasági kulturák arányát.

Mivel az állattenyésztés zömmel az 50 holdon aluli gazdaságokban összpontosult, az állattállomány területi megoszlására vonatkozó adatokból valamelyest következtethetünk a különböző vidékeken élő parasztság gazdasági viszonyaira.

Az állattállomány területi megoszlása 1935-ben %-osan^{/13/}

	Dunántul	Alföld	Észak	Magyarország
szarvasmarha	50,1	36,5	13,4	100
sertés	43,1	46,8	10,1	100
ló	36,5	51,5	12,0	100
Összes számos- állat:	45,0	42,2	12,8	100

Az ország összes állattállományából legnagyobb arányban a Dunántul részesedett, megelőzte a nagyobb területű Alföldet. A Dunántul fejlettebb állattenyésztését bizonyította, hogy 1935-ben az Alföldön egy számosállatra 4,4 hold szántó föld esett, a Dunántulon viszont csak 3,1 hold. Még nagyobb volt a különbség a szarvasmarha tekintetében. Az Alföldön ugyanis 8,8 hold, a Dunántulon csak 4,8 hold jutott egy szarvasmarhára.^{/14/} A Dunántulon és Északon főleg a szarvasmarhatenyésztés volt fejlett, az Alföld egyes területein pedig a sertésenyésztés. A paraszti

Árutermelés szempontjából a szarvasmarha- és sertéstenyésztésnek, valamint a baromfitenyésztésnek volt jelentősége.

A fő szarvasmarhatenyésztő területek a nyugat-dunántuli megyék /Győr-Ménfőcsanak, Vas, Zala/ voltak, amelyekhez Tolna, Baranya, Somogy egyes községei csatlakoztak. Északon Borsod, Abauj, Zemplén és Heves megyében volt viszonylag magas a szarvasmarhaállomány. Az Alföldön Szabolcs és Szatmár megye északi és keleti részén folyt viszonylag fejlettebb szarvasmarha-tenyésztés. Fmlítésre méltó szarvasmarha-tenyésztő, tejtermelő körzet volt még Budapest környéke, ahol a kedvező értékesítési lehetőségek ösztönzőleg hatottak a tejtermelésre.

A dunántuli és északi szarvasmarha-tenyésztés fejlettebb voltát nem csak a magasabb állatsűrűség, hanem a kedvezőbb fajtaösszteétel is bizonyította. A 30-as évek közepén az Alföldön a szarvasmarhaállomány egynegyedét még a gyengébb tejhozamu magyar szürke alkotta, amikor a Dunántulon már a magasabb értékű piros-tarka vált uralkodóvá.

A sertéstenyésztés fő községei Dél-Kelet-Dunántulon, Bács-Bodrog megyében, a Duna völgyében és Dél-Tiszántulon voltak. A sertéstenyésztés is fejlettebb volt a Dunántulon, mint az Alföldön, mert míg 1935-ben országosan a sertésállománynak csak 19 százaléka volt husfajta, addig Sopron környékén háromnegyed része, Vas megyében pedig fele.

A baromfitenyésztés a Duna-Tisza köze déli részén, és Dél-Tiszántulon ért el viszonylag magas fokot. Főleg azokban a mezőgazdasági községekben, ahol magas volt a kisgazdaságok aránya, és a kiterjedt tanyavilág kedvező lehetőséget nyújtott a baromfitenyésztéshez. /15/

Fontos belterjes mezőgazdasági kultúra volt a szőlő- és bortermelés, amely egyben magasfoku árutermelést is jelentett. A szőlőterület nagysága és részesedése az összes mezőgazdasági területből 1938-ban a fő tájegységek szerint: /16/

1.000 kh.

Dunántul	Alföld	Észak
125,1	189,5	47,2
2,0 %	2,6 %	1,9 %

Az ország főbb szőlő- és bortermelő területei 1938-ban /a szőlőterület arányának sorrendjében/:

Megye	Összes terület kh.	Szőlőterület kh.	%
Bács-Bodrog	323.631	21.886	6,76
Pest-Pilis-Solt-Kiskun	2,251.836	108.432	4,81
Tolna	626.190	24.797	3,95
Heves	651.876	25.307	3,88
Zala	845.058	26.794	3,17
Csongrád	601.574	18.774	3,12
Baranya	699.654	18.685	2,67

Fontos szőlő- és borvidék volt a tokaj-hegyaljai, a zempléni, amely azonban alig valamivel több mint 8.000 hold szőlőt jelentett, gazdasági jelentősége azonban igen nagy volt. Somogy megyében 19.480 kh. volt a szőlőterület, ez azonban nem jelentett egységes, összefüggő szőlő- és borvidéket és az összes mezőgazdasági területnek mindössze 1,67 százalékát tette ki.

A gyümölcstermelés jórészt a szőlőgazdaságokban folyt, azok kiegészítője volt, így területi megoszlása jórészt követte a szőlőterületeket. A megyék /jelenlegi közigazgatási beosztás szerint/ részesedése az ország összes gyümölcsfa állományából 1935-ben a következő volt. Első helyen állt Pest megye 12,12 százalékkal, majd Csongrád megye 6,85 százalékkal és Borsod-Abauj-Zemplén megye 6,59 százalékkal. A megyék és a járások sorrendje

/a jelenlegi közigazgatási beosztás szerint/ a gyümölcsfák
100 kh. mezőgazdasági területre számított sűrűsége tekintetében
1935-ben: /17/

Megyék	100 kh-ra jutó gyümölcsfák száma	Járások	100 kh-ra jutó gyümölcsfák száma
Pest	436	budai	1,651
Zala	341	szentendrei	984
Csongrád	322	szobi	562
		zalaszentgróti	513
		vádi	497
		kecskeméti	485

E fő gyümölcstermelő területek mellett a Horthy-korszakban egyre nőtt a szabolcs-szatmári almatermő körzet jelentősége, amely a 30-as évek közepén már az ország almafa állományának 10,59 százalékát foglalta magában.

A zöldségtermelés is elsősorban a Duna-Tisza közén /Nagykőrös, Kecskemét, Cegléd, Szeged, Kalocsa/, Budapest környékén, valamint Makó környékén összpontosult. A 30-as években Pest-Pilis-Solt-Kiskun, Bács-Bodrog és Csongrád megye termelte az összes zöldségfélék több, mint felét. /18/ Az adatok alapján tehát megállapítható, hogy a belterjes mezőgazdálkodás, az intenzív állattenyésztés, a nagyobb arányú paraszti árutermelés központjai a következőképpen oszlottak meg az országban: A fő állattenyésztő körzetek, a dunántuli, az északi és a Budapest környéki szarvasmarhatenyésztő és tejtermelő területek, a dunántuli, a Bács-Bodrog megyei és a dél-tiszántuli sertésstenyésztő, valamint a dél-alföldi baromfitenyésztő területek egyben fontos paraszti árutermelő vidékek is voltak. A szőlő- és gyümölcs gazdálkodás, valamint a zöldségtermelés fő területe a Duna-Tisza köze, vagyis a korabeli Pest-Pilis-Solt-Kiskun, Bács-Bodrog megye, valamint Csongrád megye Duna-Tisza közeli része volt. Utána következett jelentőségében

Budapest környéke, majd a dunántuli fő szőlő- és gyümölcstermelő területek /a balatonmelléki, zalai, tolnai, baranyai/, továbbá a két északi, a tokaj-hegyaljai és a Heves megyei /Eger, Gyöngyös/ történelmi borvidék. Ezekhez a területekhez csatlakozott - különálló "szigetekként" a Kisalföld belterjes mezőgazdasága, a szabolcs-szatmári almatermelő körzet, a Makó környéki hagymatermelési és a szentesi zöldségtermelés körzete. Mivel a zöldség-, valamint a szőlő- és gyümölcstermesztéssel elsősorban a kis- és középparasztság foglalkozott, az említett területek egyben az árutermelő kis- és középparasztság központjai is voltak.

Mindemellett figyelembe kell venni, hogy e területeken is éltek, nem is kevés számban, olyan parasztesaládok, amelyek kilterjesen gazdálkodtak, sem zöldség-, sem szőlő-, gyümölcstermeléssel nem foglalkoztak és így árutermelésük is kezdetleges, alacsony színvonalú volt. Kecskeméten például, ahol nagyarányú volt a szőlőtermelés, a mintegy 10.000 gazdaság közül csak 5.600-ban volt szőlő is, Szegeden a több mint 20.000 gazdaságnak csak egyharmada folytatott szőlőtermelést, a községekben pedig még alacsonyabb volt a szőlőgazdálkodást is folytató parasztgazdaságok aránya. /19/

Az árutermelő kis- és középparasztság területi elhelyezkedésének vizsgálatához némi további támpontot nyújtanak a haszonbérleti viszonyokról szóló adatok. 1935-ben a földbirtokból haszonbérbe adott terület aránya az Alföldön 21 százalékot tett ki, a Dunántulon csak 15,3 százalékot, Északon pedig még kevesebbet, 12,1 százalékot. Legmagasabb volt a bérbeadott terület aránya a nagy alföldi mezőgazdasági városokban. A megyék és a

törvényhatósági jogu városok sorrendje a következőképpen alakult a bérbeadott terület nagysága alapján: /20/

A földbirtokok bérbeadott területe az összes terület százalékában
1935-ben

Debrecen	37,1
Szeged	33,7
Kecskemét	28,7
Hódmezővásárhely	28,2
Hajdu megye	27,0
Jász-Nagykun-Szolnok megye	26,6

Ezek az adatok azonban nem adnak számot arról, hogy a bérbeadott területből a bérlők mely kategóriái részesedtek. A 100 kh-nál nagyobb birtokok haszonbérbe adott területéből kialakított 100 kh-nál kisebb bérletek aránya szintén az alföldi, nagy mezőgazdasági városokban, illetve megyékben volt a legmagasabb. A 100 kh-n aluli bérletek aránya alapján számított sorrend a megyék között 1935-ben: /21/

A 100 kh-nál nagyobb birtokok haszonbérbe adott területéből

100 kh-nál kisebb bérletekre esik %-ban

Csongrád megye, Szegeddel és Hmvasárhellyel együtt	71,2
Csanád megye	66,6
Hajdu megye Debrecennel együtt	48,7
Békés megye	45,8
Pest-Pilis-Solt-Kiskun megye Kecskeméttel együtt	36,1
Bács-Bodrog megye B _a jával együtt	31,8

Ezek az adatok is azt tükrözik tehát, hogy a kis- és középparasztság sulya a Duna-Tisza közén, a Csanád megyei, Makó környéki hagymatermelő körzetekben és néhány más tiszántuli megyében volt jelentős. Különleges szerepük volt a nagy, alföldi mezőgazdasági városoknak /Kecskemét, Szeged, Hódmezővásárhely, Debrecen/, amelyek hatalmas /40-60.000 holdas/ birtokaikat jórészt kisbérletek útján hasznosították.

A belterjes mezőgazdasági kulturák, a zöldség-, valamint a szőlő- és gyümölcsstermelés területi elhelyezkedéséről, a kisbérletek arányáról szóló adatok egyaránt arról tanuskodnak, hogy az ország mezőgazdaságának 3 nagy területi egységre /Dunántul, Alföld, Észak/ tagolása nem mindenben felel meg a valóságos viszonyoknak. A három említett régió mellett külön, elütő sajátosságokkal rendelkező egységet képezett a Duna-Tisza köze Budapest környékével /a budai oldalt is számítva/ együtt. Igaz, a Duna-Tisza köze és a Tiszántul mezőgazdasága között sok hasonló vonás is volt /a mezőgazdasági városok szerepe, a kisbérletek magas aránya/. A döntő különbség azonban mégis az, hogy a Duna-Tisza köze a belterjes mezőgazdasági termelés /a zöldség-, a szőlő- és gyümölcs kultúra/ központja volt, míg a Tiszántulon a hagyományos szemtermelés, a külterjes gazdálkodás volt az uralkodó, s a belterjes mezőgazdasági kulturák csak egyes körzetekben /szabolcsi alma, makói hagyma stb./ voltak jelen. Fontos, meghatározó jellemzője volt még a Duna-Tisza köze mezőgazdaságának, hogy míg a feudális eredetű nagybirtok /1.000 kh-on felül/ aránya a Dunántulon elérte a 26,4 százalékot, Északon a 22,4 százalékot, az egész Alföldön a 17,8 százalékot, addig Bács-Bodrog és Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegyében /a törvényhatósági jogú városok nélkül/ csak 6,5 százalékot tett ki, ami elenyésző az ország más területeihez viszonyítva. /22/

Csongrád megye Duna-Tisza közti részén volt ugyan néhány feudális eredetű nagybirtok, legnagyobb a több mint 40 ezer holdas Pallavicini-uradalom, de itt terült el Szeged város magán nagybirtok nélküli 146.000 holdas határa. A város 64.000 holdas birtoka nagyrészt: 45.000 holdat kisbérletekként hasznosított, a saját kezelésében tartott birtok tulnyomó többsége viszont legelő és erdő volt. /23/

A Duna-Tisza közén a legnagyobb, feudális eredetű nagybirtok a kalocsai római katolikus érsekségé volt 59.242 holddal, amelyből azonban csak 18.644 holdat tett ki a szántó, a többi erdő és legelő volt, a szántó jórészét pedig bérbe adták. Az itt található mezőgazdasági városok határában a feudális eredetű magánbirtokok elenyésző területet foglaltak el. A Duna-Tisza középső részén az 1.000 kh-nál nagyobb birtokok területének közel kétharmadát rét, legelő, erdő, nádas és földadó alá nem eső terület tette ki, területük egyharmadát pedig bérlők használták.

A nagybirtokok zöme külterjes gazdálkodást, szemtermelést folytatott. A parasztgazdaságok termelési vonatkozásban, a gazdálkodás színvonalát tekintve megelőzték a feudális eredetű nagybirtokokat, bár a néhány tőkés bér gazdasággal nem vehették fel a versenyt. /24/

A dunántuli kis- és középparasztság fejlettebb gazdálkodást folytatott, mint a külterjesen gazdálkodó tiszántuli parasztság. Főleg az állattenyésztés, a tejtermelés volt korszerűbb a Dunántulton, sőt Északon is, mint a Tiszántulton, az egész Alföldön. A belterjes mezőgazdasági kulturák fejlesztésében azonban a Duna-Tisza közének parasztsága járt az élen. Erdei Ferenc a kérdést vizsgálva a következőket állapította meg: "nincs a Dunántulnak számontartott remeke, kivéve a szőlővidékeket ... Az Alföldnek pedig sok van. A szegedi paprika, a makói hagyma, az orosházi, vásárhelyi és halasi pulyka és baromfi^s a Három Város /Kecskemét, Nagykőrös, Cegléd/ kerti remekei ... Kecskeméten is a kisparasztság volt, zsellér, törpe- és kisbirtokos egyformán, a gyümölcs- és szőlőkultúra kifejlesztő csoportja, de a vezetők itt építő szándéku urak ... Míg Makón, Kőrösön

és Szegeden teljesen paraszti teljesítmény volt a kertészet." /25/

A gyümölcs- és zöldségkultúra mellett az állattenyésztés egyes ágazatainak fejlesztésében is kiemelkedő szerepet töltött be a Duna-Tisza közének parasztsága. A baromfiállomány legmagasabb volt Csongrád és Bács-Bodrog megyében, valamint Kiskunhalas, Kiskunfélegyháza környékén. A sertésenyésztés Bács-Bodrog megyében volt fejlett. /26/

Az alföldi városok piacra termelő parasztsága

Az árutermelő kis- és középparasztság helyzetét vizsgálva külön figyelmet kell fordítani az alföldi városok parasztságának helyzetére, hiszen e helyeken a feudális maradványok kevésbé éreztették hatásukat. Mégis különbséget kell tenni a külterjes mezőgazdaságu és a munkaigényes mezőgazdasági kultúrát képviselő városok közé. Erdei Ferenc a nagykun és a hajdu városokat /Karcag, Kisujszállás, Turkeve, Hajduszoboszló, Hajduböszörmény, Hajdunánás/ úgy jellemezte, mint a fekete-föld és a nagy szikes puszták városait, amelyek tanyarendszere nem vált sűrű hálózattá és intenzív mezőgazdasági kulturájuk nem fejlődött ki. /27/

A jársz-kiskun városokról azt állapította meg, hogy homokos földjükön részben kertészeti kultúrát honosítottak meg, s külön csoportnak tekintette a "három várost" /Kecskemét, Nagykőrös, Cegléd/ amelyekben egyesültek az alföldi agrárvárosok összes vonásai. /28/ A Futóhomok c. művében pedig arról ír, hogy "a mezővárosok ... az agrikultúra eredményesebb ágait" fejlesztették ki, és példaként Kecskemétet, Nagykőröset, Ceglédet

jelölte meg.^{/29/} Ugy vélte, hogy - ha korlátozottan is -, de ezeknek a városoknak a fejlődésében megtalálhatók az un. amerikai utas agrárfejlődés bizonyos vonásai.^{/30/}

Az egyes paraszti rétegek arányait, a birtokmegoszlást tükröző statisztikai adatok és a fejlődési tendenciák tüzetesebb elemzése azonban arra figyelmeztet, hogy egyrészt az említett városokban ellentmondásosan érvényesültek az un. amerikai utas agrárfejlődés bizonyos elemei, másrészt szélesíteni lehet azoknak a városoknak a körét, amelyekben szintén megtalálhatók az un. amerikai utas agrárfejlődés egyes vonásai. Elsősorban Szeged és Makó jöhet számításba, hiszen e városok határában sem volt feudális magánbirtok, és belterjes zöldség-, illetve gyümölcskultúra alakult ki. Szegeden a nagyszámu kisbérlőnek biztosságot nyújtott, hogy a bérleti idő hosszu, 20-25 év volt, amit általában meghosszabbítottak, s bérletükön tanyát építettek, szőlőt, gyümölcsöst telepítettek, és a bérletük örökölhető volt.^{/31/}

A parasztság rétegződése a következő képet mutatta azokban a mezőgazdasági városokban, amelyeknél érvényesültek az un. amerikai utas agrárfejlődés bizonyos vonásai:^{/32/}

A mezőgazdasági keresők megoszlása a gazdaság nagysága szerinti százalékban

Városok	0-5 h-onl	5-20 h-onl	20-50 h-onl	50 felett	Egyéb	%
	gazdálkodó birtokos és bérlő					
Kecskemét	46,3	30,8	16,0	6,2	0,7	100
Nagykőrös	44,1	31,2	16,8	7,5	0,4	100
Cegléd	49,2	33,4	13,2	4,0	0,2	100
Kiskunfélegyháza	44,0	36,0	13,8	5,8	0,4	100
Kiskunhalas	41,5	29,5	15,6	12,9	0,5	100
Szeged	44,7	45,1	8,8	1,3	0,1	100
Makó	46,1	38,9	12,3	2,5	0,2	100
Magyarország összesen:	50,3	37,9	8,3	2,3	1,2	100

Az adatok egyértelműen arról tanuskodnak, hogy ezekben a városokban is előrehaladt a parasztság differenciálódása, az agrártársadalom polarizálódása, s különösen figyelemre méltó, hogy az 50 holdon felüli nagygazdák és uribirtokosok aránya a legtöbb helyen jóval meghaladta az országos átlagot. E réteg gazdasági sulya, szerepe igen jelentős volt e városok legtöbbszörében, amiből arra lehet következtetni, hogy a kapitalista fejlődés élén elsősorban ezek jártak. Erdei Ferenc 1937-ben a Futóhomok c. művében azt írta, hogy "az újabb gyümölcs telepítések frontján már nem a kisparasztság jár elől, hanem az értelmiségi birtokosok" és vannak olyan nagy szőlőgazdaságok, amelyek "kapitalista vállalati módszerrel dolgoznak".^{/33/}

Kecskeméten jelentős volt a 100 holdon felüli gazdagparaszti, uri és középbirtokok /3.000 holdig/ sulya, hiszen az összes terület több mint 17 százalékát birtokolták. Közöttük volt az egri római katolikus főkáptalan 1366 holdas, a római katolikus egyház 1400 holdas, a Héjjas család tagjainak több mint száz holdas birtoka, továbbá a Magyar-Olasz Bank 700 holdas, valamint a budapesti székhelyű Szőlőtermelő és Értékesítő Rt. több mint 500 holdas gazdasága. Ez utóbbiak már kapitalista módon szervezett gazdaságok voltak és nagy területen telepítettek szőlőt és gyümölcsöt.^{/34/} Nagykőrös agrártársadalmát is a gazdagparasztság erős befolyása, nagy sulya jellemezte, hiszen az 50 holdon felüliek a birtokosok 7,5 százalékát képezték. Az 50-100 hold közötti birtokkal rendelkező gazdagparasztok létszáma nagyobb volt, mint a jóval nagyobb lakosságú és határu Szegeden és a 100-500 holdas uri birtokosok száma is kétszerakkora volt. Cegléden a gazdagparasztok aránya 4 százalékot tett ki.^{/35/}

Az adatok tanúsága szerint Kecskemét mezőgazdaságában igen nagy és növekvő szerepet töltöttek be a több száz holdas kapitalista, valamint uri és egyházi birtokok. Ezek árnyékában a piacra termelő kis- és középparaszti gazdaságok szerepe alárendelt jelentőségű volt. Ezért nem fogadható el az a vélemény, mely szerint a felszabadulás előtt a tőkés amerikai utas agrárfejlődés vonásai elsősorban Kecskemét mezőgazdaságában érvényesültek volna.

Legkevésbé differenciált volt a parasztság Szegeden, ahol az 5-20 holdas középparasztság 45 százalékos aránya jóval felül volt a 37,9 százalékos országos és a "három város" 30-33 százalékos átlagán, de a legjellemzőbb vonás az 50 holdon felüliek igen alacsony, 1,3 százalékos aránya volt. A 100-500 hold közötti gazdagparaszti és uribirtokok területe mindössze 3,2 százalékot tett ki. 500 hold feletti magán nagybirtok pedig egyáltalán nem volt. A kiterjedt kisbérleti rendszer bizonyára szerepet játszott abban, hogy a parasztság differenciálódása és polarizálódása kevésbé haladt előre, mint a többi városban. A kapitalista agrárfejlődés élén Szegeden a kis- és középparaszti - részben gazdagparaszti - gazdaságok jártak. Ehhez hasonló volt Makó parasztságának helyzete. Noha a gazdagparasztság súlya valamivel nagyobb volt Makón, mint Szegeden, még sem közelítette azonban a többi városban kialakult igen magas arányokat. Ha még azt is figyelembe vesszük, hogy Szegeden kislétszámú volt az agrárproletáriátus a mezőgazdasági kereső népességben belül /24,8 százalék - a többi városban arányuk 34-44 százalék között mozgott/, akkor megállapíthatjuk, hogy Szegeden az árutermelő kistulajdonosok a parasztság tulnyomó többségét állották.

A városi és agrárkispolgárságot együtt számítva az egyik legkispolgárabb város Magyarországon Szeged volt. Megelőzte e tekintetben a dunántuli és északi városokat, ahol a városi kispolgárság nagy súlyt képviselt ugyan, de igen kevés volt a mezőgazdasági kistulajdonos és a lakosság jelentős részét az ipari munkásság tette ki. A tiszántuli mezőgazdasági városokat az agrárproletáriátus viszonylag magas részaránya jellemezte. Debrecenben az agrárnépességben /keresők/ 53,2 százalékot, Hódmezővásárhelyen 38,7 százalékot képviselt a mezőgazdasági munkásság. /36/

Az un. amerikai utas agrárfejlődés egyes vonásainak érvényesüléséről, az árutermelő kis- és középparasztság rétegződéséről reálisabb képet alkothatunk, ha a két legnagyobb, beltérjes mezőgazdasági város, Kecskemét és Szeged szőlőtermelő parasztságának viszonyait összehasonlítjuk. Kecskeméten a mintegy 10.000 gazdaság közül 5.598; Szegeden pedig a több mint 20.000 gazdaság közül 7.419 foglalkozott szőlőtermeléssel is /csak a 200 négyszögölnél nagyobb szőlőterületet számítva/. Kecskeméten 12.640 kh-on, Szegeden pedig csak 9.729 kh-on termeltek szőlőt 1935-ben.

A szőlőt is termelő gazdaságok megoszlása Kecskeméten és Szegeden 1935-ben

/37/

Gazdaságok, amelyekhez	200-800 n-öl	800-1600 n-öl	1-2 kh	2-5 kh szőlő	5-10 kh	10-20 kh tartózi	20-50 kh	50-100 kh	100 felett	Össz.
Kecskemét										
1 kh-n alul szántó nélk.	343	326	-	-	-	-	-	-	-	669
1 kh-n alul szántóval	171	44	-	-	-	-	-	-	-	215
1-5 kh. szántó nélk.	18	111	431	315	-	-	-	-	-	875
1-5 kh. szántóval	341	381	494	226	-	-	-	-	-	1442
5-10 kh.	131	118	213	300	138	-	-	-	-	900
10-20 kh.	97	114	117	159	87	36	-	-	-	610
20-50 kh.	111	142	116	117	48	24	12	-	-	570
50-100 kh.	40	49	65	41	18	6	8	-	-	227
100-200 kh.	8	4	14	18	12	3	5	1	2	67
200-500 kh.	1	-	2	2	6	3	-	-	-	14
500-1000 kh	-	-	-	1	1	3	-	1	1	7
1000 kh.felül	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1
Összesen:	1261	1289	1452	1179	310	75	25	2	4	5598
Szeged										
1 kh-n alul szántó nélk.	266	143	-	-	-	-	-	-	-	409
1 kh-n alul szántóval	119	29	-	-	-	-	-	-	-	148
1-5 kh. szántó nélk.	5	25	94	65	-	-	-	-	-	189
1-5 kh. szántóval	882	392	229	65	-	-	-	-	-	1568
5-10 kh.	899	462	382	167	37	-	-	-	-	1947
10-20 kh.	645	455	518	290	54	6	-	-	-	1968
20-50 kh.	138	198	254	296	71	14	4	-	-	1025
50-100 kh	8	22	25	41	28	10	1	-	-	127
100-200 kh	-	2	7	7	5	5	1	-	-	27
200-500 kh	-	-	-	-	-	1	1	-	-	-
500-1000 kh	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
1000 kh.felül	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Összesen:	3012	1728	1509	931	196	36	7	-	-	7419

Szembevetve, hogy a 0-5 holdas szőlőgazdaságok Kecskeméten majdnem elérték az 50 százalékot, míg Szegeden az 5-20 holdas középparaszti gazdaságok az összes szőlőt is termelő gazdaságok felét alkották. A középparaszti szőlőgazdaságok aránya ennél jóval alacsonyabb volt Kecskeméten, viszont a gazdagparaszti és uri birtokos szőlőgazdaságok jóval nagyobb szerepet játszottak, mint Szegeden. Egy gazdaságra Kecskeméten nagyobb átlagterületű szőlő jutott, ami azzal magyarázható, hogy kevesebb gazdaság nagyobb területen folytatott szőlőtermelést, mint Szegeden. A szőlőtermelő parasztság differenciálódása jobban előrehaladt Kecskeméten,^a mint ezt a kisparaszti, valamint a gazdagparaszti szőlőgazdaságok nagyobb aránya bizonyítja. Szegeden a középparaszti, szőlőt is termelő gazdaságok döntő szerepe érvényesült, a szőlőtermelő kisparasztság és gazdagparasztság alárendelt szerepet játszott. A birtokmegoszlás jóval kiegyenlítettebb, igazságosabb, "demokratikusabb" volt Szegeden, mint Kecskeméten. Míg Kecskeméten 14 /100 holdon felüli/ gazdagparaszti és uri birtokhoz tartozott 10 holdnál nagyobb szőlőterület és 3 nagybirtok is rendelkezett 50 holdon felüli szőlőgazdasággal, addig Szegeden csak 8 /100 holdon felüli/ gazdagparaszti illetve uri birtok folytatott szőlőtermelést 10 holdnál nagyobb területen és nagybirtokos szőlőgazdaság egyáltalán nem volt.

A város másik fontos belterjes mezőgazdasági kulturája a fűszerpaprikatermelés volt, amellyel több mint 5000 parasztesalád foglalkozott, túlnyomó többségben az 1-5 holdasok közül. A paprikatermelés - noha a piaci viszonyok, az értékesítési lehetőségek erősen ingadoztak - jó jövedelmet biztosított a kisparasztságnak.^{/38/} További jellemzője volt Szeged mezőgazdaságának, hogy az Alföldön - Hódmezővásárhely mellett - a legsűrűbb

baromfiállománnyal rendelkezett, ami a kis- és középparaszti gazdálkodás fejlettségére utalt.^{/39/}

Indokoltabb tehát az a megállapítás, hogy az un. amerikai utas agrárfejlődés vonásai jobban érvényesültek Szegeden, mint Kecskeméten, a "három város"-ban. Korlátozott, torz és ellentmondásos volt ez a fejlődés Szegeden is. A több mint huszezer gazdaság közül hétezer haszonbérlet volt. A bérlők - noha bérletük hosszú időre szólt - eléggé ki voltak szolgáltatva a nagybirtokos városnak. Mégis a hosszú időre szóló és örökölhető bérlet valamelyes biztontságot, fejlődési lehetőséget nyújtott a kis- és középparaszt bérlők gazdaságainak. E bérlők a zöldség-, a szőlő- és gyümölcskultúra révén tanyás, egyes vonatkozásban farmjellegűhöz hasonló gazdaságokat alakítottak ki Szeged nagy-kiterjedésű határában.^{/40/}

Szeged - és részben Makó - esetében az un. amerikai utas fejlődés vonásai a következőkben foglalhatók össze:
a magánnagybirtok hiánya, a birtokmegosztás "igazságosabb", kiegyenlítettebb volta, a loo holdon felüli uri és gazdagparaszti birtokok csekély gazdasági súlya, a növekvő árutermelés, amelyben a kisbirtokok játszották a döntő szerepet.

A kisárutermelő parasztság társadalmi- politikai arculata

A kisárutermelő parasztságot az az általános törekvés vezette, hogy gazdálkodását, árutermelését fejlessze, megtalálja a gazdasági felemelkedés útját. Mivel többségük számára az árutermelés, a piacra termelés és így a gazdasági megerősödés nagyon szűk lehetőségként jelentkezett, gazdálkodásuk - főleg a gabonatermelő vidékeken - elmaradott, külterjes jellegű volt.

Felfogásukra, gondolkodásmódjukra a maradiság nyomta rá a bélyegét. Jelentős tömegei politikailag közömbösek maradtak, vagy az ellenforradalmi rendszer és a gazdag parasztság politikai befolyása érvényesült körükben. Világnézetüket, életfelfogásukat jelentős mértékben meghatározta a vallásosság. Noha az egyes paraszti rétegek helyzete és szemlélete között jelentős különbségek voltak, mégis az egész kisárutermelő, birtokos parasztságban mélyen élt az elégedetlenség, és erőteljes volt a szembenállás a fennálló gazdasági- társadalmi viszonyokkal.

A parasztság egyes rétegei és a különböző vidékek parasztsága között igen nagyok voltak a különbségek. Noha a dunántuli parasztság viszonylag fejlett gabonatermelést és állattenyésztést folytatott és egyes körzetekben belterjes zöldség- és főleg szőlő- és gyümölcsstermelés is folyt, felfogása, gondolkodásmódja, szemlélete eléggé maradi, nehézkes és konzervatív volt. Ebben meghatározó szerepet töltött be a nagybirtokrendszer, amelynek területi aránya az egész országban a legmagasabb volt a Dunántulton. A feudális maradványok, az egyház nagy befolyása, a megmerevedett társadalmi viszonyok guzsbakötötték a dunántuli parasztságot, ami nemcsak társadalmi helyzetében, hanem gondolkodásmódjában is kifejezésre jutott.

A birtokos parasztság és a nagybirtokok eselésége között - a nagybirtokok zártsága következtében - nem alakulhattak ki kapcsolatok sem gazdasági, sem politikai vonatkozásban. A dunántuli birtokos parasztság és a viszonylag nagylétszámú agrárproletariátus kölcsönhatása nem éreztette hatását úgy, mint a Tiszántulton a feudális nagybirtokrendszerrel való szembenállásban, a gazdasági, társadalmi és politikai küzdelemben. Ezzel magyaráz-

ható, hogy a dunántuli parasztság politikai mozgalmaiban a birtokos parasztság önálló érdekei domináló szerephez jutottak, és a gazdagparasztság befolyása is erőteljesebben érezhető volt. Az ellenforradalmi rendszer paraszti bázisa a Dunántulon volt a legszélesebb.

A tiszántuli birtokos parasztság politikai felfogását, szemléletét jelentős mértékben befolyásolta a nagy létszámú, a falvakban és mezőgazdasági városokban tömörülő agrárproletariátus jelenléte. A parasztság tulajdonos rétegeihez viszonyítva az agrárproletariátus volt politikailag a legaktívabb, s a birtokos parasztság ellenzéki, demokratikus mozgalmába is bekapcsolódva igyekezett érvényesíteni a maga paraszti radikalizmusát. A tiszántuli kis- és középparasztságtól nem állt távol az agrárproletariátussal való szövetség és a közös harc vállalása. Azért sem, mert a nincstelenek rétege és a birtokos, jómódu parasztság között számtalan átmeneti réteg volt található, kezdve az 1-2 holdasoktól az 5-10 holdasokig, akiknek helyzete külterjes, hagyományos gazdálkodás esetén nem sokban különbözött a föld nélküli szegényparasztokétól. A tiszántuli parasztság demokratikus küzdelmeihez a szegényparasztság adta a tömeget.

A paraszti ellenzékiesség, a feudális viszonyok és a fennálló rend elleni demokratikus paraszti összefogás erőteljesebben érvényesült a Tiszántulon, mint a Dunántulon. Ugyanakkor a parasztság vagyonos és szegényebb rétegei közötti ellentétek élesebbek voltak a Tiszántulon s ez nehezítette a fasizmusellenes, demokratikus parasztegység kialakulását.

A Duna-Tisza-közi, belterjesen gazdálkodó, zöldség-, gyümölcs- és szőlőtermelő parasztság a politikai ellenzékiesség,

a feudális viszonyokkal való szembenállás tekintetében rokon vonásokat mutatott a tiszántuli parasztsággal. A tiszántuli parasztság azonban hagyományos, külterjes gazdálkodása, az áru-termelés elmaradott volta miatt jobban megőrizte hagyományos paraszti vonásait, mint a Duna-Tisza közti, belterjesen gazdálkodó parasztok.

A Duna-Tisza közti zöldség-, gyümölcs- és szőlőtermelő parasztok fő jellemzője volt, hogy az árutermelés előrehaladása, a mezőgazdaság tőkés fejlődésének amerikai utas vonásai következtében, egyre inkább mezőgazdasági kisvállalkozóvá fejlődtek. Erdei Ferenc a Futóhomok c. művében sokoldalúan vizsgálta a parasztság fejlődésének e tendenciáit. Ő a parasztság "polgárosodásának" nevezte e folyamatot. Véleménye szerint a parasztság "polgárosodása" leginkább a "három városban", Kecskeméten, Nagykőrösön, Cegléden, továbbá a belterjes mezőgazdaságu alföldi mezővárosokban haladt leginkább előre. A "polgárosodó" parasztokat "kispolgár-parasztság"-nak tekintette, amelynek fő jellemzői a vállalkozószellem, a szorgalom, a felfelé törekvés, az igényes gazdálkodás, a gondolkodásban az új iránti fogékonyság, továbbá a demokratikus ellenzéki szellem.^{/41/}

Révai József - egyetértve Erdei Ferencsel - elismerte, hogy - "ha csak lokálisan is, ha küszködve is, ha a demokrácia hiányában magára hagyatva is - de mégis van polgárosodott parasztság".^{/42/} Ő is hangsúlyozta, hogy gazdasági, társadalmi és politikai szempontból különbség van "a Dunántul "kifáradt" parasztja, aki nem csak egykéziz, hanem félig-meddig pusztulni hagyja a gazdaságát és aközött a kecskeméti, nagykőrösi, makói gyümölcsös-, kertész- hagymás paraszt között, aki nem csak gazdaságát virágoztatja fel, hanem a politikai haladás követelményei

iránt is fölöttébb fogékony". Mind Révai József, mind Erdei Ferenc az antifasiszta demokratikus küzdelem szükségleteiből kiindulva vizsgálta a magyar agrárfejlődés amerikai utas vonásait. Azt kutatták, hogy a feudális maradványok ellen, a parasztság felszabadulásáért, a demokratikus átalakulásért folyó harcnak - a szegényparasztság tömegei mellett - mely paraszti rétegek lehetnek elsősorban a társadalmi bázisai, és hogyan alakítható ki a nagybirtokellenes, demokratikus parasztegység. Révai hangsúlyozza: nagyon fontos a polgári agrárfejlődés folyamatában kialakult mezőgazdasági kisvállalkozó megkülönböztetése a feudális maradványok alapján kifejlődött gazdagparaszttól, "basaparaszt"-tól.

A tiszántuli birtokos parasztság politikai magatartására hatást gyakorolt az ott élő nagy tömegű agrárproletariátus. A Duna-Tisza közén jórészt fordított volt a helyzet. A szegényparasztok, nincstelenek létszáma - a tulajdonos parasztokéhoz viszonyítva - alacsonyabb volt, és nem egy tömegben, hanem jórészt szétszórtan éltek. Zömük nem nagybirtokon, hanem a belterjesen gazdálkodó, szőlő- és gyümölcsstermelő birtokos parasztok gazdaságaiban végzett bér munkát. Munkalehetőségeik jórészt egész évre biztosítottak voltak, és a munka jellegéből adódóan is családias, patriarchális viszony alakult ki a birtokos gazdák és a szegényparaszt munkavállalók között. /Természetesen a gazdagparaszti, uri birtokos és tőkés gazdaságokban más volt a helyzet! / Ezzel is magyarázható, hogy a Duna-Tisza közén inkább a birtokos parasztság törekvései hatottak a szegényparasztságra és nem fordítva. Annál is inkább, mert a nincstelen, vagy néhány holdas szegényparasztokban is élt a vágy, hogy a belterjes

gazdálkodásra való áttéréssel ők is kitörjenek nyomoruságos helyzetükből.

Révai József Erdeivel egyezően mutatott rá, hogy éppen "a leginkább farmer-tipusu, jómódu paraszt" hajlik a demokratikus ellenzéki felé, nem a gőgös, urhatnám nagyparaszt, "basaparaszt", aki "paraszti mása a nagybirtok maradiságának". Egyetértett Erdeivel abban is, hogy "a polgárosodó parasztság felemelkedési vágya azonosulni tud a munkás- és törpebirtokos kisparasztság felszabadulási törekvéseivel". Ugy vélte, hogy ez az alapja a nagybirtokellenes parasztegységnek, amely elszakíthatatlan része és fontos feltétele az antifasiszta küzdelemnek, az ország demokratikus átalakításának.^{/43/}

Azok a vonások, amelyek a Duna-Tisza közti, belterjesen gazdálkodó parasztokat jellemezték, kisebb mértékben érvényesültek a dunántúli és az északi szőlő- és gyümölcsstermelő vidékek parasztságánál is. E területeken azonban az erőteljesebb feudális maradványok guzsbakötötték, akadályozták az itt élő parasztság felemelkedési törekvéseit.

A kisárutermelő parasztság nem más, mint a falusi kispolgárság. Az eddigi elemzésből is kitűnik, hogy a kispolgári vonások elsősorban a belterjesen gazdálkodó, rendszeres árutermelést folytató kis- és középparasztság társadalmi-politikai arculatát határozták meg. Ez a paraszti réteg a felszabadulás előtt valóban a paraszti ellenzéki, a paraszti-kispolgári demokrácia egyik fő képviselője, az antifasiszta küzdelem fő paraszti bázisa, és a demokratikus parasztegység hive volt, de a politikai ingadozás jelenségei is előfordultak nála. Az 1939-es országgyűlési választások eredményei tanúsították ezt.

Noha a Nyilaskeresztes Párt nagybirtokellenes demagógiájával elsősorban a szegényparasztságot tudta megtéveszteni, azonban néhány területen antikapitalista demagógiával, a paraszti ellenzékiséget kihasználva sikert ért el a belterjesen gazdálkodó parasztság körében is. Elsősorban Budapest környékén, Pest megye északi részén, ahol a polgári liberális /Rassay/ párt és a Szociáldemokrata Párt szavazatokat veszített s helyüket a nyilasok foglalták el, elnyerve a szavazatok többségét. A Pest környéki választókerületekben - amelyekhez 32 helység tartozott - a szavazatok 41,7 százalékát kapták meg. Pest megye többi részén pedig megközelítették a kormánypárt szavazatarányát. A Duna-Tisza köze többi területén nem értek el különösebb sikert, egyedül Szegeden, ahol a szavazatok 22 százalékát nyerték el. A 8 ezer nyilas szavazat között elég sok volt a paraszti szavazat. Itt a Kisgazdapártra mindössze 2.978-an szavaztak. Makón az ekkor még pártonkívüli Szöllősi Jenő /Szálasi Ferenc nyilas vezér későbbi helyettese/ szélsőjobboldali ellenzéki demagógiával maga mellé tudta állítani a hagymakertészek egy részét is.^{/44/} A szavazatok többségét megszerezte abban a városban, amely korábban a fasisztaellenes demokratikus küzdelem, a Márciusi Front-mozgalom egyik vidéki bázisa volt.

Az ellenzéki Kisgazdapárt, amely - ha korlátozottan is-, de a paraszti demokráciának is kifejezője volt, jelentős számú szavazatot szerzett a Tiszántul északi és középső részén, a Viharsarokban, Abauj és Borsod megyében, Pest megye déli részén és Baranya megyében. Ezek azt tanúsították, hogy a tiszántuli ellenzéki birtokos parasztság és a belterjesen gazdálkodó parasztság jelentős része kitartott a paraszti demokratikus törekvések mellett.

A kisárutermelő parasztság a felszabadulás után

A parasztság átrétegződése

A földreform a parasztság tulajdonviszonyaiban, rétegszerkezetében radikális változást eredményezett. A kisáruter-
melő /25 holdon aluli/ birtokos parasztság létszáma, társadalmi
súlya nagymértékben megnövekedett. A társadalom osztály- és
rétegtagozódásának változását szemlélteti a következő táblá-
zat: /45/

Főcsoport	réteg	1941 a népesség	1949 százalékában
<u>Bérből élők</u>			
	munkások	26,7	27,7
	mezőgazdasági munkások /0-1 kh-al/ alkalmazottak	19,2	6,5
	háztartási alkalmazottak	5,8	6,9
	nyugdíjasok	1,9	1,1
	önálló szellemi foglalkozásuak	3,8	4,7
		0,3	0,3
	Összesen:	57,7	47,2
<u>Kisárutermelők</u>			
	földművesek /0-1 kh-al/ földművesek /1-5 kh-al/ földművesek /5-25 kh-al/	3,2	1,8
		11,0	11,5
		12,1	27,0
	kisárutermelő parasztság alkalmazottat nem tartó kisiparosok	26,3	40,3
	1-3 alkalmazottat tartó kisiparosok	3,8	4,8
		2,3	1,1
	Összesen:	32,4	46,2
<u>Tőkésék, földbirtokosok, egyébek</u>			
	nagybirtokosok, nagygazdák	3,6	2,1
	kereskedők	2,8	2,3
	gyár- és üzemtulajdonosok, egyébek	3,5	2,2
	Összesen:	9,9	6,6
Mindössze:		100,0	100,0

A felszabadulás utáni társadalmi átrétegződés leglényegesebb vonása a földbirtokos osztály felszámolása mellett a kisárutermelő parasztság megnövekedése. A földreform során 642.342-en kaptak földet. Az újonnan földhözjuttatottak összetételét, a juttatás mértékét a következő táblázat mutatja:

Juttatásban részesült személyek foglalkozás szerint /46/

Foglalkozás:	Száma	Kiosztott terület összesen:	kh. egy főre esik
gazdasági cseléd	109.857	922.255	8,4
mg. munkás	261.088	1.288.463	4,9
törpebirtokos	213.930	829.477	3,9
kisbirtokos	32.865	143.131	4,4

A juttatás átlagos területe a Dunántulon volt a legnagyobb, 5,43 kh. Ennél valamivel kisebb volt az Alföldön, ahol 5,24 kh. tett ki, míg Északon csak 3,7 kh-t érte el. /47/ A gazdasági cselédek tulnyomó többsége a Dunántulon élt, a legmagasabb juttatásban tehát ők részesültek, akiknek többsége ezáltal a birtokos parasztság 5 holdon felüli kategóriájába került. A mezőgazdasági munkások főleg a Tiszántulon tömörültek. A helyzetük korántsem javult ilyen mértékben, hiszen a részükre juttatott föld átlaga csak 4,9 hold volt. A földreform több mint 200 ezer törpebirtokos anyagi viszonyait is javította, akiknek többsége - a közel 4 holdas átlagos juttatással - szintén az 5 holdon felüli parasztságot gyarapította.

A birtokos parasztság összetétele 1949-ben gazdaság-
nagyság csoportonként:

A mezőgazdasági népesség létszáma 1949-ben /48/

Birtokosok és bérlők

1 kh-on aluli	69.596
1 - 5 kh.	457.401
5 - 10 kh.	365.052
10 - 25 kh.	201.083
25 - 50 kh.	28.380
50 kh-on felül	7.659

Birtokosok és bérlők együtt: 1,129.171

A birtokos parasztság létszáma az 1941-es 800 ezerről a felszabadulás után 1,130.000-re növekedett. Az adatok tanúsága szerint valamelyest emelkedett az 5 holdon aluli parasztok létszáma is, de a legdöntőbb változást az jelentette, hogy az 5-10 holdas kisparasztok létszáma több, mint kétszeresére nőtt.

A mezőgazdasági lakosság átrétegződésének eredményeképpen az agrárproletáriátus számaránya az 1941. évi 45,8 százalékról 17 százalékra, a gazdagparasztságé 7 százalékról 2,8 százalékra csökkent, a kisárutermelő parasztság aránya pedig 47 százalékról 80 százalékra emelkedett. /49/

A korábban földnélküli ujjgazdák a birtokos parasztságnak mintegy negyedét alkották. Többségük kis parcelláján a kézimunka nagyobb felhasználásával igyekezett a szűkös helyzetéből adódó nehézségeket legyőzni. Azokon a területeken, ahol a feltételek kedvezőek voltak, a zöldségtermeléssel, a kerti kultúra fejlesztésével, valamint baromfi- és sertéstenyésztéssel próbálkoztak. /50/

Az 1947 tavaszán tartott állatszámlálás adatai szerint az ujjgazdák tulajdonában volt a szarvasmarha-állomány 22 százaléka, a sertésállomány 21 százaléka, a juhállomány 19 százaléka, és a lóállomány 15 százaléka. /51/ Különösen a lóállományuk volt alacsony, ami azt mutatja, hogy elsősorban igaerőnek voltak

hijával. Ezen úgy igyekeztek segíteni, hogy szarvasmarhát használtak igavonásra. Noha a baromfiállományról nem készült statisztika, a szakemberek számítása szerint 1947 tavaszán már megközelítette a felszabadulás előttit. Ez arról tanuskodott, hogy az elsősorban baromfitenyésztéssel foglalkozó ujjgazdák, kisparasztok szorgalma, törekvése gyorsan eredményre vezetett, s a baromfiból áruértékesítésük is növekedett.

Az ujjbirtokosok gazdasági körülményei sokkal jobbakk voltak a Dunántulon, mint a Tiszántulon és Északon. A dunántuliak többsége középparaszttá válva 5-10 holdas átlagterületű gazdaságában jobb feltételekkel kezdhette meg az önálló gazdálkodását. Az állattenyésztés fejlesztésére is nagyobb lehetőség nyílt. A tiszántuli és az északi ujjonnan földhözjuttatottak - igaerő híján kisterületű parcellájukon - alig-alig tudtak megbirkózni az önálló gazdálkodás nehézségeivel, annál is inkább, mert többségük külterjes gabonatermelést folytatott és csak elenyésző részük foglalkozott a belterjes mezőgazdasági kulturák, ipari növények termelésével. Az állattenyésztés fejlesztésére nem nyílt különösebb lehetőségük, hiszen kevés földjükön nem tudtak nagyobb arányban takarmányt termelni, egyedül a baromfitenyésztéssel próbálkozhattak.

A Duna-Tisza közti földhözjuttatottak is jórészt ezekkel a nehézségekkel küszködtek. Késsé más volt azok helyzete, akik a kiosztott szőlőterületekből részesedtek. Kedvezőbb viszonyok között gazdálkodhattak, azok a - főleg a városok tanyavilágában élő - volt kisbérlők, akik a földosztás eredményeképpen saját tulajdonukba kapták korábbi bérletüket, amelyen nagyjából már korábban zöldség-, szőlő- és gyümölcsstermelést, belterjes

gazdálkodást alakítottak ki. A földosztás esetenként azzal járt, hogy elvették azoktól a bérlőktől a föld egyrészét, akik korábban szegényebb bérlőtársaiktól megszerezték a bérletet, és a kisebb földű bérlőknek, esetleg nincsteleneknek juttatták. Ez bizonyos ellentétek forrásává vált, de azt eredményezte, hogy a birtokmegoszlás kiegyenlítettébbé vált.^{/52/}

Az 5 holdon aluli, földtulajdonnal rendelkező mintegy félmillió kisparasztság zömét az ujjgazdák alkották. Az 5 holdon aluliak többsége - gazdasági felszereltség, igaerő hiján - kezdetlegesen gazdálkodott, gazdasági lehetőségei, életkörülményei nem sokban különböztek a mezőgazdasági munkásságétól. Az 5 holdon felüli több mint félmillió kis- és középparasztság nagyobb gazdasági erővel rendelkezett, jobb körülmények között gazdálkodott.

Az 1949-es népszámlálás adatai szerint az 5 holdon aluli kisparasztság aránya a Dunántulon volt a legalacsonyabb, valamivel magasabb volt az Alföldön, és még magasabb Északon. Ennek megfelelően az 5-25 holdas kis- és középparasztság súlya a Dunántulon volt a legnagyobb, az Alföldön és Északon valamivel kisebb. Figyelemre méltó, hogy a Dunántulon az 5-15 holdas kis- és középparasztság aránya jóval magasabb volt, mint a két másik régióban. A gazdagparasztság súlya pedig az Alföldön volt nagyobb, mint a Dunántulon és Északon.^{/53/}

A nagyobb arányú árutermelést folytató parasztság területi elhelyezkedéséről elsősorban azok az adatok nyújtanak némi képet, amelyek az állattenyésztés, a belterjes mezőgazdasági kulturák arányáról adnak számot. Az állattenyésztés a Dunántulon volt a legfejlettebb, ami azzal járt, hogy a kis- és főleg a középparasztság árutermelése ért el magas színvonalat.

Az állatállomány 1946-ban /a nov.30-i összeírás szerint/^{/54/}

	szarvasmarha	1000 lakosra	sertés	1000 lakosra
Dunántul	581.420	209,4	743.560	267,8
Alföld	455,215	87,2	808.893	154,8
Észak	186,200	155.5	164.775	137.6
Összesen:	1,222.835	133.0	1,716.828	186,7

A szarvasmarha-állomány magasabb volt a Dunántulon, mint az Alföldön, s a dunántuli sertésállomány is megközelítette az alföldit, holott a dunántuli mezőgazdasági terület kisebb volt, mint az Alföldé. Az ezer lakosra jutó állatállomány még inkább mutatja az állatállomány fejletlenebb voltát az Alföldön és Északon. Az Alföldön különösen a szarvasmarha-tenyésztés volt elmaradott, Északon pedig a sertés-tenyésztés.

A felszabadulás előtt mintegy 150-160 ezer, 5 holdon aluli kisparaszt folytatott zöldség- gyümölcs- és szőlőtermelést. Számuk a mezőgazdasági termelés belterjességének növekedésével és a földosztás eredményeképpen tovább emelkedett. A földreform során 42.056 kh. kertet /gyümölcsöst/ és 46.045 kh. szőlőt osztottak ki, amit - a nagyüzenként meghagyott néhány száz holdas gyümölcsös- és szőlőterületektől eltekintve - zömükben öt holdon aluli kisparasztok kaptak meg.^{/55/}

Az 5 holdon aluli, szőlőt és gyümölcsöt is termelő kisparasztok létszámára vonatkozóan némiképpen következtethetünk azokból az adatokból, amelyek a szőlővel, kerttel, gyümölcsössel rendelkező gazdaságokról adnak számot az egyes birtokkategóriák és szőlő- és gyümölcsös terület alapján. Az 1-5 holdas szőlőt és gyümölcsöt is termelő gazdaságok száma mintegy 160 ezer volt, amelyek többségét - városi kistulajdonosok, értelmiségiek mellett - mezőgazdasági keresők, parasztok birtokolták. A szőlő-

és gyümölcsstermeléssel is foglalkozó 5 holdon aluli kisparasztok számát mintegy 100-120 ezerre tehetjük. /56/

A zöldség és a többi intenzív mezőgazdasági növény vetésterülete még a háboru alatti magas szinthez képest is növekedett. A fő zöldségtermő terület a Duna-Tisza köze volt. A rizstermelés, amely 1948-ban már 24 ezer holdon folyt, főleg Békés és Szolnok megyében vert gyökeret. A dohánytermelés pedig, amely a felszabadulás előtt elsősorban a nagybirtokokon folyt, a felszabadulás utáni években a Tiszántul északi részén, továbbá Heves, Pest, Somogy és Tolna megyékben a kisparaszti gazdálkodás jövedelmező ágává vált. /57/

Mindezek alapján úgy véljük, hogy a zöldségstermeléssel és más belterjes mezőgazdasági kultúrával /dohány-, rizstermelés, stb./ foglalkozó, 5 holdon aluli kisparasztok létszáma is magasabb volt, mint a 30-as évek végén. Számuk 60-80 körül mozgott és az 5 holdon aluli, szőlő- és gyümölcsstermelő kisparasztokéval együtt megközelítette a 200 ezret. A több mint félmillió kisparaszti táborból ők voltak azok, akik rendszeres árstermelést folytattak.

Az 1949-es népszámlálás szerint a szőlővel, kerttel, gyümölcsösrel rendelkező gazdaságok aránya egészében a Dunántulon volt a legmagasabb, 41,3 százalék. A szőlőt és gyümölcsöt is termelő gazdaságok azonban elsősorban Zala /58,4 százalék/, Baranya /57,5 százalék/ és Tolna megyében /53,0 százalék/ összpontosultak. Az Alföldön ugyan csak 32 százalékot tett ki e gazdaságok aránya, Bács-Bodrog megyében azonban a gazdaságok 50,6 százaléka, Pest-Pilis-Solt-Kiskun megyében pedig 48,3 százaléka foglalkozott szőlő- és gyümölcsstermeléssel is. Északon e gazdaságok 32,2 százalékot képviseltek, amelyek elsősorban

a Tokaj-hegyaljai és az Eger-Gyöngyös vidéki szőlőterületeken összpontosultak. /58/

A Duna-Tisza közti szőlő- és gyümölcsstermelés jelentőségét bizonyítja, hogy e régió egyes területein igen nagy volt a szőlő- és gyümölcsstermelő gazdaságok sulya. A kiskörösi járásban a gazdaságok 77,1 százaléka, a kecskeméti járásban 64 százaléka, a bácsalmási járásban 54,8 százaléka, a kiskunfélegyházi járásban pedig 54 százaléka foglalkozott szőlő- és gyümölcsstermeléssel. A Duna-Tisza közti mezőgazdasági városok határában intenzív szőlő- és gyümölcs gazdálkodás folyt. Baján a gazdaságok 58,5 százaléka, Cegléden 57,2 százaléka, Szegeden 56,4 százaléka, Kecskeméten 55,6 százaléka, Csongrádon 47,5 százaléka folytatott szőlő- és gyümölcsstermelést. /59/

A statisztika arról is számot ad, hogy az egyes szőlő- és gyümölcssterületek nagyságcsoporthoz szerint hogyan oszlottak meg a fontosabb szőlő- és gyümölcsstermelő megyékben.

A szőlővel, kerttel, gyümölcsösökkel rendelkezők száma a szőlő, kert, gyümölcsös nagyságcsoporthoz szerint százalékban /60/

Megye	500 n. kisebb	500 n. - 1 kh	1-2 kh	2-3 kh	3-4 kh.	4-5 kh	5-10 kh	10-20 kh	20 kh
Baranya	34,2	53,0	9,1	2,0	0,7	0,3	0,3	0,1	0,0
Somogy	35,2	52,4	8,9	2,1	0,7	0,3	0,3	0,1	0,0
Tolna	33,7	54,7	9,2	1,6	0,4	0,2	0,2	0,0	0,0
Zala	36,6	49,8	10,1	2,2	0,7	0,3	0,3	0,0	0,0
Bács-Bodrog	19,9	52,8	18,6	5,2	1,7	0,9	0,8	0,1	0,0
Pest-Pilis-Solt-Kiskun	26,0	48,0	16,1	5,2	2,0	1,1	1,1	0,3	0,1
Csongrád	29,8	45,7	15,5	5,2	1,7	0,9	1,1	0,1	0,0
Heves	24,2	52,7	15,1	4,6	1,5	0,8	0,9	0,2	0,0
Zemplén	35,4	50,4	9,0	2,4	1,1	0,7	0,8	0,2	0,0

A legfeltünőbb, hogy a Dunántulon és Északon a szőlő- és gyümölcsstermelők túlnyomó többsége egy holdnál kisebb szőlő- és gyümölcsös területet birtokolt. A Dunántulon tehát jórészt kiegészítő jellegű volt a szőlő- és gyümölcsstermelés, az északi borvidékeken azonban az alacsony átlagterületű szőlőparcellák ellenére - minőségi borfajtákból - jelentős mértékű árutermelés folyt. Az 1-4 holdas szőlő- és gyümölcsös gazdaságok súlya a Duna-Tisza közén, Bács-Bodrog, Pest-Pilis-Solt-Kiskun és Csongrád megyékben volt jelentős. E területeken folyt tehát nagyobb arányban szőlőből és gyümölcsből piacra történő termelés. Feltűnő, hogy Pest-Pilis-Solt-Kiskun megyében a 10 holdon felüli szőlő- és gyümölcsös területtel rendelkező gazdaságok aránya magasabb volt, mint bármely más megyében.

A két legfontosabb, a legnagyobb mezőgazdasági területtel rendelkező város, Szeged és Kecskemét adatainak összehasonlításából is kitűnik, hogy Kecskeméten jelentős volt a négy holdon felüli szőlőt és gyümölcsöt termelő árugazdaságok aránya.

A szőlővel, kerttel, gyümölcsössel rendelkezők száma a szőlő, kert, gyümölcsös nagyságcsoportjai szerint 5-ban /60/

	500 n. kisebb	500 n. - 1 kh.	1-2 kh.	2-3 kh.	3-4 kh.	4-5 kh.	5-10 kh.	10-20 kh.	20 kh.
Kecskemét	10,1	39,6	25,4	12,5	5,3	3,2	3,1	0,7	0,1
Szeged	26,1	45,9	17,0	6,2	2,2	1,0	1,4	0,2	0,0

Kecskeméten igen alacsony, mindössze 10 százalék volt azoknak a gazdaságoknak az aránya, amelyek 500 négyszögölnél kisebb területen termeltek szőlőt és gyümölcsöt, viszont Szegeden ezek aránya meghaladta a 26 százalékot. Az 500 négyszögöl- 1 kh.közötti szőlő- és gyümölcsös területet birtokló gazdaságok súlya is nagyobb volt Szegeden, mint Kecskeméten. Az 1-4 kh-as, nagytömegű

árut termelő szőlő- és gyümölcsös gazdaságok Kecskeméten azonban több mint 43 százalékot, Szegeden viszont csak 26 százalékot képviseltek. Ehhez társult még az is, hogy Kecskeméten a 4 holdon felüli szőlő- és gyümölcsös területtel rendelkező - jórészt gazdagparaszti, uri birtokos, tőkés - gazdaságok súlya jóval nagyobb volt, mint Szegeden.

Annak ellenére, hogy Kecskeméten a földosztás csapást mért az agrárkapitalizmusra is /felszámolta a kapitalista jellegű nagy szőlő- és gyümölcsös gazdaságokat/, a városban továbbra is jelentős volt a gazdagparaszti, tőkés szőlő- és gyümölcsstermelő gazdaságok súlya. Még 1949 elején is 75 olyan 25 holdon felüli gazdaság volt a város határában, amelyhez 5 holdnál nagyobb szőlő- és gyümölcsös terület tartozott. Szegeden ezek száma csak 49 volt. Kecskeméten a 100 holdon felüli gazdaságok száma 20, Szegeden viszont csak 6 volt.^{/62/} Mindez azt bizonyítja, hogy Kecskeméten a parasztságon belüli vagyoni különbségek erőteljesebbek voltak, mint Szegeden. Ez nemcsak a gazdagparaszti, tőkés gazdaságok magas arányából következett, hanem abból is, hogy Kecskeméten nem kevés hagyományosan gazdálkodó, szőlőt- gyümölcsöt nem termelő kisparaszt élt, akik a kedvezőtlen talajadottságok /homokos terület/ miatt alig tudták megélhetésüket biztosítani. Szegeden viszont a szőlő- és gyümölcsös területtel nem rendelkező kis- és középparasztok zöme a táj másik híres termékét, a fűszerpaprikát termelte, ami kiegyenlítőleg hatott a szőlőt és gyümölcsöt, illetve fűszerpaprikát termelő parasztek jövedelmére, gazdasági viszonyaira.

Azokat az alföldi- főleg Duna-Tisza közti - mezőgazdasági városokat, amelyek határában belterjes mezőgazdasági termelés, intenzív árutermelés folyt, - a parasztság rétegződése, a birtokmegosztás jellegzetességei alapján - két csoportba lehet sorolni.

Az egyik csoport fő jellemzője, hogy az 5 holdon aluli kisparasztság aránya igen magas, a gazdagparasztságé elenyésző, a kis- és középparasztság gazdasági, jövedelmi viszonyaira pedig kiegyenlítőleg hat a belterjes mezőgazdasági termelés, a kisparasztok intenzív árutermelése. E csoportba tartozik Baja, Csongrád, Szeged és Makó. A másik csoportnál az 5 holdon aluli kisparasztság sulya valamivel kisebb, viszont a gazdagparasztság szerepe, befolyása kiugróan magas és a parasztságon belüli ellentétek is erőteljesebbek. E városok - a birtokmegoszlás tekintetében - inkább a nem belterjes mezőgazdaságu tiszántuli városokkal mutatnak rokon vonásokat. E városok csoportjához Kecskemét, Cegléd, Nagykőrös, Kiskunfélegyháza sorolható. A két csoport elütő sajátosságai jól szemléltethetők a birtokmegoszlás adatai alapján./A szemléltetés kedvéért a két jellegzetes tiszántuli mezőgazdasági város, Debrecen és Hódmezővásárhely adatait is közöljük./

A birtokok megoszlása százalékban /63/

	0-5	5-10	10-15	15-20	20-25	25-100	100-
	k a t . h o l d a s b i r t o k o k						
Baja	68,4	19,5	6,5	2,3	1,7	1,6	-
Csongrád	67,2	18,3	6,6	2,8	2,2	2,8	0,1
Szeged	54,5	24,9	11,1	4,5	2,2	2,8	0,0
Makó	63,8	17,3	8,2	4,6	2,6	3,5	0,0
Kecskemét	53,2	20,6	9,5	4,7	4,8	7,1	0,1
Cegléd	62,4	19,0	7,9	3,6	2,8	4,2	0,1
Nagykőrös	50,8	21,2	10,4	5,4	3,5	8,5	0,2
Kkfélegyháza	48,2	24,8	10,0	6,0	4,2	6,7	0,1
Debrecen	43,3	25,7	14,5	5,7	4,8	5,9	0,1
Hmvásárhely	46,1	22,2	11,3	6,6	5,8	7,8	0,2

Látható tehát, hogy az első csoportba sorolt városoknál a gazdaságok tulnyomó többségét az 5 holdon aluliak tették ki. Ezek között elég sok, /mintegy 20-40 százalék/ volt a nem paraszti hanem városi kisiparosok, kiskereskedők, kisemberek, munkások tulajdonában levő birtok. Így e városokban igen nagy volt a

városi kistulajdonosok rétege, amely sajátos átmeneti csoportot alkotott a városi középrétegek és a kisárutermelő parasztság között.

További sajátosság, hogy inkább az 5-15 holdas kis- és középparaszti gazdaságok találhatók nagyobb számban, mint a 15 holdon felüli középparaszti gazdaságoké. Az egyes paraszti rétegek közötti ellentétek - a belterjes gazdálkodásból, az intenzív árutermelésből adódó jövedelemkiegyenlítődés következtében - nem annyira élesek, és a közös érdekek alapján bizonyosfajta paraszti egység is létrejött e városokban a felszabadulás után. Az egység alapja elsősorban a magántulajdon, a piac szabadságában, a gazdaságok szabad, korlátlan fejlődésében való érdekelttség. A felszabadulás utáni években Baja, Csongrád, Szeged és Makó agrárfejlődésében az un. amerikai utas vonások - időlegesen - előtérbe kerültek.

A városok másik csoportjánál az 5 holdon aluli kisgazdaságok szerepe kisebb, meghatározó jelentőségre tesznek szert a középparaszti és gazdagparaszti birtokok. Kecskemét, Cegléd, Nagykőrös és Kiskunfélegyháza mezőgazdaságában is nagymértékben fejlődik a paraszti árutermelés, ebben azonban a középparaszti és gazdagparaszti birtokok járnak élen, amelyek esetenkénti tőkés agrár-vállalkozássá fejlődése is megfigyelhető. E városokban tehát kisebb az árutermelő kis- és középparasztság gazdasági és társadalmi súlya, mint a városok első csoportjánál.

A kisárutermelő parasztság létszámbeli fölénye, döntő gazdasági és társadalmi súlya tehát Baja, Csongrád, Szeged és Makó agrártársadalmában érvényesül a felszabadulás utáni években.
A városi kispolgárságot és a kisárutermelő parasztságot együtt

számítva e városokban a legszélesebb a kistulajdonosok rétege. A paraszti kistulajdonosok aránya igen magas még Budapest környékén és az északi szőlő- és gyümölcsstermelő vidékeken. A legtöbb nem paraszti /nem őstermelő tulajdonában levő/ birtok Északon található, ahol arányuk 27,2 százalék, viszont a Dunántulon csak 22,3 százalék, az Alföldön pedig még kevesebb, mindössze 20,9 százalék.^{/64/} Ezek a birtokok azonban főleg 5 holdon aluliak között találhatók s közöttük igen sok a társadalom átmeneti rétegei tulajdonában levő kis szőlő- és gyümölcsös gazdaság. Az északi megyékben is igen jelentős tehát a társadalom átmeneti csoportjait képező városi és falusi kistulajdonosok aránya, ami abból is következik, hogy a 10 holdon aluli birtokok teszik ki az összes birtokok háromnegyed részét, amíg ezek az Alföld és a Dunántul nem belterjes mezőgazdasági területein jóval kisebb súlyt képviselnek. Nem alaptalan tehát az a megállapítás, hogy Budapest és környéke, továbbá Szeged, Baja, Csongrád, Makó, valamint a Duna-Tisza közti, az északi és a dunántuli zöldség-, szőlő- és gyümölcsstermelő vidékeken a legmagasabb a parasztság, a falu kisárutermelő rétegeinek aránya.

A kisárutermelő parasztság gazdasági viszonyainak alakulása
a népi demokratikus átalakulás éveiben

A parasztság gazdasági viszonyai elválaszthatatlanok a mezőgazdasági termelés alakulásától. Az egyes mezőgazdasági ágazatok fejlődésének vizsgálata abban is segít, hogy jobban felmérhessük a kisárutermelő parasztság egyes csoportjai helyzetének alakulását.

A mezőgazdaság össztermelése és árutermelése 1938-ban
és 1949-ben /65/

Év	Össztermelés 1949. évi áron	árutermelés millió Ft.	árutermelés az össztermelés százalékában
1938	20,328,1	8,368.1	41,2
1949	17,139.9	6,156,8	35,9
Az 1949. év az 1938. év százalékában			
	84,3	73,6	-

Az adatok szerint tehát a mezőgazdaság össztermelése 1949-ben az 1938. évinek 84,3 százalékát, árutermelése viszont csak 73,6 százalék volt, szemben az 1938-as 41,2 százalékkal.

A mezőgazdasági termelés és áruforgalom értéke a következőképpen alakult 1949-ben:

A mezőgazdaság termelési értékének és áruforgalmának
alakulása /millió Ft./ /66/

	mg.össz.	Nettó termelés		mg.össz.	Áruforgalom	
		növ.term. erdőgazd. nélkül	állat- tenyésztés		növ.term. erdőgazd. nélkül	állat- tenyésztés
1949	9.883	6.404	3.267	6.797	3.121	3.259
			/változatlan áron/			
1949	9,893	6.404	3.268	6.302	3.202	2.920
			/folyó áron/			

A termelés nettó értékének mintegy kétharmadát képezte a növénytermelés, egyharmadát pedig az állattenyésztés. Az árutermelésnek viszont már valamivel több, mint ötven százalékát adta az állattenyésztés, ami azt bizonyította, hogy az árutermelésben az állattenyésztésnek fontos szerepe volt. A folyó áron számított érték szerint viszont a növénytermesztésé volt az elsőbbség az áruforgalomban. Az állattenyésztés magas arányában szerepet játszik az is, hogy az állati termékek árai magasabbak voltak, mint

a növénytermesztésé. A kenyérgabona alacsony beosztásértékesítésére mesterségesen alacsonyan tartotta a növénytermesztés árszínvonalát. /A parasztság saját fogyasztása is magasabb volt a növényi termékekből/.

A felszabadulás utáni években egészében véve az állattenyésztés gyorsabban fejlődött, mint a növénytermelés.

Az állatállomány alakulása /67/

	szarvasmarha	sertés	juh	ló
1938	1,882.000	6,237.000	1,629.000	814.000
1946	1,223.000	1,717.000	397.000	397.000
1947	1,639.000	3.250.000	488.000	464.000
1948	1,804.000	3,650.000	591.000	550.000
1949	1,942.000	5,437.000	910.000	600.000

A szarvasmarhaállomány 1948-ban megközelítette, 1949-ben meghaladta, a sertésállomány pedig 1949-ben megközelítette az 1938-ast, a ló- és juhállomány viszont jelentősen elmaradt ettől. A vágóállat-termelés és az állati eredetű termékek termelése 1949-ben megközelítette az 1938-as színvonalat.

Vágóállat-termelés alakulása tonna /68/

	szarvasmarha	sertés	juh	baromfi
1938	141,206	424.846	20.805	158.523
1949	162.265	317.548	7.726	125.142

Állati eredetű termékek termelésének alakulása

	tehéntej millió lit.	tyuktojás millió db.	nyersgyapju q	toll termelés q
1938	1,525,4	844.0	81.097	31,200
1949	1,414,2	959.2	35,218	19,325

Az adatok tanúsága szerint a vágóállat-termelés szarvasmarhából meghaladta, sertésből és baromfiból pedig megközelítette

az 1938-as mennyiséget. A tojástermelés jóval felül volt az 1938-as színvonalon, a vágójuhnál és a nyersgyapju-termelésnél azonban igen nagy volt az elmaradás.

A növénytermesztés ágai közül főleg a gabonatermelés, a burgonya és a hüvelyesek termelése maradt le. A megtermelt kenyérgabona mennyisége még az 1947-48-as gazdasági évben is csak 58 százaléka, a burgonyáé 66 százaléka, a hüvelyeseké pedig 53 százaléka volt az 1938-asnak.^{/69/}

A gazdaságtörténeti irodalom a mezőgazdaság két ágának, a növénytermelésnek és az állattenyésztésnek a felszabadulás utáni években végbement fejlődését vizsgálva - az átfogó adatokból kiindulva - mind ezideig azt hangsúlyozza, hogy az állattenyésztés gyorsabban fejlődött, mint a növénytermesztés. Nem veszi azonban eléggé figyelembe, hogy a termelési érték alapján számított adatok erősen torzítanak; hiszen a növényi eredetű termékek termelői átlag ára 1949-ben 1938-hoz viszonyítva 464,6 százalékra, viszont az állati termékeké 740,1 százalékra emelkedett, vagyis jóval magasabb színvonalat ért el.^{/70/} Ebből adódóan a két mezőgazdasági ágazat teljesítményére és termelésének arányára vonatkozó adatokat nem szabad abszolút mércéül elfogadni, annál is inkább, mert például a folyóáron számított termelési érték a növénytermelésben magasabb, az állattenyésztésben pedig alacsonyabb, mint a változatlan áron számított termelési érték.

Másrészt arra sem fordítanak elég figyelmet, hogy az egész növénytermelési ágazat lemaradását főleg a gabonatermelés lassu fejlődése és alacsony színvonala idézte elő, ugyanakkor a növénytermelés egyes ágazatai kiugróan gyors fejlődést és már a felszabadulás utáni első években az 1938-asnál magasabb termelést

érték el. Ezt tanusítják a megtermelt élelmiszerkészletekről szóló adatok.

Élelmiszerkészlet az 1938/39.évi mennyiség %-ában^{/71/}

	1945/46	1946/47	1947/48
kenyérgabona	60,0	64,2	58,1
burgonya	96,7	61,6	66,4
rizs	1,7	11,2	98,3
hüvelyesek	79,2	37,8	52,6
zöldség	78,0	95,0	102,0
gyümölcs	106,2	133,7	138,3
bor	105,4	121,3	78,2
husfélék	29,4	54,0	66,2
tej	48,4	61,3	77,0
tojás	38,0	89,4	96,1

A gyümölcstermelés tehát a felszabadulás után minden évben, a bortermelés ingadozással ugyan, de az 1947/48-as gazdasági évtől eltekintve, szintén meghaladta, a zöldségtermelés pedig megközelítette, majd 1947/48-ban meghaladta az 1938-as mennyiséget.

A kert terület /vagyis a gyümölcsök területe/ az 1938-as 208.000 kh-ról 1949-re 250.000 kh-ra növekedett, s a szőlőtelepítés is lendületet vett a felszabadulás után.

A szőlőterület és szőlőtelepítés alakulása^{/72/}
/kat.hold/

	1931-1940 évek átlaga	1945	1946	1947	1948	1949
Össz. terület	374.475	415.602	414.135	412.105	413.447	405.942
Termőterület	356.082	402.268	401.879	400.452	399.159	390.619
Uj telepítés	5.297	3.218	2.996	3.601	6.385	4.900

A bortermelés jelentős növekedése mellett különösen a csemege-szőlő és étkezési szőlő termelése és értékesítése emelkedett. Már 1945-ben meghaladta a felszabadulás előtti rekordnak számító 1942-es mennyiséget.

	<u>Az étkezési szőlő értékesítése</u> mázsában /73/		
	é t k e z é s i s z ő l ő t e r m e l é s		
	<u>csemege</u> szőlő	<u>borsz</u> őlő	<u>összesen</u>
1938	129.817	219.682	349.499
1942	158.100	303.732	461.832
1945	205.065	386.258	591.323
1946	208.439	403.298	611.737

A gyümölcsstermelés növekvő szerepéről tanuskodik, hogy a harmincas évek végéhez képest jelentősen emelkedett a gyümölcsből előállított szesz mennyisége is.

	<u>A szesz előállításához felhasznált nyersanyag</u> mázsában /74/		
	1937/38	1946/47	Az 1937/38. évi mennyiség százalékában
szilva	61.226	124.280	203.0
eper	17.753	38.023	214.2
barack	5.103	16.478	322.7
gyümölcs	12.822	234.206	1.826.0

A zöldségtermő terület nagy ütemben növekedett.

<u>Az összes zöldség területe</u> /75/		
1938	100.662	kh.
1945	103.634	"
1946	125.939	"
1947	138.633	"
1948	148.868	"
1949	135.000	"

A rizstermelés a felszabadulás utáni években honosodott meg hazánkban. 1945-ben még csak 100 holdon, 1946-ban 3 ezer holdon, 1947-ben 9.324 holdon, 1948-ban pedig már 24.970 holdon folyt rizstermelés. /76/

A mezőgazdaság említett belterjes ágazatainak termékei képezték az ország mezőgazdasági kivitelének döntő részét.

Magyarország külkereskedelmi forgalmában szereplő legfontosabb agrárkiviteli áruk 1946-ban és 1947-ben /77/

Áruk megnevezése	Érték 1946	ezer Ft-ban 1947	1947-ben az össz.kivitel %-ában
leölt baromfi	23.472	95.210	9,11
bab, száraz	7.623	51.145	4,94
bor	38.566	25.672	2,46
paradicsom konzerv	4.331	20.452	1,96
toll	11.238	14.547	1,39
elkészített gyümölcs	16.356	8.517	0,82
paprika, száraz	2.751	6.959	0,67
lóhere- és lucernamag	9.774	38.678	3,70
friss és elkészített hús	2.235	4.995	0,48
olajos magvak	1.299	19.132	1,83
tengeri	5.662	18.673	1,79

A mezőgazdasági kivitelben döntő szerepe volt a leölt baromfi, a bab, a paradicsomkonzerv, a bor és a gyümölcs, a fűszerpaprika exportjának. A friss hús és huskészítmények, a gabona kivitele elenyésző volt.

Ezek az adatok egyértelműen azt bizonyítják, hogy az áru-termelés a belterjes mezőgazdasági kulturáknál és a baromfi-tenyésztésben erőteljesen növekedett, s már a felszabadulás után közvetlenül elérte az 1938-as színvonalat. Az állattenyésztés áru-termelése is fokozatosan nőtt, de egészében csak 1949-ben közelítette meg az 1938-ast.

Az egyes mezőgazdasági ágazatok termelési értékét egy korábbi elemzés a következőképpen állapította meg.

Az agrárgazdaság 1946/47. évi eredménye és hozadéka^{/78/}

1000 Ft-ban

Szántóföldről összesen	1,457.000
Ebből:	
burgonya emberi fogyasztásra	252.000
hüvelyesek /főtermény/	11,700
kereskedelmi és ipari növények	55.800
közöttek a tengeriföldeken és dinnye	92.000
főzelékfélék	60.000
<hr/>	
Burgonya, zöldség, kereskedelmi, ipari növények együtt:	471.500
Gyümölcs- és szőlőtermelés	
kertek közvetlen hasznosításu terményei	37.500
szőlők közöttek terményei	6.000
a szőlők must- és bortermése	420.000
a szőlők és kertek szőlőtermése étkezésre	43.400
a fák és bokrok gyümölcse	90.000
gyógynövények, nádasok /magánerdő is/	75.000
<hr/>	
Összesen:	671.900
A szántóföldi, valamint a kert és gyümölcsgazdálkodás együtt	2,128.900
Előállat és állati termékek értékesítése	1,950.000
Ebből:	
szarvasmarhahasználat /jóvátételi szolgáltatás/	121.500
borjuhasználat	85.000
tehén- tej értékesítés /400 ezer fejőstehén után/	600.000
baromfihasználat vágásra	330.000
tojás	270.000
tolltermés	43.000

Ezek, a mezőgazdasági termelés értékéről szóló adatok azonban nem pontosak, hiszen pontos számbavételre nem volt lehetőség. Az adatok egy részére a tapasztalati tények alapján következtettek, annál is inkább, mert a termés értéke magában foglalta a parasztság saját fogyasztását is. Azok az adatok voltak a legpontosabbak, amelyek a közvetlen termékértékesítésről adtak számot. Közvetlen termékértékesítés pedig elsősorban

elsősorban zöldségből, ipari növényekből, gyümölcsből és szőlőből, borból, valamint állati termékekből történt. Az erről szóló adatok is bizonyítják, hogy ezekből a mezőgazdasági termékekből nagyarányu árutermelés folyt már az 1946/47-es gazdasági évben is.

A szántóföldi növénytermelés értékének mintegy harmadát adták a zöldségfélék, a burgonya, valamint az ipari növények. A gyümölcs és szőlőtermés értéke közel 700 millió forint volt, a zöldséggel és burgonyával, valamint az ipari növényekkel együtt számítva ezeknek a belterjes kulturáknak a termelési értéke az egész növénytermelés értékének több mint felét képezte. Kiemelkedő volt a tehéntej értékesítése. A baromfitenyésztés értéke az összes állattenyésztés termelési értékének egynegyedét szolgáltatta.

Az egyes kisárutermelő paraszti rétegek gazdasági, jövedelmi viszonyainak elemzésénél azonban nemcsak ezeket az adatokat és körülményeket kell figyelembe vennünk, hanem a mezőgazdasági termelői árak alakulását is.

A termelői átlagárak alakulása /79/

/ 1938 = 100 /

Év	Növényi eredetű cikkek	Állati cikkek	Állati eredetű cikkek a növényi cikkek százalékában
1938	100	100	100
1949	464,6	740,1	159,6

Az állati eredetű cikkek átlagára mintegy 60 százalékkal haladta meg a növényi eredetű cikkek átlagárát. Mindez az állattenyésztés nagyobb jövedelmezőségét bizonyította.

Ez elsősorban annak következménye volt, hogy 1946 augusztusában az állattenyésztés és az állati termékek stabilizációs árait jóval magasabban állapították meg, mint a növénytermelés árait.

Stabilizációs mezőgazdasági árstruktúra /80/

Csoport árindex szám 1938.évi átlag = 100.0

kenyérgabona	200,5
abraktakarmány	221,9
hüvelyesek	267,4
ipari növények	661,6
zöldségfélék	373,4
gyümölcs	227,5
növénytermelés összesen:	<hr/> 290,0

tenyészállatok	877,2
vágóállatok	402,9
baromfi	417,1
állati termékek	396,0

állattenyésztés összesen:

430.0

Összes termék

350,0

Különösen a tenyészállatok ára volt magas, ennek kedvező hatását a kisárutermelő parasztgazdaságok azonban kevésbé tudták kihasználni, mert a felszabadulás utáni első években tenyészállatok nevelésére csak kismértékben voltak képesek. Kiemelkedően magas volt az ipari növények, a közepesnél magasabb a baromfi, a vágóállatok, valamint a zöldségfélék ára.

A pénzügyi stabilizáció után elsősorban a növényi termékek árai növekedtek, s az áringadozás ezeknél nagyobb arányú volt, mint az állati termékeknél.

A mezőgazdasági termékek nagykereskedelmi árszínvonalala
a valutastabilizáció utáni években /81/
 /1946. aug. = 100.0 /

Időszak,	növényi t e r m é k	állati	összes	változás az előző
				időszakhoz képest %
1946.aug.	100,0	100,0	100,0	-
dec.	126,2	99,6	109,8	+ 9,8
1947.május	251,2	115,1	166,9	+ 52,0
aug.	203,7	164,8	179,7	+ 7,7
1948.május	253,2	190,6	214,5	+ 11,9
aug.	190,2	167,7	176,3	- 17,8
1949.május	123,4	167,1	150,8	- 14,8

A növényi termékek nagyarányú áringadozása lehetőséget nyújtott a spekulációra, ezt azonban elsősorban nem a termelők, hanem a kereskedők használták ki. A felszabadulás után az állattenyésztésben az árutermelés csak lassan bontakozott ki, hiszen az állomány növelése volt a cél. Nagyobb arányú áruértékesítésre elsősorban a baromfitenyésztő, tejtermelő és részben a sertéstenyésztő gazdaságok voltak képesek. Mind 1946-ban, mind 1947-ben a súlyos aszályok okozta takarmányhiány miatt az állattenyésztő parasztgazdaságok kénytelenek voltak állataik egyrészét áruba bocsátani. Ekkor azonban a felvásárlási ár, főleg a szarvasmarha ára, jóval a hatóságilag megállapított ár alá esett, amiben része volt az állatkereskedők spekulációs manővereinek.

A szakemberek korabali számítása szerint 1946-ban a parasztság átlagos évi jövedelme 1 kh. után átlagosan mintegy 260 Ft volt. Ennek alapján kiszámították, hogy - mivel a lo holdon aluli gazdaságok átlagterülete 4 hold volt, - a lo holdon aluli kisparasztok évi jövedelme meghaladta az ezer forintot, - a lo-20 holdas középparasztoké mintegy 3.600 forintot tett ki, ami megfelelt egy teljesítménybérben dolgozó szakmunkás jövedel-

mének. Az 50 holdon felüli gazdagparasztok jövedelme meghaladta a 9 ezer forintot. Ezek az átlagadatok azonban nem tükrözik eléggé a mezőgazdasági termelés sajátosságait, a belterjes és külterjes gazdálkodás eltérő arányait, és az ezekből adódó jövedelemkülönbségeket. Ugyanis egy hold buza, vagy kukorica termése jóval kevesebb értéket képviselt, mint a cukorrépaé, az ipari növényeké és a szőlőé.

A mezőgazdasági termékek bruttó értéke kh-ként /82/

buza	240 Ft
kukorica /állattenyésztésen keresztül értékesítve/	650 "
cukorrépa	3.000 "
ipari növények	1.000 "
szőlő /borban/	800 "
dohány	1.680 "

Ezek az adatok is azt bizonyítják, hogy azoknak a gazdaságoknak a jövedelmi szintje volt alacsony, amelyek gabonát termeltek, külterjesen gazdálkodtak. A gyümölcs- és bortertermelő gazdaságok jövedelmezősége közepes színvonalat ért el, de figyelembe kell venni, hogy mind a szőlő- és gyümölcstermelő gazdaságok száma, mind a termés mennyisége emelkedett. A zöldség és az ipari növények jövedelmezősége volt a legmagasabb, aminek hatására a zöldségfélék és az ipari növények vetésterülete jelentősen nőtt.

A parasztság adóterhei a felszabadulás előttihez képest jelentősen növekedtek, bár a kisparasztságé kevésbé, mint a középparasztoké.

Közterhek /1 kh/buza kg./ 1938-ban és 1948-ban
10-25 kh. kategóriában /83/

	10 kh.			15 kh.			25 kh.		
	11	16	20	11	16	20	11	16	20
kh.-kénti aranykorona kateszteri tiszta jövedelem mellett									
1938	68	97	105	71	91	112	76	91	118
1948	98	131	148	101	133	170	105	138	209

A beszolgáltatási rendszer progresszivitása az 1946/47-es gazdasági évtől kezdett növekedni, amely elsősorban a 20 holdon felüli középparaszti és gazdagparaszti gazdaságokat sújtotta.

Összességében az állattenyésztő középparaszti gazdasági és jövedelmi viszonyai alakultak a legkedvezőbbben. Az egyes paraszti rétegek gazdasági erejéről nyújt képet az egyes birtokkategóriák tulajdonában lévő állatállomány megoszlása, illetve ennek összevetése a birtokolt területtel.

A birtokok területe és az állatállomány megoszlása /84/
/birtokmegoszlás a földosztás után/

Az állatállomány 1947.május 31-én

	szarvasmarha	sertés	baromfi
0-5 holdas	642.969	1,182.475	15,104.544
5-20 "	976.541	1,263.662	13,956.301
20 h.nagyobb	221.310	345.514	2,934.048
Összesen:	1,840.820	2,791.651	31,994.893

A földbirtokok területének és az állatállománynak
a megoszlása százalékban

	a földbirtokok területe	szarvasmarha	sertés	baromfi
0-5 holdas	17,9	34,9	42,3	47,2
5-20 "	38,4	53,1	45,3	43,6
20 h.nál nagyobb	43,7	12,0	12,4	9,2
Összesen:	100,0	100,0	100,0	100,0

A kisgazdaságok szerepe dominált a baromfi- és sertés-tenyésztésben. A középparasztok gazdaságukban képesek voltak az állattenyésztés fejlesztésére, szarvasmarhából és sertésből az értékesített vágóállatmennyiség jelentős részét ők szolgáltatták.

Az egyes paraszti rétegek állattenyésztésének helyzetére, árutermelésére nagyobb biztonsággal következtethetünk az 1949-es népszámlálásnak azokból az adataiból, amelyek az állattartók arányáról adnak számot az egyes gazdaságnagyság csoportokban.

Állattartók száma a tartott állatok száma szerint a gazdaságnagyság csoportokkal egybevetve^{/85/}

Gazdasággal rendelkezők	lovat tart tart a gazd. nagys. csop. %-ában	szarvasmarhát ^{/x} tart a gazd. nagys. csop. %-ában	sertést tart a gazd. nagys. csop. %-ában
1-3 kh-as gazdasággal	5,6	25,6	27,5
3-5 "	13,0	48,2	38,4
5-10 "	26,9	67,7	52,3
10-15 "	46,1	80,2	65,8
15-20 "	56,8	83,3	72,8
20-25 "	64,5	85,0	76,7

/x igásökör és tinó nélkül

Az 1-3 holdas gazdaságok nagyobb százaléka tartott sertést, mint szarvasmarhát, a 3-5 holdasoktól kezdve azonban minden további kategóriánál magasabb volt a szarvasmarhatartók aránya, mint a sertéstartóké. A kisparasztok közül kevesebben rendelkeztek lóval, mint szarvasmarhával.

Az egyes paraszti rétegek állattenyésztésének területenkénti különbségeiről a következő adatok adnak számot:

Állattartók száma a tartott állatok száma szerint a /86/

gazdaságnagyság csoportokkal egybevetve

Gazdasággal rendelkezők	lovat tart a gazd.nagys. csop. %-ában	szarvasmarhát t. a gazd. nagys. csop. %-ában	\sqrt{x}	sertést tart a gazd. nagys. csop. %-ában
-------------------------	---------------------------------------	--	------------	--

Dunántul:

1-3 kh-s	5,4	23,5		34,2
3-5 "	12,6	56,7		47,0
5-10 "	27,0	76,3		62,3
10-15	46,7	86,0		73,5
15-20	53,6	89,1		80,9
20-25	67,3	91,3		83,9

Alföld :

1-3 kh-s	6,0	22,0		26,4
3-5 "	13,7	41,3		36,2
5-10 "	28,2	53,8		46,5
10-15 "	47,3	73,5		60,8
15-20 "	57,2	78,4		69,6
20-25 "	65,0	81,0		75,0

Észak:

1-3 kh-s	4,8	31,6		19,8
3-5 "	10,8	55,9		29,3
5-10 "	21,7	74,4		40,9
10-15 "	38,6	83,5		53,9
15-20 "	49,3	87,2		60,5
20-25 "	52,9	88,9		64,8

/x igásökör és tinó nélkül

Látható, hogy a Dunántulon és Északon már a 3-5 holdasok több mint fele tartott szarvasmarhát, a 10 holdon felüliek több, mint 70 százaléka foglalkozott szarvasmarha tenyésztéssel. Az Alföldön a 3-5 holdasoknak csak 41 százaléka tenyésztett szarvasmarhát, s minden kategóriában alacsonyabb volt a szarvasmarhatartók aránya, mint a Dunántulon és Északon.

Az adatokból az is kitűnik, hogy a sertéstenyésztő gazdaságok aránya a Dunántulon minden kategóriában magasabb volt, mint az Alföldön és Északon. Északon pedig minden kategóriában alacsonyabb volt még az alföldi arányokénál is. Mindebből levonható az a következtetés, hogy a dunántuli parasztság szarvasmarha- és

sertéstenyésztése kiterjedtebb, nagyobb mérvű volt, mint az alföldi és az Északon élő parasztságé.

Az állattenyésztésben dominált a dunántuli középparasztok szerepe, hiszen a Dunántulon volt a legfejlettebb az állattenyésztés és itt volt a legmagasabb a középparasztok aránya. A tiszántuli és az északi vidékek középparasztjai - külterjes gazdálkodásuk, állattenyésztésük alacsony színvonala következtében - nehezebb anyagi viszonyok között gazdálkodtak és jövedelmük is alacsonyabb volt. Ez jellemezte a Duna-Tisza közti külterjesen gazdálkodó középparasztok helyzetét is. A zöldség-, a szőlő- és gyümölcsstermelő, belterjesen gazdálkodó középparasztok lehetőségei viszont jobbak voltak, s jövedelmi színvonaluk megközelítette, nagyobb arányú szőlő- és gyümölcs gazdálkodás esetén pedig meghaladta a dunántuli középparasztokét.

A lo holdon aluli kisbirtokos parasztok - kis földterületükből, alacsony takarmánytermelésükből adódóan - nagy nehézségekkel tudták állatállományukat növelni. Sertéstenyésztésük jó részét családjuk szükségleteinek kielégítését szolgálta, sovány szarvasmarhájukat sok esetben igavonásra használták. Leginkább még baromfitenyésztésből tudtak pénzbevételhez jutni, családjuktól vonva el a baromfihúst, a tojást.

A kisparasztság anyagi, gazdasági körülményei, szintén a Tiszántulon és Északon alakultak a legkedvezőtlenebbül. Nem csak azért, mert állattenyésztésük elmaradott volt, hanem azért is, mert külterjes gabonatermelést folytattak, árutermelésük esetleges volt, és így pénzbevételre alig tettek szert. A külterjesen, betelepítetlen homokon, szikes területen gazdálkodó Duna-Tisza közti kisparasztok még rosszabb körülmények között éltek, mint tiszántuli társaik. Viszont a zöldség, a szőlő- és gyümölcs

termelésével foglalkozó kisparasztok nagyobb arányu árutermelésük következtében több pénzbevételhez és magasabb jövedelemhez jutottak, közülük nem kevesen elérték a középparasztok jövedelemszinvonalát is.

A népi demokratikus agrárátalakulás ellentmondásai.

Az árutermelő parasztság polgári törekvései

A címben jelölt kérdéskörrel foglalkozó gazdaságtörténeti művek szerzői egyetértenek abban, hogy hazánkban a felszabadulás utáni években végbemenő agrárfejlődés nem kapitalista, hanem népi demokratikus jellegű volt. Ennek fő jellemzői, hogy a földreform csapást mért az agrárkapitalizmusra is, a hatalomban a munkásosztály is részesedett, sőt befolyása növekedett és a népi demokratikus állam beavatkozó jellegű gazdaságpolitikájával /kötött forgalom, progresszív beszolgáltatás, ár-, adó- és hitelpolitika/ egészében véve gátat emelt a parasztbirtokok kapitalizálódása elé.

A felszabadulás után közvetlenül az új hatalom korlátozó intézkedései nem, vagy csak részben érvényesültek s ezt a lehetőséget a termékkészlettel, tartalékokkal rendelkező jómódu parasztság ki tudta használni. A szabályozatlan termékforgalomban, a spekulációs jellegű áruértékesítésben nyereségre tett szert. Erre azonban csak 1945-ben nyílt lehetőség, és már ekkor megkezdődött egyszeri rendkívüli intézkedések /ellátási, hadseregélelmezési rendszabályok, stb./ formájában a módos parasztság gazdasági megterhelése, majd a beszolgáltatás progresszivitásának növelésével, a vagyondézsmával nyereségük, tőkéjük jórészét elvonta az állam. /88/

A mezőgazdaságnak juttatott hitel jelentős részét - főleg a felszabadulás utáni első években - ugyan ők kaparintották meg, de a hitel összege olyan kevés volt, hogy nem szolgálhatott akkumulációs forrásul. A kötött terményforgalom, a népi demokratikus állam árpolitikája meggátolta, hogy a kereslet- kínálat, a kapitalista piac törvényei egészében véve szabadon érvényesüljenek minden mezőgazdasági termék piacán.

Volt azonban ^{az} agrárgazdaságnak olyan területe, ahol az állam korlátozó, piacszabályozó szerepe kevésbé érvényesülhetett, mégpedig a mezőgazdasági idénycikkek, a zöldség, a gyümölcs, a szőlő és a bor, a pálinka, továbbá a baromfi piaca. E termékek értékesítése jórészt a kereslet és kínálat alakulása szerint történt, árak eléggé ingadozott, a pénzügyi stabilizációval mesterségesen leszorított árakat itt lehetett a legkevésbé alacsonyan tartani.

A mezőgazdasági termékek egy része kötelező beszolgáltatás útján, nagyobb része államilag szabályozott és szabadpiaci árakon került felvásárlásra. A kötelező beadási árak jóval alacsonyabbak voltak, mint az állami szabadfelvásárlási és főleg a szabadpiaci árak, amelyek leginkább ingadoztak. Az árak alakulása az egyes értékesítési formákban:

A mezőgazdasági termékek termelői árszinvonala /89/

az 1946-1949. években

/1946. aug. = 100.0 /

Év	Kötelező beadási árak	állami szabadfelv. árak	szabadpiaci árak	értékesítési átlagárak
1946. aug.	100.0	100.0	100.0	100.0
1946/47	100.0	106,3	213,5	138,9
1947/48	138,9	187,3	330,9	230,9
1948/49	136,9	168,2	294,2	203,7
1949/	128,1	160,7	200,9	173,5

A kötelező beadás a mezőgazdasági termékek kis részére terjedt ki, aránya még 1949-ben is a készpénzért értékesített árumennyiségnek csupán 9 százaléka volt. A szabadpiaci értékesítés szerepe fokozatosan csökkent, de aránya még 1949-ben is elérte a 33 százalékat. /90/ A fogyasztói piacon is nagyarányu volt az áringadozás. Míg a kenyér ára a stabilizáció után nem változott, addig a fontosabb zöldségfélék, a gyümölcs. és a tojás fogyasztói árának alakulása nagymértékű ingadozást mutatott.

Kiskereskedelmi árak Ft. /91/

Áru	Egység	1946		1947		1948	
		VIII.31	XII.31	VI.30	IX.30	XII.31	IV.30
kenyér	kg.	0,92	0,92	0,92	0,92	0,92	0,92
borsó hántolt	"	1,56	1,56	2,40	4,30	4,80	4,80
burgonya	"	0,43	0,46	1,83	1,16	1,22	1,30
tojás	db.	0,32	0,38	0,63	0,83	1,24	0,64
zöldség	kg.	0,62	1,21	1,22	1,54	1,49	1,49
hagyma	"	0,39	3,10	1,15	2,73	2,47	3,00
gyümölcs	"	0,74	3,00	1,75	2,16	4,55	6,70

Az állam e termékek egy részének fogyasztói árát más élelmicikkekhez hasonlóan szabályozta. Az 1947 elején végrehajtott árfelszabadítás után azonban ezek fogyasztói ára emelkedett legnagyobb mértékben.

Néhány termék árfelszabadítás előtti és utáni ára /92/

Megnevezés	Hatósági ár a felszab. előtt /1947.II.hó/	A felszabadítás utáni ár /1947.IV.hó/	Árváltozás százalékban
burgonya /fogy.ár/kg.	0,46 Ft.	1,40 Ft.	+ 204,3
hagyma /fogy.ár/kg.	0,60 "	3,56 "	+ 483,6
tengeri /termelői ár/q.	35,00 "	150,00 "	+ 328,6
hizott liba /fogy.ár/kg.	7,90 "	12,00 "	+ 51,9

A mezőgazdasági konjunktura, amely a háboru okozta élelmiszer hiányból következett, elsősorban az állattenyésztésben és a zöldség, a kertészeti növények, a szőlő és gyümölcs

termelésében éreztette hatását. Ezt bizonyítják a zöldségtermő terület, a szőlő- és gyümölcsstermelés növekedéséről előzőekben közölt adatok.

A zöldség-, valamint a szőlő- és gyümölcsstermelő parasz-
tok igyekeztek kihasználni a konjunktura nyújtotta lehetősége-
ket. Ők azonban annak hasznából alig részesedtek, a nyereség
jórészét a közvetítő kereskedelem, a spekulációs kereskedelmi
tőke fölözte le. Az MKP lapja, a Szabad Nép is szóvátette
1948 júniusában, hogy "egyes protekciós áruellátásban része-
sülő burgonyakereskedők 4-5000 forintot keresnek naponta." /93/
A kereskedelemben elérhető magas spekulációs nyereség hatására
megnövekedett a kereskedők tábora. A kereskedők létszáma 1947-
ben 57 százalékkal emelkedett az 1945/46-os gazdasági évhez
viszonyítva, s még 1948 nyarán, a kereskedői iparjogositvá-
nyok revíziója után is 130 ezer kereskedő volt az országban.
Ezek az adatok ugyan az összes kereskedő létszámára vonatkoz-
nak, de a tendencia a mezőgazdasági termékek forgalmazásával
foglalkozó kereskedőknél is érezhető volt. A Társadalmi Szemle
1948 elején elismerte, hogy a kereskedelemben "az állami ellen-
őrzés jóformán teljesen hiányzik, vagy teljesen hatástalan",
továbbá: "a mezőgazdasági árakat megközelítőleg sem tudjuk úgy
stabilizálni, mint az ipariakat". /94/

A kommunista pártnak és a népi demokrácia más progresszív
erőinek elgondolása az volt, hogy a mezőgazdasági termékek
piacán a parasztság demokratikus alapon átszervezett szövet-
kezetei, továbbá az újonnan létrehozott földművesszövetkezetek
utján valósul meg az állam piacszabályozó szerepe, a spekulá-
ció visszaszorítása és a kereskedelmi tőke korlátozása.

Ez az elgondolás azonban egészen 1948 közepéig nem valósult meg. Még 1948 elején is 2.072, hatósági terményforgalommal megbízott egyéni gyűjtőkereskedő cég működött, míg az ugyan ezzel a feladattal megbízott földművesszövetkezetek száma csak 732 volt. A mezőgazdasági termékek felvásárlását végző szövetkezeti központ, a MOSZK pedig bürokratikus szervezet volt, és alapjában véve kapitalista nagyvállalatként működött. A mezőgazdasági termények és termékek forgalmazásában még 1948-ban is jelentős szerepe volt a tőkés szektornak.^{/95/}

A mezőgazdaság fejlődésében kapitalista tendenciák elvétve és nagyon korlátozottan jelentkeztek. A gazdagparasztok száma "legfeljebb 10-15 ezer főre tehető" - olvasható a Társadalmi Szemle említett tanulmányában.^{/96/} Az MKP akkori értékelése szerint a gazdagparaszság kapitalizálódása nem volt jelentős és nem jelentett különösebb veszélyt.

Inkább a spekuláció, a feketézés jelenségeiben látta a kapitalizálódás jelentkezését. "Az államnak arra kell beavatkozását korlátoznia, hogy gátat vessen a falusi tőkés elemek további terjeszkedésének, hogy érvényt szerezzen náluk a spekulációt, a feketézést tiltó és büntető rendelkezéseknek, s hogy megvédje a szegényparasztot a gazdagok által való féktelen kiuzsorázástól."^{/97/}

A feketepiac jó lehetőséget nyújtott a spekulánsoknak, hiszen a feketepiaci árszinvonal magasabb volt, mint a hatósági. A kereskedelem, az élelmiszerpiac hatósági ellenőrzésének nehézségei, a feketepiac érvényesülése azzal járt, hogy a spekulációs haszon - egyes, nehezen kapható élelmicikkek, árufajták esetén - soha nem látott mértéket ért el.

A számítások szerint Budapesten 1946-47-ben az összes élelmiszerforgalom mintegy 10 százalékát a feketepiac képezte.

A hatósági és feketepiaci élelmiszer-árszínvonal Budapestén/98/

	<u>1946</u>			<u>1947</u>		
	X.25.	I.31.	III.28.	V.31.	VII.15.	VII.31.
Hatósági élelmiszer árszínvonal indexe	100,0	115,7	124,0	131,7	118,8	121,5
Feketepiaci élelmiszer árszínvonal indexe	100,0	192,8	110,1	113,1	157,9	-
A feketepiaci árszín- vonal viszonya a hatóságihoz /a hatósági = 100/	245,1	392,3	338,5	312,5	487,0	507,9
A feketepiac volumene /hatósági áron szá- mitva az össz.élelmi- szer forg. %-ában/	13,9	14,1	8,2	9,9	11,0	4,7

A feketepiaci árszínvonal a hatóságinak kétszerese - háromszorososa volt, sőt 1947 nyarán közel ötszörösére emelkedett, bár e piac szerepe fokozatosan csökkent. A mezőgazdasági prosperitás fő haszonélvezői főként a piacra termelő parasztok, a falu kis- és nagyspekulánsai voltak. A Társadalmi Szemle egy másik tanulmánya szerint: "ami ennek a támogatásnak /a parasztság támogatásának/ a sokszorosát tette ki, ami elsősorban a mezőgazdasági árpolitikában jelentkezett, annak fő haszonélvezője a főként piacra termelő, nagy árukészlettel rendelkező módos paraszt, elsősorban a kulák volt." /99/

A piacra termelés elsősorban munkaigényesen dolgozó állattenyésztő, hőltség-, gyümölcs- és szőlőtermelő gazdaságokban bontakozott ki. A zöldség, a szőlő és gyümölcs, a bor ára jórészt szabadon alakult, lévén szó idénycikkekről. A baromfi, a tojás piaca hasonlított a mezőgazdasági idénycikkek piacához.

Bizonyos anyagi gyarapodás, tőkeképződés megfigyelhető volt azoknál, akik termékeiket korábban piacra vitték, így magasabb áron értékesítették, vagy megfelelő gazdasági erővel, felszereléssel, raktárral, tartalékokkal rendelkeztek, és nem idénycikk jellegű termékeiket /bor, pálinka, burgonya, hagyma, stb./ akkor vitték piacra, amikor az árak magasra emelkedtek. Ők voltak képesek tehát spekulációs manőverekre. A spekulációs, nyereszkes törekvések a zöldséget, szőlőt, gyümölcsöt, bort termelő, részben a baromfitenyésztő /a néhányholdas parasztokat kivéve / kis- és középparasztság tehetősebb rétegeinél észlelhetők.

Gazdaságuk fejlesztéséhez, termelésük növeléséhez saját és családjuk megfeszített munkája szolgáltatta az akkumulációs forrást. Ezek a belterjes gazdaságok voltak a legmozgékonyabbak, a piac igényeire a leggyorsabban reagáltak és termelésüket is viszonylag gyorsan tudták növelni. /Az állattenyésztő gazdaságok erre kevésbé voltak képesek, kivéve a baromfitenyésztést./ A zöldség, a kerti növények, a gyümölcs és a szőlő termelésében, a baromfitenyésztésben és ezek piacán érvényesülő konjunktúra ösztönzőleg hatott ezeknek a mezőgazdasági ágazatoknak a fejlődésére, és e termékek termelésével foglalkozó kis- és középparasztok gazdálkodására. Az élmiszerhiány miatt a termelők konkurenciájából, a kereslet- kínálat, a kapitalista piac törvényeiből adódó ellentmondások, nehézségek a felszabadulás utáni első években nem, vagy csak elvétve jelentkeztek. "A viszonylagos konjunktúra, a népi állam fellépése a tőkés nagyiparral és nagykereskedelemmel szemben, növelte a kisbirtokos mezőgazdasági termelési lehetőségeit" s a parasztság

a felszabadulás utáni három év alatt "nem ismerte meg az értékesítés válságait" - állapította meg Erdei Ferenc.^{/100/} 1948-ban azonban már egyes zöldségfajtáknál /paradicsom/ túltermelés és értékesítési nehézségek következtek be.

A felszabadulás utáni agrárfejlődésben tehát előfordultak ugyan kapitalista jelenségek, de csak elvétve és az agrárfejlődés népi demokratikus jellegét alapjában nem befolyásoló mértékben a mezőgazdaság említett szektoraiban működő gazdaságoknál, és az idényjellegű mezőgazdasági termékek piacán. Tagadhatatlan, hogy a népi demokratikus állam gazdaságpolitikája, a kapitalizálódást gátló intézkedései a mezőgazdaság és a piac e területein is éreztették hatásukat, de 1948 közepéig, végéig, nem tudták megakadályozni a kapitalista tendenciák érvényesülését.

Ebből következően a belterjesen gazdálkodó, a zöldség, a gyümölcs, a szőlő termelésével, a baromfitenyésztéssel foglalkozó; piacra termelő kis- és középparaszti gazdaságoknál a felszabadulás után is érvényesültek az un. amerikai utas agrárfejlődés némely vonásai. E paraszti rétegeknek éppen az volt a törekvésük a kibontakozó mezőgazdasági konjunktúra viszonyai között, hogy a mezőgazdaság fejlődése éppen a kisgazdaságok szabad kibontakozása, a szabad magánvállalkozás útján, a korlátok nélküli piac körülményei között menjen végbe. Erős illúziók éltek e tekintetben az árutermelő kis- és középparasztságban, hiszen nem érezték a kapitalista verseny, az értékesítési válság pusztító hatását.

Ezekkel az okokkal magyarázható, hogy e paraszti rétegek-nél a felszabadulás után megerősödtek az un. amerikai utas

polgári agrárfejlődéshez fűződő illúziók. Ez nem csak gazdasági, hanem politikai tekintetben sem lebecsülendő veszélyt rejtett magában, hiszen a belterjesen gazdálkodó, piacra termelő kis- és középparaszti rétegek a burzsoá politikai törekvések támogatóivá váltak. A kommunista párt vezetői, elméleti szakemberei nem érzékolték és nem is elemezték eléggé ezt a veszélyt. Révai József a Marxizmus és népiesség c. művének 1946-os kiadásának előszavában felvetette ugyan a kérdést:

"A földreform végrehajtásával a magyar agrárfejlődés két utjának, a "porosz" és az "amerikai" utnak a harca végleg eldőlt. Azoknak az elfajulásoknak, a kivándorlástól az egykéig, melyek a félféudális nagybirtok termékei voltak, a demokrácia földreformja végleg betömte a forrásait. De nem dőlt el még a kérdés: mi lesz ezután? Mi lesz az új gazdákkal? Milyen úton fejlődik tovább a magyar mezőgazdaság? A magyar mezőgazdaság mai általános bajai ideig-óráig elfedik ezt a döntő kérdést, de nem sokáig. Hiszen a paraszti mezőgazdaság általános fejlesztésének gondjai mellett máris jelentkeznek az új gondok: megvédeni a szegényparasztságot, az új gazdákat azzal az "új szolgálattal" szemben, mellyel a gazdagparasztság fenyegeti őket. Az a paraszti egység, melynek szükségességét a fasizmus elleni szabadságharcban mi, kommunisták is hirdettük, ma megbomlóban van. Ez azt jelenti, hogy hovatovább gyakorlatban merül fel az a kérdés, mellyel a könyv csak elméletileg és nagy általánosságban foglalkozhatott: a magyar agrárfejlődés kérdése a földreform végrehajtása után? Milyen úton fog fejlődni a magyar mezőgazdaság? Az "amerikai úton"-e, a kisbirtokos-farmerkapitalizmus útján, vagy más, új, még ismeretlen utakon?

Erre a kérdésre a jövő fog válaszolni. De bizonyos, hogy a válasz erre a kérdésre is azon mulik, győz-e a magyar demokrácia?" /101/

Révai kérdésfelvetésének azonban nem igen volt folytatása. A Társadalmi Szemle már idézett tanulmányai foglalkoztak ugyan a mezőgazdaság fejlődésének bizonyos kapitalista tendenciáival, azzal azonban nem, hogy ezek milyen hatással vannak az egyes paraszti rétegek törekvéseire, politikai felfogására, állásfoglalására. A többi baloldali párt vezetői csak elvétve, és felületesen foglalkoztak ezzel a kérdéssel. Erdei Ferenc már 1947 elején a Fórum c. folyóiratban megjelent cikkében - a kisgazdapárt paraszti jellegét elemezve - rámutatott: "A kisgazdapárt, mint a parasztság pártja, kétféle paraszti elemet toborzott össze a felszabadulás után. Egyik oldalán a kapitalista polgári fejlődés útján öntudatosodó kisbirtokos parasztréteget, tehát azt az agrárkispolgárságot, amely paraszti fejlődését a polgári rétegek által vezetett polgári fejlődéstől várja, a munkásság és szegényparasztság előretörésétől félti." /102/

A kérdést azonban tovább és később részletesen nem elemezte. Nem vizsgálta, hogy a baloldali pártoknak miképpen kellene el-
lensúlyozni az említett paraszti rétegnek a polgári politikai
törekvéseit. Ehelyett beírta pusztán a kisgazdapárt vezetői felelősségének a hangsúlyozásával.

Hogy az árutermelő parasztság polgári törekvései mennyire megerősödtek, azt a Nemzeti Parasztpárt elnökének, Veres Péternek 1948-ban megjelent A paraszti jövő c. műve is tükrözte. Ebben ugyanis a nagyüzemi mezőgazdasági termeléssel való szembe fordulásával egyidejűleg Veres Péter, a kollektivista gondolat

korábbi híve "megalkotta a paraszti kisgazdaság valószínűtlen legendáját". /Erdei Ferenc szavai/. Azt hangsúlyozta, hogy a paraszt "saját földjén talál munkát, és saját maga termeli a kenyerét. Ez nagy dolog, a legnagyobb dolog a földön, mert a legnagyobb egyéni szabadságot biztosítja az embernek, ezért ragaszkodik a paraszt olyannyira életre-halálra a földjéhez. Igaza van: a legmagasabbrendű élet a szabad kisbirtokos élet." /103/

Alláspontját igyekezett megmagyarázni. A belterjesen gazdálkodó ujjazdák törekvéseit így jellemezte: "A belterjes termelés lendülete tovább halad. Hajtja a piaci helyzet is, de hajtja sok ezer ujjazda vállalkozó kedve és szorgalma is. Ezek el voltak zárva eddig a földtől, s most a becsvágy is, a munkakedv is hajtja őket, hogy majd én megmutatom a régi gazdáknak, mit lehet itt termelni, de szorítja őket a kevés föld is, mert külterjes termeléssel az ujjazdák óriási többsége kevés földjén nem él meg." /104/

Ha az ujjazdáknál ilyen mértékben jelentkezett a belterjes gazdálkodásra, a piaci helyzet kihasználására való törekvés, akkor nem meglepő, hogy ugyanez a tendencia még fokozottabban érvényesült a régi birtokos kis- és középparasztoknál. Veres Péter véleményváltozása az ujjazdák törekvéseit tükrözte, mert a belterjesen gazdálkodó, piacra termelő parasztság polgári tulajdonszerzésre törése a felszabadulás előtti törekvéseinek valóraváltását célozta. Ezt érezte át Veres Péter irván: "mivel a mi parasztságunk nagyobb része a liberális polgári fejlődést egyáltalán nem érte el és nem élte át, most még az

a része is ennek a polgári gondolkodásnak a hatása alá került, amelyik a demokráciától kapta első tulajdonát, a földjét és a házát." /105/

II. A kisárutermelő parasztság életviszonyai
és gazdasági törekvései

A kisárutermelő parasztság gazdasági viszonyai a földreform
után

A földreform gyökeresen átalakította a létszámban megnövekedett kisárutermelő parasztság gazdasági és életviszonyait. A birtokos parasztság gazdasági lehetőségei - a juttatott földterületek révén - megnövekedtek. A mezőgazdaságban a családi munkán alapuló paraszti kisüzemek jutottak döntő szerephez.

Földbirtokeloszlás a földreform után /1/

a f ö l d b i r t o k o k				
nagyságcsoportja kat.hold	száma	%-ban	terület kat.hold	%-ban
0-5	1,406,325	68,1	2,871.958	17,9
5-10	388.179	18,8	3,388.857	21,1
10-20	175,428	8,5	2,789.353	17,3
20-50	71.164	3,4	2,359.004	14,7
50-100	14.864	0,7	1,295.506	8,1
100 felett	10.154	0,5	3,379.166	20,9
Összesen:	2,066.114	100,0	16,081.844	100,0

Az 5 holdon aluli gazdaságok száma igen magas volt, ezek jelentős részét azonban nem mezőgazdasági foglalkozásuk gazdasági képezték. A kisárutermelő parasztgazdaságok zömét az 5-10 holdasok alkották. Ezek a gazdaságok az összes mezőgazdasági terület több mint 20 százalékát birtokolták. A 10-20 holdas, jórészt középparaszti gazdaságok száma jóval kevesebb volt, de gazdasági jelentőségüket bizonyította, hogy az összes földterületnek több mint 17 százalékában gazdálkodtak.

A 20-50 holdasok egy része középparaszti gazdaság volt. /A 100 holdon felüli birtokok tulnyomó többségét erdőgazdaságok tették ki/.

A háboru igen nagy kárt okozott a mezőgazdaságnak, a parasztságnak.

Az állatállomány háborus vesztesége^{/2/}

Állatfaj	1942	1945. nov. ^{/x}	Csökkenés	Az 1945.évi állomány az 1942.évinek százaléka
szarvasmarha és bivaly	2,376.475	1,007.311	1,369.164	42,4
tehén	1,014.510	563.280	451.230	55,5
ló	900.434	369.317	531.117	41,0
sertés	4,669.922	1,149.764	3,520.158	24,6
juh	1,708.486	295.584	1,412.902	17,3

/x Az állatállományt 1945 folyamán két ízben vették száma:

julius és szeptember hónapban. Az utóbbinál lényegesen tökéletesebb módszereket alkalmaztak, és így jóval pontosabb adatokat is nyertek./

Az adatok szerint legkevésbé a szarvasmarhaállományt, s ezen belül a tehénállományt érte veszteség, hiszen a tehénállomány 55,5 százaléka megmaradt. Ez azzal magyarázható, hogy a szarvasmarhák többsége nem nagybirtokokon, hanem parasztgazdaságok tulajdonában volt, ahol kedvezőbb körülmények voltak megtartásukhoz. A szarvasmarha-állományban a legnagyobb kárt Fejér megyében okozott a háboru, ahol a 103.242 szarvasmarhából mindössze 22.468 maradt meg.^{/3/} Kedvező hatása volt viszont, hogy olyan fontos szarvasmarhatenyésztő megyében, mint Vas megye, a tehénlétszám 1945 júliusában már 50 ezer volt, majdnem megközelítette a felszabadulás előtti 74 ezret.^{/4/}

A lóállomány vesztesége a szarvasmarhaállományénál nagyobb volt, közel 60 százaléka elpusztult a háboruban. Különösen nagy

veszteségek érték Szolnok, Szabolcs, Veszprém és Szatmár-Bereg megyéket, ahol az 1942-es összeírás szerint nyilvántartott 136.005 lóból csak 43.262 maradt.^{/5/} 1945-ben a parasztgazdaságok súlyos igaerőhiánnyal küzdöttek, főleg a törpebirtokosok, az ujjgazdák.

A négy állatfaj közül a sertés- és juhállományt érte a legsúlyosabb károsodás. Néhány megyében a sertésállomány nagymértékben lecsökkent, Fejér megyében például a 303.073 sertésből mindössze 36.490 maradt.^{/6/}

Erzékeny veszteségek érték a kisárutermelő parasztság gazdasági felszerelését, szerszámait is.^{/7/}

Eszköz	1942.évi összeírás	Üzemképes állapotban maradt:
vetőgép	115.266	69.300
kapálógép	181.414	128.015
borona	509.743	406.136
keltetőgép	2.004	1.400
szekér és kocsi	645.553	257.600
lószerszám	740.000	148.000

A mezőgazdasági munkagépeket, szerszámokat ért veszteségeknek csak egyrésze írható a háboru számlájára, hiszen a vetőgépeknél, kapálógépeknél és boronáknál az elhasználódás is szerepet játszott, a szekerek és a lószerszámok esetében volt igen súlyos a háboru okozta veszteség.

Noha súlyos károk érték a mezőgazdaságot és a kisárutermelő parasztság nehézségekkel küzdött, a földreform után termelési kedve mégis óriási mértékben megnőtt. 1945-ben ugyan 1,346.879 kh. szántó maradt vetetlen, ez azonban azzal magyarázható, hogy a háborus cselekmények a Dunántulon csak 1945 tavaszán értek véget. A Tiszántulon, Északon és a Duna-Tisza közén a földterületek tulnyomó részét megművelték. A megyei gazdasági felügyelőségek jelentései 1945 nyarán és őszén arról számoltak be, hogy a parasztság nagy igyekezettel, szorgalommal

végezte a mezőgazdasági munkákat. A szőlészeti és borászati felügyelőségek egybehangzó jelentései szerint "a rendkívüli nehézségek ellenére a kiosztott szőlők megmunkálása a legtöbb helyen kifogástalan volt, a földhözjuttatottak nagy igyekezet-
tel pótolták az elmaradt munkálatokat."/8/

A parasztság megnövekvő termelési kedve az állattenyésztésben is éreztette kedvező hatását. A kisparaszti gazdálkodás körülményei között elsősorban a baromfi- és sertésitenyésztés növelésére nyílt lehetőség. A hagyományos baromfitenyésztő vidékeken, a Dél-Tiszántulon és a Duna-Tisza köze déli részén mind a régi birtokos parasztok, mind az ujjgazdák baromfiállományuk gyors növelésére törekedtek. A Csongrád megyei gazdasági felügyelőség 1946 elején úgy vélte, hogy a felszabadulás előtti baromfiállomány minőségi és mennyiségi szempontból a leghamarább helyreállítható, amihez a kisgazdaságok megszorodása jó feltételeket biztosít. Csongrád megyében és Hódmezővásárhelyen az államilag ellenőrzött baromfitelepek elegendő tyukkal rendelkeztek s így a szentesi és hódmezővásárhelyi keltetési központok tenyésztőjás-szükségletét biztosítani tudták./9/

Azoknak a megyéknek az állattenyésztő egyesületei, amelyekben súlyosak voltak az állatállomány háborus veszteségei, már 1945 őszén azokból a megyékből szereztek be tanyésztőjásokat, amelyekben az állattenyésztés kára kisebb volt és a jószág-
tenyésztés fellendült. A Szolnok vármegyei Állattenyésztő Egyesület 1945-ben 2.600 igás- és haszonállatnak a nyugati megyékből történő behozatalára kapott vásárlási és szállítási engedélyt. A Heves megyei parasztok terményért cserébe a Dunántulról igás-
állatokat, Békés és Bihar megyéből pedig sertéseket szereztek be./10/

A kisárutermelő parasztság gazdasági törekvéseit nem csak a szűkös viszonyok, hanem a kizsákmányoló gazdagparasztok is nehezítették. Az ujjgazdák, a néhány holdas kisparasztok legnagyobb gondja az igaerőhiány volt. Az Alföldön és az északi területeken sokat segített, hogy már 1945 tavaszán létrejöttek a községi termelési bizottságok, amelyekben a baloldali felfogású kisparasztok döntő szerepe érvényesült. E bizottságok - tekintélyüktől függően - igyekeztek rákényszeríteni a traktor-tulajdonosokat, hogy mérsékelt bér ellenében szántsanak s a kevés vetőmagkészletből a legjobban rászoruló ujjgazdáknak juttattak. Ezt azonban nem mindenütt sikerült elérniök a termelési bizottságoknak, főleg a Dunántul egyes területein nem, ahol később jöttek létre és sokhelyt a gazdagparasztok befolyása érvényesült e bizottságokban. Bányanya, Somogy és Tolna megyében ennek következtében előfordult - nem is kevés esetben -, hogy a termelési bizottságok az ujjgazdák, kisparasztok védelme helyett a gazdagparasztok érdekeit szolgálták. A beszolgáltatási kötelezettséget mechanikusan vetették ki, s így előfordult, hogy egy 80 holdas gazda ugyanannyit szolgáltatott be, mint egy 6 holdas ujjgazda, sőt az is megtörtént, hogy a jómódu nagygazdákat mentesítették a beszolgáltatás alól "életképességük megtartása érdekében"./11/

1945 folyamán a súlyos élelemhiány miatt egyre inkább eluralkodott a cserekereskedelem, a feketepiac, a spekuláció. A kialakult helyzet elsősorban azoknak a - főleg jómódu - parasztnak kedvezett, akik terménykészlettel, tartalékokkal rendelkeztek. 1945 tavaszán, nyarán a piac, a kereskedelem hatósági szabályozása még kevésbé érvényesült, s ez is hozzájárult a

spekuláció felélénküléséhez. Az év folyamán a korlátozó intézkedéseket fokozatosan léptették életbe. A kötelező terménybeszolgáltatás mellett szigorú rendeletek szabályozták a mezőgazdasági termények és termékek, az állatok forgalmát. Mindez korlátozta ugyan, de nem akadályozta meg a feketekereskedelmet, az élelmiszerekkel, terményekkel folytatott spekulációt.

A nagyspekulánsok, nyereszskedők jórésze azok közül került ki, akik a kisgazdapártban hirdetői voltak a "szabad" polgári fejlődésnek, a korlátozás nélküli tőkés tulajdonnak. Sok esetben a párt helyi szervezeteinek jobboldali vezetői folytattak nagyarányú spekulációt az élelemmel. A kommunista párt lapja, a Szabad Nép 1945. októberében élesen bírálta Eröss János Szabolcs megyei jobboldali kisgazdapárti főispánt, mert támogatásával és jóváhagyásával kenyérgabonából szeszt főztek és a főspekulánsok a szesz értékesítésével hetek alatt 60 millió pengős vagyont szereztek. A drága gabonát szeszfőzésre használták, amikor sok elláttatlan család volt a megyében, és emiatt Kisvárdán két éhségtüntetésre került sor. A csongrádi jobboldali kisgazda vezetőt, Sággy S. Jánost és társait, a szegedi kommunista lap, a Délmagyarország bírálta feketezés miatt.^{/12/}

A feketezés, egyes élelmiszerek áremelkedése az őszi hónapokban annyira fokozódott, hogy még a kisgazdapárt lapja, a Kis Újság is szót emelt ellene.^{/13/} A spekuláns nagygazdák messterkedései ellen főleg a Tiszántúlon és az északi megyékben léptek fel a kommunisták, a szegényparasztok és követelték a spekuláció, a feketezés megfékezését, a gazdagparaszság gazdasági megrendszabályozását, a beszolgáltatás progresszivitását.^{/14/}

A parasztság hangulatát befolyásolta, hogy az aszály miatt különösen kenyérgabonából rossz volt a termés. Buzából

az 1941-43-as évek 19,5 millió mázsás átlagával szemben mindössze 6,5 millió mázsa; roszból pedig a felszabadulás előtti mintegy 6 millió mázsával szemben 3 millió mázsa termett. Viszonylag jó volt a burgonya- és kukoricatermés. Közel 17 millió mázsa burgonya termett, ami megközelítette a felszabadulás előtti termés mennyiségét. A kukoricatermés közel 19 millió mázsát tett ki, ami kevéssel maradt el a harmincas évek végének termésmennyiségétől. A zöldségtermő terület is megközelítette a felszabadulás előttit. Jó termés volt szőlőből és gyümölcsből. A megtermelt ubor mennyisége meghaladta a 3 millió hektólitert, ami nagyjából megegyezett az 1938-as termelési színvonallal. A gyümölcsként értékesített szőlő jóval megelőzte a felszabadulás előtti évek mennyiségét.^{/15/} Ebben nemcsak az időjárásnak volt szerepe, hanem a parasztság szorgalmának, és annak, hogy a háborus veszteségek a zöldség-, szőlő- és gyümölcstermelő gazdaságokban kisebbek voltak, mint a mezőgazdaság más ágaiban.

A jó zöldség-, szőlő- és gyümölcstermelés eredményeképpen 1945 szeptemberében például a budapesti Nagyvásártelep felhozatala 2.170 vagon zöldség és gyümölcs volt, szemben az 1938 szeptemberi 2.033 vagonnal. A szállítási nehézségek miatt azonban a termés egy része tönkrement. Ez viszont azzal járt, hogy a jó termés ellenére az árak az ősz folyamán igen magasra emelkedtek. /Kecskeméten a sárgabarack ára 8-10 pengő, az őszibaracké 12-30 pengő között mozgott, Budapesten ennek többszörösét is elérte.^{/16/}

Az ősz folyamán megkezdődtek az országgyűlési választások előkészületei. A Független Kisgazdapárt mögött felsorakozó birtokos parasztság a magántulajdon és a magánvállalkozás szabadságának jelszavával és azzal a törekvéssel készült a választásokra, hogy

nagyobb szerepet vivjon ki magának az ország politikai életében. A parasztpárti parasztek is elfogadták a magántulajdon elvét, tudták azonban, hogy gazdasági megerősödésükhöz, az igazsora, a gazdagparaszti rétegek befolyása elleni harcukhoz elengedhetetlen az állam, a munkásosztály támogatása, ezért nem volt idegen tőlük a munkás-paraszt szövetség gondolata.

A kommunista párt is fontosnak tartotta annak hangsúlyozását a földosztás megvalósítása után, hogy támogatja és védi a parasztek magántulajdonát és olyan politikát követ, amely a paraszti kisgazdaságok fejlődését szolgálja. A párt szeptember végén közölt választási programjában fő vonalaiban vázolta a mezőgazdaság talpraállítására vonatkozó elképzeléseit. Hangoztatta a program, hogy "az egyoldalú szemtermelésről" fokozatosan át kell térni az ipari ; növények és kerti vetemények termelésére, és szorgalmazta a szőlő- és gyümölcsstermelés fejlesztését is. Ezek a célkitűzések helyesek voltak, azonban a programban illuzórikus elgondolások is helyet kaptak. Az előző gondolatmenet folytatásaképpen ez olvasható a programban: "Ez az útja annak, hogy Magyarországot Kert-Magyarországgá alakítsuk át. Európa éléstárává, belterjes, sokoldalú, virágzó kisgazdaságok országává". /17/

A kert-Magyarország gondolata a kisgazdapárt propagandájában is helyt kapott, és a későbbi időszakban is foglalkoztak vele, a legtöbbször csak jelszószerűen emlegették. Érdekes, hogy a Nemzeti Parasztpárt, amelynek vezetői között voltak a gondolat megteremtői, kevésbé építette be propagandájába.

A központi választási program alapján néhány helyen a helyi kommunista pártszervezetek is hangsúlyozták saját terveikben a zöldség- és gyümölcsstermelés fejlesztésének fontosságát.

Az MKP szegedi szervezetének 3 éves várospolitikai programja, amit a Délmagyarország című helyi lap közölt, a következőket tartalmazta: "Kecskemét után Szeged az ország legnagyobb gyümölcs-termő vidéke ... a gazda-érdekeltség azonnal dolgozza ki egy szövetkezeti konzervgyár felállításának tervét. Gyümölcsaszalókat és szárítókat, valamint szövetkezeti szeszfőzdét kell felállítani. Ne történhessen meg az, ami 1939-ben, hogy a szegedi gyümölcs piac és feldolgozás hijján a fán rothadt el." /13/

Ezeknek a helyi tervezeteknek azonban nem volt különösebb hatásuk, hiszen nem voltak meg a feltételek a kidolgozott - és sok tekintetben illuzórikus - célkitűzések megvalósításához. Másrészt azoknak a parasztnak, akikhez eljutott a kommunista agitáció és propaganda, másféle gondjaik voltak. A zöldség-, gyümölcs és szőlőtermelő parasztnak inkább a kisgazdapárt propagandájára figyeltek.

A kisárutertermelő parasztnak gazdasági törekvései
az infláció időszakában és a stabilizáció
után

Az 1946 tavaszán, nyarán kibontakozó és egyre fokozódó infláció először némileg kedvezett az árutertermelő, tartalékokkal rendelkező, pénzbevételekhez jutó parasztnak, mert adósságaikat, adó- és hiteltartozásaikat az elértéktelenedett pénzzel fizethették. Az ujjgazdnak egyrésze is igyekezett földje megváltási árát az inflálódnak pénzzel fizetni, amit a stabilizáció előtti hónapokban kialakult törlesztési hullám bizonyított. /19/ Az ujjgazdnak többsége azonban még annyi pénzbevételekhez sem jutott, hogy a megváltás törlesztésére gondolhatott volna.

Az élelmiszerhiány, az infláció haszonélvezői a feketézők, a spekulánsok voltak. A helyzetet jól jellemzi a Pest-Pilis-Solt-Kiskun megyei gazdasági felügyelőség 1946 március 14-i jelentése: "A feketepiac hiénái mindent felhasználtak, hogy a termelvényekhez bármi áron is hozzájussanak. A mezőgazdasági termelvények a termelőtől elkerültek, s legtöbbször nem a közellátás biztosítására, hanem egyszerűen a készletgyűjtési láz nyert kielégítést. Ennek hatása csak most érezhető, amikor a termelő készpénzért a mezőgazdaság folytatásához szükséges eszközöket, gépeket, nyersanyagokat nem kapja meg, hanem csak természetbeniek ellenszolgáltatása ellenében, amivel pedig most már nem rendelkezik. Féltő, hogy előáll az a helyzet, hogy a termelő termelvényeinek előállításához szükséges eszközök és nyersanyagok nélkül a munkálatok idejében, vagy egyáltalán nem végezhetők el." /20/

A gyümölcsstermelő vidékeken a spekuláció egyik formája volt, hogy a régi szeszfőzde-tulajdonosok, akik a felszabadulás után is megszerezték a szeszfőzdei engedélyek jórészét, olcsón összevásárolták a hulladékgyümölcsöt és a kifőzött pálinkával üzleteltek. 1945-46 telén egy kisüzem tulajdonosa tisztán megkereste a napi 5 millió pengőt. Ezért - a Szabad Nép tudósítása szerint - a kisparasztok követelték a falusi "szesz-bárók" elleni fellépést és azt, hogy a földművesszövetkezetek kapják meg a szeszfőzés jogát. /21/

A feketekereskedelem hulláma a tavaszi hónapokban csapott magasra. Jellemző azonban, hogy az 1946 június elején Budapesten letartóztatott 280 feketéző között mindössze két földműves akadt, többségük kis- és nagykereskedő, ipari vállalkozó, üzlet- és cégvezető, hivatalnok és foglalkozás nélküli volt. /22/

A kisbirtokos parasztek, az ujjazdák harcot inditottak azért is, hogy a beszolgáltatási kötelezettséget igazságosabban állapítsák meg. A beszolgáltatási rendelet szerint ugyanis az 5 holdon aluli gazdaságoknak holdanként 60 kg. gabonát, 60 kg. burgonyát, 7 kg. élőállatot kellett beszolgáltatniuk. Különösen sérelmesnek találták, hogy a rendelet nem tett különbséget a jó és rossz talaju föld között, és mivel a progresszivitás alig érvényesült, a beszolgáltatás különösen a kevésföldi parasztekot sujtotta, hiszen gazdaságuk kevésbé volt alkalmas gabona-termelésre, mint a 10-15 holdon felülieké. A rendelet szerint például a 20-30 holdasok is csak 80 kg. buzát voltak kötelesek beszolgáltatni holdanként. A beszolgáltatásnál egyes termékeket más termékekkel lehetett helyettesíteni. A helyettesítési arányokat ugy szabták azonban meg, hogy kedvezőtlen volt a kisgazdaságok számára. Egy mázsa burgonyát 50 kg. kukoricával lehetett helyettesíteni, mikor a burgonya igen drága volt, továbbá a baromfit is ugy számolták el, mint a sertést és szarvasmarhát, holott a baromfi a piacon magasabb áron kelt el. /23/

A kisparasztság harca annyiben eredményre vezetett, hogy az 5 holdnál kisebb szántóterületen gazdálkodókat mentesítették a beszolgáltatás alól, csak földadójukat kellett terményben leróniuk és a beszolgáltatás progresszivitását is fokozták. /24/

1946-ban az aszály miatt kedvezőtlenül alakultak a mezőgazdasági terméseredmények. Buzából ugyan 11 millió mázsánál valamivel több termett, ami majdnem kétszerese volt az 1945-ösnek, de még jelentősen elmaradt a 20^{millió} mázsás felszabadulás előtti mennyiségtől. A kukoricatermés 13,5 millió mázsát tett ki, ami még az 1945-ös termést sem érte el. /25/

Az 1945-ös viszonylag jó kukoricatermés kedvezően hatott az állatállomány növekedésére, az állattenyésztés fejlesztésére. A Magyar Nemzeti Bank közgazdasági osztályának jelentése szerint a következőképpen alakult az állatállomány 1946-ban 1938-hoz és 1945-höz viszonyítva: /26/

Állatfaj	1938 febr. e z e r	1945 szept. d a r a b	1946 május	1946 az 1938. évi s z á z a l é k á b a n	1946 1945. évi
ló	314	358	401	49,2	112,0
szarvasmarha	1882	1053	1104	58,6	104,8
sertés	3110	1085	1315	42,2	121,1
juh	1629	318	352	21,7	111,0

Leginkább a szarvasmarhatállomány közelítette meg az 1938-ast, de legnagyobb mértékben a sertésállomány növekedett 1945 végén, 1946 elején. Minden állatfajtánál jelentős mértékű volt az emelkedés, ami a parasztság szorgalmát, igyekezetét bizonyította.

Különösen kedvező volt, hogy a fojlettebb állattenyésztési hagyományokkal rendelkező dunántúli megyékben lendült fel a jószágtenyésztés. A Sopron megyei gazdasági felügyelőség jelentésében arról adott számot, hogy a megyében 1946 júliusától kezdődött "komolyabb állatszaporítás". Az istállószelemlék azt bizonyították, hogy "a gazdák a borjakat csaknem teljes számban felnevelik". A Veszprém megyei gazdasági felügyelőség is azt állapította meg, hogy 1946 augusztus elseje óta az állattenyésztésben "nagymérvű konszolidáció mutatkozik", a tenyésztői kedv fokozódott, az állatvásárlás, az állatforgalom, az apaállat-beszerzés megindult, s az állatvásárokat szabaddá tették. /27/

Legnagyobb mérvű fejlődés a baromfitenyésztésben következett be. 1946 őszén a szakemberek egyöntetű véleménye szerint

Magyarország baromfiállománya "mind minőségben, mind mennyiségben a mezőgazdasági területhez viszonyítva első helyen áll KözépEurópában".^{/28/} Az őszi folyamán sok baromfit szállítottak a Dél-Tiszántulról a fővárosba, a fő fogyasztói piacokra, s az újságok arról irtak, hogy csodát művelt a "baromfiháromszög". Békéscsaba környékén a baromfiállomány majdnem elérte, Orosháza környékén pedig néhol felül is multa a felszabadulás előtt. A budapesti piacokon szeptember végén már "csirkebőség" volt, s később megkezdődött a baromfi és a tojás exportja is. A baromfi-hus fogyasztás megnőtt, mert más húsból kevés volt a termelés.^{/28/}

A főváros környékén a szarvasmarhatartó parasztgazdaságok a stabilizáció után növelték tejtermelésüket. A felszabadulás előtt naponta 400 ezer liter tejet szállítottak Budapestre, 1945 szeptemberében viszont csak 8-10 ezer litert, a tej zsirtartalma is lecsökkent a felszabadulás előtti 3,5 százalékról 2 százalékra. A stabilizáció után a Budapestre szállított tej mennyisége 60 ezer literre emelkedett, október közepén már elérte a 90 ezer litert. A főváros környéki termelőktől a budapesti tejüzemek vásárolták fel a tejet, és juttatták a fogyasztóhoz, mert Budapesten csak pasztőrözött tejet lehetett forgalomba hozni.

1946 augusztusában a tej felvásárlási ára 50 fillér volt, fogyasztói ára pedig 2 forint. Az új ár ösztönzőleg hatott a tejtermelésre, míg ugyanis a stabilizáció előtt országosan a naponta piacra vitt mennyiség 70-80 ezer liter volt, addig augusztusban egyszerre 240 ezer, szeptemberben 400 ezer, októberben pedig 500 ezer literre emelkedett. Ebben szerepet játszott az is, hogy augusztusban a felvásárlási árat 60 fillérré emelték, a fogyasztói árat pedig 1,60 forintra csökkentették.^{/29/}

A baromfi ára a nyár végén viszonylag magas volt, Budapesten az élőcsirke kilógrammjáért 6 forintot, a tyúk kilógrammjáért 4,80 forintot fizettek, az ősz folyamán a nagy kínálat hatására az árak némileg csökkentek. A viszonylag magas fogyasztói ár hasznából az igen magas kereskedői haszonkulcs következtében elsősorban a kereskedők részesedtek. A nagykereskedők bizományosainak haszonkulcsa 5 százalék, a kiskereskedőké pedig 20 százalék volt. Méltán állapította meg a Szabad Szó 1946. novemberében, hogy a kereskedői, közvetítői haszon "magasabb, mint bármikor".^{/30/} A hizottliba termelői /felvásárlási/ ára például 4,50 forint volt, a fogyasztói ára pedig több mint kétszerese, 9.60 forint. A termelő a fogyasztói árnak tehát mindössze 46 százalékát kapta meg.^{/31/}

A súlyos aszály, a gyenge takarmánytermés miatt az állattenyésztő parasztgazdaságok állataik egy részét áruba bocsátották. Az ősz folyamán megrendezett állatvásárokon igen nagy volt a kínálat tenyészjószágokból. Az árak az ősz elején elég magasnak alakultak, később azonban fokozatosan csökkentek. Az aszály-sújtotta vidékeken megnövekedett a kényszervágások száma, s a vágóhidak termelése is jelentős mértékben növekedett. Budapest ellátására a Hus- és Zsiradék-hivatal illetve a hivatal által megbízott kereskedők vásárolták fel a sertést és a szarvasmarhát. Novemberben már hetente 1500 szarvasmarhát dolgoztak fel a budapesti vágóhidak, amely megfelelt a béketermelés átlagának. A hizottsertés feldolgozása is nagy ütemben fokozódott.^{/32/}

Egészében véve 1946-ban a vágóhidak termelése még jelentős mértékben elmaradt a békeévek termelési színvonalától. Míg a felszabadulás előtt az utolsó öt békeév átlagában a vágóhidak

117 ezer marhát dolgoztak fel, addig 1946-ban csak 32 ezret, a sertésvágás tekintetében pedig még nagyobb volt az elmaradás, mert a felszabadulás előtti 1,434.000 sertéssel szemben, 1946-ban csak 84.000-t vágtak le és dolgoztak fel.^{/33/}

A nyereszkeskedő kereskedők kihasználták a takarmányhiánnyal küzdő állattenyésztő parasztok szorult helyzetét. A parasztok a takarmányhiány miatt arra kényszerültek, hogy mindenképpen értékesítsék állataik egy részét, a kereskedők ezért a felvásárlási árakat jóval a hatósági ár alá szorították le. Győr és Zala megyében, ahol az ország minőségi állatállománya jórészt összpontosult, novemberben a kereskedők a hatósági árnak mindössze 30-40 százalékáért vásárolták a szarvasmarhát és így történhetett meg, hogy egy 650 kg-os szarvasmarháért mindössze 900 forintot fizettek, de előfordult ennél alacsonyabb ár is. A kereskedők, kupecsek gyorsan felvásárolták ilyen alacsony áron az állatokat, hogy elkerüljék a hatóságok közbelépését. A vágómarha hivatalos felvásárlási ára 1.20-3.30 forint volt kilógrammonként minőségtől és fajtától függően, azonban novemberben, decemberben a kupecsek, kereskedők mindössze 1.00-1.50 forintot fizettek érte, de hatósági áron adták tovább és így igen magas haszonhoz jutottak.^{/34/}

A marhahús hatóságilag megállapított fogyasztói ára augusztusban 10.50 forint volt, amit decemberig fokozatosan 7 forintra szállítottak le. Látható, hogy még így is milyen nagy volt a különbség a felvásárlási ár és a fogyasztói ár között. Az őszi folyamán a húsellátás fokozatosan javult. Budapesten decemberben már nagy huskészletek halmozódtak fel. Karácsonyi piacokon az ország városaiban bőven lehetett húst, baromfit, zöldséget és gyümölcsöt vásárolni. Hódmezővásárhelyről

és Szentesről újra nagy tételekben szállítottak jóminőségű pulykát a fővárosba.^{/35/}

Mivel a gabonatermelés és az állattenyésztés is súlyos nehézségekkel küzdött, megnőtt azoknak a parasztgazdaságoknak a szerepe, amelyek ipari növények, zöldség, valamint szőlő és gyümölcs termelésével foglalkoztak. Ezeknek a gazdaságoknak a köre jelentősen szélesedett 1946-ban. A cukorrépa vetésterülete az 1945-ös 34.500 holdról 1946-ban 104.000 holdra, a dohányé az 1945-ös 14.600 holdról 26.000 holdra emelkedett. A zöldségterület 1945-höz viszonyítva több mint 20 ezer holddal lett nagyobb. Különösen jelentős volt a növekedés a paradicsomnál. Az ipari növények termelésével foglalkozó gazdaságok megoszlottak az ország egész területén, a fűszerpaprikatermelés továbbra is Szeged és Kalocsa környékén összpontosult.^{/36/} A szőlő- és gyümölcstermelő vidékeken a korábbi telepítés eredményeképpen újabb szőlőterületek és gyümölcsösök fordultak termőre. Fellen-
dült a korai zöldségek termelése a Budapest környéki községekben, hiszen ezeknek jó piaca volt a fővárosban.^{/37/}

A Magyar Nemzeti Bank közgazdasági osztályának 1946. december 15-i jelentése a következőképpen számolt be a zöldség-, valamint a szőlő- és gyümölcstermelés alakulásáról: "A kerti vetemények és a gyümölcsösök a nagy szárazságot egyaránt megsínylettek. A tavalyinál közel 10 százalékkal kisebb a zöldpaprika idei termése /919 ezer q/, viszont kedvezőbb képet mutat a tavalyi helyzettel szemben a paradicsom /idén 556,5 ezer q a tavalyi 297,5 ezer q-val szemben/ és a hüvelyesek terméseredménye. A tartós hőségben - főleg a tiszántuli részeken - sok fiatal gyümölcsfa kiszáradt. A permetezések elmaradása miatt a pajzstetű a háborus események után megmaradt 37 millió fából 25,3 milliót

megfertőzött és mintegy 2 milliót teljesen elpusztított. Az alma- és körte általában közepes, a szilva pedig jó közepes termést hozott.

A szőlők eleinte rendkívül magasnak ígérkező hozama az aszály miatt lényegesen alacsonyabb lett. A korai érés folytán a szüret országszerte szokatlanul korai időben volt. A bortermést illetékes hely 3,5 - 4 millió hektóliterre becsüli, ami nagyjából a háboru előtti átlagnak felel meg."/38/

A végleges adatok szerint ebben az évben 3 millió 600 ezer hektóliter bor termett és a gyümölcsként értékesített szőlő 600 ezer mázsát tett ki, amely magasabb volt, mint korábban bármikor."/39/

A birtokos parasztság gazdaságilag és társadalmilag legaktívabb csoportját a zöldség- és a szőlő- gyümölcsstermelő parasztok alkották, hiszen a termelés, a gazdálkodás mellett a piaci helyzet alakulását is mindig szemmel kellett tartaniuk. A kispárti propaganda kezdettől fogva nagy figyelmet fordított a sajátos paraszti csoport helyzetére, törekvéseire. A "kert-Magyarország" gondolatának propagálása fontos helyet foglalt el a kispárti sajtóban. A párt központi és a Duna-Tisza közeli városokban megjelenő helyi lapjai nagy teret szenteltek a kertkultúra fejlődésének, múltjának, és sokrétűen vizsgálták fejlesztésének lehetőségeit, távlatait. Széltében-hosszában hangoztatták, hogy "a mi aranybányánk az alföldi homok", s a gyümölcsstermelés fejlesztésére tett intézkedéseket, a zöldségtermelésben elért eredményeket a "kert-Magyarország" megteremtése felé tett lépésekként üdvözölték."/40/

A zöldség-, szőlő- és gyümölcsstermelő parasztok a kötött terményforgalom és kötött gazdálkodás ellen, a kereskedelem

szabadságáért léptek fel. A kommunista párt, a baloldali pártok ebben az időben vetették fel a kötött gazdálkodás gondolatát, mert a terményforgalom szabályozása, központi termékkészletek létrehozása, az állam gazdasági szabályozó szerepének érvényesítése nélkül a pénzügyi stabilizációt nem lehetett volna megvalósítani. Azok a paraszti csoportok azonban, amelyek intenzív áru-termelést folytattak, a kereskedelem szabadságáért szálltak sikra.

A makói hagymakertészek például 1946 júniusában, a parasztpárt megalakulásának hetedik évfordulóján Makón megrendezett kertész-értekezleten az előadó, Erdei Ferenc érveivel szemben a kötött gazdálkodás és a szövetkezeti kereskedelem ellen, a szabad kereskedelem mellett foglaltak állást, ami a kisközpártnak is fő követelése volt.^{/41/} Mindezzel magyarázható, hogy a főleg kis- és középparasztokat tömörítő kisközpárt szervezetek is tiltakoztak a malmok államosítása ellen, amit a baloldali pártok követeltek. A Duna-Tisza köze középső részén viszont a kisközpárt és a tőkés gazdagparasztok közötti éleződő ellentétre utalt, hogy 1946 nyarán Kecskemét tanyavilágában, valamint a kiskunhalasi és jánosalmi járásban több ezer tiltakozó aláírás gyűlt össze a kecskeméti kisközpárt-szervezet állásfoglalása ellen, amellyel helytelenítette még a malmok községezésének gondolatát is. Az aláírók között kisközpárti parasztlak is voltak.^{/42/}

A pénzügyi stabilizáció, augusztus 1-e után még a mezőgazdasági idénycikkek /zöltség-, gyümölcs/ részére is irányárakat szabtak meg, hogy még e termékek forgalmát, árszínvonalát is szabályozzák. Ezeket az árakat olyan alacsonyan szabták meg, hogy nem fedezték még a termelési költségeket sem. A Magyar Bor és Gyümölcs című lap értékelése szerint a gyümölcs idényárak

augusztus első napjaiban Budapesten az 1938-as árak másfélszeresét tették ki, mikor a védekezőszerek ára és a szállítás költségei ötszörösére emelkedtek. A szőlőgazdaságok adóterhe is igen magas volt, az összes adóteher elérte a bornál a literenkénti 1 forintot. A bor ára igen alacsony volt az ősz folyamán. A kezdeti időszak után azonban a gyümölcsé, majd a boré is emelkedett. Végül is a termelők számára kedvező helyzet alakult ki a piacon. A már idézett Magyar Bor és Gyümölcs című lap elégedetten állapította meg, hogy a szőlő- és borgazdaság a fiatal magyar demokrácia közgazdaságának igen jelentős tényezőjévé vált. /43/

A szőlő- és gyümölcsstermelő parasztok helyzetét és hangulatát jól jellemzi a Heves megyei gazdasági felügyelőség jelentése, amely megállapította, hogy az inflációs időben a bor biztos és szilárd valutát jelentett és még a napszámბéreket is borban fizették. "A stabilizációval megszűnt a zúgkereskedelem - olvasható a jelentésben - és a nagy pénzügyi zürzavar után egy nyugodtabb közhangulat alakult ki a gazdatársadalom körében. Az eddig elrejtve tartogatott árut is előcsalogatta rejtekhelyéről az értékálló jó pénznek mutakozó forint, csak az a baj, hogy kevés van belőle a gazda kezén". /44/

Az őszi áremelkedésben szerepet játszott, hogy 1946 nyarán a konzervgyárak jórésze megkezdte a termelést /a konzervipari termékek exportjára jó lehetőség kínálkozott/ s ez keresletet idézett elő a zöldség- és gyümölcspiacon. A másik ok az volt, hogy a nagy tőkés kereskedelmi cégek az olcsó áron felvásárolt termékeket tárolták, mesterségesen visszatartották, hogy áremelkedést idézzenek elő a piacon. Ezzel elérték, hogy a szabolcsi 19 forintos burgonyát 34,60 forintért árulták Budapesten, a vöröshagyma felvásárlási ára pedig az augusztusi 16 forintról decemberre 150 forintra emelkedett. /45/

1946 végén az egyes növényi termékeknél tapasztalható nagyarányú áremelkedés az intenzív árutermelést folytató kis- és középparasztság nyereszkesedési, spekulációs törekvéseinek fokozódását váltotta ki. Az áremelkedés hasznából azonban csak nagyon kevés jutott a termelőknek.

A népi demokratikus erők gyengesége a parasztság
szövetkezeti mozgalmában

A belterjesen gazdálkodó, intenzív árutermelést folytató parasztok az értékesítés, a kereskedelem szabadságát követelték, ennyiben a tőkés kereskedelem érdekeivel azonosultak. Ugyanakkor állandóan harcban álltak a kereskedelmi tőkével, a kereskedőkkel, mert a nyereséget mindig a kereskedők vágták zsebre, a kereskedelem spekulációs manővereivel szemben mindig alulmaradtak. A termelők és a tőkés kereskedelem közötti ellentétet kihasználva, a termelőknek a kereskedelmi tőke elleni harcát elősegítve, és szolgálva lehetett volna az árutermelő parasztságot leválasztani a polgári, tőkés, gazdagparaszti rétegek oldaláról. Ehhez viszont demokratikus paraszti szövetkezetekre lett volna szükség, amelyek a mezőgazdasági termékek felvásárlásába bekapcsolódva, fokozatosan háttérbe szorították volna a tőkés kereskedelmet, s a kereskedelmi haszon a termelőké lett volna, illetve a tőkés spekulációt megszüntetve, viszonylag olcsó árut juttattak volna a városi dolgozóknak, s ezzel a munkás-paraszt szövetséget is erősítették volna.

Természetesen a tőkés kereskedelem nem érvényesülhetett akadálytalanul a mezőgazdasági termékek forgalmában, hiszen igen nagyarányú volt a hatósági gyűjtőkereskedelem, a kötött forgalom,

s a felvásárlási árak jórészét hatóságilag szabályozták. Mint ahogyan már az előzőekben volt róla szó, a mezőgazdasági idénycikkek esetében érvényesülhetett kevésbé a hatósági árszabályozás, és itt nyílt nagyobb lehetőség a tőkés spekulációra. A nagy, tőkés kereskedőcégek módszeréhez tartozott, hogy a felvásárlásnál az árak alacsonyan tartására törekedtek, majd később az olcsón felvásárolt termékek visszatartásával mesterséges áremelkedést idéztek elő a fogyasztói piacon.

A zöldség-, a gyümölcs- és szőlőtermelő parasztok közvetlenül a piacon is értékesítették termékeiket, a piaci árusoknak adták el árujukat, s a konzervgyárak is vásároltak fel tőlük. Ha nagy tömegű árut termeltek /zöldségből és gyümölcsből pedig a néhány holdasok is sok áruval jelentkeztek a piacon/, nem volt érdekük a közvetlen piaci értékesítés, inkább a nagy tömegű árut vásároló kereskedő cégekkel keresték a kapcsolatot.

A tőkés kereskedelem spekulációja miatt elégedetlenkedő, árutermelő parasztság helyzetét nehezítette, hogy a mezőgazdasági termékek forgalmazásával is foglalkozó szövetkezetek többsége régi, gazdagparaszti, tőkés elemek által vezetett, kapitalista elvek szerint működő "Hangya"-szövetkezet volt. A "Hangya" szövetkezetek többsége 1945 nyarára újjáalakult és megkezdte működését. Az alföldi szegényparasztság "Hangya"-ellenes hangulata erős volt, és 1945 tavaszán sok községben elkobozták és saját kezelésbe vették a helyi szövetkezetek vagyonát. A kisgazdapárt, és a "Hangya" központ tiltakozott az alkobzások ellen és követelték a szövetkezeti vagyon visszaadását, amire a meghozott rendelet alapján, az esetek többségében 1945 őszén sor került. /46/

1945 őszen megkezdődött a földművesszövetkezetek szervezése is, amelyek már demokratikus alapon létrehozott népi szövetkezetek voltak, és elsősorban az ujjgazdák termelési, gazdasági támogatását tekintették feladatuknak, de főleg beszerző tevékenységet folytattak, a falu iparcikkellátását segítették. 1945 végéig az országban mintegy 200 földművesszövetkezet alakult. A Független Kisgazdapárt a Nemzeti Parasztpárt támogatásával létrehozta a Mezőgazdasági Szövetkezeti Központot /MSZK/. Az MSZK Igazgatóságában részt vettek a többi koalíciós párt megbizottai is, de a kisgazdapárti vezetést ez alapján nem befolyásolta. Létrejött a Földművesszövetkezetek Országos Központja /FOK/ is, de a földművesszövetkezetekre bizták, hogy akarnak-e a FOK-hoz csatlakozni. Az MKP és az SZDP közösen, illetve a másik két koalíciós párttal együttműködve alakította ujjú a nagy multra visszatekintő és a munkásszervezetekhez kapcsolódó Általános Fogyasztási Szövetkezetet /ÁFOSZ/, amely elsősorban a fővárosban működött. 1945 tavaszán már árudával rendelkezett s üzemi fiókjai is voltak. Magába olvasztotta a Köztisztviselők Szövetkezetét is s az ország legnagyobb értékesítő szövetkezeteként volt. Létrejött a Fogyasztási Szövetkezetek Országos Központja /FSZOK/ és a Hitelszövetkezeti Központ. Így 1946 tavaszán összesen 4 szövetkezeti központ működött. /48/

A mezőgazdasági termékek felvásárlásával azonban csak az MSZK foglalkozott, a többi szövetkezeti központ csak koordinációs, irányító és szervező feladatot látott el. Legnagyobb gazdasági erővel, tőkével, felszereltséggel az MSZK rendelkezett, amely beolvasztotta a Futura Rt.-t, a Mezőgazdák Szövetkezetét, a Mezőgazdasági Termelők Egyesült Szövetkezetét, továbbá más, a felszabadulás előtt is működött gazdagparaszti szövetkezetet

s kezelésébe került a "Hangya" raktárainak, telepeinek egy része. A Közellátásügyi Minisztérium pedig beolvasztotta a Terményhivatalt, a Burgonyahivatalt, valamint a Hus- és Zsiradék-hivatalt. Így az MSZK saját kezében összpontosította ugyyszólván az egész mezőgazdasági termény-, szarvasmarha-, sertés-, juh-, baromfi-, gyapju-, toll-, tojás-, gyümölcs-, bor-, paprika-, burgonya-, hus- és zsiradék-értékesítést. A hatósági terményforgalom tartozott tehát hatáskörébe, és a szabadforgalmu termékekből a központi állami szervek megbízásából felvásárlást végzett /kivitel, jóvátétel, hadseregélelmezés, stb. céljából./ /49/

Az MSZK átvette a felszabadulás előtti állami szervek, vállalatok és szervezetek apparátusát, felvásárlási hálózatát. 1946 nyarán közel 2 ezer tisztviselője közül több mint ezer volt a Futura, közel 400 pedig a Magyar Mezőgazdák Szövetségének tisztviselője. A terménygyűjtésben is jórészt a régi "Hangya", - OKH - és más szervezetek vettek részt. 1946 végén 29 megyei kirendeltsége működött, amelyek közül 10 a régi Futura, 2 pedig a Mezőgazdák Szövetkezetének kirendeltsége volt, 9-et pedig a Futura, valamint a régi szervezetek kirendeltségeinek összevonásából hoztak létre és csak 8 volt új kirendeltség. 1946 nyarán az MSZK kötelékébe került még a Magyar Szőlősgazdák Országos Borértékesítő Szövetkezete /MASZOBSZ/ és a Magyar Hegyvidéki Bortermelők Értékesítő Szövetkezete /MEGA/, amelyek a bor felvásárlásával foglalkoztak, nagy borpincékkel rendelkeztek. /50/

Látható tehát, hogy a mezőgazdasági termékforgalmazás fő szövetkezeti szervezete a régi felszabadulás előtti szervekre épült, s apparátusa sem cserélődött ki. Az MSZK és kirendeltségeinek vezetői összejátszottak a tőkés nagykereskedőkkel, előre tájékoztatták őket, hogy mikor kerül sor a szabadforgalmu termékekből

nagyobb arányu állami felvásárlásra. Így a nagykereskedők még olcsó áron nagy tömegben felvásárolták az árut, amit az állami felvásárlás okozta áremelkedés után magas áron tudtak értékesíteni. /51/

A kommunista párt arra törekedett, hogy a földművesszövetkezetek szervezésével ellensúlyozza a régi, tőkés és gazdagparaszti elemek vezette szövetkezetek gazdasági és politikai szerepét. Az egyre inkább fokozódó infláció viszonyai között azonban a létrejövő földművesszövetkezetek gazdaságilag nehezen álltak talpra, és tevékenységük lassan bontakozott ki. A kisgazdapárt és az MSZK tudatosan gátolta a földművesszövetkezetek megalakítását. /52/

A kommunista párt vezető szervei elméletileg jól látták, hogy a földművesszövetkezetek milyen fontos szerepet játszhatnak a feketekereskedelem, a kereskedelmi tőke, a tőkés elemek spekulációjának visszaszorításában. A Szabad Nép 1946. május 11-i számában megjelent, a földművesszövetkezetek szerepével foglalkozó cikk a párt választási programjára hivatkozva hangsúlyozta: "A kis- és középparasztság, a városi fogyasztórétegek ... érdekeinek előmozdítására, a feketekereskedelem leküzdésére, a közérdek érvényesítésére támogatni kell, az állam teherbíró képességéhez mérten, a szövetkezeti mozgalmat, amelynek területén messze elmaradtunk valamennyi szomszéd ország eredményei mögött."

A demokratikus szövetkezeti mozgalom elmaradásának okát abban látta, hogy a mult nyomasztó öröksége a szövetkezeti mozgalomban is hatott. Megállapította, hogy továbbra is sok álszövetkezet működik, és a régi szövetkezetekben a régi szellem érvényesül, ezek a szövetkezetek a zsirosparasztság összefogását szolgálják, és tőkés vállalkozásként működnek. E szövetkezetek vezetői és a

kisgazdapárt ezért a munkáspártok befolyásának kiszorítását akarják a falusi szövetkezetekből. Helyesen mutatott rá, hogy a demokratikus szövetkezeti mozgalomnak a munkás- paraszt szövetséget kell szolgálnia. /53/

Ezt hangsúlyozta az az előterjesztés is, amelyet az MKP vezető szerveinek megbízásából Szántó Béla, a párt egyik szövetkezeti szakértője készített 1946. júniusában. Az előterjesztés bírálón vetette fel, hogy a kisgazdapárt falusi pozíciói azért erősödtek meg, mert a kommunista párt elhanyagolja a szövetkezeti mozgalmat. Az MSZK helyzetét, tevékenységét elemezve rámutatott, hogy csak a földművesszövetkezetek és a városi fogyasztási szövetkezetek együttműködésével lehet megtörni az MSZK monopolhelyzetét, ezzel lehet visszaszorítani a feketézést, a spekulációt, árdrágítást. Ennek alapján úgy vélte, hogy a munkásság és parasztság szövetségének legfontosabb szervei a szövetkezetek lesznek. /54/

Ezeknek az elgondolásoknak a valóraváltásáért azonban a gyakorlatban nem sok történt. Pedig az országban több helyen a kommunista pártszervezetek, a baloldali pártok támogatásával olyan szövetkezeti kezdeményezéseket kezdtek kibontakozni, amelyek nagyobb országos támogatást érdemeltek volna. Kecskeméten a Platterszáritóüzemet, amelyet a tulajdonos sorsára hagyott, 1946 nyarán egy ujonnan alakult helyi demokratikus szövetség, az Egységes Munkás-Paraszt Szövetkezet vette kezelésbe. A felszabadulás után 16 kommunista munkás és egy mérnök kezdett újjáépítéséhez, majd kezdeményezésük nyomán alakult meg a szövetkezet, amelynek taglétszáma ekkorra 2800-ra növekedett, s közöttük többségben voltak az ujjgazdák, a kisparasztok, de a gyár munkásai közül is sokan tagjai voltak a szövetkezetnek. Az üzem, amely Közép-Európa

legnagyobb szárítóüzeme volt, ekkor még a béketermelés felét érte el, de arra törekedtek, hogy teljes kapacitással /évi 10 ezer vagon/ termeljenek.

A főleg Budapesten működő ÁFOSZ is azt tűzte ki célul, hogy a főváros környéki termelőkkel, földművesszövetkezetekkel vegye fel a kapcsolatot. A makói földművesszövetkezet azt tervezte, hogy tehergépkocsikat vásárols az MSZK kikapcsolásával, közvetlenül szállítja a hagymát a budapesti piacra. A Kecskemét környéki és Szabolcs megyei földművesszövetkezetek gépeket vásároltak és az ujjgazdák ezekkel a közös gépekkel végezték a gyümölcs és szőlő védekező munkálatait. Ezek a kezdeményezések azonban eléggé elszigeteltek voltak, és kellő támogatás híján nem tudtak tovább fejlődni. /55/

A földművesszövetkezetek alakulása meggyorsult 1946 nyarán és őszén, de a mezőgazdasági termékforgalomba továbbra sem tudtak betörni. Az MSZK tevékenységét a baloldali pártok egyre inkább, bírálták, mert kitünt, hogy az nem a parasztság érdekeit veszi figyelembe, hanem tőkés vállalatként dolgozik. A kisgazdapárt védte az MSZK-t, és azt bizonygatta, hogy szövetkezetként működik. /56/

A Szabad Nép augusztus 31-én a kisgazdapárti érvelésre válaszolva bizonyította, hogy az MSZK gerincét a Futura alkotja, amely sohasem volt szövetkezet, s a beolvasztott Terményhivatal sem volt az, még kevésbé a csatlakozott 27 országos szövetkezet, amelyek a nagybirtokra támaszkodó álszövetkezetek voltak. Az MSZK három és fél ezer gyűjtőkereskedelmi telepe közül mindössze 600-nál több volt a szövetkezet, a többi magánkereskedő cég. A cikk azt is kifogásolta, hogy a rendelet tulságosan magasan

állapította meg a kereskedelmi haszonkulcsot, hiszen az MSZK például 37,20 forintért vásárolta fel a búzát, viszont 57,70 forintért adta tovább.^{/57/} A kommunista párt értékelésével értett egyet Erdei Ferenc is, aki a Fórum c. folyóirat 1946. októberi számában megjelent cikkében megállapította, hogy "az MSZK nem szövetkezeti központ lett, hanem állami érdekeltségű nagyvállalat."^{/58/}

A szövetkezeti mozgalomban a földbirtokos, tőkés elemek nem veszítették el egészen befolyásukat. Az MSZK-hoz társult, de önállóságukat bizonyos fokig megőrző régi álszövetkezetek üzletrész-tulajdonosai között földbirtokosok, tőkésék, vezetőtisztviselők is voltak. A MEGA szövetkezet üzletrész-tulajdonosai sorába tartoztak más régi szövetkezetek és 1109 szőlőbirtokos. A szintén felszabadulás előtti multtal rendelkező Rizstermelő és Értékesítő Szövetkezet üzletrész tulajdonosai között volt található gróf Tisza Lajos geszti földbirtokos is.^{/59/}

• Az ilyen elemek mesterkedésére jellemző, hogy Szabolcsban, ahol a rendelet szerint a nagyüzemi árügymölcsösök az ujjgazdákat tömörítő földművesszövetkezetek kezelésébe kerültek, Andrassy Dániel volt főispán és társai, ügyvédek, nagygazdák, bérlőszövetkezetet alakítottak és a gyümölcsösöket 5-6 évre bérbe akarták venni. Az volt a tervük, hogy az új tulajdonosokat majd bér munkásként alkalmazzák. Tervük azonban az ujjgazdák ellenállásán megghiusult.^{/60/}

1946 őszén meggyorsult a földművesszövetkezetek szervezése. Október közepéig 1500 szövetkezet alakult, amelyek üzembehelyeztek 62 malmot, 27 szeszgyárat, 19 olajütőt, 9 konzervfeldolgozót, 4 konzervgyárat és 32 egyéb mezőgazdasági üzemet. Ez már a földművesszövetkezetek gazdasági szerepének növekedéséről tanuskodott.

A mezőgazdasági termékek felvásárlásában és értékesítésében azonban továbbra is elenyésző szerepet tölthettek be. /61/

Az MSZK 1946 augusztus 1-től december 31-ig összesen 27 ezer mázsa zöldséget és gyümölcsöt vásárolt fel 2 millió 600 ezer forint értékben, ami azt bizonyította, hogy a termelők a zöldséget és gyümölcsöt túlnyomórészt közvetlenül a piacon értékesítik. Nagyarányu volt a konzervgyárak felvásárlása is, de döntő szerepet a tőkés kereskedelem töltött be. /62/

A belterjesen gazdálkodó kis- és középparasztság polgári törekvéseinek megerősödése

Az 1946-os gyenge gabonatermés miatt a külterjesen gazdálkodó, szemtermelést folytató parasztgazdaságok helyzete még 1947 első felében is igen nehéz volt. A beszolgáltatás, az alacsony mezőgazdasági árak miatt e parasztság bevételei jelentéktelenek voltak. 1947 május 31-én a földművelésügyi miniszter a következőképpen jellemezte a parasztságot, a mezőgazdaság helyzetét:

"Sajnos, a mezőgazdaságban a szárazság következtében olyan termés kiesések jelentkeztek, amelyekre senki sem számított, és így előállott az a helyzet, hogy a mezőgazdaságban nemcsak fölös vásárlóerő nem jelentkezett, de egy lassu ipari áremelkedés következtében a csökkent ipari kapacitással termelt iparcikkek sem tudta megvásárolni. Különösen súlyos volt a helyzet az ország egyes részein, ahol az aszálykárok nagyobbak voltak, mert itt a mezőgazdaságnak ugyszólván semmi vásárlóereje nem volt. Így következett be aztán az a helyzet, hogy egyes ipari cikkek, amelyek a mezőgazdasági termelés továbbviteléhez feltétlenül szükségesek, kigyártva, raktáron feküdtek és fekszenek, mert a mezőgazdaság

azokat vásárlóerőhiány, továbbá magas ipari szorzószámok alkalmazása következtében megszerezni nem tudja. A múlt év őszen tehát a mezőgazdaság kifejezetten termelési célokra csak kisebb összegű hitelekben részesült, mert a hitelek tulnyomó része felvásárlás jellegű volt, és így azok elsősorban az értékesítés előmozdítását szolgálták. Ezen keresztül azonban kétségtelenül egy bizonyos összegű vásárlóerőhöz jutott a mezőgazdaság. Ez azonban sem összegben, sem megosztásban nem úgy alakult, mint ahogy az általában illetékes pénzügyi körök feltételezték."/63/

A zöldség-, a gyümölcs- és szőlőtermelő parasztok nagyobb bevételhez jutottak, hiszen - mint ahogy az előzőekben kimutattuk - az árak az őszy folyamán emelkedtek és a bor ára is a kezdeti alacsony szint után a téli hónapokban fokozatosan magasabbra növekedett. A belterjes mezőgazdasági kulturák térhódítása Budapest környékén, a Duna-Tisza közén volt érezhető. Ezt bizonyítja a Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegyei gazdasági felügyelőségnek az 1947-es gazdasági évet értékelő jelentése: "Pest vármegye értékesítési viszonyai általában jónak mondhatók. Az északi járások termelvényeit Budapest és a peremvárosok teljes egészében felveszik. A jó értékesítési viszonyok következtében ezen járások mezőgazdasági kulturája évről-évre belterjesebbé válik. Budapest piaca azonban kevézően érezteti hatását a távolabbi vidék értékesítési lehetőségeiben is. Budapeston kívül Kecskemét, Cegléd, Nagykőrös konzervgyárai nagy mennyiségű terményt, főleg gyümölcs- és zöldségfélét vesznek fel. A nagyobb községek hetipiacait a fővárosi és vidéki kereskedők szívesen látogatják. A kínálat általában messze mögötte marad a keresletnek. A gazdák azonban a kötött árak következtében még sem tudták áruikat kedvező áron értékesíteni. Az ipari és mezőgazdasági árak között fennálló

diszparitás a jó értékesítési viszonyok ellenére is problematikusá teszi a mezőgazdaság iparcikkszükségletének biztosítását. Különösen kedvezőtlen a gazdákra nézve a világitó anyagok, növényvédelmi és permetezőszerek beszerzési nehézségei és magas ára."/64/

A takarmányhiány ellenére a parasztgazdaságok nagy erőfeszítéseket tettek az állattenyésztés fejlesztésére. Az 1947. tavaszi állatösszeírás szerint a sertésállomány 96 százalékkal, a szarvasmarhaállomány pedig 37 százalékkal haladta meg az 1945. évit. Ezzel a szarvasmarhaállomány elérte az 1938. évi állomány 77 százalékát, a sertésállomány pedig 68 százalékát."/65/ Különösen a hagyományos dunántuli állattenyésztő megyékben volt biztató a fejlődés. Vas megyében a tehén- és üszőlétszám egy év alatt 22 százalékkal emelkedett, s a minőségi fejlesztés érdekében megindult a törzskönyvezés is. 1947 végén már 2.198 törzskönyvezett tehén volt a megyében, ami a lehetőségekhez képest alacsony volt, de csak azért, mert az állattenyésztő gazdák a takarmányhiány miatt rossz kondícióban levő teheneiket nem akarták törzskönyveztetni. Zala megyében is a súlyos nehézségek ellenére az állatállomány mennyiségileg és minőségileg emelkedést mutatott, s az újgazdák állattenyésztése is fejlődött. A Tolna megyei gazdasági felügyelőség értékelése szerint az állattenyésztés biztosította a parasztgazdaságok számára a legnagyobb jövedelmezőséget. Fejér megyében a parasztok 1947-ben már állatállományuk minőségi fejlesztésére törekedtek. A gyengébb minőségű állataikat vásárokon igyekeztek eladni vagy kiselejtezni, s máshonnan jobbat vásárolni. Tapasztalható volt a tejtermelés növekedése is."/66/

Az Alföldön főleg a baromfi- és sertésenyésztés fejlődött nagy ütemben. Bács- Bodrog megyében a sertésállomány 1947 tavaszán majdnem kétszerese volt az 1946 tavaszi állománynak.

A szarvasmarha létszám emelkedése viszont nagyon alacsony volt, s ez jellemezte a szarvasmarhatenyésztést a többi alföldi megyében is. A dunántuli megyéknek a szarvasmarhatenyésztésben játszott döntő szerepét bizonyította az is, hogy az 1947 júniusában megindult jóvátételi szarvasmarha felvásárlás Tolna, Baranya, Somogy, Vas, Zala, Sopron és Veszprém megyére és kisebb mértékben Szatmár, Szabolcs, Bihar és Békés megyére terjedt ki. Az átvett, de jóvátételre nem kerülő tenyészállatokat az ujjgazdák kapták meg jutányos áron. /67/

1947-ben újabb súlyos aszály pusztította a mezőgazdaságot és ez újra takarmányhiányt idézett elő. Ennek ellenére az állatállomány tovább növekedett. Októberben az állatállományról reprezentatív felmérést végeztek, s az adatok szerint a szarvasmarhaállomány létszáma májushoz képest mintegy 200 ezerrel, a sertésállományé pedig közel 600 ezerrel emelkedett. Az állatállomány regenerálódásának üteme jóval gyorsabb volt, mint ahogy a szakemberek gondolták. /68/

A tejtermelés is emelkedett. A tejbeszolgáltatás 1947 márciusában elérte a felszabadulás előtti beszolgáltatás 50 százalékát. A tehénállomány mintegy 70 százaléka törpe- és kisbirtokosok tulajdonában volt, akik igázásra is használták szarvasmaráikat. Ezzel is magyarázható, hogy a kisárutermelő parasztgazdaságok teheneinek évi tejhozama ekkor még igen alacsony, mindössze 600-1000 liter volt. /69/

Az 1947. évi reprezentatív felmérés szerint az igázott tehének száma 366.000 volt, amely az egész tehénállomány 44 százalékát tette ki. A felszabadulás előtt, a háboru végén a tehénállomány 22 százalékát használták igázásra. A tehénigázásban 1947-ben a Dunántul vezetett 50 százalékkal, de magas volt

az igazás Hajdu, Szatmár, Szabolcs és Bihar megyékben is. /70/

Az állatállomány minőségi regenerálódását bizonyította, hogy a tarka szarvasmarha aránya 1947 tavaszán már 77,6 százalékra emelkedett, majdnem elérte az 1938. évi 78,5 százalékos arányt. A hussertések aránya pedig az 1942-es 22,4 százalékról 1947 tavaszára 32 százalékra nőtt. /71/

1947 elején a kereskedők, de az árutermelő parasztok is erőteljesen követelték az árak felszabadítását. Ez annyira általános követelés volt, hogy 1947. január elején a Gazdasági Főtanács vezetői nyilatkozatban ígéretet tettek: úgy alakítják az 1947-es zöldség- és főzelékárakat, hogy a termelőknek méltányos hasznot nyujtson, s ha a helyzet megengedi, megvalósul az árak teljes felszabadítása. /72/

E bejelentés után 1947 januárjában, illetve februárjában a tojás, a szabadforgalmu baromfi, márciusban a burgonya és a hagyma árát szabadították fel, július elején pedig az élősertés valamint a sertéshus árát. /73/ Mindezek hatására a kisgazdapártban, valamint a gazdasági életben továbbra is megtalálható és felélénkülő polgári elemek erőteljesen kezdték hangoztatni a szabadkereskedelem megvalósításának szükségességét. A Közgazdaság című, a koalíciós pártok közös irányításával megjelenő hetilap 1947 januárjától kezdődően egyre többször adott hangot ennek a követelésnek. A Kereskedelem féluton című cikkében például ez olvasható: "Gazdasági életünk valahol a féluton van, a kollektívizmus és individualizmus, a szocialista és a szabadgazdálkodási berendezettség között ... A kereskedő tevékenysége az állam biztonsági szerveinek ellenőrzése mellett folyik, mely a kereskedelem elsődleges ismertetőjelét: iniciatíváját, a szerzés-vágyat olyan megkötöttséggel bénítja, amelynek milliméternyi

tullépése is egyéni szabadságára és biztonságára nézve a legsúlyosabb következményekkel járhat ... A magánkezdeményezés ösztönző ereje olyan erős, amelynek multbeli eredményei letagadhatatlanok."/74/

Egy későbbi lapszámában megjelent írás pedig azt bizonyította, hogy csak a teljes árfelszabadítás lehet a helyes megoldás, mert ha egyes termékeknél megmarad a kötött ár és kötött forgalom, "a termelőerők ebben az esetben elszivárognak a kötött szektorból és a szabad áruk mögé tömörülnek". A szerző is elismerte azonban, hogy 1947 tavaszán az árfelszabadítás a legtöbb cikknél "egyelőre nem járt közvetlenül jó eredménnyel". "A tojás szabad ára - írta - például négyszerese lett a kötöttnek, s még a tavaszi főszezonban is 50 százalékkal magasabb volt az előbbi hivatalos árnál, holott a termelés alig maradt alatta a békebelinek, az export viszont a háboru előtti 1600 vagon helyett csak 40 vagon. A kukorica a 36 forintos hivatalos árról 160-200 forintra ugrott fel, a feketesertéshus 12-14 forintos ára helyébe a felszabadítás után 16-18 forint lett a "fehér" ár. Ezek önmagukban lehangoló tények, de nem lehet őket önmagukban vizsgálni és megítélni". Azt állította, hogy az árfelszabadítás kedvező hatása csak majd ősszel, és a következő évi termelésben érezteti ösztönző hatását."/75/

A kommunista párt közgazdasági szakemberei védték ugyan a kötött gazdálkodás elvét, amelyet fontosnak tartottak a tervgazdálkodás bevezetése szempontjából, de elismerték, hogy erre a gazdasági életnek csak egyes területein van szükség. A szabad kereskedelmet követelő hangulattal nem igen tudtak szembeszállni. Ez a hangulat 1947 tavaszán megerősödött a zöldség- és gyümölcs-, szőlőtermelő, állattenyésztő parasztok körében. A

külterjesen gazdálkodó, gabonatermelő kisparasztság törekvése pedig jórészt ezzel ellentétes volt, hiszen piacra csak ritkán tudott árut vinni, szükségletei egyrészt maga is a piacról fedezte. A Magyar Bor és Gyümölcs című lap 1947 nyarán figyelmeztette is a gyümölcstermelő parasztokat, akik a szabad áralakulás mellett foglaltak állást, hogy nem gondolták eléggé megelhatározásukat, mert "a szabad kereskedelem kétélű fegyver", értékesítési válsággal is járhat, ami óriási kárt okoz a termelőknek.^{/76/} Az ilyen figyelmeztetéseknek ekkor még nem sok hatásuk volt.

A mezőgazdasági konjunktúra 1947-ben - az állattenyésztés mellett - továbbra is a zöldség-, és gyümölcstermelésnek, az ipari növények termelésének kedvezett.

Az 1947-ben bekövetkezett aszály elsősorban a külterjesen gazdálkodó, szemtermelést folytató parasztgazdaságokat sújtotta. A szárazság pusztító hatása az Alföldön, s főleg az északi megyékben volt érezhető. A kalászosok aszálykára legmagasabb, mintegy 70-75 százalékos volt Abauj, Borsod, Zemplén, Heves és Nógrád megyében. 1947-ben az aszály miatt a búzatermés csak alig haladta meg az 1946-os mennyiséget, mindössze 11,5 millió mázsát tett ki. A kukorica- és takarmánytermelés valamelyest emelkedett, ami elősegítette az állattenyésztés fejlődését. A bortermés mindössze 2,340.000 hektóliter volt, vagyis 1,300.000 hektóliterrel kevesebb, mint 1946-ban.^{/77/}

A kisárutermelő parasztok zömének jövedelme 1947-ben is igen alacsony maradt. Azok a parasztok jutottak némi jövedelemhez, akik ipari növényeket, zöldséget, szőlőt és gyümölcsöt termeltek, a megyei gazdasági felügyelőségek 1947 folyamán arról számoltak be, hogy egyre többen kezdtek ipari növények termelésé-

vel foglalkozni, amiben szerepe volt a viszonylag kedvező felvásárlási áraknak. A Borsod-Gömör megyei gazdasági felügyelőség azt állapította meg, hogy a gazdák életszinvonala általában gyenge, azok viszont, akik szőlőt és gyümölcsöt termelnek, jobban tudnak boldogulni.^{/78/}

A tavasz folyamán a lapok hirt adtak arról, hogy a mezőgazdasági export lehetőségei kedvezővé váltak mind a nyugati, mind a keleti országokba. Elkészült a konzervipar 3 éves terve is, amelynek értelmében az 1947-48-as idényben 8.000 vagon paradicsom, 300 vagon paradicsom-paprika, 600 vagon zöldborsó, zöldbab, 1000 vagon főzelék, 4000 vagon gyümölcs, és más termék feldolgozását tervezték.^{/79/} Mindez ösztönzőleg hatott a zöldségtermelés növekedésére, s a termőterület ebben az évben további 12.000 holddal emelkedett 1946-hoz viszonyítva. A Gazdasági Főtanács áprilisban hitelt utalt ki a zöldségtermelés fejlesztésére.^{/80/}

A lapok továbbra is nagy propagandát fejtettek ki a kert-Magyarország gondolata mellett. A Szabad Nép áprilisban bejelentette, hogy rekord zöldségtermés várható, ezt a címet adta tudósításának: "Épül Kert-Magyarország". A kisgazdapárti lapok is fokozták a belterjes mezőgazdasági kertkultúra népszerűsítését.

1947 tavaszán a piaci, fogyasztói zöldség árak igen magasak voltak. A Szabad Nép 1947 június közepén szóvá tette, hogy az ujburgonya ára 2,30 forint, a zöldborsóé 1,70-2,20 forint, a meggyé 2,00-2,80 forint, a kajszibaracké 1,80-2,80 forint volt a budapesti piacon, ami szinte megfizethetetlen volt a dolgozók számára. A nagyarányú áremelkedés még a szabad kereskedelem propagálóit is meglepte, ilyen magas árszinvonalra nem

számítottak, hiszen jó termés volt zöldségből. Jellemző, hogy még a kisgazdapárti lapok is szót emeltek a magas zöldség- és gyümölcsárak miatt.^{/81/}

Az áremelkedésben szerepe volt a kertkultúra, a zöldség-gyümölcs export lehetőségeit irreálisan felnagyító propagandának, a "kert-Magyarország"-al kapcsolatos hangulatnak. Erdei Ferenc a Földművelésügyi Minisztérium Lapjának 1947 májusában adott nyilatkozatában szembe is szállt ezzel a propagandával: "A kert-Magyarország, az öntözött ország álma éppen úgy, mint Európa vitaminkertjének a fantáziája, meglehetősen bizonytalanul lebegő elképzelések. Mindegyikben van valami reális elem, de közkeletű felfestésük többé-kevésbé álom."^{/82/}

A fejlemények megmutatták, hogy a budapesti, a városi piacokon tapasztalható drágulási hullámban a döntő tényező a tőkés kereskedelemnek az árfelszabadítás nyomán újra kibontakozó nagyarányú spekulációja. A közgazdasági szakemberek, a baloldali pártok lapjai, de még a kisgazdapárti lapok is szinte egyöntetűen a kereskedelem magas profitját, a magas kereskedelmi hasznot tették felelőssé a nagyarányú áremelkedésért. A Közgazdaság című hetilap a gyümölcsstermelők, a FÉKOSZ és a Kereskedelmi Igazgatóság vezetőinek véleményét tolmácsolta, akik hangoztatták: megengedhetetlen, hogy a termelő saját terményeinek csak 25 százalékos hasznát lássa, míg a kereskedő 75 százalékos haszonkulccsal dolgozzék. A Magyar Bor és Gyümölcs című lap közgazdasági elemzésében kimutatta, hogy békeidőben Budapesten a gyümölcs fogyasztói ára 80-100 százalékkal volt magasabb a termelői áránál, ma pedig többszöröse. Míg a termelőtől a kereskedők 60 fillérért, 1 forintért vásárolják a cseresznyét, a budapesti fogyasztói ár 2-3 forint. A Szabad

Nép június közepén a magas burgonya árat bírálva bizonyította, hogy az áldatlan helyzet oka: "a termelő és fogyasztó közé túl magas haszonnal beékelődő nagykereskedelmi spekuláció". /83/

Ugyancsak a kommunista párt központi lapja mutatta ki, hogy a nagyarányú spekulációs nyereségek nyomán nagy mértékben megnőtt a zöldség- és gyümölcskereskedők száma Budapesten. Míg a háboru előtt 70 nagykereskedő működött, addig 1947 tavaszán 800, s a felszabadulás előtti 8 ezerről 18 ezerre emelkedett a kiskereskedők száma. A felduzzadt kereskedelem tudatosan verte fel az árakat. A drágasági hullám mesterséges előidézésében nem csak a tőkés kereskedőknek, hanem az MSZK-nak is szerepe volt. Az MSZK nyiregyházi kirendeltsége például - a központ utasítására - vontatottan vásárolta fel a burgonyát Szabolcsban, holott jó termés volt belőle és nagy volt a kínálat. Az volt a célja az MSZK-nak ezzel, hogy a fővárosban és más ipari központokban burgonyahiányt, s így áremelkedést idézzen elő, ezzel akart a tőkés kereskedők kezére játszani. A Szabad Nép értékelése szerint valóságos "drágasági összeesküvés" alakult ki a tőkés kereskedők körében. /84/

Még a kisgazdapárt lapja, a Kis Ujság is kénytelen volt megállapítani 1947 nyarán, hogy sok a közvetítő kereskedő, akik közül nem kevesen még iparigazolvánnyal /kereskedői engedéllyel/sem rendelkeznek, és ezek "láncolása" okozza a piaci drágulást. A Szabad Szó-ban megjelent cikkében Veres Péter a parasztság hangulatát fejezte ki, amikor szóvá tette: a paraszt nem érti, hogyan lesz a 80 fillérért felvásárolt almából a városban 5 forintos alma, a 40 forintos búzából 96 filléres fekete kenyér. /85/

Az állatkereskedők, kupecek továbbra is kihasználták az aszály miatti takarmányhiányt és olcsó áron vásárolták fel az állatokat. Juniában, amikor megkezdődtek - a már említett - jóvátételi állatvásárlások, a kereskedők kilógrammonként 2,00-2,50 forinttal olcsóbban vették át a jószágokat a termelőktől és így egy-egy állaton ezer forint nyereséghez jutottak. A hatóságok közbelépésére volt szükség, hogy a kereskedők megfizessék a termelőknek az államilag megszabott teljes árat.^{/86/}

Az árfelszabadítás hatására a hus, a baromfi és a tojás kiskereskedelmi ára is erőteljesen emelkedett. 1947 januárjától szeptember végéig a sertéshus ára 12-16 forintról 14-18 forintra, a vágott tyuké 8-9 forintról 10-12 forintra, a tojás ára pedig 50 fillérről 1 forintra emelkedett. A tenyészjószág ára viszont a takarmányhiány miatt nem emelkedett. A nyár és ősz folyamán tartott állatvásárokon a tehén ára 1.000-3.000 forint között mozgott, lovat 1200-3800 forintért lehetett vásárolni, egyedül a növendék-sertések ára volt viszonylag magas.^{/87/}

Augusztusban a tej felvásárlási árát is felemelték. Az ipari hasznosítású tej ára 66 fillérről 80 fillérre, a fogyasztói tej ára 76 fillérről 90 fillérre növekedett. A tej fogyasztói árát 1,80 forintban, a vajét pedig 27 forintban állapították meg.

A jószág és az állati termékek árainak alakulása némileg kedvezett az állattenyésztő parasztgazdaságoknak. Az aszály, a takarmányhiány nehézséget okozott az állattenyésztésben, a jószágárak viszonylag alacsonyak voltak, de a minőségileg kifogástalan tenyészállatokat jól megfizették. Azok az állattenyésztő parasztok jutottak magasabb jövedelemhez, akik magas színvonalon

állattenyésztésre voltak képesek, állatállományuk minőségi és fajtaösszetétele jó volt. Ilyen parasztgazdaság azonban kevés volt, és főleg a régi középparaszt gazdaságok közül kerültek ki.

Szintén a középparasztok vállalkozhattak elsősorban sertés- és marhahizlálásra, tejtermelésre és mivel e termékek esetében a felvásárlási árak hatóságilag szabályozottak voltak, ez termelési, gazdálkodási biztonságot nyújtott részükre. Érdekeik tehát nem annyira a szabad áralakuláshoz fűződtek, mint inkább az értékesítési biztonsághoz. A gyors árváltozást nem kívánták, hiszen úgy sem tudták volna kihasználni, mert évente csak egy-két alkalommal került sor meghizlalt állataik értékesítésére. Nagyobb jövedelemre akkor tettek szert, ha állattenyésztő munkájuk színvonalát emelni voltak képesek. A spekulációs törekvések az állattenyésztő paraszti rétegek körében nem erősödtek meg annyira, mint más piacra termelő paraszti rétegeknél.

Spekulációra, nyereszkesedésre elsősorban a baromfitenyésztő és részben sertésenyésztő parasztoknak nyílt lehetőségük. A baromfi és a növendék sertések ára eléggé ingadozott, s a termelők árujukat közvetlenül eljuttathatták azokra a piacokra, ahol magas volt az ár. Az árak alakulását azonban nem lehetett kiszámítani, s ezért igen nagy volt a kockázat. Mégis a nyereszkesedési, spekulációs törekvések megélénkülése érezhető volt a baromfi- és sertésenyésztő parasztoknál.

Az 1947 tavaszán végrehajtott árfelszabadítás, a magas árak elsősorban a belterjesen gazdálkodó, zöldséget, szőlőt és gyümölcsöt termelő kis- és középparasztság spekulációs, nyereszkesedési törekvéseit váltották ki. Méginkább megerősödött körükben a magánvállalkozás szabadságához való ragaszkodás,

a magántulajdonosi gondolkodásmód, a szabadkereskedelem, a polgári fejlődés igenlése.

Ezzel együtt azonban időnként fellángolt a kereskedelmi tőke, a kereskedők elleni hangulat is, hiszen újra meg újra tapasztalniok kellett, hogy a mezőgazdasági konjunkturából, a magas árakból származó haszon jórésze a kereskedőknek jut. A kereskedők ugyanis a felvásárlási árakat leszorították, s így állott elő az a helyzet, hogy a termelőknek harcolniuk kellett a termelői árak emeléséért, mikor a fogyasztói piacon, a városokban igen nagy volt a drágaság. A kecskeméti gyümölcs- és bortermelők a Magyar Bor és Gyümölcs című lapban megjelentetett nyilatkozatukban panaszkodtak amiatt, hogy 1946 őszén a kereskedők potom áron, 50-90 fillérért felvásárolták tőlük az ujbork literjét, amit 1947 elején már 2,00-2,60 forintért árusítottak. A Közgazdaság című lap 1947 júniusában beszámolt arról, hogy Budapesten a barack nagykereskedelmi ára 2,00-2,50 forint volt, mikor Kecskeméten és Nagykőrösön a termelők izgatott hangulatu gyűlésen követelték legalább az 1,00-1,10 forintos felvásárlási árat.^{/88/}

A mezőgazdasági konjunktura fő haszonélvezői tehát a tőkés feldolgozó üzemek tulajdonosai, a nagykereskedők voltak, akik milliós profithoz jutottak. A Szabad Nép szerint például 1946-ban 200.000 parasztgazdaság 90.000 holdon 45.000 vagon cukorrépát termelt. A termelők átlagosan holdanként 1,800 Ft. bevételhez jutottak, ami aránylag jó jövedelemnek számított. A 12 cukorgyárnak viszont - amely 3 tőkés bank tulajdona volt, 20 millió forint, a 150 nagykereskedőnek 18 millió, a 20 ezer kiskereskedőnek pedig 5 millió forint bevétel jutott.^{/89/}

A belterjesen gazdálkodó, intenzív árutermelést folytató kis- és középparasztság amellelt, hogy a konjunktura, a piaci lehetőségek kihasználására törekedett, egyre inkább elégedetlenkedett a tőkés kereskedelem spekulációja miatt is. A termelőket kiszípolozó kereskedelmi nagytőkével szemben állt a piacra termelő kis- és középparasztsók jelentős része. Csak azok a jómódu parasztsók azonosultak fenntartás nélkül a tőkés kereskedelem érdekeivel, akik tőkével rendelkeztek és gazdaságuk jobb felszereltségénél fogva csatlakozni tudtak a tőkés kereskedők spekulációjához.

1947 tavaszán és nyarán a gyümölcs- és szőlőtermelő kis- és középparasztsók körében egyre többször elhangzott az a kívánság, hogy az értékesítésből, a forgalomból kapcsolják ki a tőkés kereskedelmet, s a gyümölcs, a bor felvásárlását a szövetkezetek végezzék. Néhol a 30-as években létrehozott hegyközségeket javasolták erre a feladatra. Egyes helyeken 1946 végén és 1947-ben a földművesszövetkezetek részt vettek a bor felvásárlásában, ez azonban nagyon kismértékű volt. /90/

Mivel a belterjesen gazdálkodó, zöldség- és gyümölcsstermelő kis- és középparasztsóknak a földművesszövetkezetek nem tudtak kellő segítséget nyújtani, a tőkés kereskedelem, a kereskedők spekulációja ellen, ezért ebben a küzdelemben magukra maradtak. A szövetkezetek, az állam támogatása nélkül harcuk eleve sikertelen volt, hiszen a piacon így egyenként álltak szemben a kereskedőkkel, akiknek ki voltak szolgáltatva. A mezőgazdasági konjunktura, az árfelszabadítás még inkább növelte abbéli illúzióikat, hogy termelésüket fejlesztve, a piaci lehetőségeket kihasználva, növelhetik bevételeiket, jövedelmüket.

Mindez azzal járt, hogy e rétegeknél ebben az időben még inkább felerősödtek a polgári törekvések. A polgári mentalitás

a nyereszkesedési hajlam fokozódása azonban nem egyformán jelentkezett az egyes rétegeknél. Legerősebb volt a szűk, de mégis létező tőkés uri és gazdagparaszti rétegeknél. Ez a réteg az egész országban a Duna-Tisza középső részén, Kecskeméten és környékén volt a legszélesebb. Nemcsak Kecskeméten, Nagykőrösön, Cegléden, Kiskunfélegyházán és a Kiskunhalason volt e tőkésedő réteg gazdasági és társadalmi súlya nagy, hanem a környező járásokban is. A kecskeméti járásban például a 25 holdon felüliek a gazdasággal rendelkezők 8,5 százalékát, a kiskunfélegyházi járásban pedig 5,6 százalékát alkották, mikor az országos átlag mindössze 2,7 százalék volt. /Természetesen a 25 holdon felüliek között is voltak olyanok, akik sem szőlőt, gyümölcsöt, sem zöldséget nem termeltek, s földjük jórésze értéktelen futóhomok, vagy szikes legelő volt. Ezeket nem lehet a tőkés gazdagparasztokhoz számitani/. Az itt lévő gazdaságok több mint fele viszont szőlős, gyümölcsös gazdaság volt, s azok a 25 holdon aluli birtokok is tőkés gazdasággá fejlődtek, amelyekhez 5 holdon felüli szőlő vagy gyümölcsös tartozott.^{/91/}

A 25 holdon felüli gazdagparasztság aránya az olyan nagy mezőgazdasági területtel rendelkező városokban is magas volt, mint Debrecen és Hódmezővásárhely, valamint a Tiszántul egyes területei /Szolnok és Békés megye/. A Dunántulon e réteg aránya 2 százalékot, Északon pedig 1,9 százalékot tett ki.^{/92/} A gazdaságok tőkésedése leginkább Kecskeméten és környékén haladt előre, ez viszont kiélezte a parasztságon belüli gazdasági el-
lentéteket. A néhány holdas, tőkeszegény, hiányos felszereltségű zöldség- és gyümölcstermelő gazdaságok nem versenyezhet-
tek a nagy gazdasági erővel rendelkező, tőkésedő gazdaságokkal. E területeken érezhetőbb volt a tőkeerős gyümölcs- és szőlő-
gazdaságok konkurrenciája. Ez rádöbentette a zöldség- és

gyümölcsstermelő kisparasztokat, hogy a mezőgazdaság tőkés fejlődésétől nem sok jót várhatnak. Az erőteljesen érvényesülő konkurrencia és a kiéleződő gazdasági ellentétek tehát e vidékek kisparasztságát eltérítették a polgári törekvésektől. Ezzel magyarázható, hogy itt a parasztság gazdasági és politikai differenciálódása nagymértékben előrehaladt. Jórészt ez jellemezte az északi történelmi borvidékek parasztságát is.

Ezzel ellentétes irányu volt a parasztság fejlődése azon a belterjes mezőgazdasági kulturájú vidékeken, ahol a tőkés gazdagparasztság sulya kisebb volt és a kisparasztság tette ki a birtokos parasztság többségét. Két ilyen jellegzetes vidék volt az országban, mégpedig Budapest környékén^{ek} zöldség- és gyümölcsstermelő területei, valamint a Duna-Tisza köze déli részének szintén zöldség- és gyümölcs- szőlőtermelő körzetei. Itt nem csak a gazdagparasztság sulya volt elenyésző, hanem a 10-25 hold közötti középparasztok aránya is jóval alacsonyabb volt az országosnál. Míg a Dunántulon például e középparaszti réteg aránya közel 20 százalék volt, az Alföldön 15,5 százalék, a kecskeméti járásban 22,5 százalék, addig a váci, szobi és szentendrei járásban a 10 százalékot sem érte el, s a bácsalmási járásban is csak 11,9 százalékot, a jánoshalmiban 15,8 százalékot, a kiskundorozsmaiban 13,1 százalékot tett ki. A középparasztság aránya igen alacsony volt a dél-alföldi városokban is. /93/

A parasztság tulnyomó többségét ezeken a területeken tehát a 10 holdon aluliak tették ki, akik sorsuk jobbrafordulását gazdaságuk belterjesítésétől várhatták. Mivel a tőkés gazdaságok konkurrenciáját nem érezték annyira, s a gazdasági ellentétek sem éleződtek ki nagyobb mértékben, valamint a gazdálkodás

belterjessége viszonylagos jövedelemkiegyenlítődést eredményezett, erőteljesebben hatottak a polgári agrárfejlődéshez fűződő illuziók. Itt tehát a polgári törekvések erőteljesebben áthattották a belterjesen gazdálkodó kisparasztok tömegeit is. E vidékeken a polgári törekvéseken alapuló parasztegység nem csak megmaradt, hanem meg is erősödött 1947 tavaszán és nyarán.

Valamelyest más folyamat ment végbe a dunántúli parasztságnál, bár a kis- és középparasztok helyzetében bizonyos nivellálódás bekövetkezett. Az újgazdák egyes csoportjai viszont amelyek gazdaságilag nem versenyezhettek a jobbmodu paraszttal, fokozatosan leváltak a jómódu rétegek által vezetett parasztegységről és a baloldali erőkhöz csatlakoztak. Jórészt megmaradt azonban a széles középparaszti réteg és a nem nagy társadalmi súlyt képviselő gazdagparasztság egysége.

A népi demokratikus és a kapitalista erők harca
a szövetkezeti mozgalomban

A földművesszövetkezetek szervezése ebben az időben tovább folytatódott. 1947 február elsején már 1816 földművesszövetkezet működött az országban, ezek közül 1374 volt cégjegyzett és 1165-nek volt a vagyona felleltározva. /A Földművelésügyi Minisztérium 1946 októberében elrendelte a földművesszövetkezeteknek juttatott vagyontárgyak leltározását és tulajdonjoguk igazolását. Az igazolást a megyei földhivataloknak kellett végezniük, amelyek azonban huzták-halasztották ezt a munkát/. A FOK igazgatóságának értékelése szerint 522 szövetkezet már üzletileg eredményes tevékenységet folytatott. A leltározás azonban lassan haladt. A volt tulajdonosok a földművesszövetkezetek kezelésébe került vagyon egy részét visszakövetelték,

s az Elhagyott Javak Kormánybiztossága sok esetben a földműves-szövetkezetek ellen foglalt állást. Az MSZK-ban, a közigazgatásban lévő tőkés elemek akadályozták a földművesszövetkezetek megalkutását, a bürokratikus akadályok pedig nehezítették a létrehozott, tapasztalatlan vezetők által irányított szövetkezetek munkáját. A FOK kezelésében ekkor már 5 konzervüzem dolgozott, s ezek a termelőkkel termelési szerződést kötöttek. Az említett okok ellenére aránylag gyors volt ebben az időben a földművesszövetkezeti mozgalom fejlődése. 1947 május végére már 2150-re emelkedett a földművesszövetkezetek száma. Az is igaz viszont, hogy a cégjegyzettké csak 1760 volt. /94/

A földművesszövetkezeti mozgalomban megvalósult a kommunisták és parasztpártiak együttműködése, s némileg még a szociáldemokraták közreműködése is érvényesült. A FOK igazgatóságának elnöke Erdei Ferenc volt. A földművesszövetkezetek szervezésében, irányításában, munkájában a kommunistáké volt az elsőbbség. A FOK vezérigazgatójának 1947 májusi jelentése szerint például az ügyvezetői tanfolyamot végzett közel ezer hallgató 50 százaléka kommunista, 20 százaléka parasztpárti, 12 százaléka SZDP-tag volt, 18 százaléka pedig pártonkívüli. /95/ Kedvező volt, hogy a földművesszövetkezetek szervezése a Dunántúlon is sikeresen haladt előre, így a szövetkezetek egyenletesen oszlottak meg az országban, segítséget tudtak nyújtani a sok nehézséggel küzdő ujjgazdáknak, kisparasztoknak. /96/

A földművesszövetkezeti mozgalom 1947 tavaszán már jelentős gazdasági erővel és nem lebecsülendő befolyással rendelkezett a parasztság körében. Mégis kevés volt ahhoz, hogy érezhető támogatást tudjon adni a parasztságnak a kereskedelmi nagytőke ellen folytatott harcához. A földművesszövetkezeti

mozgalom országos és helyi vezetői világosan felismerték ezt a feladatot. A földművesszövetkezetek még 1946 szeptemberében megtartott országos közgyűlésén a felszólalókkal egyetértve, Veres Péter, a Nemzeti Parasztpárt elnöke vitaösszefoglalójában azt hangsúlyozta, hogy: "a földművesszövetkezetekbe tömörült parasztság harca a kapitalizmus elleni harc lesz." /97/

A kommunista párt 1947 júniusában megtartott első országos szövetkezeti konferenciája is azt a célt tűzte ki, hogy folytatni kell a szövetkezeti mozgalomban a harcot a kapitalista irányzat ellen, mert ez szorosan összefügg a városi burzsoázia, az ipari, kereskedelmi és banktőke elleni küzdelemmel, a hároméves terv megkezdésével. Az elfogadott határozat újólá hangsúlyozta a párt korábbi állásfoglalásainak helyességét, hogy a földreform után a mezőgazdaság fellendítése, a parasztság felemelkedése csak szövetkezeti alapon, a földművesszövetkezetek segítségével lehet végbe. Felhívta a pártszervezetek figyelmét, hogy erősítsék a harcot a jobboldali elemek kolhozellenes propagandája visszaveréséért. A konferencia hangoztatta azt is, hogy a pártnak nagyobb figyelmet kell fordítania a szövetkezeti mozgalomra. Azonban továbbra sem volt részleteiben is kidolgozott, konkrét szövetkezeti programja, ezért a határozatnak ez a része jórészt továbbra is csak óhaj maradt. /98/

Noha bizonyos előrehaladás tapasztalható volt a földművesszövetkezeteknek a mezőgazdasági termékek felvásárlásában való bevonása terén, mégsem valósult meg a szövetkezeti vezetőknek, ujjgazdáknak, kisparasztoknak az a követelése, hogy a termékforgalmazást ne a kereskedői ügynökhálózatra, hanem a szövetkezetekre építsék. A tavasz folyamán - a szövetkezeti törvény elfogadásával - napirendre került az új egységes szövetkezeti

központ kialakítása. A Magyar Országos Szövetkezeti Központ /MOSZK/ létrehozása előtt a helyi földművesszövetkezeti vezetők sorra adtak hangot aggodalmuknak amiatt, hogy az új központban is háttérbe szorulnak a parasztság, főleg az ujjgazdák érdekei. A Földművesszövetkezetek Lapja is követelte, hogy az új "egyközpont" a földművesszövetkezeti hálózatra épüljön, mert "A MOSZK hálózatának nem lehet az alapja az MSZK-kereskedők-ből álló bizományosi szervezete". Mégis az történt, hogy a MOSZK átvette az MSZK sokat bírált értékesítési, terményforgalmazási szervezetét.^{/99/}

Nem valósult meg a földművesszövetkezetek és a munkáspárti vezetésű városi fogyasztási szövetkezetek szélesebb együttműködése sem, pedig ez jó lehetőséget nyújtott volna a kereskedelmi tőke, a spekuláció, a drágaság elleni harcban, a munkásság és parasztság összefogásában. Erre jó példát mutatott a fővárosban működő ÁFOSZ kereskedelmi tevékenysége. 1947 tavaszán már 218 árudával és 5 áruházzal rendelkezett Budapesten. Nagyvásártelepi zöldségüzemébe július elején már naponta mintegy 1300 mázsa zöldséget, gyümölcsöt szállított vidékről, s a szállított árumennyiség növekedett a nyár folyamán.^{/100/}

A szövetkezet felvásárlói 28 vidéki piacon vásárolták fel a mezőgazdasági termékeket, amit naponta 30 tehergépkocsival szállítottak a fővárosba, s a szövetkezet árudáiban bocsátottak a fogyasztók rendelkezésére. A kereskedelem haszonkulcsa a rendelet szerint igen magas, 38 százalék volt, a szövetkezet azonban csak 10 százalékot számított fel magának, így jóval alacsonyabb áron juttatta áruját a fogyasztóknak. Az ÁFOSZ segítségével lehetett letörni a magas burgonyaárakat a tavasz folyamán Budapesten, hiszen lehetősége volt rá, hogy 30-40 fillérrel

olcsóbban árusítsa, mint a kiskereskedők. /101/

Az ÁFOSZ a nyár folyamán a gyümölcsöt is olcsóbban hozta forgalomba, mint a kiskereskedők. Míg júliusban például a barack nagykereskedelmi ára a budapesti Nagyvásártelepen 2,00-2,20 forint volt, addig a szövetkezet saját árudáiban 1,60 forintért árusította, amit Nagykőrösön 1,20 forintért vásárolt. A szövetkezet a nyár folyamán elérte, hogy saját üzlethálózatában kialakított fogyasztói árszínvonal a felvásárlási árszínvonalnál ^{csak} mintegy 40-50 százalékkal volt magasabb, míg a fogyasztói ár általában kétszerese-háromszorosa volt a felvásárlási árnak. Mindez azonban lényegesen nem befolyásolta a mezőgazdasági termékforgalmazás alapján tőkés rendszerét, mert Budapesten az ÁFOSZ forgalma a zöldség-gyümölcs piacnak csak mintegy 28 százalékát alkotta. /102/

Az MKP szövetkezeti bizottsága 1947 októberében elemezte a szövetkezeti mozgalomban kialakult erőviszonyokat. A földművesszövetkezetek száma ekkor már 2400 volt, de közülük csak mintegy 1000-1200 működött, nagyobb részük kommunista, kisebb részük parasztpárti vezetés alatt. Az SZDP és a kisgazdapárt ebben az időben már arra törekedett, hogy nagyobb szerephez jusson a földművesszövetkezeti mozgalomban. A régi, illetve újjáalakult "Hangya" szövetkezetek száma 1545 volt, tehát nagyobb befolyással rendelkeztek, mint a földművesszövetkezetek. A "Hangya" szövetkezetek közül 500 szilárdan a Pfeiffer- és Barankovics-párti és jobboldali kisgazdapárti vezetés alatt működött. 500 semleges volt, illetve politikai tekintetben ingadozott, 150-nek koalíciós alapon választott vezetősége volt. Mintegy 200-250 szövetkezetben - főleg az iparvidékeken és a Tiszántulon - munkáspárti vezetés érvényesült, 150 szövetkezetnek a vezetőségében szintén voltak munkáspárti vezetőségi

tagok, de befolyásuk kevésbé érvényesült. A "Hangya" szövetkezetek is kis mértékben vettek részt a mezőgazdasági termények felvásárlásában. Bolthálózattal rendelkeztek, és inkább a parasztság iparcikkellátásával foglalkoztak.

Mintegy 500 városi fogyasztási szövetkezet működött, amelyek közül 150-200 a korábbi üzemi, vállalati beszerző csoportokból alakult fogyasztási szövetkezetté. A fogyasztási szövetkezetek közvetlenül vásároltak fel mezőgazdasági terményeket, burgonyát, zöldséget, és gyümölcsöt, amit jutányos áron az üzemek dolgozói részére bocsátottak. Az ÁFOSZ-nak ekkor Nagy-Budapesten 185, vidéken pedig 40 fiókja működött. Az ÁFOSZ - főleg Budapesten - időnként fontos szerepet vállalt a drágaság letöréséért folytatott küzdelemben.

A mezőgazdasági területeken ezen kívül működött még 1200 tejszövetkezet és 900 hitelszövetkezet, amelyekben szinte teljesen gazdagparaszti vezetés érvényesült. Ezekkel a földművesszövetkezetek nem tudtak versenyezni. /103/

A földművesszövetkezetek a mezőgazdasági felvásárlásba is csak nehezen tudtak bekapcsolódni, egyrészt azért, mert a MOSZK tudatosan háttérbe szorításukra törekedett és a felvásárlást a régi felvásárlási hálózatra építette, illetve magánkereskedőket bízott meg ezzel a feladattal. Így 1947 folyamán a földművesszövetkezetek a kötöttforgalmu mezőgazdasági terményeknek is csak 10 százalékat vásárolták fel. /104/ Részükről a nyári hónapokban jóindulatu várakozás érvényesült a megalakult MOSZK működésével kapcsolatban, az őszi hónapokban azonban egyre inkább eluralkodott a türelmetlenségük, mert tapasztalniuk kellett, hogy az új szövetkezeti központ a régi ügyfeleket, nem pedig a földművesszövetkezeteket^{et} részesíti előnyben. A Földművesszövetkezetek

Lapja az őszi hónapokban egyre élesebben bírálta emiatt a MOSZK-ot. /105/

A MOSZK Igazgatóságát koalíciós alapon hozták létre, de még az igazgatóság egyes tagjai részéről is sokszor alaptalan támadások érték a földművesszövetkezeteket. Szeder Ferenc, az igazgatóság jobboldali szociáldemokrata tagja például az 1947 november 3-i ülésen azért bírálta a földművesszövetkezeteket, mert nem eredeti feladatukkal, a termelés szervezésével, segítségével foglalkoznak, hanem boltot nyitnak, fogyasztási üzletágukat fejlesztik. A kommunista Szántó Béla főtitkár és Erdei Ferenc alelnök védelmébe vette a földművesszövetkezeteket. Hangoztatták, hogy a beszerzés, a falu árúellátása is a földművesszövetkezetek feladatához tartozik, s ezt a feladatkörüket azért is fejleszteniük kell, mert ennek hasznából jutnak tőkéhez, amelyet a mezőgazdasági termelés fejlesztésére, szervezésére tudnak felhasználni. Egyes kisgazdapárti és jobboldali szociáldemokrata igazgatósági tagok vissza-visszatértek a földművesszövetkezetek bírálatára, kifogásolták, hogy felelőtlenség tapasztalható gazdálkodásukban, és hogy kalandor elemek furakodtak be a földművesszövetkezetekbe. /106/ Ilyen jelenségek valóban előfordultak, amelyek nehezítették a földművesszövetkezetek tevékenységének kibontakozását. Azonban nem ez volt a döntő ok, mert hiszen a "Hangya" szövetkezetekben is voltak kalandor elemek, hanem részben a földművesszövetkezeti vezetők tapasztalatlansága és főleg a MOSZK kapitalista jellegű üzletpolitikája.

A földművesszövetkezetek tőkehiánya és az a tény, hogy nem igen jutottak hitelhez, nehezítette a felvásárlásba való bekapcsolódásukat. A Zemplén megyei földművesszövetkezetek például hosszú küzdelmek árán 1947 nyarán kezelésükbe vehették a

régi szövetkezeti pincészeteket és felszereléseket, azonban tőke- és hitelhiány miatt nem kezdhették meg a szőlő- és borbelfvásárlást, ezért a pincészeteket kénytelenek voltak bérbeadni nagykereskedőknek. /107/

A mezőgazdasági felvásárlás, értékesítés szerepe 1947-ben növekedett, hiszen az állattenyésztés fejlődése, a zöldség és az ipari növények termelésének bővülése következtében emelkedett a parasztság árutermelése, s a végrehajtott árfelszabadítás eredményeképpen nőtt a szabadforgalmu mezőgazdasági termelvények köre. A MOSZK felvásárló tevékenysége az őszi folyamán nagy mértékben fokozódott. Forgalma augusztusban 52 százalékkal, októberben 271 százalékkal, novemberben pedig 338 százalékkal emelkedett. Árueledési forgalma 1947 július 1-e és december 31-e között 568 millió forintot tett ki. Ez az összeg magában foglalta a fogyasztási üzletág forgalmát, vagyis az iparcikkek, fogyasztási cikkek eladását is, amelyeket iparvállalatoktól vásárolt és a szövetkezeti bolthálózatnak szállított. Ez azonban csak mintegy 114 millió forint értékű volt. A felvásárolt mezőgazdasági termelvények értéke meghaladta a 450 millió forintot. /108/

A MOSZK mezőgazdasági termékek kivitelével és behozatalával is foglalkozott. 1947. évi kivitele mintegy 87 millió forintot tett ki, amely az ország összes mezőgazdasági exportjának 22 százalékát, az összes kivitelnek pedig 8,5 százalékát képezte. A leölt baromfi, valamint a bab összes exportjának 17 százaléka, a borexport 15 százaléka, a tojáskivitel 30 százaléka a MOSZK árujából került ki, a hagyma exportjából pedig 100 százalékban részesedett. Ezen kívül a szovjet jóvátételi szállításokhoz 20 millió forint értékben járult hozzá. Mindemellett a külkereskedelemben ekkor még a tőkés magánszektor aránya 58-60 százalék volt. /109/

1947 végén, 1948 elején mind a kommunista párt, mind a parasztpárt fokozta a támadást a szövetkezeti mozgalomban tevékenykedő tőkés elemek, burzsoá erők ellen. A bankok államosítása, a hatalomban végbemenő erőeltolódás, a munkásosztály hatalmi pozícióinak erősödése, az ipar államosított szektorának növekedése, az ipari és banktőke visszaszorításában elért eredmények méginkább nyilvánvalóvá tették azt az elmaradást, amely a kereskedelmi tőke elleni harcban megmutatkozott. Ez a felismerés tükröződött az MKP funkcionáriusainak 1948 január elején tartott III. országos értekezletének állásfoglalásában. Az értekezlet sürgette a szövetkezeti mozgalom fejlesztését, a régi szövetkezetek demokratizálását, a földművesszövetkezetek szerepének növelését, a kapitalista szövetkezeti törekvések meg-
hiusítását. Fontos feladatként jelölte meg átgondolt, céltudatos szövetkezeti politika kidolgozását. /110/

A Nemzeti Parasztpárt előbbre tartott az új körülményeknek megfelelő, népi demokratikus szövetkezetpolitika kidolgozásában. Erdei Ferenc a párt 1948 február 11-én tartott szövetkezeti ankétján megfogalmazta e politika alapelveit. Megállapította, hogy a szövetkezetek jórészt kapitalista alapon működnek, és nem illeszkednek be az állami gazdasági szervek, és a tervgazdálkodás rendszerébe: "Minden átalakulás ellenére szövetkezeti rendszerünk alapjai és szervezési módszerei változatlanok maradtak ... kapitalista természetüket nem veszítették el, és változatlanul fejletlen szövetkezeti típusokat és rendszertelen szövetkezeti hálózatot eredményeztek. Különösen szembeötlő ez a változatlanság a szövetkezeti központokban. Szövetkezeti központjaink ma is éppen olyan kapitalista nagykereskedelmi szervei a szövetkezeti hálózatnak, mint a régi rendszer idején voltak ... Az államosítás és a tervgazdálkodás bevezetése után

szövetkezeteink ma mint rosszul szervezett kapitalista intézmények helyezkednek el gazdasági szervezeteinkben. Bizonytalanul, vagy sehogyan sem illeszkednek az állami gazdasági szervekhez, és megszámlálhatatlan szállal vannak összeszövődve a magánkapitalista vállalkozással. A tervbe való beilleszkedésnek pedig még első bizonytalan lépéseit sem tették meg."/111/

A kapitalista szövetkezeti elvekkel szemben fogalmazta meg a népi szövetkezeti elveket: a szövetkezet nem tőkés társulás, hanem kistermelők közérdekű társulása, amely a kapitalista semlegesség elve helyett az öntudatos politizálás elvét vallja, a népi államra támaszkodik és bekapcsolódik a tervgazdálkodás rendszerébe. Követelte, hogy új országos szövetkezetpolitikai szervet építsenek ki, s a földművesszövetkezeteket tegyék általánossá. Hangoztatta, hogy a szövetkezeteknek fontos feladatuk segítséget nyújtani a kisparasztságnak a kapitalista törekvésekkel szembeni harcában. Vázolta a falusi szövetkezeti rendszer lehetséges fokozatait, amelyek az értékesítés és beszerzés megszervezése mellett a parasztság termelési szövetkezését voltak hivatva elősegíteni."/112/

1948 február és március folyamán az MKP vezető szervei is kidolgozták a párt szövetkezetpolitikai irányelveit. Megállapították, hogy a szövetkezet, mint gazdasági szervezet és mint mozgalom is elmaradt az általános gazdasági fejlődés mögött. A szövetkezeti mozgalom helyzetét ekkor a következő adatok jellemezték: A mintegy 7540 szövetkezet közül 6600 községben és mezőgazdasági városokban működött, tehát a szövetkezeti hálózat és mozgalom súlypontja a falun volt. Az összesen 2,5 millió szövetkezeti tag közül 770 ezer a "Hangya", 603 ezer a földműves-, 598 ezer a hitel-, 200 ezer a népi, 190 ezer az MSZK paraszt-

szövetségi és 100 ezer a tejszövetkezetek tagja volt. /Egy személy egyszerre több szövetkezetnek is tagja lehetett!/
A szövetkezetek, főleg a földművesszövetkezetek jelentős része nem funkcionált. A "Hangya"-, a hitel-, a tej-, és a parasztszövetségi szövetkezetek vezetőségeiben kulákok és más antidemokratikus elemek voltak többségben.

A szövetkezeti mozgalom elmaradásának okait a következőkben jelölték meg: a magyar szövetkezeti mozgalomnak nem voltak demokratikus hagyományai, az infláció a feketekereskedelem irányába ösztönözte a szövetkezeteket, amelyek egy része ennek következtében deformálódott, az államhatalom és a közigazgatás vezető szerveinél az 1947-es választásokig kapitalista befolyás érvényesült, s így a tőkés vállalkozásokat és nem a szövetkezeti mozgalmat támogatták. Emellett megállapították: "Pártunk késlekedett a magyar szövetkezeti kérdés elméleti és gyakorlati tisztázásával, annak ellenére, hogy a III. pártkongresszuson erre kifejezetten utalás történt és emellett közgazdaságunkban végbemenő változások, valamint az ország egész gazdasági fejlődésének perspektívája ezt mulhatatlanul szükségessé tették. Ebből komoly hibák és mulasztások származtak ... Átvettük a régi szövetkezeti szerveket anélkül, hogy lényeges politikai és szervezeti változtatásokat eszközöltünk volna, s ezeket tettük meg demokratikus rendszerünkben a szövetkezeti mozgalom alapjává. A szövetkezeti központ megszervezésénél az 1945-ös választásokon alapuló hatalmi viszonyok érvényesültek. Belemertünk egy olyan kompromisszumba, amelynek következtében a MOSZK egyre jobban akadályos lett annak a szövetkezeti fejlődésnek, amely a gazdasági és hatalmi viszonyok terén időközben beállott és amely kompromisszum a földművesszövetkezetek szempontjából lépést jelentett visszafelé."

Rámutatottak: "A parasztság tulnyomórészt a nemzetgazdaság kapitalista szektorain keresztül szerzi be szükségleteit, és értékesíti a beszolgáltatáson felüli termelvényeit ... a MOSZK túlméretezett, bürokratikus szervezet, vezetésében messzemenően érvényesül a demokráciaellenes és kapitalista elem; jelenlegi szervezeti felépítésénél és személyi összetételénél fogva sem alkalmas, hogy népi demokratikus szövetkezeti rendszerünk központja legyen. ... A MOSZK-ban egyesült intézmények - a FOK kivételével - kapitalista vállalatok voltak. ... A túlméretezett, nehézkes apparátus fenntartási költségeinek biztosítására illetve a deficit csökkentésére irányuló törekvések, a MOSZK működését még fokozottabb mértékben a kapitalista jellegű kereskedelmi tevékenység irányába terelték. Az egységes irányítás és a decentralizált ügyintézés hiánya folytán azonban - a 7 ezer alkalmazottat foglalkoztató szervezet - mint kapitalista vállalat sem tudott kellő eredményességgel működni. ... Az elődintézmények lényegében változatlanul maradt üzleti politikája és kapitalista szövetkezeti szelleme ... a szövetkezeti mozgalom kapitalista fejlődésének irányába ható szövetkezetpolitika érvényesülését tette lehetővé. ...

A szövetkezetek ... csak kis mértékben szolgálják a kapitalista befolyás és kizsákmányolás kiküszöbölését, mert többségüket kapitalista szellemben vezetik s így szövetkezeteinket még számtalan szál köti nemzetgazdaságunk kapitalista szektorához."

Kidolgozták a szövetkezeti mozgalom átszervezésére vonatkozó javaslatokat. Legfőbb feladatként a szövetkezetek demokratizálását jelölték meg, s javasolták, hogy a "Hangya"-szövetkezeteket olvasszák be a földművesszövetkezetekbe, a paraszt-

szövetségi szövetkezeteket mint kulák szövetkezeteket oszlasák fel, a népi szövetkezetek és a földművesszövetkezetek egybeolvasását pedig segítsék elő. Előirányozták a MOSZK átszervezését, a különböző szakosított egyesületek, a hegyközségek, a Magyar Szőlősgazdák és Gyümölcsstermelők Országos Egyesületének, a paprikatermelők szövetségének, mint ál-érdekképviselői szerveknek és a paprikabeváltó szövetkezeteknek mint ál-szövetkezeteknek a felosztását. Fontosnak tartották a földművesszövetkezetek bekapcsolását a mezőgazdasági termékek értékesítésébe, és alapvető célként jelölték meg a szabadforgalmu mezőgazdasági termékek felvásárlásából a tőkés szektor fokozatos kikapcsolását. /113/

Az MKP Politikai Bizottsága 1948 április 22-i ülésén foglalkozott a javaslatokkal és határozatot hozott a párt szövetkezetpolitikai feladatairól. A határozat a szövetkezetek értékesítő, beszerző tevékenysége mellett előirányozta a parasztok termelési szövetkezésének fokozatos kialakítását is. /114/

A kidolgozott szövetkezeti irányelveknek megfelelően a kommunista párt a parasztpárttal együtt fokozta harcát a szövetkezeti mozgalomban tevékenykedő kapitalista elemek ellen, a kereskedelmi magántőke visszaszorításáért. Az iparban 1948 márciusában végrehajtott államosítás ezt méginkább indokoltá tette. A népi demokratikus erők törekvései azonban csak nehezen, vontatottan valósultak meg a szövetkezeti mozgalomban.

A Gazdasági Főtanács vizsgálata nyomán racionalizálást hajtottak végre a MOSZK központjában. Tulmértétezt, bürokratikus apparátusát csökkentették, az alkalmazottak létszáma 7500-ról 6500-ra csökkent, s 1948 áprilisától kezdve a korábbi 20 főosztály helyett 9, a 128 ügyosztály helyett pedig 45 működött.

A leépítés politikai jellegű volt, a jobboldali, tőkés, anti-demokratikus elemeket bocsátották el, a MOSZK vezérigazgatója pedig a szociáldemokrata Hamburger Sándor helyett a kommunista Szántó Béla lett. Noha a MOSZK magas kereskedelmi árréssel dolgozott, és forgalma fokozatosan emelkedett, átlagosan havi 2,5-3 milliárd forint deficitje volt. 1948 márciusában sikerült pénzügyi hiányát megszüntetnie. Míg megalakulásakor, 1947 júliusában havi áruforgalma 33 millió forint volt, 1948 márciusában már 150 millió forint fölé emelkedett. /115/

A MOSZK, amelynek irányításában a népi demokratikus erők szerepe fokozatosan erősödött, 1948-ban egyre inkább bevonta a földművesszövetkezeteket a mezőgazdasági termények felvásárlásába. 1947 végén mintegy 800 földművesszövetkezet vett részt a kenyérgabona felvásárlásában, 1948 tavaszán-nyarán számuk megkétszereződött, és a szabadforgalmi mezőgazdasági termények, a zöldség- gyümölcs forgalmazásában is egyre inkább bekapcsolódtak. /116/ Mindez hozzájárult ahhoz, hogy a kisparasztok értékesítési biztonsága valamelyest növekedett, és a spekulációs fogyasztói árakat fokozatosan sikerült lejjebb szorítani. Átütő sikert azonban 1948 tavaszán még a népi demokratikus erőknek nem sikerült elérniük.

Ebben az időben a földművesszövetkezeti mozgalom fejlődése tovább haladt előre, amiben a kommunista párt és a parasztpárt szervezetei játszottak fontos szerepet, de a kisgazdapárt és az SZDP is egyre inkább támogatta a földművesszövetkezeteket. Ennek eredményeképpen a földművesszövetkezetek száma 1948 tavaszán elérte a 2300-at, taglétszámuk pedig - az MKP vezető szerveinek értékelése szerint - 600 ezer volt. A szövetkezetek egy része azonban csak formálisan, papíron létezett, bár a jól dolgozó szövetkezetek száma is fokozatosan emelkedett. A földműves-

szövetkezetek befolyása továbbra is jórészt csak az ujjgazdák és kisparasztok tömegeire terjedt ki. Ezt bizonyítják a vezetőségeik társadalmi összetételéről szóló adatok:

földnélküli	8,7 %
1-20 kh.közötti	79,1 "
20 holdon felüli	1,0 "
alkalmazott	6,5 "
egyéb foglalkozásu	4,7 "
	<hr/>
	100,0 %

Az 1-20 hold közöttiek túlnyomó többsége, 80 százaléka azonban 10 holdon aluli volt. A vezetőségek pártok szerinti összetétele:

MKP	57 %
NPP	15 "
FKgP	12 "
Egyéb, illetve pártonkivüli	16 "
	<hr/>
	100,0 %

/117/

A földművesszövetkezetek befolyása tehát nem terjedt ki a régi birtokos parasztok, a középparasztok tömegeire.

1947 végén, 1948 elején különösen a parasztpárt emelt szót az egyes árutermelő kisparaszti rétegek, a zöldségkertészek, a paprika- és dohánytermelők, a kisbérlők érdekeinek érvényesítéséért, követeléseik teljesítéséért. Szorgalmazta a rizstermelő szövetkezetek megalakítását, hiszen 1947-ben nagy lendületet vett a rizstermelés. A helyi parasztpárti szervezetek a kommunisták támogatásával igyekeztek behatolni a gazdagparasztok és tőkés elemek által irányított helyi mezőgazdasági szövetkezetekbe, mint például a szegedi és a Kalocsa környéki paprikatermelők szövetkezeteibe, továbbá a dohánytermelők, a rizstermelők, a szőlő- és gyümölcsstermelők, a kisbérlők szövetségeibe. E törekvések eredményeképpen a Nemzeti Parasztpárt befolyása érezhetően növekedett e paraszti rétegek körében. /118/

A kisárutermelő parasztság és a szocializmus építésére
való áttérés

1948-ban továbbra is a mezőgazdaság munkaigényes, belterjes ágazatai fejlődtek nagy ütemben. Az ipari növények térhódítása folytatódott, a zöldségtermő terület további 10 ezer holddal emelkedett 1947-hez képest. A szőlőtelepítés nagy lendületet vett, míg 1947-ben csak 3600 holdon telepítettek szőlőt, addig 1948-ban már közel 6 és fél ezer holdon. A rizstermő terület pedig az 1947-es 9,300 holdról egyenesen 25 ezer holdra ugrott 1948-ban. 1947 őszen és 1948-ban valóságos "rizs-láz" alakult ki a Tiszántulton, Szolnok és Békés megyében, hiszen ekkor a rizs ára elérte a 400 forintot mázsánként, mikor a búzáé csak 80 forint volt. /119/

1948-ban kedvezően alakult a mezőgazdasági termelés. A főtermények terméshozama jelentősen meghaladta az előző évit. A 14,9 millió mázsa búzatermés 30 százalékkal, a 32 millió mázsa kukoricatermés pedig 80 százalékkal haladta meg az 1947. évit. A jelentős javulás mindegyik főterménynél elsősorban a holdankénti átlagtermés emelkedéséből következett be. Legnagyobb volt a termésnövekedés a cukorrépánál, amelynek terméshozama 76 százalékkal volt magasabb a felszabadulás előtti békeévek termésénél. A szántóföldi termelés bruttó értéke meghaladta a 4,8 milliárd forintot, amely nem csak az 1947-es 2,9 milliárd forintnál, hanem a 3,7 milliárd forintos tervelőirányzatnál is lényegesen nagyobb volt. A szarvasmarhaállomány az ősz folyamán a 2 millió fölé emelkedett, és tulszárnyalta az 1938. évit. A sertésállomány a bekövetkezett növekedés ellenére még nem érte el az 1938-as színvonalat. /120/

Az állatállomány minőségi javulását bizonyította, hogy 1948 közepén már több mint 50 ezer törzskönyvezett tehén, 5 ezernél több törzskönyvezett koca és 80 ezer törzskönyvezett baromfi volt az országban. A törzskönyvezett baromfiállomány 30 százalékkal meghaladta a felszabadulás előtti törzskönyvezett állományt. A törzskönyvezett tehenek tejhozama 1200 literrel, a kocák szaporasága 2,5 malaccal, a tyukok tojáshozama pedig évi 30-40 darabbal volt nagyobb, mint a nem törzskönyvezett állatoké. /121/

A baromfitenyésztés gyors fejlődéséről, a parasztok tenyésztési kedvének fokozódásáról tanuskodott, hogy 1948 tavaszán a termelők több naposcsibét vásároltak az állami és szövetkezeti keltetőállomásoktól, mint a felszabadulás előtt. Míg 1947-ben összesen 460 ezer naposcsibét adtak el a keltetőállomások, addig 1948 május 1-ig 800 ezer naposcsibe került kedvezményes áron a parasztgazdaságokba. /122/

A munkaigényes, intenzív mezőgazdasági ágazatok, a baromfitenyésztés, a zöldségtermelés, a kertészet gyors fejlődésében kifejezésre jutott a kisbirtokos parasztok abbéli törekvése, hogy munkaintenzitásuk növelésével, egész családjuk munkaerejének minél teljesebb kihasználásával törjenek ki szegénységükből, ériék el felemelkedésüket.

Veres Péter, a Nemzeti Parasztpárt elnöke A paraszti jövő című művében figyelmeztetett a kert-Magyarország gondolatának egyoldalúságára, mégis a belterjesség növekedésében látta a mezőgazdaság viszonylag gyors fejlődésének forrását: "Világszerte és Magyarországon is élelmiszerhiány van, a gabonaművek zárlat alatt vannak, hivatalos áron beszolgáltatandók, ilyenkor esábitja az embereket a termelés megváltoztatására

a szabadon maradt termelési ágak kivételes jövedelmezősége. Láttuk ezt e pár év alatt a cukorrépa, dohány és rizstermelés és a konyhakertészet gyors növekedéséből. ... Abból, amit a felszabadulás utáni három aszályos esztendő alatt a szárazság, az iga hiány, a trágyahiány és a takarmányhiány ellenére főzelékben, gyümölcsben, sovány- és hizlalt baromfiban, sertéstenyésztésben és hizlalásban, aztán kereskedelmi növényekben, napraforgóban, cukorrépában, dohányban és más egyebekben láttunk, sejthetjük, hogy megindult a nagy átformálódás."/123/

A kisparaszti gazdaságok beruházási forrásait elsősorban a család munkaerejének kihasználása, a takarékoság jelentette. Egyet lehet érteni Veres Péterrel, aki ezt írta: "És a beruházás is ilyenkor a legkönnyebb probléma, mert agrárkapitalista üzemek nem kaphatnak kölcsönt, vagy ha kapnának is, meg kell gondolnunk, hogy felvehetik-e. De ezer és tízezer, esetleg százezer kisember meg tudja takarékoskodni a hasán, a családja öltözetén, a háza, szerszáma, jószága állapotán, ha valamivel próbálkoznunk akar, ha valahol beruházni akar."/124/

A kisparasztság említett erőfeszítései, a belterjes, a munkaigényes mezőgazdasági ágazatok fejlesztésére irányuló törekvései egyben magántulajdonosi tudatának, kispolgári ösztöneinek erősödésével jártak. "Nem az hát itt az igaz - írta Veres Péter -, hogy a magyar paraszt urifajta, hanem éppen az ellenkezője. A magyar kisparaszt azért ragaszkodik az egyéni gazdálkodáshoz és a szabad termeléshez, mert megunta már a szolgaságot, és úgy látta, hogy igazi emberi élete csak a szabad kisparasztnak van ..."/125/ Műve hű kifejezője a kistulajdonos paraszti szemléletnek. Ez állította szembe őt a nagyüzemi gazdálkodás, a mezőgazdaság kollektivizálásának

gondolatával, amiért éles bírálatban részesült nem csak a kommunista párt, hanem saját pártjának vezetői részéről is.

Erdei Ferenc bírálatára válaszolva hangoztatta, hogy az említett paraszti rétegeket a "polgári boldogulás" fiúti, de ha Európában mezőgazdasági értékesítési válság következik be, a parasztság előtt végkép elzáródik a polgári fejlődés útja. Arra a lenini megállapításra hivatkozott, hogy "a kisáruter- melés szüli a kapitalizmust", s önérzetesen azt állította, hogy korábbi műveiben ő rajzolta meg a "kupec-paraszt", és a "basaparaszt" alakját. Ugy vélte, hogy "a falusi osztályharc nem elsősorban a munkás-munkaadó ellentétében, hanem a polgári- kapitalista és a népi demokratikus, a szocializmus felé vezető fejlődés ellentétében" érvényesül. Tudatában volt tehát a kapi- talizálódásból adódó veszélynek is, úgy gondolta azonban, hogy e veszélyt az egyéni gazdálkodás viszonyainak fenntartásá- val is el lehet kerülni, ha a parasztgazdaságok termelésének segítségét, "koordinálását" és a mezőgazdasági termények értéke- sítését a szövetkezetek végzik. /126/

A "polgári boldogulás" vágya áthatotta a kisárutermelő parasztság tömegeit. Többségük számára azonban a "polgári bol- dogulás", a felemelkedés nem valósulhatott meg. 1948-ban már viszont egyre érezhetőbben nyilvánult meg egyes paraszti és spekuláns elemek gazdasági megerősödése.

A mezőgazdaságban ekkor már érezhető volt bizonyos tőke- képződés. 1948 tavaszán emelkedtek a földárak és a vevők kerül- tek tulsúlyba az eladókkal szemben. A Közgazdaság c. lap érté- kelése szerint a rizstermelés, a kertészet és zöldségtermelés igen nagy készpénzbevételt jelentett e mezőgazdasági kulturákkal foglalkozó paraszti rétegeknek. Ekkor a jobb földek ára holdan- ként 2 ezer forint, a szőlő pedig 8 ezer forint volt. /127/

A föld, az ingatlanok vásárlásában azonban a mezőgazdasági lakosság mellett kereskedők, iparosok, meggazdagodott városi spekuláns és tőkés elemek vettek részt. Ekkor még a régi, a Horthy-rendszer idejéből származó törvény volt érvényben, amely a törvényhatósági albizottságok engedélyéhez kötötte az ingatlanok adás-vételét. Ezek az albizottságok azonban ekkor már nem működtek. A törvény különben is lehetővé tette, hogy köztisztviselők, katonatisztek minden korlátozás nélkül vásárolhassanak ingatlant.

Ennek nyomán az ingatlan-vásárlók között igen nagy számban voltak nem mezőgazdasági foglalkozású személyek. Kecskeméten például 1948 első hét hónapjában 4,4 millió forint értékű ingatlan, vagyis több mint 2 ezer hold cserélt gazdát, ugyanis egy hold átlagára elérte a 2 ezer forintot. Az új tulajdonosok 36 százaléka nem dolgozó paraszt volt. A 38 megyei és városi törvényhatóság közül csak 24 adatait összegezték s eszerint 1948 első hét hónapjában 11.115 hold cserélt gazdát. Egy hold vételára átlagosan 1,770 forint volt. A vevők között kisebbségben voltak a földművesek.^{/128/}

Ezek az adatok is azt bizonyítják, hogy elsősorban a városi és falusi spekuláns elemek, kereskedők, kupecsek, kocsmárosok, malmosok gazdasági megerősödése, vagyonosodása következett be. A kis- és középparasztság tömegei, még az árutermelő, a belterjesen gazdálkodó parasztok is szemben álltak ezekkel a gazdagodó, spekuláns elemekkel, akik nem munkájuk árán, hanem a termelők becsapásával jutottak magas haszonhoz. Az a tény, hogy 1948 tavaszán, nyarán, a kommunista párt, a népi demokratikus erők régóta hangoztatott követeléseinek megfelelően intézkedések születtek a spekuláns, a tőkés kizsákmányoló

elemek viisszaszorítására, növelte a paraszttömegek rokonszenvét a népi demokrácia iránt.

Többségük azonban ellenzékiiségét, a szocialista törekvésektől való idegenkedését nem adta fel. Annál is inkább nem, mert - noha rokonszenvvel figyelte a népi demokrácia határozottabb fellépését a kereskedelmi tőke, a spekuláns elemek ellen - félt attól, hogy ezek az intézkedések, a gazdagparasztság elleni rendszabályok a magánvállalkozás, a kisparaszti gazdálkodás szabadsága ellen is irányulnak. 1948 nyarán a mezőgazdaság szocialista átszervezésére való gyors irányvétel csak fokozta idegenkedését.

Az MDP 1948 júliusában tartott első szövetkezeti konferenciája után meggyorsult a szövetkezeti mozgalomból a kapitalista, spekuláns, antidemokratikus elemek kiszorítása. Ekkor még mintegy 1500 Hangya szövetkezet, 1200 tejszövetkezet, 1000 hitelszövetkezet, és 200 parasztszövetségi szövetkezet működött az országban. A szövetkezeti konferencia fontos feladatként szabta meg, hogy ezeket a szövetkezeteket demokratizálják és egyesítsék a földművesszövetkezetekkel.^{/129/}

Az 1948 augusztusi kormányrendelet már a mezőgazdasági termények felvásárlását és értékesítését is a földművesszövetkezetek feladatává tette. Ennek nyomán 1948 második felében a földművesszövetkezetek nagy arányban bekapcsolódtak a felvásárlásba, s így fokozatosan kiszorították a régi szövetkezeteket és a magánkereskedők egy részét. 1947-ben még a magánkereskedők szerepe dominált a felvásárlásban. Ebben az évben felvásárlási jutalékuk meghaladta a 10 millió forintot, a földművesszövetkezetek felvásárlásban való részesedése viszont még az 5 százalékot sem érte el, így jutalékként mindössze 330 ezer forintot kaptak, ami a magánkereskedők jutalékának nem egészen 3,3 százalékát tette ki.^{/130/}

1948-ban azonban alapvetően megváltozott a helyzet, mert a nyári hónapoktól kezdődően már 2.000 földművesszövetkezet vett részt a terményfelvásárlásban. Az összes felvásárolt gabona háromnegyede jutott a földművesszövetkezetekre, míg a magánkereskedők részesedése a korábbi háromnegyedről mintegy 20 százalékra csökkent. Ebben az időben már a földművesszövetkezetek vásárolták fel

a vágómarha	29	százalékát	
a borju	80	"	
a hizottsertés	24	"	
a malac és süldő	45	"	
a baromfi	18	"	
a tojás	29	"	
a toll	70	"	
a gyapju	100	"	
a nyersbőr	3	"	/131/

Folytatódott a MOSZK átszervezése is azzal, hogy egyes szakosított terményforgalmi osztályaiból nemzeti vállalatokat hoztak létre, amelyek a földművesszövetkezetektől vették át a felvásárolt mezőgazdasági terményeket. A fővárosban az ÁFOSZ, a Községi üzem és a Lóhus-üzem egyesítéséből létrehozták a Közért kereskedelmi vállalatot. /132/

1948 októberétől megkezdődött a Hangya szövetkezetek demokratizálása. A kormányrendelet szerint a kizsákmányolókat nemcsak a szövetkezetek vezetőségeiből, hanem a szövetkezetből is ki kellett zárni s a vezetőségeknek legalább kétharmada részben dolgozó parasztokból kellett állniok. 1948 végén, 1949 elején a szövetkezeti mozgalom fontos eseményeiként 1429 demokratizáló, 1178 fuziós és 202 átalakító, összesen 2809 közgyűlést tartottak. Ennek során mintegy 9 ezer kizsákmányolót zártak ki a régi Hangya- és más szövetkezetekből, és az egyesítési akció eredményeképpen összesen 2900 új típusú, általános földművesszövetkezet jött létre. /A hitelszövetkezetek egyelőre megmaradtak. /133/

Ezzel tehát 1948 őszén az árutermelő kisbirtokos parasztrétegek régi gazdasági törekvései megvalósultak: a mezőgazdasági terményforgalomból a tőkés, spekuláns kereskedők fokozatosan kiszorultak, és helyüket a földművesszövetkezetek vették át. A régi Hangya-szövetkezetek és más, gazdagparaszti vezetésű szövetkezetek demokratizálása már arra az időszakra esett, mikor a politikai életben az adminisztratív módszerek kezdtek előtérbe kerülni. Így a régi szövetkezetek demokratizálása már csak részben tudta megmozgatni a régi birtokos parasztság, főleg a középparasztság tömegeit. Zavarólag hatott számukra, hogy a demokratizálódás után régi szövetkezeteiket egyszerűen beolvasztották a földművesszövetkezetekbe, s ezzel magyarázható, hogy nem is igen léptek be az átszervezett, új általános földművesszövetkezetekbe.

A szövetkezeti mozgalom átszervezése után, 1949 májusában 3.000 földművesszövetkezet működött az országban. Taglétszámuk egyes források szerint 425 ezer, más forrás szerint 800 ezer fő volt.^{/134/} Mind a két adat arról tanuskodik azonban, hogy a régi birtokos parasztság, főleg a középparasztság tömegeit ekkor még nem sikerült bevonni a földművesszövetkezeti mozgalomba. Kedvetlen hatást gyakorolt az is, hogy a birtokos parasztság egyes rétegeinek, csoportjainak szakmai és érdekvédelmi szervezeteit, mint például a Magyar Szőlő- és Gyümölcsstermelők Országos Egyesületét, amely egyben a Hegyközségek Szövetsége volt, valamint a fűszerpaprika-termelők, a dohánytermelők, a hagymatermelők szövetségeit, egyesületeit, a hegyközségeket és az összes paraszti szakmai egyesületet feloszlatták. Pedig ebben az időben a népi demokratikus erők már jelentős befolyásra tettek szert ezekben a paraszti szervezetekben,^{/135/} amelyek alkalmasak lettek volna arra, hogy a birtokos parasztság tömegei számára

közvetítsék a párt politikáját, és bevonják őket a népi demokrácia gazdaságpolitikai célkitűzéseinek megvalósításába.

III. A kisárutermelő parasztság a népi demokratikus
átalakulás politikai küzdelmeiben

A parasztság politikai szervezeteinek kiépülése
a felszabadulás után

Az ország felszabadulásának időszakában, a demokratikus átalakulás megindulásával jórészt kialakult a nagybirtokellenes, demokratikus parasztegység. A demokratikus átalakulásért, a nagybirtokrendszer felszámolásáért folyó harc tömegerejét a szegényparasztság alkotta, amelyet támogatott a birtokos parasztság is. Az árutermelő kis- és középparasztság, sőt a módos parasztság is ellenségének tekintette a nagybirtokokat, a feudális maradványokat, a földbirtokos osztályt és hatalmát. A demokratikus agrárátalakulás és fejlődés fontos bázisát alkották a belterjesen gazdálkodó, piacra termelő paraszti rétegek. A demokratikus parasztsághoz részben csatlakoztak a módos parasztságnak olyan csoportjai is, amelyek a felszabadulás előtt a hatalmi rendszer paraszti bázisát alkották, a kormánypolitika kiszolgálói voltak.

A gazdagparasztság felső rétege azonban, amely leginkább összefonódott a Horthy-rendszerrel és átmenetet képezett az új, tőkés birtokosok rétegéhez, idegenkedve

figyelte az új viszonyok kialakulását, a földreform végrehajtását. A feudális maradványok alapján kialakult gazdagparaszt típusa elsősorban a Dunántulon volt található, amelynél leginkább érvényesültek a konzervatív vonások. Az Alföldön, főleg a Tiszántulon, szintén voltak ilyen típusú módos parasztok, Veres Péter kifejezésével: "basaparasztok". E szűk gazdagparaszti réteg és a mezőgazdasági munkásság ellentéte olyan éles volt, hogy nem beszélhetünk e réteg részvételéről az antifasiszta, demokratikus parasztegységben. A földosztás végrehajtása során erősödött a jómodu parasztság földreform-ellenes hangulata, főleg annak radikális volta, és amiatt, hogy sok helyen a földosztó parasztok a gazdagparaszti birtokokat sem kimélték.

A nagybirtokrendszer felszámolásáért, a földosztás megvalósításáért - a kommunisták kezdeményezésére - először a tiszántuli szegényparasztság indít harcot. A Nemzeti Parasztpárt, amely a szegény- és kisparasztság radikális pártjaként szerveződik újjá a felszabadulás után, gyorsan bekapcsolódik ebbe a küzdelembe. A Független Kisgazdapárt - amely ellenzéki demokratikus multtal rendelkezik s vannak régi hívei, támogatói a birtokos parasztság körében, de szervezetei nehezen alakulnak újjá és lassan, fokozatosan kezdik meg működésüket - vontatottan kapcsolódik be a földosztás előkészítésébe és végrehajtásába. Annál is inkább, mert e párt vezetőinek az a véleménye, hogy a földreformot csak 4-5 év alatt lehet megvalósítani. /1/

A kisgazdapárti parasztek ugyan a Tiszántulon, a Duna-Tisza közén is részt vesznek a földosztás megvalósításában, fontosabb szerepet azonban csak a Dunántulon töltenek be. A földigénylő bizottságokban a Tiszántulon és Északon a kommunisták vezető szerepe érvényesül, a Dunántulon azonban a kisgazdapártiak szerepe is jelentős. Baranya, Somogy, Sopron, és Vas megyében a földigénylő bizottságok tagjai között a kisgazdapártiak voltak az első helyen a többi párt tagjaival szemben.^{/2/} Országosan a földigénylő bizottságok tagjainak 34,5 százaléka kommunista, 21 százaléka parasztpárti, mintegy 21 százaléka kisgazdapárti, 16,5 százaléka szociáldemokrata volt.^{/3/}

Egy korabeli reprezentatív felmérés szerint a Dunántulon a legtöbb megyében az ujjgazdák között a kisgazdapárt tagjai többségben voltak a kommunistákkal szemben. Természetesen a kommunista, parasztpárti és szociáldemokrata ujjgazdák sokkal többen voltak, mint a kisgazdapártiak. Az Alföldön és Északon az ujjgazdák között a kommunisták aránya jóval magasabb volt, mint a kisgazdapártiaké, bár Szabolcs, Szatmár és Abauj megyében fordított volt a helyzet.^{/4/}

A földosztással jelentős megnövekedett kisárutermelő parasztság legbefolyásosabb pártjává a Független Kisgazdapárt vált. Nemcsak a birtokos parasztek pártja volt, de tagjai között ők voltak többségben, s e réteg érdekei, törekvései döntően befolyásolták politikáját.

1945 tavaszára- nyarára befejeződött a Független Kisgazdapárt szervezeteinek újjáalakítása, illetve új szervezeteinek létrehozása. Legnagyobb erővel és politikai befolyással a dunántúli parasztság körében rendelkezett, ahol a középparasztság társadalmi súlya igen nagy volt. A módos parasztok és a középparaszttok mellett e pártba léptek, illetve politikáját támogatták a kisbirtokos parasztok is, az ujjgazdák jelentős része is a kisgazdapárt mögé állt.

A Duna-Tisza közti, főleg a zöldség-, a szőlő- és gyümölcsstermelő parasztság, demokratikus hagyományai, az un. amerikai utas polgári agrárfejlődéshez fűződő érdekei alapján úgy vélte, hogy törekvései a kisgazdapárt politikájában jutnak kifejezésre, s ezért szívvvel- lélelkel e pártot támogatta. Mivel a kevés földű, külterjesen gazdálkodó parasztokat is a gazdasági megerősödés, a felemelkedés vágya tüzelte, s a belterjes gazdálkodásra való áttéréssel akarták céljukat elérni, ők is rokonszenveztek a kisgazdapárttal és politikájával.

A Tiszántúlon a gazdag- és középparasztság, Északon pedig még a szőlő- és gyümölcsstermelő kisparasztság zöme is a párt bázisát alkotta.

A kisgazdapártban a jómódu gazdagparasztság és középparasztság hangadó, meghatározó szerepet töltött be. Az e rétegekhez kapcsolódó kisgazdapárti kisbirtokos parasztok és a kisebb létszámú szegényparaszttok a párt politikájának kialakításában és érvényesítésében alárendelt szerepet ját-

szottak, elfogadták a jobbmódu birtokos parasztság vezető szerepét. Ugy érezték, hogy érdekeik, törekvéseik megegyeznek a birtokos parasztság módosabb rétegeinek érdekeivel és törekvéseivel.

A magántulajdon, a kisgazdaságok fejlesztése, a parasztság döntő politikai és társadalmi szerepe, a "tisza demokrácia" megvalósítására való törekvés voltak a fő célkitűzések a kisgazdapárt politikájában. Ezek fejezték ki legjobban az egész kisárutermelő, tulajdonos parasztság vágyait. A párt politikájában azonban az általános és közös politikai célok által meghatározott keretek között a párt paraszt táborát alkotó tulajdonos parasztság különböző jellegzetes csoportjainak sajátos törekvései is megmutatkoztak.

Összességében két jellegzetes paraszti csoport gyült össze a kisgazdapártban. Az egyik csoport a polgári agrárfejlődést kívánó, főleg belterjesen gazdálkodó, birtokos parasztréteg /Erdei Ferenc kifejezésével "agrárkispolgárság"/ volt, amely a kispolgári-paraszti demokrácia eszméjét képviselte. E paraszti csoport elsősorban a Duna-Tisza közén, a dunántuli és északi szőlő- és gyümölcsstermelő és viszonylag fejlett állattenyésztést folytató vidékeken volt található. Fő képviselőinek Nagy Ferencet és Kovács Bélát tekinthetjük, akik egyben a párt paraszti centrumának vezetőiként váltak ismertté. Ők Baranya megyeiek voltak, azt a dunántuli jómódu parasztréteget reprezentálták, amely az állattenyésztés mellett szőlő- és gyümölcsstermeléssel is foglalkozott, gazdálkodásának korszerűsítésére törekedett, árutermelése viszonylag intenzív volt.

A Duna-Tisza közti belterjesen gazdálkodó parasztságból kevesen kerültek a párt vezetői közé, inkább a helyi szervezetekben töltötték be vezető funkciót. Közülük országosan is ismert parasztképviselő volt Patonay Elek nagykörosi szőlősgazda, aki azt a paraszti réteget képviselte, amely a Duna-Tisza közti homokon "virágzó zöldség- és gyümölcskulturát alakított ki és beállt a feltörekvő gazdák sorába." /5/

A másik paraszti csoportot azok a rétegek alkották, amelyek helyzetére a felszabadulás előtt meghatározó befolyást gyakoroltak a feudális maradványok, a nagybirtokrendszer, e rétegeknek a dzsentrri, uri rétegektől való függősége a felszabadulás után sem szakadt meg egészen. A maradi, konzervatív vonások náluk érvényesültek leginkább, s az egyház szellemi befolyása is körükben volt a legerősebb. E maradibb paraszti rétegek elsősorban a Dunántulon éltek, de kisebb mértékben megtalálhatók voltak az Alföldön és Északon is. E vidékeken a kispazda szervezetekben a parasztok könnyen átengedték a vezetést a dzsentrri, uri elemeknek.

A kispazdapártban érezhető volt azoknak a jómódu tisztántuli paraszti rétegeknek a befolyása is, amelyek akarták a polgári agrárfejlődést, de fontosnak tartották a szegényparasztsággal való együttműködést és politikai szövetséget is. Fő képviselőjük Z.Nagy Ferenc dévaványai nagygazda, kispazdapárti képviselő volt.

Végül kezdettől fogva érvényesült a pártban Dobi István vezetésével egy szegényparaszti szárny is, amely

az első időszakban nem képviselt nagy erőt, később azonban fokozatosan növekedett a szerepe.

A parasztság másik pártja, a Nemzeti Parasztpárt befolyását csak jórészt a tiszántuli szegény- és kisparasztság egyrészére tudta kiterjeszteni.^{/6/} A párt tábora az ország más vidékein nagyon gyenge volt. Azok a kevésföldű parasztok léptek a pártba, akik a következetes demokratikus átalakulás hívei, a nagybirtok, a földbirtokos osztály, a parasztságot kiuzsorázó banktőke, a burzsoázia, a kizsákmányoló gazdagparasztság ellenfelei voltak, de politikai fejlődésünk nem tartott ott, hogy a Kommunista Pártba lépjenek. Elenyésző számban voltak a pártban polgári szemléletű és öntudatu birtokos kisgazdák is, főleg Pest megye északi részén, Nagykőrösön és környékén, valamint Heves és Zala megyében.^{/7/} A belterjesen gazdálkodó, "polgárosodó" parasztok, akikről a falukutató írók még a harmincas években olyan szeretettel és együttérzéssel irtak, tulnyomó többségükben nem a parasztpártba, hanem a kisgazdapártba léptek. A Duna-Tisza köze középső és déli részén, Szegeden és Makón is ez történt. A makói hagymakertészek többsége a kisgazdapárt támogatójává vált. A párt makói, Csanád megyei vezetője éppen egy néhány holdas hagymás paraszt /Szőnyi Imre/ lett. A haladó szellemű, radikális felfogású hagymakertészek a Kommunista Pártba léptek, csak kevesen választották a Nemzeti Parasztpártot.^{/8/}

A Magyar Kommunista Pártba a tiszántuli, főleg a viharsarki szegényparasztok és az ujjgazdák léptek. E területeken rendelkeztek nagy politikai erővel a párt vidéki

szervezetei, viszont a Duna-Tisza közén, és a Dunántulon az ujbirtokosoknak és szegényparasztoknak csak egy része követte a kommunista politikát. Különösen a Dunántulon volt gyenge a párt paraszti bázisa.

Az MKP taglétszáma 1945 június elején 226.577 fő volt. Ekkor még nem készült a tagság foglalkozás szerinti összetételéről statisztika, az adatok áttekintése is bizonyítja azonban, hogy a párttagok között igen kevés volt a paraszt. A taglétszám az ipari körzetekben, bányavidékeken volt magas, a mezőgazdasági területeken, főleg a Dunántulon viszont igen alacsony. A Budapesti Területi Bizottsághoz 70-75.000; a Miskolcihoz 40.000 párttag tartozott, s egyedül Nógrád megyében 15.803-an voltak tagjai a pártnak, addig a Győri Területi Bizottsághoz 6.000; a Szombathelyihez pedig mindössze 5.500 párttag tartozott.^{/9/}

A Tiszántulon is elsősorban földmunkások léptek a pártba. 1945 júniusában a Debreceni Területi Bizottsághoz tartozó 19.393 párttag közül 12.378 földmunkás volt /a statisztika arról nem adott számot, hogy a párttagok között volt-e földtulajdonnal rendelkező paraszt/. 1945 április közepén a Tolna megyei Dunaföldváron 90; Pakson 80; Bonyhádon 80; Szekszárdon 42 tagja volt a helyi kommunista pártszervezetnek. Szekszárdon viszont ekkor a kisgazdapárt már 3.500 tagot számlált. A mezőgazdasági területeken a kisgazdapárt taglétszáma jelentős mértékben megelőzte a kommunista pártét és a többi baloldali pártét is. Szabolcs megyében 1945 közepén a kisgazdapártnak 34.922; a Szociáldemokrata Pártnak 22.820; a Nemzeti Parasztpártnak 16.453; az MKPnak mindössze 6.600 tagja volt. Vas megyében 1945 szeptemberében a

kisgazdapárt 35.370 tagot számlált, amely magasabb volt, mint a másik négy párt taglétszáma együttvéve. /10/

A Szociáldemokrata Párt befolyása elenyésző volt a parasztság körében, és csak a Viharsarokban, Budapest környékén, néhány tiszántuli városban léptek be - főleg szegényparasztok - a szociáldemokrata pártszervezetekbe. A pártnak nem voltak hagyományai a mezőgazdasági területeken /kivéve a Viharsarok megyéit/, és politikáját is idegennek érezte a parasztság. /11/

A Parasztszövetség ujjaalakítása is megkezdődött 1945 tavaszán, azonban nagyon vontatottan haladt, hiszen a kisgazdapártnak ekkor még nem volt különösebben szüksége erre a szervezetre. 1945 végéig csak jórészt a dunántuli megyékben kezdte meg működését. Vezetésében a gazdagparaszt- és a középparasztság képviselői jutottak szóhoz. /12/ A földmunkás szakszervezetből kinövő FÉKOSZ /Földmunkások és Kisbirtokosok Országos Szövetsége/ -szervezetek főleg a földmunkásokat, az agrárproletárokat, kisbérelőket tömörítették. Kisbirtokosok ekkor még nagyon gyér számban voltak e szervezetben. Az újbirtokosok egyrésze vélte úgy, hogy érdekeinek védelmezője a FÉKOSZ.

E szervezet 1945 májusában alakult meg. A koalíciós pártok támogatták szervezését, a munkában azonban elsősorban a kommunisták vettek részt, akikhez szociáldemokrata és a parasztpárti földmunkások, agrárproletárok, kisbérlők is csatlakoztak. A szövetségnek 1945 május végén 20.000 tagja volt, az erőteljes szervezőmunka hatására és a szegényparasz-

tok harckészségének növekedésével a taglétszám 1945 decemberére 160000-re emelkedett.^{/13/}

Az 1945-ös választások és a parasztság

A parasztság politikai szervezeteinek kiépülése 1945 nyarára befejeződött. A felszabadulás utáni hónapokban, a földosztás idején a szegényparasztság politikai aktivitása igen magas fokot ért el. Ez különösen a Tiszántulton volt érezhető, de fokozatosan kiterjedt az ország más területére is. Ebben a Magyar Kommunista Párt szervezetei töltötték be kezdeményező és meghatározó szerepet. Hozzájuk később felzárkóztak az NPP szervezetei is, de egy-két körzettől eltekintve szerepük másodlagos volt.

Az MKP taglétszáma az 1945 júniusi 226.000-ról októberre 508.000-re növekedett és főleg a mezőgazdasági területeken volt nagyarányú az emelkedés. Míg Nógrád megyében csak 49, a Miskolci Területi Bizottságnál 91,6, a Budapesti Területi Bizottságnál 82,5 százalékkal nőtt a taglétszám, addig a Győri Területi Bizottságnál 301,7; a Szegedi Területi Bizottságnál 301, a Szombathelyi Területi Bizottságnál 241, a Debreceni Területi Bizottságnál 206,1 százalékkal. Ez arról tanuskodott, hogy a szegényparasztok, az ujjgazdák tömegei a párt felé fordultak, és egy részük be is lépett a pártba. Feltűnő, hogy a Kecskeméti Területi Bizottságnál a taglétszám mindössze 95,9 százalékkal emelkedett, amiből azt a következtetést vonhatjuk

le, hogy ezen a területen még az ujjgazdák, kisparasztok körében is lassan növelte befolyását az MKP. Azt sem szabad elfelejtenünk, hogy noha a Dunántúlon a kommunista párt-szervezetek taglétszáma nagymértékben növekedett, mégis tagjaik száma és politikai befolyásuk továbbra is jóval alacsonyabb volt, mint a tiszántúli párt-szervezeteké. /14/

A kúsgazdapártot követő módos és középparaszti rétegek 1945 nyarától kezdtek jobban bekapcsolódni a politikai életbe. Céljaiknak megfelelt a nagybirtokrendszer, a Horthy-rendszer hatalmi viszonyainak felszámolása, a demokratikus átalakulás. Gondolkodásmódjuknak, politikai törekvésüknek alfája és omegája volt a demokrácia olyan értelmezése, hogy mivel a magyar társadalom többségét a parasztság alkotja, ezért az ország irányításában is vezető szerep vár a parasztságra. A kúsgazdapárti szervezetek és a kúsgazdapárti parasztok ennek a követelésnek a jegyében törekedtek aktívabb politikai tevékenységre. Ez a gondolat érvényesült a Független Kúsgazdapárt 1945 augusztus 20-i nagyválasztmányi ülésén, kifejezve ezzel a birtokos parasztság legfőbb törekvését.

Mindez magával hozta azonban a politikai életben fontos szerepet játszó kommunista párttal és az irányításával küzdő szegényparasztsággal a rivalizálódás és az ellentétek kialakulását. A kúsgazdapárti parasztok úgy érezték, hogy háttérbe szorítják őket, és nem kapják meg azt a helyet a politikai életben, amely számarányuknál fogva megilleti őket. A kúsgazda szervezetek először különösen egyes helyi kommunista vezetők "kiskirálykodása" ellen léptek fel. A párt

országos és helyi lapjai nagy teret szenteltek az ilyen eseteknek, egyes kommunista szervezetek antidemokratikus megnyilvánulásainak.^{/15/} Később azután ez átcsapott a kommunisták és a kommunista pártszervezetek általuk túlzottnak tartott szerepének bírálatába. Kiinduló pontjuk a demokrácia kispolgári jellegű értelmezése volt, amelynek legfőbb eleme az "egyenlő esélyek" érvényesítése, az ellenzék szabadsága, a demokrácia "tisztasága".

A dolgozó tömegek rossz anyagi helyzete, a kezdődő infláció, a feketézés elharapózása, a nyomor miatti felháborodás 1945 őszén néhány alföldi városban spontán kisgazdapárt-ellenes, és parasztság-ellenes tüntetést váltott ki, amit a kisgazdapártiak a kezdődő kommunistaellenesség felszítására használtak fel a jómódu birtokos parasztság körében. A kommunista párt határozottan fellépett az ilyen kalandor akciók ellen.^{/16/} A kisgazdapárt a parasztság sztrájkjogának követelésével is társadalmi és politikai szerepét kívánta hangsúlyozni, s kimondatlanul a munkásosztály hatalmi törekvései ellen lépett fel.

A birtokos parasztság politikai aktivitásának fokozódása egybeesett árutermelő, spekulációs, nyereszkeskedő törekvéseinek erősödésével. 1945 tavaszán, nyarán az élelmiszerhiány következtében nagymértékben elharapózott a feketézés, a spekuláció. A városi dolgozó tömegek szenvedtek legtöbbször az élelmiszerhiánytól, őket sújtotta leginkább a kereskedők, a birtokos parasztságspekulációja. Elsősorban a városi kommunista szervezetek indítottak tehát harcot a feketepiac ellen, de

támogatásra találtak a szegényparasztságban is, amely nemcsak az élelemhiány, a feketézés, hanem a nagygazdák igazsorsorája, a munkanélküliség miatt is szenvedett.

A választási harc fokozódásával nem csak ott éleződtek ki az ellentétek a kisgazdapártiak és kommunisták között, ahol a kisgazda szervezetekben megerősödtek és vezető szerephez jutottak a földbirtokos, a dzsentry elemek, hanem ott is, ahol a tagság többségét kis- és középparasztok alkották. Szegeden éppen a kommunistaellenes hangulat erősödése nyomán a kisgazdapárt helyi szervezetében a demokratikus vezetők leváltásával Nagyiván János gazdálkodó és bérháztulajdonos, valamint társai vették át a vezetést. Nagyiván a tőkésedni akaró gazdagparaszt típusát testesítette meg, aki városi tőkés vállalkozásával /bérház/ a városi polgárságba akart emelkedni. Ő még a 30-as évek végén kezdte politikai pályafutását Shvoy Kálmán horthysta altábornagy oldalán, aki az akkori hatalmasságokkal való összekülönbözése miatt az ellenzéki kisgazdapártba lépett. Nagyiván a felszabadulás után mindenáron azt akarta, hogy Shvoy legyen a szegedi pártelnök. Nagyiván politikai felfogását jól jellemzi egyik beszédében elhangzott kijelentése: "... a szegedi gondolat igen szép gondolat volt, csak vezetői csufolták meg." Fellépett a földosztás végrehajtása ellen és "új, igazságos földreformot" követelt. /17/

A választások előtt a kisgazdapárti agitáció kommunista- és munkásellenes szólamai megsokasodtak. Eléggé általános volt az az állítás, hogy "a kommunisták parasztellenesek",

hogy "azért nincs iparcikk, mert a munkások nem dolgoznak, hanem csak politizálnak". A kommunista pártszervezetek kevésbé tudták visszaverni, vagy ellensúlyozni a jobboldali kisgazdapárti agitáció állításait, hiszen a birtokos parasztságra nem terjedt ki a politikai befolyásuk. A kisgazdapárt őszintén demokratikus felfogású paraszttagjai közül nem kevesen elégedetlenek voltak az élesen kommunista-ellenes, reakciós agitáció elhatalmasodása, a jobboldali, dzsentry, uri elemek pártba való beözönlése miatt. Ez különösen a tiszántuli kisgazda szervezetekben volt érezhető, és néhány helyen /Szolnok megyében/ a demokratikus parasztagok kiléptek a pártból.^{/18/}

Ilyen körülmények között került sor az 1945 november 4-i nemzetgyűlési választásokra.

Az 1945-ös nemzetgyűlési választások eredményei %-ban/19/

	FKgP	MKP	SZDP	Npp
Alföld				
Bács-Bodrog	60,14	19,12	9,30	8,9
Békés	39,90	26,30	21,40	11,3
Bihar	53,14	21,00	8,38	16,50
Csanád	42,90	29,40	19,60	6,30
Csongrád	53,60	18,40	20,80	5,40
Hajdu	46,30	15,45	19,70	17,70
Post-Pilis-Solt- Kiskun	62,13	14,80	15,70	6,17
Szabolcs	62,72	9,85	11,76	14,83
Szatmár-Bereg	72,40	7,60	5,6	13,60
Jász-Nagykun- Szolnok	51,20	23,00	13,70	10,50
Dunántul				
Baranya	61,45	16,50	17,34	3,88
Fejér	62,50	12,50	16,30	6,50
Győr-Moson	48,44	14,82	29,70	6,20
Komárom-Esztergom	41,00	28,65	25,21	3,79
Somogy	75,35	5,86	10,58	6,36
Sopron	70,19	11,38	10,80	6,22
Tolna	65,45	10,56	12,14	10,27
Vas	72,60	9,20	13,10	5,10
Veszprém	65,54	12,77	13,06	7,57
Zala	74,71	7,42	11,69	5,26
Észak-Magyarország				
Abauj-Torna	72,24	8,77	8,97	4,05
Borsod-Gömör	48,19	23,01	21,89	5,38
Heves	56,20	17,60	14,00	10,10
Nógrád-Hont	53,30	27,20	12,20	6,20
Zemplén	66,35	13,17	12,62	6,82
Nagy-Budapest	47,51	21,08	26,26	1,47
Összesen:	57,03	16,95	17,41	5,26

A választások eredményei egyértelműen igazolják, hogy a kisárutermelő parasztság tulnyomó többsége a kispártot tekintette, fogadta el saját pártjának. Különösen így volt ez a Dunántulon, ahol a tulajdonos parasztságban az 5 holdon felüli kis- és középparaszttok tulsulya érvényesült. A dunántuli

parasztság maradi vonásai, a korábbi feudális maradványok hatása, az egyház nagy szellemi befolyása idézte elő, hogy a kisgazdapárt elhódította a paraszt szavazatok tulnyomó többségét. A párt szavazataránya tekintetében országosan Somogy /75,35 százalék/, Zala /74,71 százalék/, és Vas /72,60 százalék/ megye - tehát három dunántuli megye - került az első helyre. E területeken falusi szavazataránya elérte a 80-85 százalékot. A párt dunántuli nyomasztó fölénye abból is következett, hogy mind a munkáspártok, mind a parasztpárt befolyása - az egész országot tekintve - itt volt a leggyengébb. Az MKP az ország megyéi közül Somogy megyében kapott legkevesebb szavazatot, mindössze 5,86 százalékot. A Dunántulon még az ujjgazdák jelentős része is a kisgazdapártra adta szavazatát.^{/20/}

Figyelemre méltó, hogy a Tiszántul északi részén, Szatmár-Bereg és Szabolcs megyében, továbbá Északon, Abauj-Torna és Zemplén megyében, ahol pedig magas volt a néhány holdas kisparasztság aránya, igen sokan szavaztak a kisgazdapártra. Ez elsősorban az itt élő kisparasztság viszonylagos politikai elmaradottságával magyarázható. Szatmár-Bereg megyében az MKP szavazataránya 7,60 százalék, Abauj-Tornában 8,77 százalék, Zemplénben 13,17 százalék volt. Az alig felszámolt feudális maradványok itt erőteljesen éreztették hatásukat, a nagylétszámú dzsentri, uri birtokos elemeknek az elmaradottabb parasztrétegekre gyakorolt hatása csak fokozatosan múlt el a felszabadulás után. További körülmény, hogy a demokratikus parasztmozgalmaknak voltak bizonyos hagyományai

e vidéken, /Bajcsy-Zsilinszky Endre ellenzéki politikai szervezkedése/, amelyeknek jogos örököseként léptek fel a kisgazdák. Az is szerepet játszott, hogy e vidéken terült el a tokajhegyaljai történelmi borvidék, továbbá a szatmári, szabolcsi alma- és dohánytermelő körzet, s ezeken a helyeken a kisparasztok is a belterjes gazdálkodás útján próbálták elérni felemelkedésüket. Őket is a kisgazdaságok szabad fejlődésének, a magánvállalkozás szabadságának jövője lelkesítette.

A Független Kisgazdapárt paraszt szavazóinak másik nagy tábora a Duna-Tisza közén tömörült. Pest-Pilis-Solt-Kiskun megyében e párt elhódította a szavazatok 62, Bács-Bodrog megyében pedig 60 százalékát. Az itt lévő városokban is igen magas szavazatarányt ért el, Kecskeméten megszerezte a szavazatok 72,6 százalékát, Kiskunfélegyházán 68,3 százalékát, Cegléden 63,8 százalékát, Baján 62,9 százalékát, Szegeden 62,2 százalékát.^{/21/} Ez azt jelentette, hogy a városok parasztjainak többsége a kisgazdapárt mögött sorakozott fel. A belterjesen gazdálkodó, zöldség- gyümölcs termelő, Duna-Tisza közti parasztság a kisgazdapárt politikájában ismerte fel saját törekvéseinek megfogalmazását. Náluk volt legerősebb a kisgazdaságok függetlenségéhez, a magántulajdon és magánvállalkozás szabadságához való ragaszkodás, a paraszti-polgári öntudat náluk volt a legerősebb. Erőteljesen éreztették hatásukat a korábbi paraszti-kispolgári demokrácia hagyományai, amelyek örökében szintén elsősorban a kisgazdapárt lépett fel.

Az itteni parasztság polgári törekvéseinek intenzitását bizonyítja, hogy a Nemzeti Parasztpártra kevesen szavaztak. Bács-Bodrog megyében 8,9 százalék; Pest megyében 6,14 százalék volt e párt szavazóinak aránya. Nagykőrös kivételével a városok parasztjai közül még kevesebben adták szavazatukat e pártra. Érdekes, hogy azokban a délnyugati városokban, ahol igen nagy volt a kisparasztság társadalmi súlya, és ahol a kisközségek belterjes gazdálkodást folytattak, a parasztpárt szavazóinak aránya szinte elenyésző volt. Szegeden a választóknak mindössze 3,5 százaléka, Makón 4,2 százaléka, Csongrádon is csak 3,5 százaléka szavazott a pártra.^{/22/}

A kommunisták politikai befolyása alig terjedt ki a Duna-Tisza közeli városok parasztságára. Az MKP szavazóinak aránya Kecskeméten 9,9 százalék, Szegeden 12,3 százalék, Csongrádon 12,7 százalék volt.^{/23/} A kommunista szavazatok többségét e városokban a munkás szavazatok tették ki, a paraszt szavazatok aránya csak néhány százalékot ért el. Ebből még inkább látható a kisközségpárt döntő befolyása e városok parasztságára.

Noha a kisközségpárt a Tiszántúlon is a parasztság legnagyobb pártja volt, a választási eredmények arra mutattak, hogy az itteni parasztság politikailag erősen megoszlik a kisközségpárt és a baloldali pártok között. A kisközségpárt a legtöbb megyében megszerezte az abszolút többséget. Ez Szabolcs és Szatmár megyétől eltekintve, nem volt nagymértékű. A Viharsarok két megyéjében, Csanád és Békés megyében az MKP el-

hódította a szavazatok közel 30 százalékát. A forradalmi multu, radikális szegény- és kisparasztság szilárdan a kommunista politikát támogatta. Itt a kigazda-szavazatok mindössze 40 /Békés/ illetve 43 /Csanád/ százalékot értek el.

Az MKP viszonylag magas szavazatarányt ért el minden tiszántuli megyében /kivéve Szabolcsot és Szatmárt/, ami arra mutatott, hogy a szegényparasztok és az ujjazdák szilárdan a kommunista párt mögött álltak. A Viharsarokban - a korábbi hagyományokból adódóan - a Szociáldemokrata Párt is rendelkezett némi befolyással a szegényparasztság, az agrárproletariátus körében. A Tiszántul északi és középső részének kisparasztsága a Nemzeti parasztpárt mögé sorakozott fel. A parasztpárt Hajdu megyében megszerezte a szavazatok 17,70, Biharban 16,50, Szabolcsban 14,83, Szatmár-Beregben 13,60 százalékát. /24/

A Tiszántulon voltak a legélesebbek a szegény- és kisparasztság, valamint a jómódu parasztság közötti ellentétek. Az elmaradott, külterjes gazdálkodásból adódóan az ujjazdák, a kisparasztok jóval nehezebben tudtak előrehaladni a gazdasági megerősödés utján, mint azokon a területeken, ahol belterjes gazdálkodásra nyílt lehetőség. A Tiszántulon az ujjazdák, a kisparasztok zöme a kommunista pártra és a parasztpártra adta szavazatát.

A paraszti- kispolgári demokrácia erőinek megnövekedése

A kispárt választási győzelme is igazolta, hogy a párt soraiban a birtokos parasztság mellett a legkülönbözőbb polgári, kispolgári, konzervatív és más jobboldali erők is tömörülnek. Mégis a Független Kispárt elsősorban a tulajdonos parasztság pártja maradt. Politikájában, tevékenységében meghatározó szerepet töltöttek be a paraszti- kispolgári demokrácia erői, a jobboldali, reakciós elemek a választások után kezdtek nyíltabban tevékenykedni a pártban. Révai József a választások után irt, a Szabad Népből megjelent cikkében annak a véleményének adott kifejezést, hogy "a kispárt 2,600.000 szavazójának több mint a felét bizvást lehet a demokrácia komoly hívének tekinteni."/25/ E demokratikus tábor zömét a közép- és kispárt alkotta, amely a párt mögött sorakozott fel. A gazdagparasztság egyes, a középparasztsághoz közellálló csoportjai ekkor még szintén a demokratikus táborhoz tartoztak.

A kispárti választási siker nyomán a kisbirtokos parasztság az egész országban úgy érezte, hogy nagyobb szerepet kell kapnia a politikai életben, a helyi és központi hatalmi szervek irányításában. A kispárti szervezetek egyre fokozódó mértékben akciót kezdtek a Nemzeti Bizottságok, a helyi képviselőtestületek, törvényhatósági bizottságok "arányosításáért", a kispárti képviselő

növeléséért a rendőrség soraiban, pártjuk hatalmi szerepének erősítéséért. Ez összefüggött azzal is, hogy a felszabadulás után - főleg a Tiszántulon - az elsőnek megalkuló kommunista pártszervezetek, a baloldali beállítottságú szegényparasztok vették át a vezetést, és a községek, a mezőgazdasági városok többségében a baloldali politikai erők fölénye érvényesült.

A kispárti támadásban elsősorban a párt jobboldali elemei, a dzsentryi és uri birtokosok, a gazdagparasztság felső rétegének képviselői töltötték be kezdeményező szerepet. Önálló politikai célokkal jelent meg a nyílt politikai porondon a kispárti jobbszárny a gazdagparaszti, uri birtokos, polgári rétegek érdekeinek képviselőjében. Ennek nyitánya volt a debreceni kispárti szervezet nagyválasztmányának 1946 január elején tartott ülése, amely jobboldali programot fogadott el, és támadta a Tildy kormány összetételét.^{/26/} A kispárti jobboldal főleg a Dunántulon, és azokon a vidékeken élénkült meg, ahol a földbirtokos, uri elemek és tőkés gazdagparasztok befolyása erős volt a pártban. Ez a Tiszántulon Debrecen mellett Szabolcs megyében, a dzsentryi fő fészkeiben, valamint Pest megye északi részén, továbbá Kecskeméten és környékén volt tapasztalható. A Szabad Nép figyelmeztetett is, hogy "Orgovány és Izsák szellemét élesztgetik Kecskeméten".^{/27/} Ezek a fejlemények arra mutattak, hogy a kispártban a tőkés gazdagparasztság politikai céljai, törekvései kezdtek elválni az árutermelő parasztság dolgozó rétegeinek érdekeitől és törekvéseitől.

A közép- és kisparasztság is támogatta a kisgazdapárt hatalmi törekvéseit, viszont az uri, földbirtokos elemek politikai aktivitását idegenkedve figyelte. 1946 elején azokban a megyékben is fokozódott a kisgazdapárti szervezetek offenzívája, ahol a tagság tulnyomó többségét a közép- és kisparasztság alkotta. 1946 január 16-án Szegeden a kisgazdapárti értekezlet résztvevői tiltakoztak Tildy befolyásának növekedése ellen.^{/28/} Az itteni kisgazda szervezetben Shvoy volt horthysta altábornagy mellett a városi polgári, uri elemek vették át a vezetést, a parasztság képviselői alárendelt szerepet játszottak.^{/29/} Csongrád és Bács megyében a virágkertész foglalkozású bajai pártelnök szervezte a Tildy elleni mozgolódást.^{/30/}

A kisgazda szervezetek offenzívája Csongrád megye agrárproletár multu városában, Szentesen kalandor baloldali ellenakciót váltott ki. A történet előzményéhez tartozik, hogy Futó Dezső jobboldali kisgazda képviselő a parlamentben interpellált amiatt, hogy még 1945 áprilisában letartóztatták a kisgazdapárti rendőrkapitányt és azóta is fogva tartják. Az interpelláció hatására a rendőrkapitányt szabadon engedték, de a kórházban, ahol gyógykezelésen volt, 1946 március 8-án éjjel álarcos személyek agyonlőtték. A nyomozás kiderítette, hogy a gyilkosságot egyik megyei kommunista vezető felbujtására követték el. A kommunista párt központi lapja, a Szabad Nép elítélte a kalandorakciót és közölte, hogy a felbujtót kizárták a pártból.^{/31/} A kisgazdapárti propaganda felhasználta az ügyet a kommunistaellenes hangulat szítására.

Lapjaik napokig cikkeztek az ügyről, azt bizonygatván, hogy "kalandorok, gyilkosok vannak a kommunista pártban".^{/32/} A volt rendőrkapitány meggyilkolása érthető megütözést kellett nem csak Szentesen, hanem az egész környéken, és főleg a kispolgárság, a tulajdonos parasztság körében fokozta a kommunistákkal szembeni ellenérzéseket.

A választások után, 1945 végén, 1946 elején egyes mezőgazdasági területeken a szegényparasztság körében a kisgazdapárti választási siker, a jobboldali elemek támadása következtében a passzivitás jelei kezdtek mutatkozni. Az MKP központi instruktora 1946 februárjában arról számolt be, hogy Pest megye déli részén és Bács megyében a kommunisták körében "bizonyos passzivitás" tapasztalható. Az Észak-Pest megyei pártbizottság körzetében a választások óta 7 járásban visszaesett a taglétszám, 2 járásban stagnált, és csak 2 járásban volt növekedés. Előfordult az is, hogy a választások előtt jóval magasabbra becsülték a tagok létszámát, mint amennyi volt valójában. Kecskeméten például a választások előtt 7.000 párttag szerepelt a nyilvántartásban, a választások után kitűnt, hogy csak 5.000-en vannak.^{/33/}

Az északi mezőgazdasági körzetekben és a Dunántulon is csökkent valamelyest a kommunista pártszervezetek taglétszáma. Heves megyében 1945 októberében 25.510 tagja volt a kommunista pártnak, 1946 januárjára a létszám azonban 21.551-re csökkent. A dél-dunántuli megyékben is alacsonyabb volt a kommunista pártszervezetek száma és taglétszáma 1946 februárjában, mint 1945 szeptemberében.^{/34/}

1946 februárjában, márciusában azonban egyre rohamosabban növekedett a szegényparasztság elégedetlensége a kispárti jobboldal földreformellenes támadásai, a földbirtokos, dzsentri és uri birtokos elemek földvisszaszerzési akciói miatt. A földreform megvédéséért indított harcban, - a kommunista pártszervezetek kezdeményezésére - megint a tiszántuli és részben a Duna-Tisza közti szegényparasztság töltött be döntő szerepet. Először a ceglédi újgazdák tüntettek, de tömegesebb felvonulások, megmozdulások voltak a Tiszántul falvaiban, városaiban.^{/35/} Ezek összekapcsolódtak az 1946 március elején megalakult Baloldali Blokk pártjai és a szakszervezetek által szervezett tömegtüntetésekkel, amelyek célja a drágaság elleni tiltakozás, a közigazgatásnak a reakciós elemektől való megtisztítása, és a földreform eredményeinek megvédése volt.

A tömegakciókban a kommunisták mellett részt vettek a szociáldemokraták és a parasztpártiak is. A birtokos parasztság távoltartotta magát a tüntetésektől. Idegen volt számára ez a politikai harci módszer, és főleg magántulajdonát, vagyonát féltette a "felfordulástól". Ebben is megmutatkozott, hogy a szegényparasztság és a birtokos parasztság gondolkodásmódja, társadalmi természete, mentalitása mennyire eltér egymástól.

A tulajdonos parasztság - kispolgári jellegénél fogva, - irtózott a "rend", a "törvényesség" felborításától, a tömegek "uralmától". Ez a forradalomra emlékeztette és félt attól, hogy a forradalom megváltoztatja a magántulajdon rendszerét.

A kisgazdapárti szervezetek elvétve tiltakoztak is a tüntetések miatt. Balogh István kisgazdapárti államtitkár márciusi esztergomi beszédében követelte, hogy "legyen már vége a forradalomnak". /36/

A kis- és középparasztság kívánta a horthysta, földesuri elemek háttérbe szorítását, az ország további demokratizálását, azonban ezt fokozatos reformok útján vélte eltérhetőnek. Idegenkedett attól, hogy tömegmegmozdulásokkal, utcai tüntetésekkel, vagyis a saját értelmezése szerinti "forradalommal" ériék el a kívánt változásokat. Annál is inkább, mert félt attól, hogy a "forradalom" a proletárdiktatúrához vezet. A városi dolgozó tömegek, a munkásság és a szegényparasztság tüntetéseiben diktatórikus törekvéseket látott.

A kisgazdapárti propaganda arról beszélt, hogy a tömegtüntetések nehezen egyeztethetők össze a demokrácia elveivel, és hangoztatta, hogy a párt nem alkalmazza a politikai harcnak ezt a formáját. A kisgazdapártiak attól tartottak, hogy a tüntetések elfajulnak. A kisgazdapárti sajtó a miskolci vad sztrájk és antiszemita tüntetés kapcsán nem győzte hangoztatni, hogy nekik volt igazuk. /37/

A miskolcihoz hasonló eset azonban csak egészen elvétve fordult elő az országban. Nyilvánvaló, hogy a kisgazdapárti propaganda csak ürügyül használta fel az ügyet a baloldali erők dinamizmusának fékezése, a tulajdonos paraszti, kispolgári tömegek mozgósítása, egységbe tömörítése érdekében.

A tavaszi tömegmozgalmak hatására, a Baloldali Blokk követelésére a kisgazdapárt 20 jobboldali képviselőt kizárt tagjai sorából. A kizártak között az uri birtokos, valamint a polgári rétegeket képviselő személyek mellett kevesen voltak igazi parasztok. A gazdagparasztság zöme ekkor már aktívan támogatta a kisgazdapárti jobboldalt, de képviselői csak elvétve csatlakoztak a párt horthysta, földbirtokos és polgári elemeihez. A kizártak között volt Nagyiván János, a szegedi kisgazda szervezet parasztvezetője. Ő azonban mindenáron a városi polgári, uri rétegekkel való együttműködésre törekedett, és ennek során egyre inkább ezek hatása alá került. Beszédeiben védelmezte a csendőröket, a fasisztákat, a városi törvényhatósági bizottságban a B-listázás elodázására törekedett, és fellépett az ellen, hogy a Nemzeti Bizottságban a szakszervezetek képviselői is helyet kapjanak. Kizárása után új vezetőséget választott a szegedi szervezet, de ebben a városi jobboldali elemek továbbra is többségben maradtak, a parasztság képviselői háttérbe szorultak. A parasztok visszavonultak a nagylétszámú tanyai szervezetekbe, a városi vezetőségben átengedték a teret a polgári elemeknek. Nagyiván kizárása után is megtartotta kapcsolatát a kisgazdapártiakkal. /38/

Ebben az időben a kommunista párt, a baloldali erők arra törekedtek, hogy leválasszák a közép- és kisparasztságot az uri-polgári, gazdagparaszti rétegektől, kivonják őket politikai befolyásuk alól. E törekvést azonban nem sok siker koronázta. A kommunista pártszervezetek kezdeményezésére -

főleg a Tiszántulon - javult valamelyest a kisgazdapártiak és a baloldali erők közötti kapcsolat. A május 1-i ünnepeken Szolnok megyében és a Viharsarok sok községében a kisgazda szervezetek képviselői is részt vettek. A demokratikus felfogásu, tiszántuli birtokos parasztság véleményét fejezte ki Z.Nagy Ferenc, aki a Kis Ujság május 12-i számában megjelent cikkében a kisgazdapártból korábban kizárt jobboldali képviselő, Nagy Vinco nézeteit bírálva hangsúlyozta: "Bármennyire is szeretnék Nagy Vincéék, ami paraszti mozgalmunk nem fog Nagyatádi pártjának sorsára jutni". /39/ Az ilyen józanabb hangok azonban nem igen hallattszottak a kisgazda szervezetekben, főleg nem a Dunántulon.

A baloldali pártok célja az volt, hogy megerősítsék kapcsolataikat a kisgazdapárt demokratikus erőivel, és elérjék, hogy a demokratikus erők kiszorítsák a jobboldali elemeket a pártból. A baloldali bírálatoknak inkább az lett a hatása, hogy a kisgazdapárt egysége még jobban megszilárdult.

A kisgazdapárti propaganda azt hangoztatta, hogy "a kisgazdapárt nem avatkozik be más pártok belügyeibe, tehát azok se avatkozzanak be a kisgazdapártéba". A központi és vidéki kisgazdapárti lapok előszeretettel hivatkoztak erre az elvre, majd amikor a baloldali pártok bírálata továbbra sem szűnt meg, azt kezdték bizonygatni, hogy "a kommunista pártban van szükség a legnagyobb tisztogatásra, mert sok volt nyilas lépett a pártba."

Majd - a már említett miskolci zavargásra hivatkozva - a tömegtüntetés módszerét általánosan ellenezve azt állították, hogy "a nyilasok jól beilleszkedtek a baloldali pártokba és a népitételek rendszerébe".^{/40/}

A kommunista párt nem tagadta, hogy a kommunisták soraiba is befurakodtak provokátorok, hogy a pártba is beléptek volt kisnyilasok, de a kommunista sajtó hangozta: különbséget kell tenni a Horthy-rendszer idején demagógiával megtévesztett kisnyilasok és a nép tudatos ellenségei között.^{/41/} A kommunista párt vezető szervei ugyanakkor határozottan felléptek a provokátorokkal szemben, és azt még a kommunisták ellenségei is elismerték, hogy a párt semmiféle engedményt nem tesz az antiszemita ideológiának.

A kisgazdapárti agitációnak, propagandának és sajtónak mindezek ellenére továbbra is fontos módszere volt annak emlegetése, hogy sok volt kisnyilas található a baloldali pártokban, és a baloldali tüntetőket előszeretettel nevezték nyilasoknak. A kisgazdapártra nehezedő baloldali nyomás, a bíráló, a "beavatkozás" sértette a demokratikus érzelmi tagok önértékét is. A "nyilasprobléma" unos-untalan emlegetése pedig kifejezője volt annak, hogy a demokratikus multu birtokos parasztok, akik közül valóban keveset fertőzött meg annak idején a nyilas mozgalom, "leckét" akartak adni demokráciából a kommunistáknak, a baloldali pártok tagjainak. Ugy vélték, hogy nagyobb joguk van nekik, több évtizedes ellenzéki, demokratikus multjuk alapján

demokráciáról beszélni, mint a baloldali pártok tagjainak, akiknek többsége csak a felszabadulás után kezdte demokratikus politikai tevékenységét. Természetesen azok a kispártiak is így beszéltek, akiknek nemcsak, hogy demokratikus múltjuk nem volt, hanem a Horthy-rendszer támogatói voltak.

1946 tavaszán és nyarán a birtokos parasztság körében a legnagyobb visszhangot kiváltó kispárti jelszó a parasztegyeség jelszava volt. A kispárti vezetés a széles parasztegyeség megteremtésére és fenntartására törekedett, mert tudta, hogy hatalmi igényét az egész parasztság, legalábbis a birtokos parasztság egyöntetű támogatásával valósíthatja meg. A parasztegyeség a felszabadulás előtt az antifasiszta demokratikus küzdelem fontos követelménye volt, hiszen a nagybirtokokkal és a burzsoáziával szembeni paraszti érdekazonosságot fejezte ki. A felszabadulás után azonban már reakciós célokat szolgált, hiszen a munkásosztály ellen irányult, és a polgári fejlődés alapján a jómódu parasztság érdekeit akarta érvényesíteni, a módos paraszti érdekeknek akarta alávetni a kisbirtokos és szegényparasztság érdekeit.

Ezt az igazságot azonban a tulajdonos kis- és közép-parasztság ekkor még nem ismerte fel. Az igauzsorától, a gazdagparasztok kizsákmányolásától szenvedő szegényparasztság már ellensége volt a módos parasztok vezette parasztegyeségnek. A földdel rendelkező parasztok többsége azonban - noha érezte a paraszti rétegeket elválasztó vagyoni

különbségeket -, elfogadta a jómódu parasztság vezető szerepét, mert őt tekintette példaképének, az ő útját kívánta járni. A gyengébb anyagi helyzetben lévők, a rosszabb körülmények között gazdálkodók számára a polgári felemelkedés lehetősége, de még a szerényebb anyagi megerősödés sem nyílt meg. Mégis, a földreform után a tulajdonos parasztságot reményei nagyon megnövekedtek, és ez, a parasztság különböző rétegeit átható közös remény is a parasztegység erősítésének irányába hatott.

A módos paraszti rétegek által vezetett parasztegység legerősebb volt a Dunántulon, ahol a középparasztság létszámbeli fölénye, a mezőgazdasági nincstelenek kisebb társadalmi súlya összekovácsolólag hatott a tulajdonos parasztságra.

Az 1949-es népszámlálás szerint az összes gazdasággal rendelkezők 21,4 százalékát alkották a Dunántulon a 10-25 hold közötti földterülettel rendelkező középparasztságot, míg ezek aránya az Alföldön csak 18,8 százalék, Északon pedig mindössze 14,2 százalék volt. Az 5-10 holdasok aránya a Dunántulon 32 százalékot, az Alföldön 25,8 százalékot, Északon pedig 23 százalékot tett ki.^{/42/} A dunántuli parasztság helyzetét jól jellemzi az MKP központi instruktorának jelentése, amit a Somogy megyei parasztság életéről, felfogásáról írt: "A lakosság 83 százaléka mezőgazdasági foglalkozást űző, s így az ország legnagyobb parasztságszáma. Tulnyomórészt jómódu középparasztságot, vagy ha törpebirtokosok, akkor is jómóduak: a föld jósága

eredményezi. Tartozkodóak, bizalmatlanok, jobboldali beállítottságúak, és a Kisgazdapárt ehhez alkalmazkodó politikát csinál".^{/43/} A parasztság körében a Dunántúlon volt a legkisebb a kommunista párt, és a másik két baloldali párt befolyása.

A Tiszántúlon - és részben a Duna-Tisza köze egyes részein - voltak a legélesebbek a parasztság különböző rétegei közötti ellentétek. E területen az 5 holdon aluli ^{gazdasággal rendelkezők} aránya meghaladta az 50 százalékot. Ez fokozatosan ahhoz vezetett, hogy a nehéz körülmények között gazdálkodó néhány holdas parasztságot többsége szembefordult a jómódu parasztság vezette parasztegységgel. A Tiszántúlon a kisgazdapárt inkább csak a gazdagparasztság és középparasztság pártjává kezdett válni. A Duna-Tisza közén, főleg északi részén és a Duna mentén, ahol a szegényparasztság nagy számban élt, valamint középső részén, ahol a tőkés, uri birtokos, gazdagparaszti szőlősgazdaságok konkurrenciája nyomásztólag hatott a kis- és középparasztságra, az ellentétek egyre inkább kiéleződtek. Ezzel magyarázható, hogy a kommunista párt ezeket az ellentéteket kihasználva, növelni tudta befolyását a kisbirtokos parasztságot körében.

A Duna-Tisza közének és az északi régióknak azokon a területein viszont, ahol a gazdagparasztság gazdasági és társadalmi súlya kisebb volt, ahol a kisbirtokos parasztságot tömegei is a belterjes gazdálkodás útján kívánták felemelkedésüket elérni, a parasztegység még szélesedett is,

még hozzá e kisparaszti rétegek csatlakozásával - amint ezt az előző fejezetekben kimutattuk. Ezek a rétegek elsősorban a Duna-Tisza köze déli részén, a dél-alföldi városokban éltek. A paraszti, kispolgári demokrácia hagyományai, amelyek e városokban igen erősek voltak, az említett széleskörű parasztegység kialakulását és növekedését segítették.

A paraszti- kispolgári demokrácia eszméjének jellegzetes képviselője volt a makói Könyves-Kolonics József, aki ahhoz az értelmiségi csoporthoz tartozott, amely még a 20-as évek elején József Attilát támogatta, majd a 30-as években a fasisztaellenes, demokratikus küzdelem élesztője, a Márciusi Front harcának támogatója volt. Könyves-Kolonics Makó felszabadulása után a város vezetőjeként nagy részt vállalt a demokratikus átalakulás munkájából, de fokozatosan szembekerült a kommunistákkal. Ebben az időben a helyi kisgazdapárti lapban megjelent cikkei hü tükrei a paraszti-kispolgári demokrácia elveinek, amelyek között legfontosabbnak tartotta az "egyenlő esélyeket", az "ellenzék szabadságát". /44/

Nézetei a parasztpárti Kovács Imréével és Bibó Istvánéval mutattak rokon vonásokat. Kovács Imre, a parasztpárt jobbszárnyának vezetője, 1945 végétől kezdve úgy vélte, hogy a párt országos nagy párttá fejlődhet. Ennek azonban - szerinte - az a feltétele, hogy a parasztpárt társadalmi bázisa a szegény- és kisparasztságról a kisgazdapárttól elhódított középparasztságra tevődjön át. Politikai koncepciójában erősödött a kommunista párttal való szembenállás,

valamint a kisgazdapárttal való együttműködés gondolata.

Bibó István radikális polgári demokratikus rendszer megteremtését kívánta, de a társadalmi átalakulást osztályharc és társadalmi konfliktusok nélkül vélte elérhetőnek. Ő is a középpártok döntő szerepét hangoztatta. Elgondolásai kispolgári, harmadikutas politikai koncepciót tartalmaztak, ami azt bizonyította, hogy a polgári agrár fejlődést kívánó birtokos paraszti rétegek törekvései a Nemzeti Parasztpártban is hangot kaptak és a kispolgári-paraszti demokrácia eszméinek térhódítása itt is érezhető volt.^{/45/}

A birtokos parasztság hatalmi törekvéseit szolgálta az a kisgazdapárti célkitűzés, amely a paraszti, mezőgazdasági érdekképviselőt ügyét akarta dülőre vinni. Ennek érdekében a párt javaslatot dolgozott ki, amelynek értelmében az új érdekképviselői szerv a FÉKOSZ-tól átvette volna a munkaközvetítés jogát, s benne a gazdagparasztság és középparasztság vezető szerepe érvényesült volna. A szegényparasztság azonban élesen szembenállt ezzel a kisgazdapárti elgondolással, s a baloldali pártok ellenállása miatt később le is került a napirendről.

A kisgazdapárt ezért mindenképpen a Parasztszövetség erősítésén munkálkodott. A szövetség munkája különösen a Dunántulon élénkült meg, ahol nemcsak közép- és gazdagparasztok, hanem kisbirtokos parasztok is beléptek a szövetség helyi szervezeteibe.

A FÉKOSZ-szervezetek létrehozása és megerősödése lassan haladt. Az MKP instruktora 1946 márciusi jelentésében arról panaszkodott, hogy Veszprém megyében "az egyik legnagyobb gyengeség a Földmunkások és Kisbirtokosok Szövetségének hiánya, hiszen alig van szervezete és az is nagyrészt papiron". Sopron megyében 1946 áprilisában 43 községben működött FÉKOSZ-szervezet, mindössze 2.000 taggal. Még az MKP Észak-Pest megyei Bizottságának területén is csak 12.857 tagja volt a szövetségnek, s ez még felét sem érte el az ujjgazdák számának.^{/46/} Az Alföldön, s főleg a Tiszántulon, a FÉKOSZ-szervezetek felléptek a Parasztszövetség terjeszkedése ellen. A FÉKOSZ helyi csoportjainak száma 1946 őszére ezerre, taglétszáma pedig 315 ezerre emelkedett.

1946 tavaszán, nyarán kezdődött meg az ujjgazdákat tömörítő új paraszti szervezet, az Ujbirtokosok és Földhözjuttatottak Országos Szövetsége /UFOSZ/ létrehozása a kommunista párt és szervezeteinek irányításával. A munkát gyengítette azonban, hogy a kommunista párt egyedül látott e feladathoz /igy kívánta vezető szerepét érvényesíteni/, helyileg azonban mindinkább bekapcsolódtak a parasztpárti ujjgazdák is a szervezet létrehozásába. Az UFOSZ szervezeteinek kiépülése azonban lassan haladt.

A kispárt, hogy nagyobb nyomatókat adjon a tulajdonos parasztság követeléseinek, szeptember elején megszervezte Budapesten az Országos Parasztnapokat. Ennek hatása azonban inkább az volt, hogy növelte a kispárt és a baloldali pártok közötti feszültséget.

Mivel a birtokos parasztság követelései /a hatalmi szervek "arányosítása", a mezőgazdasági érdekképviselő, a helyi választások/ nem valósultak meg /némileg a Dunántulon nőtt meg a kispárt befolyása a helyi hatalmi szervezetekben/, az ellenzéki hangulat kezdett növekedni a kispárt szervezetekben, a birtokos parasztság körében. Ezt a hangulatot a jobboldali elemek tudatosan is szították. A paraszti ellenzékiesség azonban nem csak ott hódított tért, ahol erős volt a horthysta, földbirtokos, urizsentri elemek befolyása, hanem ott is, ahol a korábbi paraszti demokratikus ellenzéki hagyományok hatása érvényesült.

Természetesen különbség volt a földbirtokos, urizsentri, urizsentri elemek tudatosan ellenséges ellenzékiessége, és a demokratikus érzelmi, birtokos parasztság szinte ösztönös ellenzékiessége között. Az előbbiek tudatosan a demokratikus átalakulás meggátolására törekedtek, az utóbbiak pedig abban a tudatban éltek, hogy ellenzékiességükkel éppen a demokráciát szolgálják.

A politikai türelmetlenség és ellenzékiesség főleg azokban a kispárt szervezetekben fokozódott, amelyekben a kis- és középparasztság többségben volt, urizsentri, urizsentri elemek nem voltak találhatóak, és ahol éppen ezért azt a baloldali követelést, hogy tisztítsák meg a pártot a jobboldali, urizsentri elemektől, nem tartották indokoltnak. Azokon a területeken, ahol az un. amerikai utas agrárfejlődés, a valamelyest demokratikusabb viszonyok következtében a

parasztság demokratikus érzékenysége erős volt, a baloldali birálatokat a párt "belügyeibe" való beavatkozásnak tekintették. E területeken a demokrácia paraszti-kispolgári felfogásából kiindulva, az ellenzékiiséget nem tartották jobboldali politikai álláspontnak, hanem éppen a demokrácia biztosítékának.

Ezért hajlottak könnyen az ellenzékiiségre, s ezzel magyarázható például, hogy a makói kisgazda szervezet 1946 júliusában, amikor nyilvános politikai gyűlését baloldali tüntetők megzavarták, bejelentette ellenzékbe vonulását, képviselői több mint fél évig nem vettek részt a városi képviselőtestület munkájában. Ekkortól kezdve éles ellenzéki politikai agitációt és propagandát fejtettek ki.^{/47/} Hódmezővásárhelyen 1946 őszén a Baloldali Blokk helyi vezetőinek birálata miatt a kisgazdapárti vezetőség megsértődött, és képviselőit visszavonta a Nemzeti Bizottságból, és a Törvényhatósági bizottságból. A vezetőség egyik tekintélyes tagja, Tárkány Szücs Ferenc azonban nem helyeselte ezt a lépést, és továbbra is együttműködött a baloldali pártokkal.^{/48/}

1946 tavaszán, nyarán a föld megvédéséért indított tömegmozgalmak, a városi munkásosztály támogatásának hatására, a reakciós földbirtokosok földvisszaszerzési törekvéseinek megghiusításával a szegény- és kisparasztság tömegei méginkább felsorakoztak a kommunista párt, a baloldali pártok mögé, harcukkal a népi demokratikus átalakulást szolgálták. A szegény- és kisparasztság kedvező

politikai fejlődése azonban nem volt egyenletes az ország egész területén. E paraszti rétegek legnagyobb arányban a Tiszántulton váltak a népi demokratikus fejlődés támogatóivá.

Noha az ujjgazdák és kisparasztok tényleges érdekei egybeestek a népi demokratikus átalakulás érdekeivel, ezt e rétegek nagyrésze a Dunántulon és az északi területeken ekkor még nem ismerte fel. E vidékeken a parasztság politikai fejlődése lassabb volt, mint a Tiszántulon. A maradi felfogás, a konzervatív életszemlélet, a valláosság, az egyház befolyása e vidékek parasztságánál érvényesült leginkább, és részben érezhető volt az ujjgazdák soraiban is. Az MKP instruktora 1946 tavaszán azt jelentette Sopron megyéből, hogy "a falvak egész sorában nagyfokú az egyház befolyása". A Zemplén megyében kialakult kedvezőtlen politikai hangulat okaként is az egyház erős befolyását jelölték meg a kommunista pártszervezetek. Jellemző, hogy a megye területén levő iskolák 85 százaléka felekezeti iskola volt.^{/49/}

Azokon a vidékeken, ahol lehetőség nyílt a belterjes gazdálkodásra, még a kisparasztok, ujjgazdák egyrésze is a polgári agrárfejlődés hívévé vált, és - tényleges érdekei ellenére - nem a baloldali pártok, hanem továbbra is a kispárt politikájára figyelt, és a kispárti paraszti demokrácia táborát növelte. A belterjesen gazdálkodó kisparasztok hangulatát jól szemlélteti az MKP instruktorának 1946 márciusi Zala megyei jelentése, amely megállapította: "méltányos és a demokrácia szellemének megfelelő

lenne, ha a falusi kisparasztság számára szabaddá tenné a kormányzat, hogy csekély mennyiségű gyümölcs- és törkölytermékeit saját maga kisüstileg lefőzhesse". /50/

E vidékeken a kistulajdonosi szemlélet, a kispolgári ösztönök, a nyereszkeskedési törekvések, a paraszti individualizmus, az ellenzéki hangulat erősödése kedvezőtlenül hatott a parasztság politikai, tudati fejlődésére. A polgári agrárfejlődéshez, a kisgazdaságok szabad, korlátok nélküli fejlődéséhez fűződő illúziók még az ujjgazdák, kisbirtokos parasztok politikai tájékozódását is megzavarták. Különösen így volt ez azokon a területeken, ahol a régi ellenzéki, demokratikus hagyományok elevenen éltek. E vidékek kisparasztsága is abban a hamis tudatban ólt, hogy ellenzéki-ségével a demokratikus fejlődést szolgálja, holott éppen nehezítette a népi demokratikus erők küzdelmét.

A Magyar Kommunista Párt 1946 szeptemberének végén tartott III.kongresszusa kinyilvánította: "... nem a nagytőkének, hanem a népnek építjük az országot", s meghirdette: "... a népi demokrácia útján előre a szocializmushoz". Ebben kifejezésre jutott az a felismerés, hogy a demokratikus vívmányok megvédése mellett napirendre kerültek a szocialista átalakulás előfeltételei megteremtésének kérdései. A kongresszus határozatai csak olyan fokozatos tőkeellenes intézkedéseket helyeztek kilátásba, amelyek a paraszti, kispolgári rétegek érdekében is állottak, s így azokat is meg lehetett győzni a tervezett intézkedések szükségességéről. /51/

A kongresszus külön napirendként tárgyalta a párt parasztpolitikáját, s programot dolgozott ki ezzel a címmel: "Virágzó mezőgazdaságot - jómódu, művelt parasztságot". Az agrárkérdést a népi demokratikus továbbfejlődésért, a munkás- paraszt szövetség megszilárdításáért, a nagytőke korlátozásáért és fokozatos kiszorításáért vívott harccal összefüggésben vizsgálta. Hangsúlyozta, hogy a földreform megvalósításával a mezőgazdaság kapitalista fejlődésének porosz útja végetért, és az amerikai utas fejlődéssel a népi demokratikus fejlődést állította szembe. Ennek érdekében szükségesnek tartotta, hogy a nagytőke, a bankok uzsorája, a kereskedelem spekulációja elleni küzdelem érdekében a parasztság beszerző és értékesítő szervezeteket kell erősíteni. Birálta a szervezetkezeti mozgalom elhanyagolását.

A kapitalista tendenciák meggátolása érdekében követelte, hogy a mezőgazdasági ingatlanforgalomban biztosítsák az állam elővásárlási jogát. Javasolta a beszolgáltatás progresszivitásának fokozását, a kisbérletek díjának állami szabályozását, a szegényparasztság érdekeinek megvédését a kizsákmányoló gazdagparasztsággal szemben, továbbá a helyes árpolitika kialakítását, a termelés fokozottabb állami támogatását. Ezek mind olyan követelések voltak, amelyek valóban a kis- és középparasztság, a dolgozó paraszti rétegek érdekeit szolgálták.

A kongresszus sem elemezte azonban elég mélyrehatóan a mezőgazdaság fejlődésében, a mezőgazdasági termékek értékesítésében, az áruforgalomban érvényesülő kapitalista ten-

denciákat, és nem dolgozta ki megfelelően ezek vissza szorításának feladatait. Utasította ugyan a pártvezetőséget a készülő szövetkezeti irányelvek gyorsabb kidolgozására, de ez a munka továbbra is elhúzódott. Másrészt nem vizsgálta azt, hogy a kapitalista tendenciák jelentkezése nyomán a gazdagparasztság mellett mely más paraszti rétegeknél érezhetők polgári törekvések. Nem mérte fel, hogy a paraszti polgári törekvések erősödése milyen politikai veszélyeket rejt magában.

A szövetségi politika kidolgozásánál inkább illuzórikus elgondolások érvényesültek. Ugy vélték például, hogy a nagytőke ellen irányuló intézkedésekkel kapcsolatban lehet még számítani a gazdagparasztság egy részének támogatására is. /52/

A kidolgozott program hangsúlyozta a kisgazdaságok támogatásának fontosságát. Fő feladatként a dolgozók életszinvonalának emelése érdekében a mezőgazdasági termelés fejlesztését jelölte meg, a megoldást a termelés extenzív jellegének megszüntetésében, az intenzív mezőgazdasági kulturák terjesztésében, a gépesítésben látta. A gépesítéshez azonban ekkor még nem voltak meg a feltételek.

A baloldali erők harca a kisgazdapárti vezetésű parasz-
egység megbontásáért

Az MKP III.kongresszusa után a kommunista pártszervezetek a többi baloldali párt támogatásával fokozottabb erőfeszítést tettek a kis- és középparaszti rétegek megnyerésére, a kisgazdapárti vezetésű parasztegység megbontására. A kongresszuson kidolgozott agrárprogram javaslatai, amelyek a tőkés kizsákmányolás fokozatos visszaszorítását, a kizsákmányoló gazdagparasztság fokozottabb gazdasági megterhelését, a dolgozó paraszti rétegek gazdasági megsegítését, a kisgazdaságok támogatását célozták, kedvező fogadtatásra találtak.

A kommunista pártszervezetek sokat tettek e célkitűzések ismertetéséért, propagálásáért a parasztság körében. 1946 őszén, 1947 tavaszán fellendült a városi munkások falujáró mozgalma. Az MKP 1947 februári országos falujáró értekezlete 227 falujáró csoportról, az 1947 júliusi pedig már 700 csoportról adott számot.^{/53/} A kommunista befolyás növekedését tanusította a községi és tanyai pártszervezetek számának emelkedése, ami elsősorban a Dunántulon volt tapasztalható.^{/54/} Egészében 1946 végén még mindig a Duna-Tisza közén és a Dunántulon volt a legalacsonyabb a párt taglétszáma. Míg a Tiszántulon a lakosság 7,7 százaléka, Északon pedig 8,4 százaléka volt az MKP tagja, addig a Duna-Tisza közén 5,4 százaléka, a Dunántulon pedig csak 4,8 százaléka. Feltűnő, hogy míg a párttagság aránya a felnőtt lakosság 6,7 százalékát tette ki

országosan, addig ez az arány Kecskeméten mindössze 1,4 százalék, Szegeden 4,3 százalék volt. Ez arról tanuskodott, hogy e városokban a parasztság körében igen gyenge volt a párt befolyása /a párttagok többsége munkás volt/. /55/

1946 őszén, a III. kongresszus idején a kommunista párt tagságának országosan 39,4 százaléka volt paraszt, a mezőgazdasági munkásokkal együtt. Ekkorra a párt szervezeti befolyása megerősödött az agrárproletáriátus, a szegényparasztság, az ujjgazdák körében. A Tiszántulon ekkor már földmunkások mellett kisbirtokosok is nagyobb számban léptek a pártba. Hajdu megyében 1946 novemberében a 22.647 párttag 18,9 százaléka volt földmunkás, 29,8 százaléka pedig kisbirtokos. Szabolcs megyében 1947 februárjában a 22.498 párttag közül 15.748 földműves, kisbirtokos paraszt volt. A Duna-Tisza köze és az északi vidékek holterjes mezőgazdasági körzeteiben viszont a párt szervezeti befolyása nagyon gyenge volt a parasztok körében. Az MKP Zemplén megyei Bizottságának 1947 márciusi jelentése arról számolt be, hogy a szerencsi járásban a párttagságnak csak mintegy 2 százaléka törpebirtokos.

Noha a Dunántulon volt a legnagyobb arányu a taglétszám növekedése, mégis a legtöbb helyen az ujjgazdák zöme kívül maradt a párton. Zala megyében 1947 márciusában a 14.761 párttag 56 százaléka a falusi lakosság rétegeiből került ki. Tőhát csak mintegy 8 ezer paraszt volt a párt tagjainak sorában, holott egyedül az ujjgazdák száma elérte a 30 ezret. /56/

Az MKP III. kongresszusának agrárpolitikai célkitűzéseit kedvezően fogadták a szegényparasztság, az ujjonnan földhözjuttatottak és a nehéz körülmények között gazdálkodó kispasztság tömegei, de a birtokos parasztság jobbmódu és polgári

mentalitású rétegei körében nyugtalanságot váltott ki a szocializmusra való irányvétel. Ez időtől kezdve a kisgazdaszervezetek szónokai egyre nagyobb mértékben azzal ijesztgették hallgatóságukat, hogy a kommunisták "csajka"-rendszert akarnak bevezetni. A szocializmus - és kolhozellenes propaganda elsősorban a gazdagparasztok és középparasztok körében hatott, de azoknak a kisparasztoknak a nyugtalansága is fokozódott, akik zöldségtermelésük, belterjes gazdálkodásuk szélesítésével, a mezőgazdasági konjunktúra kihasználásával a korábbinál nagyobb reménnyel törekedhettek a gazdasági felemelkedésre. A kisgazdapárt makói, Csanád megyei vezetője, a hagymakertész Szőnyi Imre például egyik beszédében azt állította, hogy "a kommunista párt politikája meg akarja szüntetni a magántulajdont, a parasztokat kolhózba akarja tömöríteni, s még napi étkezésüket és munkaidejüket is "diktatórikusan" akarja rendezni." /57/

A kisgazdapárti vezetők - főleg a Kommunista Párt III. kongresszusa előtt - féltek attól is, hogy a kommunisták a proletárdiktatura megvalósítására törekszenek. Aggodalmukat ugyan a kongresszus jórészt eloszlatta, de a jómódu, birtokos parasztság politikai állásfoglalását mindvégig befolyásolta proletárdiktatura- és szocializmusellenessége, és ez állította szembe a kommunistákkal. Z.Nagy Ferenc, a kisgazdapárt demokratikus paraszti szárnyának egyik vezetője, 1947 január 1-én a Szabad Népből megjelent nyilatkozatában hangoztatta is: ő tudatában van annak, hogy a kommunista párt nem akar proletárdiktaturát, de falun azt nem mindenki tudja. Birálta a kommunista pártba befurakodott kalandorok álbaloldali törekvéseit,

amelyek szerinte zavarják a falusi kommunista és kispazda-
szervezetek együttműködését. Ő maga határozottan a kommunista
párt és a kispazdapárt jó politikai együttműködéséért szállt
síkra. /58/

A köztársaságellenes, ellenforradalmi szervezkedés lelep-
lezése jó lehetőséget biztosított a baloldali erőknek poli-
tikai támadásuk kibontakozásához. Kedvezőbb feltételek között
folytathatták harcukat a kispazdapárti parasztegység megbon-
tásáért, a kis- és középparaszti rétegek megnyeréséért.
Az összeesküvés felszámolása ugyan megdöbbenést váltott ki
a vidéki kispazdapárti szervezetek tagjai, a kispazdapárti
parasztok körében, de szélesebb politikai bomlást nem idé-
zett elő. Annál is inkább nem, mert a letartóztatások szinte
kizárólag a párt felső vezető köreit érintették. Később ki-
terjedtek néhány dunántúli megye /Fejér, Sopron, Vas/ közép-
szintű kispazdapárti vezetőira is, de a vidéki szervezetek
tulnyomó többségében a horthysta összeesküvőknek nem volt
bázisuk. /59/

A kommunista párt a két másik baloldali párttal együtt
éles támadást indított a kispazdapárt ellen, bírálva a kispaz-
da szervezeteket, hogy helyt adtak az összeesküvőknek. A kis-
gazdapárt szinte mindenütt passzivitásba vonult, soraiban
zavarodottság lett urrá. Az első hetek dermedtsége után azon-
ban főleg azok a kispazda szervezetek, amelyekkel az össze-
esküvőknek nem voltak kapcsolataik, kezdték önérzetesen visz-
szautasítani a baloldali pártok bírálatát, arra hivatkozva,
hogy ők nem támogatták az összeesküvőket. Ezt tette a szegedi,
makói és a Csnád megyei kispazdapárti vezetőség is. /60/

Mégis a belső polarizálódás valamennyire megkezdődött a kispárti parasztság soraiban is. A tőkés gazdag-parasztság képviselői kezdtek kiválni a pártból, s velük azok is, akik a parasztság polgári fejlődéséért vívott harcot állították előtérbe. Kikerült a pártból Hódy György bajai virágkertész, a Tildy-ellenes szervezkedés irányítója, Sággy S. János csongrádi szőlőbirtokos. Kilépett a pártból a paraszti centrumhoz tartozó Pártay Tivadar, aki egyre inkább a kispárti jobboldalt támogatta. Pártay demokratikus multtal rendelkezett még a felszabadulás előttről, s szűkebb hazájában, Borsod, Abauj, Zemplén megyében népszerű volt a parasztság körében. /61/

A parasztságban végbemenő politikai polarizálódás egyik kísérő jelensége volt, hogy a Nemzeti Parasztpártban a parasztság polgári fejlődését hirdető Kovács Imre egyre inkább elszigetelődött, végül magára maradván, kilépett a pártból. A kispártban Kovács Béla letartóztatásával a paraszti centrum jelentősen meggyengült. Ennek hatására növekedett a pártból való kiábrándulás folyamata. A kispárti parasztságot, elsősorban az újgazdák soraiból, kezdtek átlépni a Nemzeti Parasztpártba. /Különösen Pest megyében és a Dunántulon jöttek létre új parasztpárti szervezetek/. Elsősorban azonban a közönyösök, a passzivitásba vonulók száma növekedett. /62/ Az MKP Szatmár megyei Bizottságának jelentése szerint a kispárt bomlásnak induló tömegei elsősorban a Nemzeti Parasztpárthoz csatlakoztak és így a szegényparasztság többsége e pártban helyezkedett el. A kispárt szétesése leginkább Nógrád megyében haladt előre, ahol mind a megyei titkár, mind a megyei elnök többedmagával átlépett a kommunista pártba.

A Dunántulon lassabb volt a kisgazda szervezetek bomlása. Az MKP Fejér megyei Bizottságának jelentése szerint az összeesküvés leleplezése nem bontotta meg annyira a kisgazdapártot, hogy kiábrándult tagjait "a Baloldali Blokk pártjaiba lehetett volna tömöríteni". A kommunista pártszervezetek értékelése szerint Sopron megyében megnőtt a parasztság bizalma a kommunista párt iránt, de sem a kommunista párt, sem a két másik párt nem erősödött szervezetileg. Az MKP Borsod megyei Bizottsága is azt állapította meg, hogy a parasztek egyrésze elfordul ugyan a kisgazdapárttól, de ez "nem jelentette még idáig az MKP szervezeti megerősödését a parasztság között". A Dél-Pest-megyei Bizottság szerint is a hangulat a kommunista párt felé fordult, de "belépés csak szorványosan fordul elő".^{/63/}

Az MKP megyei bizottságainak jelentése szerint a tavasz folyamán igen kismértékű volt a kisgazdapárti parasztek átlépése a kommunista pártba, s márciusban, áprilisban már tapasztalható volt, hogy a kisgazdapárti szervezetek kezdték összehozni magukat. Ez történt Veszprém és Szatmár megyében, ez utóbbi helyen támadásba is mentek át. Ekkoriban már a Sulyok Dezső vezette Szabadság-párt politikai szervező munkája kezdett kibontakozni, de a kisgazda szervezetek nem szálltak szembe vele. Az MKP Sopron megyei Bizottságának jelentése szerint Barankovics István a tavasz folyamán tárgyalta a kisgazdapárt megyei képviselőivel a Demokrata Néppárt megalakításáról.^{/64/} Az országban a kisgazda szervezetek többsége a bénultság állapotában volt, passzivitát tanusított, vagy továbbra is ellenzéki politikai tevékenységet folytatott. A Tiszántulon a kisgazda szervezetek jórészt megőrizték egységüket. A dél-alföldi városokban formálisan hajlandók voltak a helyi koalíciós

együttműködésre, de ellenzéki álláspontjukat nem adták fel. 1947 elején mind a makói, mind a vásárhelyi kispazda szervezet képviselői visszatértek a helyi hatalmi szervekbe, de továbbra is ellenzéki propagandát folytattak.

A szegedi kispazdapárti szervezet továbbra is erélyesen visszautasította a baloldali pártok bírálatait, s helyi lapjuk, a Szegedi Kis Ujság hangoztatta: "a vezetőség semmi beleszólást sem tűr abba, kit tart méltónak és alkalmasnak a párt vezetésére". A Parasztszövetség helyi elnöke pedig úgy nyilatkozott a lapban, hogy a jövőben kénytelenek lesznek a baloldali támadásokra "számarányukhoz képest" válaszolni, mert a gazdaegységet nem engedik megbontani. /65/

A valamelyest erősödő parasztpárt - az 1947 májusában meghirdetett programja szerint - nem volt marxizmusellenes, de nem tekintette magát marxistának sem. A kisparasztság érdekeit képviselve további harcot hirdetett a régi uralkodó osztályok még érezhető befolyásának megszüntetéséért, a demokrácia továbbfejlesztéséért, a népi Magyarország megteremtéséért, a nagytőke hatalmának megtöréséért, s a kis-magántulajdon elvén állva követelte a szövetkezeti rendszer kifejlesztését. /66/ E célkitűzések alkalmasak voltak a kisparasztság további mozgósítására, s a gazdagparasztsággal szembenálló egyes kisbirtokos rétegek leválasztására a kispazdapárti vezetésű parasztagységról. Ez a folyamat azonban csak lassan haladt előre 1947 tavaszán.

1947 elején a parasztság két kommunista vezetésű, demokratikus szervezetének, a FÉKOSZ-nek és az UFOSZ-nak a szervező munkája is fellendült. A FÉKOSZ elsősorban a Dunántulon fokozta erőfeszítéseit, s ennek eredményeképpen 1947 elején

165 új szervezetet hoztak létre. A szervezet tömegbefolyásának növekedését elősegítette, hogy - vezetőinek letartóztatása után - a Parasztszövetség munkája jórészt megbénult. A szegény- és kisbirtokos parasztság politikai aktivitásáról tanuskodott, hogy a FÉKOSZ-szervezetek száma az 1946 végi 1000-ról 1947 májusára közel 2000-re emelkedett.^{/67/} Ez jelentős fejlődés volt, de a birtokos parasztság politikai polarizálódására nem gyakorolt lényeges hatást, hiszen a szervezet tagságának zömét továbbra is a földnélküli agrárproletárok alkották.

Nagy Ferenc lemondása és külföldön maradása méginkább növelte a vidéki kigazda szervezetek, a kigazdapárti parasztság zavarodottságát és passzivitását. Politikailag igen ellentmondásos helyzet állott elő, mert fennállott a veszélye annak, hogy a jobboldali burzsoá erők a kigazdapárt fokozatos visszavonulása miatt elégedetlenkedő paraszt tömegeket a saját befolyásuk alá vonják. Ezt a veszélyt ismerte fel a Nemzeti Parasztpárt baloldali vezetője, Erdei Ferenc, aki a Fórum c. folyóirat 1947. márciusi számában megjelent A parasztság politikai fejlődése című - már előzőleg idézett - cikkében erről a következőket írta: "Ebben a helyzetben az a kérdés, hogy a parasztság tudja-e úgy vinni tovább politikai fejlődését, hogy széles tömegeivel fel tud sorakozni a demokrácia oldalán, vagy pedig megtorpan ezen az uton, és széles paraszti tömegek vagy passzív tényezők maradnak a demokráciában, vagy esetleg ellene mozgósíthatók."^{/68/}

Érdemes tanulmányának egy további részletét is idézni, mert kitűnik belőle, hogy a parasztság politikai nevelésében fontosnak tartotta ugyan a parasztpárt és a munkáspártok

szerepét, de vitathatatlanak tekintette a Kisgazdapárt döntő felelősségét. Ugyanakkor rámutatott arra is, hogy a Kisgazdapárt korábbi politikájával saját maga nehezítette meg a parasztság demokratikus nevelésében reá háruló feladat teljesítését.

"A nagy kérdés az, - folytatta gondolatmenetét -, hogy a Kisgazdapárt rá tud-e térni széles paraszttömegek politikai nevelésének az útjára, vagypedig továbbra is egyszerűen a paraszti elégedetlenség aktuális felhasználására rendezkedik be, s ezzel kiteszi magát annak, hogy a parasztságot érdekeivel ellentétes politikai fejlődés útjára engedi csuszni. A feladat, amelyet a Kisgazdapártnak ebben a kritikus helyzetben meg kell oldani, nagy és nehéz, de nem lehetetlen, s az egyetlen lehetséges megoldás helyessége vitathatatlan. Egyedüli akadálya a Kisgazdapárt helyes döntésének, az elszánt továbbhaladásnak az, hogy eddigi politikájával maga tette nehezzé a helyzetét. Olyan politikát engedett érvényesülni és olyan pártönérzetet engedett kifejlődni, mely mind a nemzeti fejlődés jövője, mind a parasztság felemelkedése szempontjából hamis, és tarthatatlan. Ezért nehéz az elhatározás, de még ilyen körülmények között sem lehetetlen.

Annál is inkább nem lehetetlen, mert mégannyira radikális paraszti politika alapján is megmarad a Kisgazdapárt különleges jelentősége a parasztság politikai fejlődése szempontjából. Amit a parasztpárt és a munkáspártok elérhetnek a parasztság politikai előrehaladása útján, az még oly megerősödésük és kiszélesedésük esetén is kevés ahhoz, hogy a parasztság nagy tömegei rátaláljanak felemelkedésük és fejlődésük egyetlen lehetséges útjára. A Kisgazdapártra vár minden körülmények

között a feladat, hogy a kispazdai polgári öntudatosodás különböző fokára eljutott birtokos parasztságot, továbbá a legmélyebben lenyomott feudális-klerikális befolyás alatt álló paraszttömegeket rávezesse a szükséges politikai fejlődés útjára."/69/

A kispazdapárt valóban nem volt eléggé felkészülve erre a feladatra, nem is szólva arról, hogy 1947 tavaszán nem is igen ismerte fel és nem vállalta e feladatot. Főleg nem vállalták azok a kispazda szervezetek, amelyek eljárásuk demokratikus voltának hamis tudatában hosszú idő óta ellenzéki propagandát folytattak és ellenzéki pozíciót foglaltak el.

A burzsoá jobboldal kísérlete a kispolgári- paraszti
demokrácia erőinek megnyerésére

1947 tavaszán a kispártban bekövetkezett válság leküzdése csak nehezen, súlyos ellentmondásokkal terhelten haladt előre. A vezetésben megnőtt a demokratikus paraszti szárny, a baloldal szerepe, de a gazdagparasztság és a burzsoá érdekek képviselőinek egyes csoportjai továbbra is megőrizték befolyásukat. A párton belüli, időnként kiéleződő vita is zavarólag hatott e pártot követő birtokos parasztság politikai állásfoglalására.

A párt elhuzódó válsága növelte a tulajdonos parasztság zavarodottságát. A hosszantartó politikai válságot, a paraszt-tömegek zavarodottságát és bizonytalanságát igyekeztek kihasználni a jobboldali burzsoá és konzervatív erők, hogy új csoportosulásban a politikai harc színterére lépjenek, és mindazokat egy táborba tömörítsék, akik elégedetlenek a kispárt politikájával és szemben állnak a népi demokratikus erőkkel.

A Sulyok Dezső vezette Szabadságpárt, amelyet azok a jobboldali kispárti képviselők alakítottak meg, akiket a Baloldali Blokk követelésére még 1946 tavaszán kizártak a pártból, 1946 végén kezdte meg aktívabb politikai tevékenységét. E párt a burzsoázia érdekeinek védelmében szemben állt az államosításokkal, fenntartás nélkül védelmezte mindenfajta magántulajdon és magánvállalkozás szabadságát. Noha soraiban voltak liberális politikusok, többek között a felszabadulás előtti Függetlenségi Kossuth Párt vezetői, gyűjtőhelyévé vált a fasiszta elemeknek. Fő célja a demokratikus átalakulás

megállítása, a régi uralkodó osztályok befolyásának megőrzése volt.

Célját azonban nem hirdette meg nyíltan, hanem az általános demokratikus jelszavak leplébe burkolta. A polgári demokráciára hivatkozva szállt szembe minden olyan törekvéssel, amely a munkásosztály, a dolgozó tömegek szerepének növelését, érdekeik érvényesítését szolgálta. Politikai propagandájában központi szerepet szánt a demokrácia gondolatának. Sulyok Dezső, a párt vezetője az 1947 március 15-én indult pártlap programadó vezércikkében ezt így fogalmazta meg a "demokráciáért vívott harcukról" szólván: "Nem is úgy mondjuk, hogy "igazi" demokráciáért, hanem egyszerűen a demokráciáért, melyen kívül népünk számára nincsen ut és amelyből nincs keleti és nyugati, nincs globális és totális, nincs népi és polgári, nincs gazdasági és politikai, melyből csak egy van és ez a mi ideálunk: a demokrácia". /70/

Hogy mennyire a demokratikus átalakulással, a dolgozó osztályok osztályharcával szembenálló, kommunistaellenes, a társadalmi békére apelláló, a régi uralkodó osztályok hatalmát megőrző és nacionalista jellegű volt demokráciafelfogásuk, azt következő sorai is bizonyítják: "Politikánk alapja, annak belső kiépítésében a keresztény erkölcs, a nemzeti gondolat, a tiszta demokrácia és a szociális kiegyenlítődés szolgálata ... Szabad hazában szabad embereket akarunk teremteni, szolgabírák helyébe nem akarjuk a párttitkárok uralmát, osztályok, fajok, és társadalmi rétegek egymásra fenekedő és gyűlölettől áthatott falankszai helyett egyéforrott magyarságot akarunk és evégre vagyunk a világon." /71/

Osztályellentétekről tudomást nem véve, illetve azokat félretolva nacionalista alapon egygyéforrott magyarságot hirdettek a burzsoázia vezetésével, olyan nemzeti egységet, amelyben - szerintük - a dolgozó osztályoknak, rétegeknek nincs okuk harcolniuk saját érdekeikért. Mindenáron azt igyekeztek bizonyítani: 1947-ben az ellenzék képviseli az igazi demokráciát Magyarországon a baloldallal szemben. Ezt a gondolatot a Holnap c. lap így fogalmazta meg: "Nem lehet másnak, mint a sors keserű iróniájának tekinteni, hogy Magyarországon két évvel a németek kitakarodása után ellenzéki oldalról kell a demokráciát védelemben részesíteni.^{/72/} Vagyis a baloldali erők támadják a demokráciát, amit az ellenzék részesít védelemben! Ez a gondolatmenet rokon vonásokat mutatott a kispolgári- paraszti demokrácia-felfogással, amely szerint csak ott lehet igazi demokrácia, ahol ellenzék is van, vagyis Magyarországon csak az igazán demokrata, aki ellenzéki.

A Szabadságpárt tehát mindenáron a demokrácia őszinte hívének és védelmezőjének kiáltotta ki magát. Ezzel akarta a városi kispolgárság mellett megtéveszteni azokat a paraszti rétegeket is, amelyekben mélyen éltek az uri renddel, a földesuri és tőkés kizsákmányolással szembeni harc során kialakult ellenzéki, demokratikus álláspont hagyományai. Ezzel magyarázható, hogy politikai tevékenységét nem csak azokra a körzetekre koncentráltta, ahol a vallás, a katolikus egyház befolyása nagy volt, hanem azokra az alföldi városokra is, amelyek parasztságában a fenti tartalmu demokratikus, ellenzéki hagyományok mélyen éltek.

Arra törekedett, hogy a népi demokrácia minden ellenségét összegyűjtse. Nem tartózkodott a fasiszta elemek szervezésétől és tömörítésétől sem. Ezt azonban titkolta

és a nyilvánosság előtt a demokrácia elszánt hiveként lépett a politika küzdőterére. Politikájának fonto alapelve volt a keresztény erkölcs és a nemzeti gondolat érvényesítése, s ebben jórészt a Horthy-rendszer ideológiai örökségét igyekezett felhasználni. Erről azonban csak általánosságban esett szó a párt propagandájában. Tudatában volt annak, hogy csak a demokratikus jelszavak hangoztatásával érhet el sikert a közvéleményben, a paraszt tömegek körében.

Budapest és a nagyobb városok mellett azokon a mezőgazdasági vidékeken igyekezett a lábát megvetni, ahol a kisgazdapárti szervezetek hosszú idő óta ellenzéki tevékenységet folytattak. Zöld Sándor, az MKP Nagy-Szegedi Bizottságának titkára azt jelentette 1947 április elején, hogy "márciusban tovább folytatódott az FKP jobboldali tömegeinek átállása a Szabadság Párthoz". Vác környékén is érezhető volt Sulyokék tevékenysége. Északon Heves, Borsod és Abauj megyében folytattak lendületes szervezőmunkát. Az MKP Heves megyei Bizottságának megítélése szerint a kisgazdapártban nagy volt az ijedtség a Szabadság-párt terjeszkedése miatt, de még sem voltak hajlandók kiállni ellenük, hanem "egykedvűen türték, hogy a Szabadság-párt leszakítsa tőlük az ingadozó rétegeket." A dunántúli megyékben a Sulyok-párt inkább suttogó propagandát folytatott, de legális szervezőmunkát csak néhány helyen végzett. A tiszántúli megyék parasztságában kevésbé talált társadalmi bázist politikája számára. /73/

A párt 1947 tavaszán lelepleződött, mint a fasizmus pártja, s kimondta önfeloszlatását. Helyébe más pártok léptek, amelyek - éppen a Szabadságpárt hibáiból okulva - méginkább leplezni igyekeztek igazi céljaikat. E pártok kialakulása

azonban nem akkor kezdődött, amikor kimondták megalakulásukat, hanem jóval előbb.

Amint az előzőekben kimutattuk, a felszabadulás után a kisgazdapárt kezdettől fogva két alapvető paraszti elemet, két jellegzetes paraszti csoportot tömörített. Egyrészt azokat a birtokos paraszti rétegeket, amelyek fejlődését jórészt meghatározták a korábbi feudális maradványok és az egyház, a vallás befolyása, másrészt azokat a paraszti csoportokat, amelyek a polgári agrárfejlődést kívánták és a polgári mentalitás jellemezte felfogásukat. Az előző csoport elsősorban a Dunántulon volt található, a másik pedig a Duna-Tisza köze belterjes mezőgazdasági területein és az északi történelmi borvidékeken.

A dunántuli kisgazda szervezetek jórészének politikai tevékenységében, propagandájában már korábban is megmutatkoztak azok a vonások, amelyek a Demokrata /Barankovics/ Néppárt politikájában később kifejezésre jutottak. A Duna-Tisza közti kisgazda szervezetek egy része, főleg azoknak a városoknak, vidékeknek kisgazda szervezetei, ahol némileg érvényesültek korábban az un. amerikai utas agrárfejlődés vonásai, ahol a paraszti polgári törekvések megerősödtek, olyan követeléseket hangoztattak, amelyek helyt kaptak a Magyar Függetlenségi /Pfeiffer/ Párt politikájában is. A kisgazdapártban végbemenő politikai differenciálódás azt jelentette, hogy a dunántuli kisgazda szervezetek egy része egyre inkább a Barankovics-párt, a Duna-Tisza köze déli részén, Budapest környékén, valamint Borsod, Abauj és Zemplén megyében működő kisgazda szervezetek jelentős része pedig a Pfeiffer-párt kikristályosodási pontjaként, bázisaként kezdett funkcionálni.

A jobboldali ellenzéki pártok megalakulása meggyorsította ezt a folyamatot, de maga a folyamat már jóval korábban, még 1947 tavaszán megkezdődött.

A kisgazda szervezetek legkevésbé a Tiszántulon indultak bomlásnak. Itt a demokratikus kisgazdamozgalomnak élő hagyományai voltak, másrészt a parasztság rétegei közötti ellentétek kiéleződtek, s míg a gazdagparasztság a jobboldali ellenzéki pártokhoz, főleg a Pfeiffer-párthoz csatlakozott, addig a középparasztság kitartott a kisgazdapárt mellett.

A Demokrata Néppárt ugyan 1945-től kezdve működött, de a politikai életben alig hallatta hangját. 1947 nyarán közéletés következett be a párt vezetői és Mindszenty, a reakciós egyházi körök között. Korábban ugyanis Mindszentyék nehezteltek Barankovics időnkénti szovjetbarát megnyilatkozásai és amiatt, hogy a párt nem támogatta mindenben a reakciós katolikus körök szélsőségesen kommunista- és haladásellenes célkitűzéseit. A párt vezetői 1947 nyarán felismerték, hogy megnyilt számukra a lehetőség politikai befolyásuk kiterjesztésére. /74/

Ennek érdekében politikájukat jobban az egyházi körök igényeihez igazították, hogy megnyerjék támogatásukat. A többi jobboldali ellenzéki párt is versenyzett az egyház támogatásáért, de Mindszentyék egy párt mellett sem kötelezték el magukat. Az volt a titkos, belső utasításuk a papság részére, hogy mindenütt azt a polgári pártot kell támogatni, amelynek az adott helyen a legerősebbek a gyökerei. A jobboldali polgári pártok hivatkoztak az egyházi körök támogatására, de erre legnagyobb joga mégis a Barankovics pártnak volt, mert politikai programjában a vallásos eszmék befolyása leginkább érvényesült.

Programjának fő gondolatkörét a "keresztény állameszme" képezte, legelső belpolitikai célként a "forradalmi állapot" megszüntetését, a magántulajdon konzerválását tűzte ki. Ellenzéki séget hirdetett, de ez nem volt annyira támadó, agresszív jellegű, mint a Pfeiffer-párté. A pápai enciklikák szociális tanításaiból indult ki, s ennek értelmében a társadalmi békét hirdette, hitet tett a "hitvallásos" iskola fenntartása mellett. Külpolitikailag figyelembe vette a realitásokat, s időnként a szovjet barátság szükségessége mellett nyilatkozott.

Célja az volt, hogy kaput nyisson a kisgazdapártból kiáramló jobboldali elemeknek, és táborába tömörítse a parasztságnak, főleg a dunántúli vallásos parasztságnak azokat a csoportjait, amelyek elégedetlenek voltak a kisgazdapárt fokozatos visszavonulásával. Mindazokra a paraszti rétegekre igyekezett politikai befolyását kiterjeszteni, amelyek politikailag közömbösek, politikailag legelmaradottabbak és leginkább vallásosak voltak.

A Magyar Függetlenségi /Pfeiffer/ párt az Sulyok-párt örökébe lépett. A népi demokratikus átalakulással szembe forduló burzsoázia pártjaként tömöríteni igyekezett az összes jobboldali, polgári és konzervatív, valamint fasiszta erőket, s így a fasiszta elemeknek is gyűjtőhelyévé vált. Politikai propagandájában erőteljesen érvényesültek a fasiszta demagógia módszerei. A magántulajdon elvén állva szembehelyezkedett a további államosításokkal, s követelte az államosítások eredményeinek felülvizsgálatát "egyrészt abból a szempontból, hogy a deficités gazdálkodás ne rójjon újabb súlyos terheket az adófizetők vállára, másrészt abból a szempontból, hogy az államosított üzemek ne szolgálhassák egyes pártok érdekeit." Még a földreformot is

módosítani igyekezett, hogy "a föld valóban annak tulajdonában maradjon, aki azt meg is műveli", s a kisbirtok alsó határát úgy akarta megállapítani, hogy "az a tulajdonos számára valóban biztos megélhetést nyújtson". Követelte a népbiróságok felszámolását, mindenfajta kényszer megszüntetését, a sajtószabadságot, a társadalmi béke megvalósítását, az önkormányzati választások megtartását.^{/75/}

Ez a párt szembefordult a felszabadulás utáni demokratikus átalakulás egészével, s programjába vette mindazokat a kisgazdapárti követeléseket, amelyek nem valósultak meg. Programja lényegét tekintve ellenforradalmi volt. A nyilvánosság előtt azonban a demokrácia, a demokratikus polgári fejlődés bajnokaként lépett fel, mert a nyílt ellenforradalmiság nem számíthatott tömegtámogatásra. Azt állította, hogy a baloldali pártok diktatúrájával, a népbiróságok uralmával, a kormány rendeleti kormányzásával szemben az ő ellenzékiiségük képviseli a demokráciát. Formálisan elismerték a demokratikus átalakulás bizonyos eredményeit, de a "hibák" felett kérlelhetetlen "bírálatot" gyakoroltak, vagyis ellenzékiiségük élesen kommunista-ellenes és népidemokrácia-ellenes volt. A program offenzív küzdelmet hirdetett a "tisztá demokrácia" - vagyis a formális individualista, polgári-tőkés uralmi bázison nyugvó - demokrácia kivívásáért.

A párt az egyéni szabadság elvét hirdette, s ezen az alapon a kisgazdapárttal szemben "világnézeti" pártnak tekintette magát, amely élesen szembenáll a marxizmussal és a kollektívizmussal. Az "egyénnek, az emberi léleknek, az erkölcsnek, s a szabad egyéni alkotó erőnek a felsőbbrendűségét" vallotta. Az "osztálykülönbség nélküli polgári életformát

tudta és vallotta a magyar élet alapjának", s azt hangoztatta, hogy "a társadalomnak a szabadságon és szereteten, erkölcsön és humanizmuson kell alapulnia".^{/76/}

A polgári liberalizmus eszméit élesztette fel tehát újra, de szélsőségesen eltulozva, úgy, hogy a kispolgári vágyálmoknak jobban megfeleljenek. Ezeket összekapcsolta a "krisztusi evangéliumi szocializmus" közelebbről nem konkrétizált eszméjével, hogy valamelyest modernebb színezetet adjon a régi polgári liberális céloknak.

A program másik jellemző vonása volt a kossuthi függetlenségi gondolat erőteljes felhasználása. "Pártunknak - olvasható a programban - csak neve és kerete új, szelleme és eszményei ezerévesek. A Magyar Függetlenségi Párt programjának alapja Kossuth Lajos 100 év távlatán át hangzó üzenete: "Állami függetlenség a hazának, s önkormányzat fajnelyv- és valláskülönbség nélkül a szabad népnek a független hazában. Ez az irány, lényege pedig három szó: Függetlenség, szabad élet, önkormányzat"". Így a párt "nemzeti és polgári alapon" állt, s világnézete "A nemzet függetlenségének elvén, az egyéni szabadságon, a polgári gondolaton, a krisztusi szocializmuson, a természetjog örök erkölcsi elvén" alapult.^{/77/}

E program a kispolgárság, beleértve a kispolgárpasztság polgári demokratikus illúzióira épített és ezért alkalmas is volt e rétegek megtévesztésére. A Pfeiffer-párt igyekezett felhasználni mindazokat a politikai célokat, vágyakat, amelyek a kispolgári tömegekben éltek. Ezzel magyarázható a program eklektikus jellege.

A kispolgári tömegek nemzeti érzését és Kossuth kiegyezés korabeli liberális, individualista, polgári függetlenségi

eszméinek továbbélését igyekezett saját céljaira felhasználni. A kossuthi függetlenségi gondolatot összekötötte a parasztgazdaságok, az önálló egzisztenciák függetlenségének, szabadságának gondolatával. Ezt nem csak politikai propagandájában érvényesítette, hanem gazdasági programjában is, hiszen olyan célokat hirdetett, amelyek alapján véve a parasztgazdaságok, a mezőgazdaság tőkés fejlődésének illuzióját táplálták. A programban ez olvasható: "Világnézetünkhöz és a kossuthi tanításokhoz hiven, az önálló és független egzisztenciáknak számát kívánjuk a legerőteljesebben növelni, s azok számára minden támogatást megadni ... Élotképes és önálló mezőgazdasági, kereskedelmi és ipari kisüzemek százazreire, vagy millióin keresztül kívánjuk felépíteni a szabad és büszke emberek országát, akiknek függetlensége a legerősebb biztosítéka a demokratikus fejlődésnek." /78/

Nem véletlen, hogy azoknak a vidékeknek a birtokos parasztsága kezdett a Pfeiffer-párt felé fordulni, ahol az un. amerikai utas agrárfejlődéssel kapcsolatos ulluziók, a paraszti polgári törekvések erősek voltak, mint a Duna-Tisza közének déli része. E vidék s főleg a városok kispazda szervezetei már hosszabb idő óta harcot folytattak a mezőgazdasági termények értékesítésének, a kereskedelemnek a szabadságáért, propagandájukban fő helyet foglalt el a magántulajdon, a parasztgazdaságok szabadságának, függetlenségének gondolata, valamint a politikai ellenzékiesség.

Azok a kispazda vezetők, akik a parasztság polgári fejlődésének fő hirdetői voltak, a kispazdapárti jobboldalhoz csatlakoztak, s emiatt kikerültek a pártból, jórészt a Pfeiffer-párt szervezőivé váltak. Nagyiván János a szegedi kispazda-

pártiak egyik paraszt vezetője, akit még 1946 tavaszán kizártak a pártból, ellenzéki politikai agitációjával Szegeden és környékén a Pfeiffer-párt számára készítette elő a talajt, s csak azért nem csatlakozott a párthoz, mert demokrácia-ellenes izgatása miatt 1947 tavaszán letartóztatták. Ebben az időben már demokratikus felfogású vezetőség állt a szegedi kisközgazdasági szervezet élén, de közöttük többségben voltak az értelmiségiek, akiknek szinte semmi befolyásuk nem volt a parasztságra, a tanyai kisközgazdasági szervezetekre. E szervezetek így magukra maradtak, s ellenzéki hangulatuk méginkább fokozódott. Jelentős részük a választások előtt a Pfeiffer-párthoz csatlakozott. /79/

Sághy S. János csongrádi szőlőbirtokos, akit 1947 tavaszán kizártak a kisközgazdasági pártból, a Pfeiffer-párt szervezőmunkáját irányította Csongrádon és környékén. A bajai kisközgazdasági szervezet volt elnöke szintén Pfeifferékhez csatlakozott. Talán nem egészen véletlen az sem, hogy a hódmezővásárhelyi kisközgazdasági vezetők közül olyan paraszt csatlakozott a Pfeiffer-párthoz /Keresztes Tamás nemzetgyűlési képviselő/, aki néhány holdas kisközpénzesként kezdte, de a harmincas években zöldség- és gyümölcsstermelésre tért át, s jómódu gazdává válva, a felszabadulás után már 3-4 munkást foglalkoztatott. Hódmezővásárhely mezőgazdasága különben külterjes jellegű volt, a polgári törekvések csak a gazdagparasztságnál erősödtek meg, így a Pfeiffer-párt nem tudott szélesebb bázist kialakítani magának. /80/

Abauj, Borsod és Zemplén megyében is hajlottak a kisközgazdasági szervezetek az ellenzéki irányra, itt a kisközgazdasági pártból kizárt Acsay fivérek szervezték a Pfeiffer-pártot /81/ s a

kossuthi függetlenségi gondolat hirdetése nem volt hatástalan Kossuth Lajos szülőföldjén.

A Független Magyar Demokrata /Balogh/ Párt polgári középpártnak tekintette magát, s főként a Nemzeti Paraszt-pártból kivált Kovács Imre és csoportja segítségével próbálta befolyását kiterjeszteni a parasztságra. Lojális ellenzéki párt kívánt lenni, s fő célként a polgári demokrácia, a magántulajdon megvédését hirdette.

E három polgári párt legfőbb célja az volt, hogy a kispolgári- paraszti demokrácia erőit megnyerje és szembe-állítsa a népi demokratikus átalakulással. A Balogh-párt inkább a középpárti tábor növelésével kívánta e célt elérni, a másik két párt s különösen Pfeiffer-párt azonban kifejezetten ellenforradalmi jellegű célokat követett. Módszerük demokratikus jelszavak hangoztatása volt, sőt mindenáron azt igyekeztek bizonyítani, hogy csak ők képviselik a demokráciát, ellenzékiességük az egyetlen biztosítéka a demokrácia érvényesítésének. Messzemenően felhasználták és érvényesítették a demokrácia kispolgári felfogását /"tisztá demokrácia"/ és építettek a városi és falusi kispolgárság, a birtokos parasztság demokratikus, ellenzéki hagyományaira. A Pfeiffer-párt emellett a kossuthi függetlenségi hagyományok örökösének is kikiáltotta magát, a kossuthi hagyományokat őrző parasztság és kispolgárság rokonszenyét ezzel igyekezett megnyerni, a tömegek nemzeti érzését igyekezett meglovagolni.

Már ekkor kialakult az ellenforradalmi burzsoá erők politikai taktikájának két fontos eleme, amelyet ettől az időtől kezdve a szocialista építés időszakában és az 1956-os

ellenforradalom idején is érvényesítették. Nevezetesen az, hogy ellenforradalmi céljaikat kispolgári demokratikus és nemzetinek álcázott, valójában nacionalista jelszavak mögé rejtették. Ezek a vonások különösen a Pfeiffer-párt tevékenységében jutottak kifejezésre.

Az 1947 augusztusi országgyűlési választások

A kommunista párt a dolgozó tömegek, így a parasztság dolgozó rétegeinek érdekeit szem előtt tartva folytatta választási hadjáratát. Továbbra is harcot hirdetett a nagytőke ellen, de már hivatkozhatott azokra az eredményekre, amelyeket az ipari tőke korlátozásában, a parasztságot szipolyozó bankuzsora felszámolásában értek. A beszolgáltatás progresszivitásának növelése, a vagyondézsmá bevezetése, a gazdagparasztság kizsákmányoló tevékenységének korlátozása, amelyeket az MKP hirdetett és 1947 tavaszától kezdve megvalósultak, bizonyították, hogy a párt a kis- és középparasztság érdekeit érvényesíti politikájában.

A párt eleinte tartotta magát ahhoz a megállapodáshoz, hogy a választási szövetségben résztvevő pártok egyike sem tuajdonítja ki a vallás, a függetlenség, a magántulajdon és magánvállalkozás szabadsága védelmezésének jelszavát. Mivel azonban főleg az ellenzéki pártok jórészt a magántulajdon védelmét állították választási propagandájuk középpontjába, s a kispardapárt is egyre inkább ezt tette, a kommunista párt is kénytelen volt hangsúlyozni, hogy a magántulajdon igazi védelmezői a kommunisták, akik élharcosai voltak a földreform megvalósításának, az ujjgazdák földjének megvédéséért vívott

harcnak. A kommunista propaganda azonban rámutatott arra, hogy különbség van a dolgozó emberek, kistulajdonosok magántulajdona, és a nagy magántulajdon, a gazdagok, tőkésék magántulajdona között. Mivel e kérdések csak közvetlenül a választások előtt kerültek előtérbe a párt választási hadjáratában, nem tudta eléggé ellensúlyozni az ellenzéki pártok ilyenirányú hangulatkeltését, demagógiáját. Az MKP fontosnak tartotta a jobboldali, polgári ellenzéki pártok elleni harcot, azonban csak később, közvetlenül a választások előtt ismerte fel propagandájuk, főleg a Pfeiffer-párt ellenzéki propagandájának, demagógiájának veszélyességét. E pártot fasisztának bélyegezték a kommunisták, a baloldali pártok a választási hadjárat során. Nem számoltak azonban azzal, hogy a tömegek számára ez egyáltalán nem nyilvánvaló. Annál is inkább nem, mert Pfeifferék népi demokrácia-ellenes és kommunistaellenes céljaik mellett mindazokat a követelésüket és demokratikus jelszavakat is hangoztatták, amelyeket korábban a kispolgári-paraszti demokrácia képviselői, az ellenzéki pozíciót elfoglaló vidéki kisgazda szervezetek hirdettek. Tudatosan visszaéltek a paraszti, kispolgári tömegek demokratikus ellenzéki és 48-as, függetlenségi hagyományaival.

Tagadták, hogy közük lenne a Horthy-fasizmus ideológiájához, politikájuk kiinduló alapjaként a kossuthi függetlenségi gondolatot jelölték meg, unos-untalan erre hivatkoztak. Tudatosan törekedtek arra, hogy azokban a - főleg alföldi - városokban építsék ki vidéki bázisaikat, amelyek gazdag demokratikus, ellenzéki hagyományokkal rendelkeznek.

Az MKP későn ismerte fel azt a politikai veszélyt, amely abból adódott, hogy a jobboldali pártok, elsősorban a Pfeiffer-párt ellenzéki demagógiájával megtévesztheti és ozekerébe foghatja a kispolgári- paraszti demokrácia erőinek egy részét, amelyek természetüknél fogva hajlamosak a politikai ingadozásra. A párt lapja, a Szabad Nép először augusztus 17-én foglalkozott az ellenzéki kérdésével, hangoztatva, hogy a magyar történelemben az ellenzéki fontos szerepet játszott, az azonban haladó ellenzéki volt, s a kommunista párt a folytatója az igazi ellenzéki hagyományoknak, és a jobboldali ellenzéki nem más, mint demagógia.

A lap augusztus 24-én újra visszatért a kérdésre, s helyesen mutatott rá, hogy a koalíció kívüli pártoknál "a fő hangsúly az ellenzéki van", ez helyettesíti náluk a programot. "Miért ez a nagy hajsza - tette fel a kérdést - az ellenzéki nimbusza után? Egyik okként a magyar ellenzéki mélyen élő hagyományait jelölte meg, de hozzátette, hogy "ha a magyar demokrácia tökéletes, tiszta, hibátlan demokrácia volna, akkor minden hagyomány ellenére sem lehetne az ellenzéki számottevő talaja". Birálta a jobboldali pártokat, mert a tömegek elégedetlenségét, egészséges ellenzéki-gét akarják kihasználni. /82/

Végül alig néhány nappal a választások előtt, augusztus 24-én Révai József leplezte le a Szabad Nép hasábjain a Pfeiffer-párti ellenzéki és a függetlenségi hagyományokkal üzött demagógiáját, és bizonyította a párt ellenforradalmi céljait: "Pfeiffer Zoltán pártja Kossuth Lajos nevét veszi ajkaira, "függetlenségi" pártnak nevezi magát. De Kossuth

Lajoshoz annyi a köze, mint Haynau magyar fullajtárjainak a szabadságharchoz. Ez a párt az, amely - a Sulyok féle "Szabadságpárt" utódként - részben provokálja a reakciós külföldi beavatkozást a magyar demokrácia belügyeibe, részben belőle él. Ez a párt az egyetlen a magyar politikai pártok között, amely a 3 éves terv ellen küzd, és az államosításnak üzen hadat. Cui prodest? Kinek használ vele? Kinek az érdekeit képviseli? A magyar nagytőkének és azoknak a külföldi köröknek, amelyek tudják, hogy a nagybankok államosításával és a 3 éves terv végrehajtásával végleg füstbe mennek a Magyarországot politikailag és gazdaságilag gyarmatosítani kívánók tervei ...". /83/

Ezek a gondolatok szerepet kaptak azokban a választási beszédeiben is, amelyeket Makón és Szentesen tartott, hatásuk azonban kevésbé volt érezhető. Megállapítható, hogy a kommunista párt lebecsülte az ellenzéki pártok, főleg a Pfeiffer-párt fellépésében rejlő politikai veszélyeket, és egészen a legutolsó pillanatig nem folytatott ellenük erélyes harcot, nem leplezte le elég hatékonyan demokratikus, ellenzéki szólamaikat. A vidéki kommunista szervezetek sem érezték eléggé a veszélyt, és sok helyen a fő tüzet nem a fő ellenségre irányították. Az MKP Csongrád megyei Bizottsága augusztus elején még úgy vélte, hogy a párt számára kedvező a kisgazdapártban tapasztalható szétforgácsolódás, a különböző csoportok és frakciók harca. Nem vette észre, hogy a kisgazdapártiak jelentős része a Pfeiffer-párthoz csatlakozott. /84/ Szegeden az MKP fő ellenségének a Balogh-pártot tekintette, csak akkor változtatott taktikáján, amikor a Pfeiffer-párt augusztus 17-én megtartott választási gyűlésén váratlanul sokan jelentek meg. /85/

Augusztus közepén, a választások előtt egy-két héttel a vidéki kommunista pártszervezetek már jobban érzékelték a jobboldali ellenzéki pártok térhódításának veszélyét. Az MKP központi instruktora augusztus közepén azt jelentette Vas megyéből, hogy "a kispárt teljesen bomlásnak indult, vezetőik általában a Demokrata Néppártba léptek be". A kommunista pártszervezetek ekkor már megállapították, hogy "Veszprém és Zala megyében Barankovicsék indultak a legnagyobb felkészültséggel." /86/

Az északi megyékben a súlyos aszály rontotta a parasztság hangulatát. Az MKP Abauj megyei Bizottsága július végén megállapította, hogy "pártunk sok községben el van szigetelve" és hogy "a megyében talaja van a fasiszta izgatásnak". Az aszály miatt éppen a választások előtti napokban Miskolcon drágulási hullám alakult ki az élelmiszerek piacán. Az MKP Borsod megyei Bizottsága úgy értékelte, hogy a Pfeiffer-párt augusztus 24-i miskolci gyűlésén többen vettek részt, mint az előtte való este megrendezett kommunista gyűlésen, amelyen Nógrádi Sándor mondott beszédet. Felhívta a figyelmet, hogy Pfeiffer, Vásáry, Acsay politikai gyűléseiken féktelenül uszítanak a kommunisták ellen. Az MKP szervezetek úgy ítélték meg, hogy "a Pfeiffer-párt főleg Abauj megyében, az Acsay testvérek hazájában erős, Zemplén megyében pedig a Barankovics-párt mozgat nagyobb tömegeket." Az MKP központi instruktora azt jelentette Bács-Bodrog és Csongrád megyéből, hogy "A Pfeiffer-pártnak sikere van e területeken". Az MKP szentesi szervezetének titkára augusztus 29-i jelentésében arról számolt be, hogy a kispárt helyileg két pártra szakadt és a korábbi

"kisgazdapárti szavazók fele előreláthatólag a Pfeiffer-pártra fog szavazni".^{/87/}

A kommunista párt politikai küzdelmét nehezítette, hogy ebben az időben a 48-as, függetlenségi, kossuthi hagyományok felhasználása, a párt nemzeti jellegének hangsúlyozása és bizonytása háttérbe szorult a párt propagandájában. /A választási hadjárat során mindössze egy cikk foglalkozott a Szabad Nép hasábjain ezzel a kérdéssel, azt fejtegette, hogy a vörös zászló mellett a nemzeti zászlót is magukénak vallják a kommunisták.^{/88/} Így a nemzeti gondolat, a nemzeti érzés és függetlenségi hagyományok kérdéskörét jórészt az ellenzéki pártok sajátították ki.

A kisgazdapárt alig harcolt az ellenzéki pártok propagandája ellen. Egyrészt lekötötték a meglévő és kiújuló belső ellentétek, másrészt igyekezett továbbra is a "polgári életforma" védelmét előtérbe állítani. Nem vállalta egyértelműen a dolgozó paraszti rétegek érdekeinek védelmét, nem fordult határozottan szembe a gazdagparasztság törekvéseivel, és erről a felemás politikai alapról nem lehetett hatékony küzdelmet folytatni a jobboldali polgári pártok ellen.

Azok a vidéki kisgazda vezetők, akik kitartottak pártjukban, kezdték felismerni azt a veszélyt, ami a polgári pártok ellenzéki demagógiájából származott. Kezdték bírálni e pártok ellenzékiekedését. Szőnyi Imre, a kisgazdapárt makói és Csanád megyei vezetője például egyik cikkében a jobboldali pártok eljárását nem tartotta tisztességesnek, mert a magyar nép "ellenzéki hajlamát" használják ki "önző céljaikra", mesterségesen szitják a nép "ellenzékiekedését". A roncsaiban

létező szegedi kigazda szervezet a választások napján kiáltvánnyal fordult a város polgárságához: "... Tudomásul kell venni Szeged polgárságának, hogy a hangulatkeltésre alapított politika, a hadonászás és a forrófejű ellenzékieskedés az elbukáshoz vezethet. Manapság bírálatot gyakorolni könnyű, de az ellenzék sem tudna más úton haladni, mint a Kigazdapárt. A pártunkból kikerülő ellenzéki vezeték ezt jól tudják, hiszen ők irányították közel két éven keresztül a Kigazdapárt politikáját. ... "/89/

Jellemző, hogy nem a parasztsághoz, vagy a dolgozókhöz fordultak kiáltványukkal, hanem a polgársághoz, amelynek egységében látták továbbra is a politikai kibontakozás alapját. Ez is bizonyította a megmaradt kigazda szervezet polgári politikai felfogását. Az ellenzék bírálata is nagyon gyenge és hatástalan volt a kiáltványban, az ellenzéki vezeték józan belátására igyekeztek apellálni, meg arra, hogy két évig ők irányították a városban a kigazdapárt politikáját. A kecskeméti kigazda szervezet fellépése, politikai küzdelme határozottabb volt. Az ellenzéki pártokat a Sulyok-párt dicstelen szereplésére figyelmeztette, és hangoztatta, hogy az a párt ér valamit, amely az országot kormányzó koalícióban van. /90/

A Nemzeti Parasztpárt - politikájának megfelelően - az ipari, a kereskedelmi és banktőkével, a gazdagparaszti kizsákmányolással szembenálló kis- és középparaszti rétegek megnyerésére törekedett. Számított arra, hogy a kigazdapárttól elforduló kis- és középparasztok jelentős része politikáját támogatja majd. Ez azonban csak részben következett be. A párt, éppen azért, hogy ezeket a paraszti rétegeket megnyerje, választási propagandájában a birtokos paraszti követeléseket

/a magántulajdon védelme, az agráröllő megszüntetése, stb./ állította előtérbe, s ez néhol kommunistaeellenes hangvétellel párosult. A tömegek nemzeti érzésére is igyekezett hatni, a nemzeti függetlenség jelszavát felkarolta, ami helyes volt a Pfeiffer-pártnak a függetlenség gondolatát, a kossuthi hagyományokat demagóg módon felhasználó propagandájával szemben, de gyengítette hatását, hogy ez nacionalista felhangokkal keveredett.^{/91/} A Nemzeti Parasztpárt sem hivatkozhatott olyan eredményekre a parasztság demokratikus szövetkezeti mozgalmában, amelyek azt bizonyították volna, hogy a többi baloldali párttal együtt hathatós segítséget nyújtott a parasztságnak a spekulációs kereskedelmi tőke elleni gazdasági harcában. Ez is egyik oka volt annak, hogy az árutermelő paraszti rétegek egyrésze áldozatul esett a polgári fejlődést hirdető jobboldali pártok demagógiájának.

Az augusztus 31-én lezajlott választásokon az MKP országosan megkapta a szavazatok 22,3 százalékát, ezzel az ország legerősebb pártja lett. Több mint 300 ezerrel növekedett szavazóinak száma 1945-höz képest, ami azt bizonyította, hogy a városi dolgozó tömegek mellett a parasztság dolgozó rétegeinek egyrésze is a kommunista politikában ismerte föl felemelkedése, a kizsákmányoló tőke, és a gazdagparasztság elleni harcának biztosítékát. A párt megszerezte az összes járási szavazatok 21,6 százalékát s ezzel egyben a parasztság legnagyobb pártjává vált, hiszen a kisgazdapárt a járási szavazatoknak csak 18,3 százalékát, a Barankovics-párt 18,5 százalékát, a többi párt pedig még kevesebbet szerzett.^{/92/}

A kisgazdapárt elvesztette 1945-ös választóinak tulnyomó többségét, 1945-ös 57 százalékos szavazataránya 15,4 százalékra zsugorodott. A Nemzeti Parasztpárt 91 ezerrel növelte szavazatainak számát, 8,3 százalékos arányt ért el az 1945-ös 6,8 százalékkal szemben. Az SZDP is sok szavazatot veszített, szavazataránya az 1945-ös 17,5 százalékról 14,9 százalékra csökkent. A jobboldali ellenzéki pártok közül a Demokrata Néppárt /Barankovics/ elnyerte a szavazatok 16,4 százalékát, a Magyar Függetlenségi Párt /Pfeiffer/ 13,4 százalékát, a Független Magyar Demokrata Párt /Balogh/ pedig 5,2 százalékát. /93/

A választási eredmények szavazóközrzetek szerint /94/

Választókerület	a/	<u>A párttagok eredményei %-ban kifejezve</u>			
		MKP	FKgP	SzDP	NPP
1. Baranya, Tolna		20,3	19,2	14,6	9,2
2. Somogy		13,3	16,7	9,9	8,7
3. Zala		13,5	8,8	10,3	5,8
4. Vas		13,2	7,7	9,9	5,0
5. Győr-Moson, Sopron		20,9	5,2	17,7	7,6
6. Veszprém		19,3	15,5	13,8	10,3
7. Fejér, Komárom- Esztergom		24,6	22,9	18,3	8,5
8. Nagy-Budapest		27,5	7,4	24,7	1,3
9. Pest-Pilis-Solt- Kiskun, és Bács-Bodrog		18,9	20,5	13,6	6,8
10. Csongrád, Csanád		23,3	12,8	12,0	8,3
11. Békés		28,5	21,3	15,6	16,4
12. Jász-Nagykun-Szolnok		22,1	27,6	8,7	13,6
13. Hajdu, Bihar		22,9	22,0	9,4	18,8
14. Szabolcs, Szatmár- Bereg		15,2	20,3	6,3	17,2
15. Borsod-Gömör, Abauj-Zemplén		26,1	7,4	15,4	6,0
16. Heves, Nógrád-Hont		29,3	20,4	12,4	9,5

Választókerület b/	A pártok eredményei %-ban kifejezve					
	KNT	DNP	MFP	MRP	FMDP	PDP
1. Baranya, Tolna	-	29,5	4,8	0,8	1,0	0,6
2. Somogy	-	34,0	9,2	1,4	5,0	1,7
3. Zala	-	56,5	-	3,6	1,0	0,5
4. Vas	-	56,5	5,8	0,8	0,6	0,5
5. Győr-Moson, Sopron	-	42,4	-	4,3	1,5	0,4
6. Veszprém	-	35,6	-	3,5	2,6	1,4
7. Fejér, Komárom-Esztergom	16,0	-	-	1,0	7,2	1,5
8. Nagy-Budapest	1,5	5,0	23,2	2,3	5,3	1,8
9. Pest-Pilis-Solt-Kiskun és Bács-Bodrog	1,1	9,4	18,4	0,5	10,3	0,5
10. Csongrád, Csanád	-	7,0	31,7	2,4	1,6	0,9
11. Békés	-	3,4	8,9	0,6	4,8	0,6
12. Jász-Nagykun-Szolnok	3,4	-	13,3	1,4	8,6	1,6
13. Hajdu, Bihar	-	5,0	9,6	1,0	10,5	0,8
14. Szabolcs, Szatmár-Bereg	-	22,1	8,1	1,0	8,8	1,0
15. Borsod-Gömör, Abauj- Zemplén	-	12,2	29,1	1,6	1,8	0,4
16. Heves, Nógrád-Hont	-	23,8	-	1,9	2,1	1,0

Az MKP megőrizve és némileg növelve tiszántuli, viharsarki pozícióit, a Duna-Tisza között, Északon és főleg a Dunántulon nyert meg újabb paraszti rétegeket politikája számára. Ezt bizonyítják a szavazatainak területi megoszlásáról szóló adatok: /95/

	1947. évi választás %	1945. évi v. %
Dunántul	18,3	11,8
Észak-Magyarország	27,6	20,4
Duna-Tisza köze	24,1	18,6
Tiszántul	22,0	19,0

A kisgazdapárt a Tiszántulon őrizte meg valamelyest politikai befolyását a parasztság körében, ami a párt itteni demokratikus multjával, hagyományaival magyarázható. A kisgazdapárt mellett a kommunista párt és a parasztpárt politikáját jelentős szegény- és kisbirtokos paraszti tömegek támogatták, de a Pfeiffer-párt is betört erre a területre, főleg a kizsákmányoló gazdagparasztok szavazatait hódította el. Ez is tükrözötte a tiszántuli parasztságban végbemenő gazdasági és politikai polarizálódást

a parasztságon belüli ellentétek éleződését. A kisgazdapárt némileg megőrizte pozícióit a baranyai-tolnai választókerületben, Somogy megyében, valamint Pest megyében és a Heves-nógrádi választókerületben.

Az NPP legerősebb politikai befolyással továbbra is a Tiszántulon rendelkezett, s itt emelkedett legnagyobb mértékben a szavazataránya is. A Duna-Tisza közti és dunántuli kisbirtokos parasztnak csak kis része csatlakozott a párt szavazótáborához. A pártra adott szavazatok száma és aránya választókerületenként és az ennek alapján kialakult sorrend: /96/

Sorrend	Választókerületek	Kapott szav.	%	Növekedés
1.	Hajdu, Bihar	53,662	18,84	10,703
2.	Szabolcs, Szatmár-Bereg	50,470	17,20	10,937
3.	Békés	32,348	16,38	10,643
4.	Jász-Nagykun-Szolnok	33,224	13,57	9,391
5.	Veszprém	14,667	10,28	5,040
6.	Heves, Nógrád-Hont	29,427	9,50	4,007
7.	Baranya, Tolna	26,492	9,19	6,776
8.	Somogy	18,994	8,65	5,876
9.	Fejér, Komárom-Esztergom	20,880	8,45	7,704
10.	Csongrád, Csanád	24,533	8,30	10,344
11.	Győr-Moson, Sopron	15,739	7,56	3,351
12.	Pest-Pilis-Solt-Kiskun, Bács-Bodrog	44,745	6,79	4,925
13.	Borsod-Gömör, Abauj, Zemplén	19,365	6,04	1,484
14.	Zala	10,978	5,81	1,055
15.	Vas	7,630	4,98	119

A dunántuli parasztság jelentős része a Barankovics-pártot támogatta. A párt a három nyugat-dunántuli megyében, illetve választókerületben, Vasban, Zalában és Győr-Moson, Sopron megyében ért el legnagyobb szavazateredményt, azokban a megyékben, ahol avallás, az egyház befolyása a legerősebb volt és a parasztság gazdasági differenciálódása kevésbé haladt előre. A vallásosság hatásával, a viszonylagos paraszti elmaradottsággal magyarázható, hogy a Barankovics-párt sikert ért el Szabolcs és Szatmár megyében, továbbá Heves és Nógrád

megyében. Azokban a dunántúli megyékben, ahol a paraszti árutermelés előrehaladása következtében a parasztságon belüli ellentétek kiéleződtek, ott a parasztság polarizálódása politikailag is jobban kifejezésre jutott. Ezeken a területeken a Pfeiffer-párt is megvetette a lábát, elhódítva a gazdag-parasztok és a politikailag legellenzékibb, legtürelmetlenebb paraszti elemek szavazatait. /Baranya, Tolna, Somogy/. Ezekben a megyékben a Barankovics-párt érezhető befolyása mellett részben a kispazdapárt is megőrizte paraszti bázisát.

A választási eredmények ellentmondásosabb helyzetet tükröztek a Duna-Tisza közén és részben Északon. E területek néhány körzetében ért el kiugróan magas szavazatarányt a Pfeiffer-párt. A választókerületek összesített eredményei eltakarják a párt szavazóinak tényleges megoszlását az egyes körzetekben, ezért szükséges pontosabban számbavenni a választási eredmények adatait. A korabeli közigazgatási beosztás szerint vizsgálva az adatokat kitűnik, hogy Bács-Bodrog megyében a szavazatok 48 százaléka, Abauj megyében 45,7 százaléka, Csongrád megyében 38,3 százaléka, Borsod-Gömör megyében 28,6 százaléka, Csanád megyében 18,5 százaléka, Zemplén megyében pedig 18,2 százaléka szerezte meg a Pfeiffer-párt. /97/

Szembevetendő, hogy a Duna-Tisza köze déli részén fekvő városokban igen sokan szavaztak e pártra. Arányuk Baján 60 százalék, Szegeden 52,1 százalék, Csongrádon 51,3 százalék, Szentesen 37,7 százalék, Makón 37,0 százalék volt. /98/ A történeti irodalomban szokás városi pártként jellemezni a Pfeiffer-pártot. Ebben van némi igazság, hiszen választóinak jelentős része Budapest és az említett városok lakosságából

került ki. Budapesten kívül azonban a többi jelzett város lakosságának jelentős részét parasztok alkották. Továbbá a városok körüli járásokban is sokan adták szavazatukat a Pfeiffer-pártra. A jánoshalmi járásban elnyerte a szavazatok 61 százalékát, a bácsalmási járásban 41,4 százalékát, a Szeged és Makó között elterülő torontáli járásban 44 százalékát, a csongrádi járásban 39,6 százalékát.^{/99/} Nem lehet tagadni tehát, hogy az említett mezőgazdasági, falusi területeken a kis- és középparasztság zöme is e pártra adta szavazatát. Ez azzal magyarázható, hogy - az előző fejezetekben elemzett okok következtében - a kis- és középparasztságot is áthatották a polgári törekvések, a parasztgazdaságok polgári fejlődésével kapcsolatos illúziók és a belterjes mezőgazdasági területek parasztságának társadalmi-politikai arculatában érvényesültek leginkább a kispolgári vonások. E vidéken élénken éltek a kispolgári-paraszti demokrácia és a 48-as függetlenségi örökség hagyományai, amit a Pfeiffer-párt kihasználta a maga céljára. Hangulati elemek is szerepet játszottak az említett választási eredmények létrejöttében /a baloldali pártok bírálata miatti sértődöttség, türelmetlenség, ellenzéki hangulat, stb./ s kifejezésre jutott e rétegek kispolgári ingadozása.

Egyes történeti művek^{/100/} arra tesznek utalást, hogy a Pfeiffer-párt sok paraszti szavazatot elnyert a Viharsarokban. Csongrád és Csanád megyének azonban csak azokon a területein értek el sikert Pfeifferék, ahol belterjes irányu volt a mezőgazdaság fejlődése, tehát Csongrád megye Duna-Tisza közeli részén, Szeged és Csongrád környékén, továbbá a Makó környéki hagymatermelő körzetben és Szentesen, ahol a zöldség-

termelés egyik központja volt. /Itt azonban a volt kisgazdapárti rendőrkapitány megöléséhez vezető, 1946 tavaszán végrehajtott kalandor-akció kedvezőtlen hatása is érezhető volt./ Csongrád és Csanád megye igazi viharsarki részében a kommunista párt és a parasztpárt pozíciói szilárdak voltak. Hódmezővásárhelyen, ahol igen magas volt a gazdagparasztság aránya, a Pfeiffer-párt a szavazatoknak csak 15,6 százalékát tudta megszerezni. A két megye viharsarki, keleti járásaiba a Pfeiffer-párt alig tudott betörni. Békés megyében a kisgazdapárt gazdagparaszti szárnyát képviselő B.Szabó átállása is csak 9,5 százalékos szavazatarányt eredményezett Pfeifferéknek. Békés és Csongrád megyében a kommunista párt növelte szavazatai számát. /101/

Némi sikert ért el a Pfeiffer-párt a Duna-Tisza köze többi belterjes mezőgazdasági területein. Kiskunfélegyházán megszerezte a szavazatok 30,4 százalékát, Nagykőrösön 22,3 százalékát, Cegléden 20,7 százalékát, Kalocsán 37,9 százalékát, a kiskunfélegyházi járásban 31,4 százalékát, a kalocsai járásban pedig 24,9 százalékát. Itt a parasztságon belüli ellentétek kiéleződése miatt előrehaladt a politikai polarizálódás, ami a választási eredményekben is megmutatkozott. Néhol a Barankovics-párt vált a fő ellenzéki párttá, így például Kiskunhalason elhódította a szavazatok 53,6 százalékát, Kecskeméten 30,9 százalékát. A parasztság polarizálódására utal az is, hogy Kecskeméten a kisgazdapártra szavazók aránya 38 százalék volt, s a környező városokban és körzetekben a Nemzeti Parasztpárt növelte befolyását: Kalocsán a szavazatok 11,8 százaléka, Kiskunfélegyházán 8,3 százaléka jutott e pártra

/A déalföldi városokban továbbra is jelentéktelen volt a befolyása/. A Balogh-párt is a Duna-Tisza közén ért el bizonyos sikert Hajdu, Bihar, Szabolcs és Szatmár megye mellett. Pest megyében megszerezte a szavazatok több mint 10 százalékát.^{/102/}

Budapest környékén is érezhető volt a Pfeiffer-párt befolyása. A Nagy-Budapesthez tartozó hat megyei városban és 16 községben mintegy 55 ezren adták szavazatukat e pártra, akik között - a városi reakciós polgári elemek, hivatalnokok, kispolgárok mellett - parasztok is voltak. Vácott a szavazatok 35,5 százaléka, a váci járásban 21,8 százaléka jutott e párt-ra.^{/103/} Mindebből kitűnik, hogy a Duna-Tisza közén, az Alföldön a reakciós egyházi körök a Pfeiffer-pártot támogatták és csak néhány helyen igyekeztek a Barankovics-párt választási sikerét elősegíteni.

A Pfeiffer-párt még Abauj, Borsod-Gömör és Zemplén megye hegyvidéki járaásaiban könyvelhetett el választási sikert. Az Abauj megyei encsi járásban megszerezte a szavazatok 64,4 százalékát, a szikszói járásban 52,5 százalékát, a Borsod megyei edelényi járásban 46,4 százalékát, a putnoki járásban 41,2 százalékát, a miskolci járásban 38,1 százalékát, a mezőcsáti járásban 37,6 százalékát, a sajoszentpéteri járásban pedig 36,2 százalékát. A megye déli részén, ahol magas volt a szegényparasztság aránya, azonban nem tett szert politikai befolyásra. A hegyvidéki járásokban a kistulajdonosok a lakosság többségét alkották és e rétegek magántulajdonosi mentalitására és a kossuthi ellenzéki hagyományokra építve tudta megtévesztetni őket. Zemplén megyében, ahol a tokaj-

hegyaljai történelmi borvidék területén, a bortermelő parasztság gazdasági differenciálódása miatt csak a jobb módúak szavaztak a Pfeiffer-pártra. Arányuk a szerencsi járásban elérte a 25 százalékot, a bodrogközi járásban a 20 százalékot, a tokaji járásban pedig a 14,7 százalékot.^{/104/} Az Abauj megyei járásokon kívül az említett járásokban, amelyekben nagy számban éltek munkások, bányászok, a kommunista párt befolyása igen erős volt, hiszen mind Borsod, mind Zemplén megyében megszerezte a szavazatok közel 30 százalékát. Ez azt bizonyította, hogy a munkások, a bányászok a kommunista pártra adták szavazatukat.^{/105/}

A Pfeiffer-pártra szavaztak tehát a népi demokrácia minden rendű-rangu ellenségei, a volt uralkodó osztályok tagjai, a dzsentri és polgári elemek, a tisztviselő rétegek jelentős része, továbbá a városi középrétegek, a kispolgárság zöme, különösen Budapesten és az alföldi városokban. Emellett azonban a Duna-Tisza köze déli és középső részén, a délalföldi városokban, Budapest környékén, Abauj, Borsod és Zemplén megyében jelentős kis- és középparaszti tömegeket is sikerült meggyőznie és időlegesen politikai befolyása alá vonnia.

A kommunista párt, a baloldali pártok vezetőit váratlanul érte a jobboldali ellenzéki pártok, főleg a fasisztának titulált Pfeiffer-párt választási sikere. A kommunista vezetők hangsúlyozták, hogy nem szabad egyenlőségi jelet tenni a lojálisabb ellenzéki pártok és a Pfeiffer-párt között. Révai József is ezt a gondolatot hangsúlyozta a választások tanulságaival foglalkozó cikkében: "A választás eredménye kétségkívül azt mutatja, hogy a magyar reakció még mindig erős, de nem mindegy,

hogy a reakció erői meg vannak-e osztva, vagy egy táborban egyesülve lépnek-e fel? Még a koalíción kívül álló pártok szavazatait sem lehet egyszerűen összeadni: e kisebb közép-pártokra esett szavazatok és a Pfeiffer-pártra esett szavazatok korántsem alkotnak együttvéve egységes reakciós blokkot."/106/ A Pfeiffer-párt nem várt viszonylagos választási sikerére azonban nem talált magyarázatot.

Kovács István, az MKP egyik vezetője, a választások eredményeit vizsgálva azt emelte ki, hogy a kommunista párt a legkevésbé a Tiszántulton, elsősorban a Viharsarokban és Szolnok megyében tudta növelni szavazatai számát, ahol 1945-ben a legjobb választási eredményt érte el, tehát nem volt könnyű növelni a párt szavazatarányát. A szárazság, a súlyos gazdasági helyzet, a munkanélküliség is nehezítette a kommunisták befolyásának növekedését. Az objektív nehézségek mellett azonban megállapította: "... Egyes elvtársak, vezetőségi tagok² álbaldali beállításuk. Nem véletlen, hogy ezen a területen vagyunk legjobban elmaradva az értelmiség között, de helytelen politikájukkal taszították a középparasztságot és kispolgárságot is."/107/

/A Viharsarok megyei közül Csanádban 1945-höz viszonyítva csak 200-zal, Csongrádban és Békésban 6.000-6.000-rel emelkedett a kommunista párt szavazóinak száma. Szolnok megyében közel 4.000-rel kapott több szavazatot, mint 1945-ben. Mivel az összes szavazók száma több volt, mint 1945-ben, a kommunista párt szavazataránya Csanád megyében az 1945-ös 29,4 százalékról 28,7 százalékra; Szolnok megyében 23 százalékról 22,13 százalékra esett vissza; Csongrád megyében viszont 18,4 százalékról

20,6 százalékra; Békés megyében pedig 26,3 százalékról 28,5 százalékra nőtt. Az SZDP mind a négy megyében nagyszámu szavazatot vesztett, a Nemzeti Parasztpárt pedig növelte szavazatai számát/ /108/

A Pfeiffer-párt váratlan választási eredményeiben szerepet játszott egyes helyi kommunista pártszervezetek, vezetők álbaloldali, szektás magatartása, amellyel taszították a középparasztságot és kispolgárságot. Kovács István indokolta, hogy a kispolgárság és a középparasztság egyrésze ezeken a területeken miért szavazott a Pfeiffer-pártra. Elemzésében azonban ezt a gondolatot nem folytatta, hanem azt bizonygatta, hogy a Pfeiffer-párt szavazói tudatos reakciós elemek: "A Pfeiffer-párt, amely Sulyokéknak egyenes folytatása és az amerikai imperializmus magyarországi ötödik hadosztálya, főleg Budapestről és Tiszántulról kapta szavazatait. Ebben az esetben nem arról van szó, hogy megtévedt, nem-politizáló emberektől kapták szavazataikat. Pfeifferékre a tudatosan demokrácia-ellenes elemek, Horthy-hivei szavaztak. A Pfeiffer-pártra leadott 670.000 szavazat arra mutat, hogy még mindig komoly, öntudatos reakciós tömegek vannak Magyarországon, elsősorban a városokban és különösen Budapesten." /109/

A népi demokratikus fejlődéssel szembenálló, tudatos reakciós elemek többségükben valóban a Pfeiffer-pártra szavaztak, de az a vélemény, hogy a párt 670.000-es szavazótábora öntudatos reakciós tömeget alkotott volna, nem fogadható el. Annál is inkább nem, mert - mint ahogy az előzőekből kiderült - egyes helyeken a reakciós elemek mellett a középparasztság és kispolgárság jelentős része is e pártra adta szavazatát. Az a megjegyzés pedig egyenesen félrevezető, hogy a Pfeiffer-párt

Budapest mellett elsősorban a Tiszántulról kapta szavazatait. Kovács István tévedése abból származik, hogy a Csongrád-csanádi választókerület eredményeit egészében a Tiszántulhoz sorolja, holott a Pfeiffer-párt e választókerületben főleg a Duna-Tisza közén fekvő városokban /Szeged, Csongrád/ és járásokban kapta szavazatainak többségét. Így számítva e párt szavazatainak megoszlását, a következő eredményt kapjuk: a legtöbb szavazatot Nagy-Budapesten kapta /219.000 szavazat/, utána a Duna-Tisza köze következett 183.000 szavazattal, majd a Tiszántul 132.000-el, Észak 93.000-el és végül a Dunántul közel 43.000-el.

Ezekben a körzetekben sem éltek jóval nagyobb számban népi demokrácia ellenes, tudatos reakciós elemek, mint az ország más vidékein. Inkább arról van szó, hogy - a korábban elemzett sajátos körülményekből adódóan - az e területeken élő kis- és középparasztság polgári törekvései időlegesen felerősödtek, amit a Pfeiffer-párt kihasznált. E párt ideiglenes választási sikerében megmutatkozott a városi és a paraszt-kispolgárság politikai ingadozása.

Révai József Pfeiffer disszidálásával foglalkozó, Szabad Népben megjelent cikkében már elismerte, hogy nem csak tudatos reakciós elemek, hanem - téves meggondolásból - dolgozó tömegek is szavaztak a Pfeiffer-pártra: "Nem esik csorba a demokratizmuson, ha a Pfeiffer-párt fasiszta és reakciós szavazói képviselet nélkül maradnak az országgyűlésen. A demokrácia parlamentje nem arra való, hogy képviseletet biztosítson a demokrácia ellenségeinek. Ami pedig azokat a dolgozó tömegeket illeti, amelyek ilyen vagy amolyan hamis meggondolásból a Pfeiffer-pártra

szavaztak, nem maradnak képviselő nélkül az országgyűlésen. A demokrácia valamennyi pártja képviseli érdekeiket, sőt jogos kritikai szempontjaikat és elégedetlenségüket is a demokrácia hibáival és fogyatékoságaival szemben."/110/

Írásában nem vizsgálta azonban, hogy melyek voltak azok az "ilyen vagy amolyan hamis meggondolások". Elemezte ugyan, hogy ezeknek a tömegeknek jogos volt a kritikája és elégedetlensége a demokrácia hibáival és fogyatékoságaival. E kérdések mélyreható elemzése lett volna szükséges ahhoz, hogy a kommunista párt, a népi demokratikus erők a korábbinál hatékonyabb, célravezetőbb harcot folytassanak a jobboldali polgári pártok által megtévesztett kisárutermelő, kispolgári tömegek megnyeréséért.

A kisárutermelő parasztság a proletárdiktatura

létrejöttének időszakában

A választások nem döntötték el a hatalomért vívott küzdelmet. Az a tény azonban, hogy a koalícióból jórészt kiszorultak a jobboldali, burzsoá csoportok és a népi demokratikus erők, főleg a kommunista párt és parasztpárt támogatóinak, szavazóinak tábora jelentősen megnövekedett, jó feltételeket biztosított a munkásosztály további harcához. A jobboldali, polgári pártok mintegy 40 százalékos választási eredménye azonban arra figyelmeztetett, hogy még nem lebecsülendő befolyással rendelkeznek a tömegek körében, és ki tudják használni az egyes rétegek elégedetlenségét, ellenzéki hangulatát.

A népi demokratikus erők arra törekedtek, hogy visszaszorítsák a burzsoá politikai irányzatok befolyását. A fő tüzet a Pfeiffer-párt ellen irányították, amely leginkább élvezte a külföldi imperialista körök támogatását. E párt ellen a választások után sem csökkent a baloldali pártok, főleg a kommunista párt hadjárata. E küzdelem hatékonyságát csökkentette azonban, hogy egyrészt nem tudták feltárni váratlan választási sikerének okait, másrészt a párt befolyása alá került tömegek megítélésében nem alakult ki egységes álláspont. Előfordult, hogy a pártot és egész szavazótáborát reakciónak, fasisztának bélyegezték, máskor a reálisabb felfogáshoz közeledve, különbséget tettek a párt vezetői és megtévesztett tömegei közé. Ez a kettőség végig vonult az MKP vezetőinek megnyilatkozásaiban, és a párt propagandájában is.

Rákosi Mátyás a választások után néhány nappal, szeptember 6-án Budapesten, a Hősök terén tartott politikai nagygyűlésen azt mondta, hogy a Pfeiffer-pártban ugyan "akadnak olyan volt kisközgazda képviselők, akik egyéni sértődöttségből vagy más nem elvi szempontból csatlakoztak Pfeifferékhez. De ennek a pártnak a nagy többsége lényegében egyenes folytatása a Sulyok-féle Szabadság-pártnak". /111/

A választások utáni hetekben, amikor elhúzódtak a kormányalakítási tárgyalások, és felmerült annak a veszélye, hogy a kisközgazdapártban jobboldali puccsra kerül sor, vagy esetleg a jobbszárny csatlakozik Pfeifferékhez, a baloldali pártok fokozták támadásukat a Pfeiffer-párt ellen. A kommunista párt politikai hadjáratában méltán mutatott rá arra, hogy a kisközgazdapártban továbbra is vannak olyanok, akik Pfeifferékkal rokonszenveznek és Budapesten, Szegeden, Zemplén és Békés megyében olyan vezetők állnak a kisközgazda szervezetek élén, akik a Pfeiffer-párt választási propagandáját segítették. /112/ Ez arra mutatott, hogy Pfeifferék a választási hadjáratban a hozzájuk átállt kisközgazda szervezetekre tudtak támaszkodni, s a kisközgazda szervezetekben maradtak olyanok, akik továbbra is Pfeifferékkal rokonszenveztek.

Rákosi október 19-én a Szabad Népből közzétett vezércikkében újra kitért a Pfeiffer-párt kérdésére: "A választások ... azt is megmutatták - írta -, hogy Magyarországon százezrével vannak fasiszták és reakciósök, akik éberren és ugrásrakészen állnak, és hajlandók minden pártot támogatni, amely a demokrácia létére tör. Az a körülmény, hogy a Pfeiffer-párt 2-3 hét alatt, különösebb szervezés vagy sajtó nélkül 600 ezer szavazatot tudott kapni,

mutatja, hogy a fasiszta reakció különösen az ország fővárosában még milyen eleven."/113/

Ennek a jelenségnek a magyarázatát kizárólag a fasiszta reakció erejében igyekezett felfedezni, ami elfogadhatatlan, hiszen a Pfeiffer-párt szavazói között nem voltak százezrével fasiszták, hanem csak olyanok, akiket e párt meg tudott téveszteni.

Néhány héttel később Révai József sokkal realisabban ítélte meg a Pfeiffer-párt szavazótáborának jellegét. A párt feloszlata után megjelent cikkében, azokkal az álhirterjesztőkkel vitázva, akik szerint a Pfeiffer-párt után más pártok feloszlata és a "totális párturalmi rendszer" bevezetésére kerül sor, ezt írta: "... A Kommunista Pártnak nem az a véleménye, hogy a magyar demokrácia nem bír el ellenzéki pártokat. Csak fasiszta, hazaáruló ellenzékét nem bír el, és nem tűrhet ... Mi senkit sem akarunk eltaszítani, aki segíteni akar az új Magyarország felépítésében. Vonatkozik ez még a Pfeiffer-párt jóhiszemű, dolgozó hiveire, és szavazóira is. Tudjuk, hogy ennek a hazaáruló, félfasiszta pártnak csaknem 700 ezer szavazója jelentékeny részében nem hazaáruló és nem fasiszta, csak ilyen vagy olyan okból elégedetlen volt a demokráciával, és nem értette meg az új világot."/114/

Rákosi október végén a nagybudapesti kommunista aktívülésen mondott beszédében is hangsúlyozta a Pfeiffer-párt leleplezésének, az ellene folyó politikai harcnak a fontosságát. "De itt is óvakodni kell attól - mondotta -, hogy rendészeti, vagy peticiós rendszabálynak tekintsük ennek a pártnak a felszámolását. Ellenkezőleg. A párt hazaáruló, külföldi imperialistákkal cimboráló,

háborura uszító és álhirterjesztő szerepét is le kell leplezni, és a maga meztelenségében a magyar nép elé kell állítani."

Hozzátette, hogy a kisgazdapárt "vidéki szervezeteiben szép számmal vannak olyanok, akik Pfeifferék és Barankovicsék szekerét tolják." /115/

A kommunista párt vezetői tehát felismerték, hogy Pfeifferpárt leleplezéséért és a szavazótáborához csatlakozott dolgozó tömegek megnyeréséért politikai harcot kell folytatni. Révai cikkeiből kitűnt az is, hogy elismerték a tömegek jogos elégedetlenségét a demokrácia bizonyos fogyatékoságai, hibái miatt. Természetesen jogtalan elégedetlenség is élt a kispolgári, áru-termelő paraszti rétegek körében a kötött gazdálkodás, a szabadkereskedelem, a magánvállalkozás korlátozása miatt, de ezekkel a kommunista párt, a népi demokratikus erők nem érthettek egyet.

E rétegek jogos elégedetlensége jórészt a régi birtokos paraszti követelések /paraszti érdekképviselő, helyi választások, stb./ elodázásából táplálkozott, másrészt döntő módon hozzájárult az is, hogy 1947 elejétől kezdve az árfelszabadítás hatására újra megélénkült a kereskedelmi spekuláció s míg a mezőgazdasági felvásárlási árak alacsonyak voltak, addig a fogyasztói árak magasra szöktek. Az árutermelő paraszti rétegek az áruforgalom szabadabbá tételét, a magánvállalkozás teljes szabadságát is kívánták, de a spekulációs kereskedelmi tőke ellen is harcoltak, s ebben a harcukban támogatást vártak a népi demokráciától. Az aszály miatt 1947-ben rossz volt a termés gabonából, ami az állattenyésztés fejlődését is gátolta, s elsősorban a külterjesen gazdálkodó paraszti rétegek életkörülményeinek javulását nehezítette. Maga a beszolgáltatás és a parasztgazdaságok 1947 őszi elszámoltatása és az ennek során elkövetett tulkapások is

a paraszti rétegek elégedetlenségének forrásául szolgáltak.

A kommunista párt, a baloldali erők jórészt ismerték a birtokos, árutermelő paraszti rétegek elégedetlenségének okait. A kommunista sajtó is erőteljesen bírálta a kereskedelmi spekulációt, a feketézést, az alacsony mezőgazdasági árakat, a nagyarányú árdrágulást a fogyasztói piacon. A Szabad Nép szeptember végén szóvá tette, hogy míg 1938-ban a legmagasabb és legalacsonyabb élelmiszer árak közötti különbség havi átlagban csak 6 százalék volt, addig a stabilizáció óta eltelt időszakban elérte még a 60 százalékot is. A burgonya ára néhány hónap alatt 6-7-szeresére, a tojás ára pedig 8-10-szeresére emelkedett. Felhívta a figyelmet arra is, hogy a választások után a hosszan elhúzódó "kormányalakítási vitát a kereskedelmi spekuláció óriási árdrágító rohamra használta fel, és így milliókba került a fogyasztóknak a politikai válság." /116/

A jobboldali politikai irányzatok, valamint a spekulációs tőkés elemek törekvései összefonódtak, és egymást erősítették. A jobboldali ellenzéki politikai erők elleni harc tehát csak akkor lehetett eredményes, ha ezt összekapcsolják a gazdasági életben tevékenykedő tőkés elemek és a spekulációs törekvések elleni küzdelemmel.

A kommunista párt- noha ismerte a birtokos, árutermelő parasztság elégedetlenségét okozó gazdasági jelenségeket, és harcot is hirdetett azok ellen - ezt nem kapcsolta elég hatékonyan össze a jobboldali burzsoá erők elleni politikai küzdelemmel. A jobboldali ellenzéki politika befolyása alatt álló tömegek megnyerését, a jobboldali erőktől való leválasztást célzó politikai tevékenysége nem volt eléggé átgondolt és hatékony. Ebben szerepet játszott az, hogy a párt vezetői felemásan, ellentmondóan ítélték

meg az időközben feloszlatott Pfeiffer-párt tömegeinek összetételét, jellegét, szociális természetét, és így nem tudták meghatározni az előtérbe állítandó politikai és gazdasági kérdések körét. Nem ismerték fel eléggé, hogy az árutermelő paraszti rétegeket jórészt azért sikerült megtévesztenie a jobboldali ellenzéki politikának, mert azok nem kaptak elég segítséget a népi demokráciától a spekuláló, a parasztságot kiszipolyozó kereskedelmi tőke elleni harcukban. Illetve elméletileg ismerték, hogy a spekulációs kereskedelmi magántőke visszaszorításában, az árdrágítás letörésében, az árutermelő paraszti rétegek megnyerésében milyen fontos a szerepük a demokratikus alapon megszervezett beszerző és értékesítő szövetkezeteknek, ezt azonban gyakorlatilag ekkor még nem tudták kellően érvényesíteni.

A párt szövetkezeti szakemberei újra meg újra hangsúlyozták a szövetkezeti kérdés fontosságát, a demokratikus szövetkezetek erősítésének, a szövetkezeti mozgalomban a tőkés elemek leküzdésének, a földművesszövetkezeteknek a mezőgazdasági termékek felvásárlásába való fokozottabb bevonása szükségességét, ezek a figyelmeztetések azonban ekkor még nem sok eredményre vezettek. A Szántó Béla vezette bizottság 1947. októberi előterjesztésében javasolta, hogy szüntessék meg a magánkereskedelmet a mezőgazdasági termények felvásárlásában, hiszen a szövetkezetek ezt a feladatot már el tudnák látni, s az állam "a feketekereskedelem és az árfelhajtás elleni harcban e szövetkezeteket léptesse elő piac- és árszabályozó eszközökké". Javasolta, hogy a termény, a burgonya, a gyümölcs, a zöldség, a marha, a baromfi és a tojás, stb. felvásárlásánál kapcsolják ki a mindenfajta közvetítőket és bizományosokat, s a felvásárlásba a földművesszövetkezeteket és helyi fogyasztási szövetkezeteket vonják be. /117/

Javaslati azonban ekkor még nem valósultak meg. A kommunista párt továbbra is lebecsülte a szövetkezeti kérdést, a szövetkezeti mozgalom fejlesztésének feladatát.

Ez annál is inkább hiba volt, mert nem csak a baloldali pártok befolyása alatt álló paraszti rétegek, hanem a kisgazdapárti, az ellenzéki hangulat alá került parasztok is egyre inkább sürgették a spekulációs kereskedelmi tőke elleni hatékonyabb fellépést. A nyár és az ősz folyamán a gyümölcs- és zöldség-, a bortermelő parasztok tiltakoztak az alacsony felvásárlási árak miatt, s növekedett a felháborodásuk és elégedetlenségük a kereskedők nagyarányu spekulációja miatt. November elején az Országgyűlésben e rétegek véleményének adott kifejezést felszólalásában az egyik kisgazdapárti képviselő: "... A magyar parasztok csak addig kísérhetik az árujukat, amíg megtermelik. Azután mások kezébe jut, akik a parasztság érdekein keresztül meggazdagodnak. Kivánjuk, hogy jogunk legyen kísérni termelvényeinket és beletekinteni abba, hogy ki mit keres azon, és hova jutnak ezek az árak /taps, a kisgazda- és parasztpárton/. Ezek az intézményeink megvannak, csak működtetni kell azokat! ... Mint ahogy a munkásság a maga ügyeit intézi, ugyanugy elvárjuk, hogy a magyar parasztságnak is megengedjék, hogy a maga dolgait maga intézhesse".^{/118/} A kisgazdapárt mögött álló parasztság is sürgette tehát a népi demokratikus erők hatékonyabb fellépését, meg volt tehát az alap a kisárutermelő paraszti rétegek összefogására a spekulációs magántőke elleni harcban.

Ennek az összefogásnak és küzdelemnek a szükségességét legjobban a parasztpárt vezetői ismerték fel. A Nemzeti Parasztpárt a választások után - a kommunista párthoz hasonlóan -

éles harcot vivott a jobboldali ellenzéki pártok ellen, ezt eléggé összekapcsolta a tőkés elemek, a spekuláció elleni fellépéssel, a szövetkezeti mozgalom fejlesztését szolgáló munkával. A párt vezetői és sajtója azzal, a városi lakosság részéről időnként elhangzó váddal kapcsolatban, hogy "a parasztok az árdrágítók", rámutattak, hogy elsősorban a kereskedelmi spekuláció az oka a nagyarányú drágulásnak, bár nem tagadták, hogy a parasztok között is található árdrágítók. Figyelmeztettek azonban arra, hogy a reakciós politikai erőknek a célja ilyen megalapozatlan vélemények hirdetése, mert így akarnak ellentétet szítani a parasztság és a munkás-ság között. /119/

A kommunista sajtó is felhívta a figyelmet arra, hogy igen sok kereskedő tevékenykedik az országban, akik a termelőkön és a fogyasztókon élőködnek, és spekuláció útján nagy vagyona tesznek szert. Erdei Ferenc a parasztpárt képviselőjében október 10-én az Országgyűlésben a kormányprogram vitája során hangoztatta, hogy "a kereskedelem túl van méretezve az országban" s leépítését az új kormány igen fontos feladatá-ként jelölte meg. Követelte, hogy vessenek véget a kereskedelem és a szövetkezetek között folyó vitának, a szövetkezetek kapjanak nagyobb szerepet a terményforgalmazásban, és a spekuláció, a tőkés elemek megfélemezése érdekében "keményen adóztassák meg az új és a régi gazdagokat." /120/

1947 őszén a parasztpárt fokozott erőfeszítéseket tett a birtokos, az árutermelő paraszti rétegek kivonásáért a jobboldali ellenzéki politikai befolyás alól. A párt vezetői tudták, hogy ez a törekvésük csak akkor jár sikerrel, ha a paraszti rétegek jogos követeléseit támogatják, ha segítséget

nyujtanak nekik a kereskedelmi spekuláció elleni harcukban. Ezért elengedhetetlennek tartották a demokratikus paraszti szövetkezetek fejlesztését, a MOSZK tevékenységének javítását, s ez időtől kezdve a szövetkezeti kérdés a párt politikájának középpontjába került. Önálló szövetkezeti osztály szerveztek és létrehozták a szövetkezetpolitikai bizottságot, amely Erdei Ferenc irányításával kidolgozta a párt szövetkezetpolitikai programját. Sűrűn rendeztek tanácskozásokat, megbeszéléseket, hogy kidolgozzák a párt javaslatait a szövetkezeti mozgalom egyes aktuális, gyakorlati problémáinak megoldására.

A párt propagandájában nagy szerepet kapott a szövetkezetek szerepének, fontosságának hirdetése. Birálták a magyar demokratikus szövetkezeti mozgalom lassu fejlődését, elmaradását s rámutattak, hogy néhány népi demokratikus országban, mint Bulgáriában és Jugoszláviában, ahol erős a népi szövetkezeti mozgalom, a szövetkezetek a legerősebb ^bztosítékai az "áranarchia és az infláció" elleni sikeres küzdelemnek. Veres Péter, a párt elnöke november közepén a Szabad Szó-ban megjelent cikkében hangsúlyozta, hogy "tervgazdálkodást és kötött gazdálkodást nem lehet a magántökre, magánvállalkozásra, magánkereskedelemre bízni". Birálta a kormányzatot amiatt, hogy noha több ezer szövetkezet van, amely a terményforgalmazást végezhetné, nem kapnak azonban ehhez hitelt, így a spekulációs kereskedelmi tőke vásárolja fel a parasztság termelvényeit. Ezzel szemben a feketézés, az árdrágítás burjánzik el, s az eredmény az, hogy a fogyasztók elégedetlenek a magas árak, a parasztok pedig az alacsony felvásárlási árak miatt. Majd rámutatott, hogy e jelenségek miatt a tömegek körében erősödik az elégedetlenség a demokráciával szemben: "Értse meg hát

mindenki - a kereskedők is! - nem bírunk ilyen kevés termésből ilyen sok kereskedőt eltartani. És jobb ma felszámolni a felesleget, mint holnap, mert esetleg akkor már késő lesz. Ha az ember a nép hangulatát nézi: a demokrácia ellenfelei - amennyiben termelő és dolgozó emberek - egyformán rossz szemmel néznek már a mai kereskedelemre, sőt már a demokráciára is, amiért engedi azt a népszípolozó hadjáratot, amit ma a kereskedelem egyik része végez."/121/

A párt vezetői jól látták, hogy a jobboldali ellenzéki politika és a tőkés, spekulációs elemek elleni harc szükség-szerűen összefonódik. Ez a felismerés tükröződik Veres Péter egy másik cikkében: "... a politikai reakciót elhárítottuk, de a gazdasági reakció, a spekuláns kapitalizmus ittmaradt és működésével továbbra is szüli és növeli a politikai reakciót. Mégpedig nem csak a jobboldalon, ahol általában elégedetlenek a demokráciával, hanem a baloldalon is, a munkások és parasz-tok között is ... van itt egy olyan gyűlölködő mérges ellen-zékiség is, amely akár aktiv, akár közömbös, mindenképpen vesze-delmes ... sokan vannak, akik a demokráciát nem jobbitani, hanem elpusztítani szeretnék. És ezek nem mind urak és pol-gárok, hanem vannak köztük - nagy számmal dolgozó emberek is ... a politikai pfeifferizmus után likvidálni kell a gazdasági pfeifferizmust is ... Lehetetlen dolog, hogy amikor az állam-gazdasági szektor az újabb államosításokkal folyton nagyob-bodik és az állami és közösségi ellenőrzés alatt álló szövet-kezeti szektor a földművesszövetkezetek kiépítésével folyton szélesedik, ugyanakkor a háborus és inflációs arányokban megnőtt kereskedelem is teljes egészében megmaradjon."/122/

A parasztpártnak és a többi népi demokratikus erőnek a kereskedelmi spekuláció, a tőkés elemek visszaszorítására irányuló törekvése 1947 végén nem sok eredményre vezetett, ezért az ellenzéki befolyás és hangulat alá került birtokos paraszti rétegek megnyerésében sem értek el különösebb sikert. Némileg a parasztpárt politikai befolyása növekedett.^{/123/} Zavarólag hatott, hogy a baloldali pártok időnként a Pfeiffer-pártra szavazó dolgozó rétegeket is reakciónak, fasisztának bélyegezték. Azok a tulajdonos paraszti tömegek, amelyek a jobboldali ellenzéki pártokra szavaztak, egyre inkább a politikai visszahuzódást, a passzív ellenzékiiséget választották. A parasztság körében élő ellenzéki hangulatra a parasztpárt vezetői felfigyeltek, és méginkább fokozták politikai erőfeszítéseiket az elégedetlenskedő paraszti rétegek megnyeréséért. Veres Péter egyik cikkében figyelmeztette az elégedetlenkedő parasztokat, hogy ne bizzák rá saját sorsukat másokra: "De ne kifelé huzódjon a parasztság a demokráciából, hanem befelé hatoljon mindig és mindenütt, ahol lehet. Ne bizza rá az ország sorsát a most szépen szónokolgató és csunyán suttogó urakra, se a demokráciáról oly szépen beszélgető polgárookra se... Ne üljön hát be a parasztság a ránk következő télen se a sutba dörmögni, morogni és káromkodni, hanem legyen jelen mindig és mindenütt, ahol a község, megye, ország dolgát, parasztság- munkásság sorsát intézik."^{/124/}

A kisgazdapárt a választások után hetekig belső válsággal küzdött. A Dobi István vezette baloldalnak nehéz küzdelmek árán sikerült leküzdenie a jobbszárny puccskísérletét, s így a párt egyre inkább a parasztság demokratikus pártjává vált.

Az új vezetőség tudatában volt annak, hogy a pártnak fontos feladatai vannak a Pfeiffer- és Barankovics-párt által megtévesztett paraszttömegek visszahódításában. December elején egy dunántúli nagygyűlésen Dobi István be is jelentette, hogy "a párt most újból nagyszabású szervező munkába kezd és hívja soraiba ^{azokat,} akik már rá is jöttek, hogy a választásokon rosszul döntöttek". /125/

A pártban folyó belső vita azonban megnehezítette, hogy erőteljesebben harcoljon a birtokos paraszti rétegeknek a jobboldali politika befolyása alóli kivonásáért, s nehezítő tényező volt az is, hogy a helyi szervezetekben, s választások után, hosszú ideig tanácstalanság uralkodott, s 1947 végén a párt bomlása, szétesése folytatódott. /126/

1947 végén, 1948 elején a kommunista párt a jobboldali polgári erők visszaszorításával egyidőben csak lassan tudta befolyását növelni a kisárutermelő parasztság körében. A kommunista politikát csak a szegényparasztság, az ujjgazdák tömegei és a kisbirtokos parasztek egyrésze követte. A középparasztság, valamint a polgári agrárfejlődést kívánó kisparasztság tömegeivel a párt nem tudott megfelelő politikai kapcsolatot kiépíteni. E paraszttömegekhez a kommunista politika alig jutott el.

A két kommunista vezetésű paraszti tömegszervezet, a FÉKOSZ és az UFOSZ szervezeti befolyása is csak az ujjgazdák és a szegényparasztek egy részére terjedt ki. Bázisuk főleg azokban a megyékben volt gyenge, ahol korábban a kispárt és a jobboldali ellenzéki pártok rendelkeztek nagy befolyással. 1947 végén Vas megyében a közel 21 ezer ujjgazdából csak 7.800 volt tagja az UFOSZ-nak, Esztergom megyében a 11,700 ujjgazdából

mindössze 1,750 ; Borsod megyében pedig a 17,000 ujjgazdából 5.200. /127/

1947 őszén a kommunista párt arra törekedett, hogy a parasztpárt és a kisérgazdapárt közreműködésével új, egységes paraszti tömegszervezetet hozzon létre, amely egyben a parasztság új érdekképviselői szervének feladatát is ellátná. A pártot az a cél vezette, hogy a proletárdiktatura kiépülésének időszakában fokozottabb erőfeszítéseket tegyen a középparasztság megnyerésére. Az új paraszti tömegszervezet létrehozásában támaszkodtak volna a három paraszti szervezet, az UFOSZ, a FÉKOSZ és a Parasztszövetség szervezeteire. 1947 végén azonban a Parasztszövetség már bomlásnak indult, szervezetei jórészt csak papíron léteztek. /128/

1948 elején a FÉKOSZ és az UFOSZ - az ujjgazdák, a szegényparasztság érdekeinek védelméért folytatott aktívabb harcának eredményeképpen - növelte politikai és szervezeti befolyását. A FÉKOSZ-nak 1948 nyarán már mintegy 450.000 tagja volt, akiknek nagyrészt ujjgazdák alkották, de mintegy 90.000 régi gazdát is tömörített soraiban. Az UFOSZ 1948 tavaszán 379.000 tagot számlált, s az ujjgazdák 60 százaléka tartozott szervezeteihez. /129/ Az adatok arról tanuskodnak, hogy a kommunista párt politikai befolyása még 1948 tavaszán sem terjedt ki a birtokos parasztság, főleg a középparasztság tömegeire. A párt vezetői kénytelenek voltak ismételtlen megállapítani, hogy az a kedvező politikai fordulat, ami az ipari munkásságnál 1947 végén, 1948 elején végbement, az a parasztságnál még nem történt meg. /130/

A kommunista párt vezetőire kedvezőtlenül hatott, hogy az UFOSZ és a FÉKOSZ 1948 tavaszán megtartott alapszervezeti választásain kitűnt: e két szervezetben, főleg az UFOSZ-ban nem lebecsülendő befolyással rendelkezik a három másik koalíciós párt. Az UFOSZ-szervezetek megválasztott vezetőségi tagjainak 51,1 százaléka kommunista, 22,6 százaléka parasztpárti, 10,6 százaléka szociáldemokrata, 4,9 százaléka kisközpárti, 10,8 százaléka pedig pártonkívüli volt. A FÉKOSZ szervezetekben erőteljesebb volt a kommunista többség, de a vezetőségi tagok 11 százaléka parasztpártiakból, 8 százaléka szociáldemokratákból, 1 százaléka kisközpártiakból, 7 százaléka pedig pártonküliekből került ki.^{/131/} Bizonyára ez is szerepet játszott abban, hogy az új paraszti tömegszervezet létrehozásának előkészületei lassan haladtak.

1948 nyarán az ipari és banktőkére mért csapások, a kereskedelmi tőke visszaszorítását célzó erőfeszítések kezdték meggyőzni az ellenzéki pozícióban levő birtokos paraszti rétegek egy részét a népi demokratikus erők igazáról. Ebben az időszakban a kommunista párt, a parasztpárt, sőt a kisközpárt politikai befolyása is nőtt az árutermelő kis- és középparasztság körében.

Az MKP mellett elsősorban a Nemzeti Parasztpárt bázisa erősödött, új szervezetei jöttek létre, és növekedett taglétszáma. Nemcsak kisközpárti és kisebb részben addig az SZDP-t követő parasztléptek a pártba, hanem olyanok is, akik az 1947-es választások idején a jobboldali ellenzéki pártok befolyása alá kerültek. Emiatt egyes parasztpárti szervezetekben kezdett lábrakapni az ellenzéki hangulat.

A párt vezetősége azonban határozottan fellépett azokkal szemben, akik a parasztpárti szervezetekben a paraszti ellenzékiiséget igyekeztek éleszteni. /132/

A Szociáldemokrata Pártban a jobboldal lelepleződése és pártból való kiszorulása, a két munkáspárt egyesülése, a munkásosztály hatalmának megteremtése hatással volt az áru-termelő kis- és középparasztság hangulatára, politikai állásfoglalására is. A korábban jobboldali ellenzéki politikai befolyás alá került birtokos paraszttömegek egyrésze a népi demokrácia őszinte támogatójává vált. Az mindenképpen a népi demokratikus erőknek a parasztságra gyakorolt növekvő politikai befolyását bizonyította, hogy 1948 tavaszán, nyarán az egyház, a jobboldali politikai erők már nem tudtak tömegeket megmozgatni az egyházi iskolák államosítása ellen. Az is igaz viszont, hogy ebben inkább a vallásos paraszttömegek passzivitása játszott szerepet.

Noha 1948 nyarán a népi demokratikus erők befolyása növekedett a kisárutertermelő parasztság körében, azonban a középparasztság nem jelentéktelen része inkább passzív szemlélője volt a népi demokratikus átalakulásnak. A birtokos parasztság politikai, tudati fejlődése nem tartott lépést a szocialista átalakulásra való irányvétellel. A parasztpárt és a kigazdapárt is magáévá tette ekkorra az MDP szocialista célkitűzéseit. Az e célkitűzések jegyében a parasztság körében folytatott politikai nevelőmunkájuk azonban nem bontakozhatott ki, mert 1948 második felében a Rákosi-féle pártvezetés a függetlenségi front átszervezésével egyidejűleg a koalíciós pártok elsorvasztására törekedett.

Hosszu előkészületek után, 1948 decemberében került sor a dolgozó parasztság új szervezetének, a DÉFOSZ-nak a megalakítására. Ezzel azonban nem új paraszti tömegszervezet jött létre, hiszen a DÉFOSZ megalakulása csak az UFOSZ és a FÉKOSZ fuzióját jelentette. /A Parasztszövetség már korábban kimondta feloszlását./ A DÉFOSZ társadalmi bázisa az UFOSZ és a FÉKOSZ tömegeit, vagyis az ujjgazdákat, a szegény- és kisbirtokos parasztságot foglalta magában, befolyása a középparasztság tömegeire alig terjedt ki.

1947-1948 folyamán Magyarországon úgy jött létre a proletárdiktatura, hogy az árutermelő birtokos parasztság, főleg a középparasztság nem jelentéktelen része aktívan nem támogatta a munkáshatalom létrehozását célzó törekvéseket. Az új, szocialista hatalomra várt a feladat, hogy az addig semlegességet és passzivitást tanúsító birtokos paraszti tömegeket megnyerje a szocialista építés számára.

Kitekintés

A proletárdiktatura kiépülésének, a szocialista átalakulás megkezdésének időszakában a munkásosztály és parasztság szövetsége szélesedett, főleg annak következtében, hogy a népi demokratikus hatalom az ipari és banktőke elleni fellépés után 1948 elejétől kezdve végre határozottabb intézkedéseket tett a kereskedelmi tőke fokozatos visszaszorítására. Ezek az intézkedések egybeestek a gazdagparasztság korlátozását szolgáló rendszabályokkal, amelyek viszont a középparasztság egyrészét is sújtották.

A helyi viszonyok figyelembevételével nélkülözhetetlen mechanikusan kuláknak tekintették mindazokat, akiknek földterülete a 25 kat.holdat, vagy földjének kataszteri tiszta jövedelme a 350 aranykoronát elérte. Ezzel a kuláknak tekintett parasztok számát mesterségesen megnövelték.^{/1/} A terménybeszolgáltatási rendeletek ezt a határt vették alapul, s az intenzív kultúráknál négyszeres /kert- és gyümölcsös/, illetve ötszörös /szőlő/ szorzószámot alkalmazták.^{/2/} Így nemcsak a gazdagparasztságra mérték csapást, hanem a belterjesen gazdálkodó, szőlő- és gyümölcstermelő középparaszti és részben kisparaszti rétegekre is.

Mindenek következtében azok az árutermelő kis- és középparaszti rétegek, amelyeknél leginkább megerősödtek a magánvállalkozás, a kisparaszti gazdaságok korlátozás nélküli fejlődésével kapcsolatos illúziók, még inkább a passzivitást,

a csendes ellenzékiiséget választották. A kereskedelmi tőkére, a spekulációra mért csapások pozitív hatását ellensúlyozta, tönkretette tehát az, hogy a kulákság korlátozása a közép-paraszti gazdaságok egy részét is érte, és a beszolgáltatás, az adózás szigorítása a bolterjesen gazdálkodó, árutermelő paraszti rétegeket sújtotta elsősorban.

Ezeknek az intézkedéseknek a negatív gazdasági hatása abban is megmutatkozott, hogy a szőlőtermelésben 1948 után hanyatlás következett be. Míg a szőlőterület 1948-ban mintegy 400 ezer kat.holdat tett ki, addig 1955-ben már csak 350 ezer kat.hold volt, vagyis 66 ezer holddal /16 százalékkal/ csökkent. Azonban nem csak a terület lett kisebb, hanem a tőkeállomány is, ami azt jelentette, hogy a termőterület nagyobb arányban fogyott, mint az összes szőlőterület. Ebben a tőkeállomány elöregedése, a peronoszpóra pusztítása mellett a parasztek termelési kedvének csökkenése játszott döntő szerepet. Így állhatott elő az a helyzet, hogy az 1950-es évek elején jóval kevesebb bor termett, mint a felszabadulás előtti években, s míg 1954-ig a borkivitel meghaladta a behozatalt, addig ebben az évben már jóval több bort kellett importálnunk, mint amennyit exportáltunk. Ezekben az években az egy főre eső borfogyasztás csökkent. /3/

A korábban passzivitásba vonult birtokos paraszti rétegek az 1950-es évek első felében sem hagytak fel ellenzéki-ségükkel, és politikai közömbösségükkel. Annál is inkább nem, mert ezekhez a rétegekhez a párt politikája kevésbé jutott el, hiszen azok a pártok, a parasztpárt és a kisgazdapárt, amelyek ezt a politikát közvetíthették volna, ebben az időben már nem működtek. Az 1949 elején életrehívott Függetlenségi

Népfront helyi szervei, valamint a dolgozó parasztság tömegszervezetének, a DÉFOSZ-nak a szervezetei ezekre a rétegekre nem tudták befolyásukat kiterjeszteni. Mivel erőteljes politikai harc nem folyt e rétegek körében a kispolgári demokratikus illúziók ellen, valamint a régi ellenzéki és a 48-as függetlenségi hagyományok téves értelmezésének mivoltát sem tárták fel, ezek jórészt háborítatlanul tovább éltek az említett rétegek tudatában.

Az iparositás időszakában a kisárutermelő parasztságból százezrek kerültek a munkásosztály soraiba. E paraszti tömegek magukkal hozták nem csak a kisparaszti ösztönösséget, hanem az eszmei- politikai harccal le nem küzdött kispolgári demokratikus illúziókat, a 48-as hagyományok nacionalista értelmezését, s ellenzéki hangulatukat is. A munkássá lett paraszti kistulajdonosok, akik sok esetben továbbra is megmaradtak "kétlakiaknak", szemlélet - és gondolkodásmódjukkal, ellenzéki hangulatukkal átmenetileg erősítették a polgári- kispolgári ideológia hatását a munkásosztály soraiban.^{/4/}

Ezekben az években folyt ugyan valamelyes ideológiai harc a polgári- kispolgári ideológia ellen, pozitív hatását azonban ellensúlyozták az eluralkodó szektás, dogmatikus hibák, továbbá az erőrekapó revizionizmus, valamint az, hogy a gazdasági nehézségek miatt elégedetlenség kapott lábra a dolgozó tömegek, így a munkásosztály körében is. Ez azzal járt, hogy a munkásosztály soraiba került kispolgári politikai eszmék, nézetek megőrizték befolyásukat. Mindezekkel a körülményekkel is magyarázható, hogy 1956-ban az ellenforradalmi erők a koalíciós időszak politikai harcainak tapasztalatai alapján nem ellenfor-

radalmi céljaik nyílt meghirdetésével léptek színre, hanem ezeket kispolgári demokratikus jelszavak leplébe burkolták.

Propagandájukban megjelentek mindazok az elemek, amelyek annakidején a Sulyok- és a Pfeiffer-párt s a többi jobboldali párt politikáját is jellemezték. Mindössze annyi "korszerűsítést" hajtottak végre, hogy kénytelenek voltak "forradalomról" beszélni. Ezen túlmenően azonban alapjában véve ugyanazokat a kispolgári eszméket és nézeteket használták fel, mint Sulyokék és Pfeifferék 1946-ban és 1947-ben. Ugyanugy a kispolgári értelmezésű "tisztá demokrácia", a polgári, antikommunista jellegű többpártrendszer megteremtését hirdették, s a 48-as hagyományok örökösének kiáltották ki magukat, és a nacionalista hangulat felszításával kívánták céljukat elérni, mint 1946-os, 1947-es elődeik. Legalább is ez jellemezte taktikájukat mindaddig, amíg kénytelenek voltak leplezni igazi szándékaikat.

Az 1956-os ellenforradalom fegyveres leverése után valóságos politikai és ideológiai harc bontakozott ki hazánkban a polgári-kispolgári eszmék felszámolása, a kispolgári demokratikus illúziók eloszlatása érdekében. Ebben döntő segítséget nyújtott az, hogy a haladásellenességben, kegyetlenségben és embertelenségben megmutatkozó ellenforradalom maga járult hozzá a tömegek körében a kispolgári demokratikus illúziók lelepleződéséhez. A Magyar Szocialista Munkáspárt 1956 óta folytatott politikája lehetővé teszi a nyílt eszmei, politikai vitát, amelynek során érvekkel, meggyőzéssel küzdjük le a polgári-kispolgári eszméket, és segítjük elő a kispolgári gondolkodásmód és életszemlélet túlhaladását.

A kisárutermelő parasztság multjában, történelmi fejlődésében érvényesülő sajátosságok hatása a szocialista építés menetében hosszú ideig érezhető. A szövetkezetek szervezése, a mezőgazdaság szocialista átszervezése 1959-1962 között azokon a vidékeken haladt gyorsabban előre, ahol jórészt a gabonatermelés, a kevésbé belterjes mezőgazdasági ágazatok és - részben - az állattenyésztés dominált a mezőgazdaságban, az ott élő parasztság gazdálkodásában.

Ezeken a vidékeken a parasztság gondolkodásmódjában, felfogásában és törekvéseiben a kispolgári vonások nem érvényesültek olyan erőteljesen, mint a hagyományosan belterjesen gazdálkodó, a zöldség-, a szőlő- és gyümölcstermelés körzeteiben élő parasztság körében. Igaz, a zöldség-, de főleg a szőlő- és gyümölcstermelés nem teszi lehetővé a nagyüzemi gazdálkodás gyors kialakulását. Az azonban tagadhatatlan, hogy azok a belterjesen gazdálkodó, árutermelő paraszti rétegek, amelyeknél a felszabadulás után az átlagosnál jobban érvényesültek a kispolgári törekvések, ezt a jellegzetességüket jórészt a mezőgazdaság szocialista átszervezésének időszakában is megőrizték és e vonások - részben az új viszonyoknak megfelelő megváltozott formában - tovább élnek.

Ezzel is magyarázható, hogy 1962-ben, a mezőgazdaság szocialista átszervezésének befejezésekor elsősorban azokon a területeken maradt meg az egyéni gazdálkodás mellett az egyéni parasztok egy része, illetve alakultak alacsonyabb fokú mezőgazdasági szövetkezetek, ahol a belterjes mezőgazdasági termelés, főleg a gyümölcs- és szőlőtermelés széleskörű volt.

1962-ben a megmaradt 145 ezer egyéni parasztgazdaság az összes terület 3,3 százalékát birtokolta, de tulajdonában volt az összes kertterület 12,4 százaléka, a szőlőterületnek pedig 9,4 százaléka. 1962-ben 282 termelőszövetkezeti csoport, 34 szakszövetkezet és mintegy 100 hegyközség, illetve szakcsoport működött az országban, elsősorban a zöldség-, a szőlő- és gyümölcsstermelő vidékeken. Ezek a szövetkezeti típusok az összes mezőgazdasági terület 4,4 százalékán, a szántóterület 4,1 százalékán gazdálkodtak, de a szőlőterület 13,5 százalékát, a burgonya-, és zöldségterület 6 százalékát birtokolták. /5/

Az egyszerűbb szövetkezetek és az egyéni parasztgazdaságok zöme a Duna-Tisza közti, az északi, továbbá a szabolicsi és részben a dunántúli szőlő- és gyümölcsstermelő területeken helyezkedett el. 1962 végén a 300 termelőszövetkezeti csoport közül 100 Bács-Kiskun, 51 Szabolcs-Szatmár, 36 Pest, 33 Borsod-Abauj-Zemplén, 30 Zala, 27 pedig Csongrád megyében gazdálkodott. /6/ Bács-Kiskun megyében a 94.000 hold összes szőlőterületből 34.400 hold az egyszerűbb szövetkezetekhez tartozott, de túlnyomó többségben egyéni kezelésben maradt, s a kisegítő és egyéni gazdaságok külön még 11 ezer hold szőlőterülettel rendelkeztek. Pest megyében az 58.000 hold szőlőből 18.000 hold volt egyéni tulajdonában, 6.000 hold pedig egyszerűbb szövetkezetekhez tartozott. Borsod-Abauj-Zemplén megyében 19.000 hold volt az összes szőlőterület, ebből 6.000 hold egyéni tulajdonában volt, 3,400 hold pedig szakszövetkezetek kezelésébe került. /7/

E fő szőlő- és gyümölcsstermelő területeken - az ország más tájaitól eltérően - az állami gazdaságok és termelősövetkezetek mellett jelenleg is fontos szerepet töltenek be a szakszövetkezetek és még az egyéni gazdálkodás is megtalálható. Az 1970-es évek elején az országban működő 200 szakszövetkezetből 68 Bács-Kiskun megyében gazdálkodott, csaknem 35.000 taggal, ami azt jelentette, hogy az összes szakszövetkezeti tagoknak mintegy fele élt e megyében. A szakszövetkezetek a Homokhátság szőlő- és gyümölcsültetvényeinek 31 százalékan gazdálkodtak. /8/ A másik fontos vonás, hogy e vidékeken a tanyák száma korántsem csökkent olyan arányban, mint a Tiszántúlon, virágzik a tanyai háztáji gazdálkodás, erőteljes a tanyák villamosítása, és néhol még a tanyák, a tanyai gazdálkodás fejlődése is megfigyelhető. Bács-Kiskun megyében az 1960-as évek végén, az 1970-es évek elején 10 év alatt a szakszövetkezeti területeken a tanyák száma csak 5 százalékkal csökkent. Az 1970-es népszámlálás szerint a megyében a lakosság 30 százaléka lakott külterületen, tanyákon, s a mezőgazdaságban dolgozók majdnem fele tanyai lakos volt. 1970-ben a tanyai lakások 16 százalékában, 7.360 tanyában volt villany, az 1973-ban kezdődő tanyavillamosítási program keretében 1973-1976 között további 3800 tanyába vezették be a villanyt, és úgy számítják, hogy a megyében távlatilag 25.000 tanya villamosítható. /9/ Csongrád megyében a villamosított külterületi lakások aránya az 1970-es 22,3 százalékról 1977-ig 31 százalékra emelkedett. /10/ Pest megyében 1960 és 1970 között a tanyák száma - a tanyai lakosság kismértékű csökkenése mellett - valamelyest emelkedett. Ugyanakkor országosan a külterületi, tanyai lakosság

aránya 1960-1970 között 12 százalékról 8,6 százalékra csökkent. /11/

Ezek az adatok is szemléltetik azokat a sajátos fejlődési tendenciákat, amelyek az említett területek mezőgazdaságának és az ott élő parasztságnak a helyzetét jellemzik. E vidékeken érezhető leginkább a parasztság szocialista viszonyainak megfelelő egyéni vállalkozói kedvének újbóli megerősödése, felélénkülése a háztáji gazdálkodásban, a jelenlegi paraszti kisárutermelésben. Ez gazdaságilag egész társadalmunk számára hasznos, ugyanakkor itt jelentkeznek legélesebben a paraszti kispolgári törekvések is, minden negatív hatásával együtt /nyerészkedés, spekuláció, jogtalan haszon-szerzés/. Mindez az itt élő parasztság tudati fejlődésében is megmutatkozik /a kispolgári életszemlélet továbbélése, esetenkénti erősödése, individualizmus, stb./. Ezért a szocialista építés érdekei azt követelik, hogy e vidékek parasztságának gazdasági tevékenységét, termelő munkáját támogatva, szocialista rendünk törvényes lehetőségeivel élve, lépünk fel jogtalan nyerészkedési törekvései ellen és ne csökkentjük eszmei harcunkat a kispolgári gondolkodásmód és magatartás ellen.

A kisárutermelő parasztság felszabadulás utáni fejlődése, történelmi útja magában rejt egy általánosabb tanulságot is. A felszabadulás utáni években elsősorban a zöldség-, a szőlő- és gyümölcstermelő, valamint a fő állattenyésztő vidékek parasztságánál jelentkezett erőteljesebben a gazdálkodás belterjességének fokozására való törekvés. Csak ezen az uton,

maguk és családjuk megfeszített munkájával próbálhatták meg a kitorést szegénységükből, csak ilyen módon nyílt lehetőségük a felemelkedésre és a gazdasági megerősödéssre.

Az egész kisárutermelő parasztság szorgalma, megfeszített munkája, igyekezete emelte ki a magyar mezőgazdaságot a háboru okozta mély visszaesésből a felszabadulás utáni években és adott lendületet, fejlődést elsősorban a belterjes ágazatoknak. A mezőgazdaság ilyenirányu fejlődése és a parasztság szorgalma, a belterjesítés utjait kereső lendülete az 1950-es évek gazdaságpolitikai hibái miatt megtorpant. Ez a lendület éledt ujja a mezőgazdaság szocialista átszervezése után mind a szövetkezetekben, mind a háztáji gazdálkodásban. Az ujonnan létrejött szövetkezetek csak ugy tudtak megbirkózni a szövetkezeti gazdálkodás kezdeti nehézségeivel, hogy felhasználták mindazokat a tapasztalatokat, amelyeket tagjaik korábban, egyéni gazdálkodásukban a mezőgazdasági termelés és különösen az adott körzetre jellemző sajátos mezőgazdasági ágazatok és kulturák fejlesztésében elértek.

Mezőgazdaságunk fejlődésének fő utját és biztosítékát a szocialista mezőgazdasági nagyüzemek jelentik. Ugyanakkor a fejlődés nem lebecsülendő és nélkülözhetetlen forrását képezi a háztáji gazdálkodás, a kistermelés gyors korszerűsödése, intenzitásának növekedése, illetve az ezekben kifejeződő paraszti szorgalom, vállalkozói kedv és termelési igyekezet sokoldalú kibontakozása.

A háztáji gazdálkodásnak az 1960-as évek végétől tapasztalható erőteljes fellendülése azokban a mezőgazdasági ágazatokban tapasztalható, amelyek hagyományos belterjes ágazatok,

és amelyek jellegüknél fogva leginkább megkövetelik a kézimunkát és a termelői gondosságot. /Zöldség-, szőlő- és gyümölcsstermelés, valamint sertés- és baromfitenyésztés/. A háztáji- és kisegítő gazdaságok ezekben az ágazatokban - a nagyüzemek termelési támogatásával - a bruttó termelési érték jelentős hányadát szolgáltatják. 1975-ben a háztáji és kisegítő gazdaságok részesedése a zöldségstermelésben 48,8 százalék, a szőlőstermelésben 56,2 százalék, a gyümölcsstermelésben 53,6 százalék, a sertésstermesztésben 58,3 százalék, a baromfitenyésztésben 52,5 százalék volt. Áruértékesítésük 1970-1975 között 54,5 százalékkal emelkedett, és arányuk a mezőgazdaság összes áruforgalmában még valamelyest nőtt is, az 1970-es 23,4 százalékról 24,3 százalékra.^{/12/}

A belterjes gazdálkodás utjainak, módjainak keresése, az a hallatlan szorgalom, amely a parasztság jelentős tömegeit a felszabadulás után áthatotta, de csak részleges eredményre vezetett, most a szövetkezeti gazdálkodás korszerűsödése után, annak előrehaladásával kibontakozik a háztáji gazdálkodásban is. A régi paraszti szorgalom és a gazdálkodási, termelési törekvések így ujulnak meg szocialista viszonyainknak megfelelően, az egyre korszerűsödő szocialista nagyüzemek támogatására épülő, jelenlegi mezőgazdasági kistermelésben, háztáji gazdálkodásban. Olyan gazdasági és emberi erőforrás ez, amelynek felhasználása az egész társadalmunknak érdekében áll.

A szövetkezeti parasztság fejlődésének tendenciáit, ellentmondásait, távlatait nem érthetjük meg multjának, történelmi utjának ismerete nélkül. A mai jelenségek gyökerei

a múltba nyulnak vissza. A társadalom-fejlődésünk által felvetett mai kérdésekre csak a múlt ismeretében tudjuk megadni a helyes választ és a mai jelenségek múltbeli gyökereinek feltárásával válunk képessé a mai ellentmondások megoldására is. Ezért szükséges jól ismernünk a kisáru-termelő parasztság múltját, történelmi útjának tanulságait.

Rövidítések jegyzéke

I. Felhasznált irodalom

- A forradalmi ..., III., 1970. = A magyar forradalmi munkásmozgalom története. Harmadik kötet. Kossuth Könyvkiadó, 1970.
- Az MKP Hajdu- és Bihar megyében, 1974. = A Magyar Kommunista Párt szervezeti fejlődése Hajdu és Bihar megyében. 1944-1948. Debrecen, 1974.
- Az MKP Szabolcsban, 1970. = Az MKP szervezeteinek kialakulása és harca Szabolcsban. 1944-1948. Az MSZMP Szabolcs- Szatmár megyei Végrehajtó Bizottságának megbízásából kiadja a Szabolcs megyei Lapkiadó Vállalat, 1970.
- Asztalos I., 1968 = Asztalos István: Az állattenyésztés területi megoszlása Magyarországon. Akadémiai Kiadó. Bp. 1968.
- Balázs B., 1958. = Balázs Béla: A közóprótegek szerepe társadalmunk fejlődésében. Kossuth Könyvkiadó, 1958.
- Balogh S., 1975. = Balogh Sándor: Parlamenti és pártharcok Magyarországon. 1945-1947. Kossuth Könyvkiadó 1975.
- Balogh S., 1975. PK = Balogh Sándor: A politikai pártok és a szövetkezetek kérdése Magyarországon 1945-46-ban. Párttörténeti Közlemények 1975/4.sz.

- Bankits I., 1969. = Bankits István: Az osztályharc néhány kérdése Vas megyében. 1945-1948. Kiadja a Magyar Szocialista Munkáspárt Vas megyei Bizottsága Propaganda és Művelődési Osztálya. Szombathely, 1969.
- Blaskovits-
Labádi, 1965. = Blaskovits János- Labádi Lajos: Az osztályerőviszonyok 1946 nyarán és az MKP III. kongresszusa. Párttörténeti Közlemények. 1965/1.
- Berend T.I., 1962. = Berend T.Iván: Ujjáépítés és nagytőkeelleni harc Magyarországon. 1945-1948. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. Bp. 1962.
- Berend T.-Szuhay, = Berend T.Iván-Szuhay Miklós: A tőkés gazdaság története Magyarországon. 1848-1944. Kossuth Könyvkiadó, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1973.
- Borsi E., 1964. = Dr.Borsi Emil: A szocialista mezőgazdasági szövetkezeti mozgalom magyarországi kialakulásának előtörténetéhez. Párttörténeti Közlemények, 1964/4.sz.
- Dancs J., 1978. = Dancs József: Utak és állomások. Kossuth Könyvkiadó, 1978.
- Dobi I., 1962. = Dobi István: Vallomás és történelem. Bp. Kossuth Könyvkiadó, 1962. I-II. k.
- Dokumentumok /Szolnok m/,1971. = A felemelkedés útján. Dokumentumok Szolnok megye negyedszázados történetéből. Szolnok megyei Lapkiadó Vállalat, Szolnok, 1971.

- Dokumentumok a tanyakérdésről, 1977. = Dokumentumok a tanyakérdésről. Hazafias Népfront, 1977.
- Donáth F., 1969. = Donáth Ferenc: Demokratikus földreform Magyarországon. 1945-1947. Akadémiai Kiadó. Bp. 1969.
- Erdei-Csete-Márton, 1963. = Erdei-Csete-Márton: A mezőgazdaság belterjessége. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. Bp. 1963.
- Erdei, 1947. = Erdei Ferenc: A földhözjuttatott parasztság sorsa. Sarló Kiadás, 1947.
- Erdei, 1956. = Erdei Ferenc: A szövetkezeti uton. Szikra. Bp. 1956.
- Erdei, 1957. = Erdei Ferenc: Futóhomok. Gondolat Kiadó, 1957.
- Erdei, 1964. = Erdei Ferenc: A magyar mezőgazdaság fejlődésének 20 éve. - Husz év. Tanulmányok a szocialista Magyarország történelméből. Kossuth Könyvkiadó, 1964.
- Erdei, 1971. = Erdei Ferenc: Város és vidéke. Szépirodalmi Könyvkiadó. Bp. 1971.
- Fazekas B., 1967. = Fazekas Béla: Mezőgazdaságunk a felszabadulás után. Mezőgazdasági Kiadó. Bp. 1967.
- Fazekas B., 1976. = Fazekas Béla: A mezőgazdasági termelőszövetkezeti mozgalom Magyarországon. Kossuth Könyvkiadó, 1976.
- Fehér I. /Pécs/ 1972. = Fehér István: Politikai küzdelmek a Dél-Dunántulon. 1944-1946 között. Akadémiai Kiadó, 1972.

- Fehér I. /Szeged/, = Fehér István: Gazdasági és társadalmi változások Szegeden a felszabadulás után. 1973.
1945-1962. Akadémiai Kiadó. Bp. 1973.
- Féja G., 1957. = Féja Géza: Viharsarok. Bp. Magvető, 1957.
- Földmunkás, II., = Földmunkás- és szegényparaszttörmégek 1962. = Földmunkás- és szegényparaszttörmégek Magyarországon. 1848-1948. II. Szerk. Pölöskei Ferenc és Szakács Kálmán. Bp. 1962.
- Görög L., 1954. = Görög László: Magyarország mezőgazdasági földrajza. Tervgazdasági Könyvkiadó. 1954.
- Gunst, 1970. = Gunst Péter: A mezőgazdasági termelés története Magyarországon. /1920-1938/ Akadémiai Kiadó, 1970.
- Hegyi A., 1973. = Hegyi András: Szeged mezőgazdasága és parasztságának helyzete a Gömbös-kormány időszakában /1932-1936/. Acta Universitatis Szegediensis de Attila József Nominatae. Szeged, 1973.
- Jakab S., 1973. = Jakab Sándor: Nógrád megye története. 1944-1962. Kiadja a Nógrád megyei Tanács Végrehajtó Bizottsága. 1973.
- Jubileumi emlék- = Jubileumi tudományos emlékülések Borsodban, 1971. = Jubileumi tudományos emlékülések Borsodban, 1970. Miskolc, 1971.
- Konkoly-Thege S., = Konkoly-Thege Sándor: Állattenyésztésünk 1947. = Konkoly-Thege Sándor: Állattenyésztésünk helyzetképe. A Közgazdaság évkönyve. 1945-1947. Bp. 1947.

- Konkoly-Thege S., = Konkoly-Thege Sándor: Állattenyésztésünk fejlesztésének irányai, eszközei és eredményei. Állattenyésztési politika. Bp. 1948. Pátria.
- Kulcsár V., 1969. = Kulcsár Viktor: A magyar mezőgazdaság területi kérdései. Kossuth Könyvkiadó. 1969.
- Lackó M., 1966. = Lackó Miklós: Nyilasok, nemzetiszocialisták. 1935-1944. Kossuth Könyvkiadó. 1966.
- Legyőzhetetlen erő. 1974. = Legyőzhetetlen erő. A magyar kommunista mozgalom szervezeti fejlődésének ötven éve. Második kiadás. Kossuth Könyvkiadó, 1974.
- Magyarország története. 8. 1976. = Magyarország története. 8. 1918-1919, 1919-1945. /főszerk.: Ránki György/ Akadémiai Kiadó. Bp. 1976.
- Makó, II., 1974. = Makó az első felszabadult magyar város. II.köt. A népi demokratikus forradalom győzelme. /Szerk.: dr.Korom Mihály/ Makó városi Tanács, 1974.
- Mezőgazdasági dokumentumok, 1977. = Dokumentumok a magyar mezőgazdaság történetéből. /1945-1948/. /A kötetet összeállította és a bevezetőt írta: Káposztás István./ Kossuth Könyvkiadó, 1977.
- Mi lesz a tanyákkal? 1973. = Mi lesz a tanyákkal? Kiadja a Hazafias Népfront Országos Tanácsa és a Magyar Kommunista Ifjúsági Szövetség Központi Bizottsága. 1973.
- Nagy J., 1970. = Dr.Nagy József: A szocializmus építése Heves megyében /1945-1969/. A Heves megyei Tanács VB Művelődésügyi Osztálya. Eger, 1970.
- Nyers R., 1959. = Nyers Rezső: Szövetkezetek a magyar népi demokráciában. Kossuth Könyvkiadó, 1959.
- Olvasókönyv /Bács-Kiskun m/, 1975. = Olvasókönyv a magyar munkásmozgalom Bács-Kiskun megyei történetéhez. Bács-Kiskun megyei Lapkiadó Vállalat. Kecskemét, 1975.

- Orbán S., 1972. = Orbán Sándor: Két agrárforradalom Magyarországon. Akadémiai Kiadó. Bp. 1972.
- Ránki, 1963. = Ránki György: Magyarország gazdasága az első 3 éves terv időszakában. 1947-1949. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. 1963.
- Révai, II., 1966. = Révai József: Marxizmus és népiesség. - Révai József: Válogatott történelmi írások. II. köt. Kossuth Könyvkiadó. Bp. 1966.
- Ságvári Á., 1967. = Ságvári Ágnes: Népfront és koalíció Magyarországon. 1936-1948. Kossuth Könyvkiadó, 1967.
- Szabó I., 1976. = Szabó István: Agrárforradalom a Viharsarokban. /1945-1947/. Akadémiai Kiadó. Bp. 1976.
- Szakács K., 1971. = Szakács Kálmán: Paraszti érdekképviselet és szövetségi politika. Párttörténeti Közlemények. 1971/3.sz.
- Szakács S., 1971. = Szakács Sándor: A népi demokratikus agrárfejlődés kezdetei Magyarországon. 1945-1948. Akadémiai Kiadó, 1971.
- Szakács S., 1976. = Szakács Sándor: A földművesszövetkezeti mozgalom története. 1945-1949. Szövetkezeti Kutató Intézet. Közlemények. 115. 1976.
- Tanulmányok Zala megyéről, 1970. = Tanulmányok Zala megyéről. 1945-1970. Zala megye Tanácsának Végrehajtó Bizottsága. Zalaegerszeg, 1970.
- Tóth I., 1972. = Tóth István: A Nemzeti Parasztpárt története. 1944-1948. Kossuth Könyvkiadó. 1972.

- Veres P., 1948. = Veres Péter: A paraszti jövendő. Sarló.
Bp. 1948.
- Vida I., 1976. = Vida István: A Független Kisgazdapárt politikája. 1944-1947. Akadémiai Kiadó, 1976.
- Z.Nagy F., 1965. = Z.Nagy Ferenc: Ahogy én láttam ... Bp. Gondolat, 1965.
- Zsilák A., 1966. = Zsilák András: A magyar társadalom osztályszerkezetének alakulása a szocializmus építésének időszakában és a Magyar Dolgozók Pártja szövetségi politikájának fő vonásai. /1949-1956/ - A Kommunista Párt szövetségi politikája. 1936-1962. /Szerk.: Vass Henrik/ Kossuth Kiadó. 1966.

II. Pártok, intézmények, lapok, folyóiratok

- ÁFOSZ = Általános Fogyasztási Szövetkezet
- A H = A Holnap
- ASz = Agrártörténeti Szemle
- DÉFCSZ = Dolgozó Parasztok és Földmunkások Országos Szövetsége
- Dm = Délmagyarország /Szeged/
- DNP = Demokrata Néppárt
- E = Ellenzék
- F = Fórum
- FÉKOSZ = Földmunkások és Kisbirtokosok Országos Szövetsége
- FKgP = Független Kisgazda-, Földmunkás- és Polgári Párt
- FL = Földművesszövetkezetek Lapja
- FMDP = Független Magyar Demokrata Párt
- FOK = Földművesszövetkezetek Országos Központja
- FSzOK = Fogyasztási Szövetkezetek Országos Központja

- Gé = Gazdasági élet
- GT = Gazdaságstatisztikai Tájékoztató
- K = Közgazdaság
- KL = Kecskeméti Lapok
- KSH MA = Központi Statisztikai Hivatal Mezőgazdasági
Adattár
- KSH MSZS = Központi Statisztikai Hivatal Mezőgazdasági Sta-
tisztkai Zsebkönyv
- KU = Kis Ujság
- MBGy = Magyar Bor és Gyümölcs
- MDP = Magyar Dolgozók Pártja
- MFP = Magyar Függetlenségi Párt
- MKP = Magyar Kommunista Párt
- MOSZK = Magyar Országos Szövetkezeti Központ
- MRP = Magyar Radikális Párt
- MSÉ = Magyar Statisztikai Évkönyv
- MSK = Magyar Statisztikai Közlemények
- MSSz = Magyar Statisztikai Szemle
- MSZs = Magyar Statisztikai Zsebkönyv
- MSZK = Mezőgazdasági Szövetkezeti Központ
- NPP = Nemzeti Parasztpárt
- PDP = Polgári Demokrata Párt
- PI Arch. = MSZMP Központi Bizottsága Párttörténeti Intézetének
Archivuma
- PK = Párttörténeti Közlemények
- SIK = Statisztikai Időszaki Közlemények
- Sz = Századok
- SzDP = Magyar Szociáldemokrata Párt

SzFU	= Szegedi Friss Ujság
SzH	= Szegedi Hirlap
SzKU	= Szegedi Kis Ujság
SzN	= Szabad Nép
Szo	= Szocializmus
Szö	= Szövetkezés
SzSz	= Szabad Szó
TSK	= Történeti Statisztikai Kötetek
TSz	= Társadalmi Szemle
UFOSZ	= Ujbirtokosok és Földhözjuttatottak Országos Szövetsége
UMiL	= Uj Magyar Központi Levéltár

J E G Y Z E T E K

Bevezetés

1. Elsősorban Erdei Ferenc, Veres Péter, Darvas József, Féja Géza, Révai József és Molnár Erik munkássága figyelemre méltó a téma szempontjából.
2. Berend T.I. 1962, Ránki, 1963, Szakács S., 1971.
3. Balázs B., 1958, Donáth F., 1969, Orbán S., 1972, Balogh S., 1975, Tóth I., 1972, Vida I., 1976.

Helytörténeti művek is sok adalékkal szolgálnak a kis-
árutermelő parasztság felszabadulás utáni gazdasági,
társadalmi és politikai fejlődéséhez.

I. fejezet

1. TSK. Az 1941. évi népszámlálás. 1. Foglalkozási adatok községek szerint. Bp. 1975. 20-21. Vö.: Orbán S., 1972, 14.
2. Szakács S., 1971, 125.
3. Szakács S., 1971, 129.
4. TSK. Állattenyésztés. Országos adatok. 1851-1970. Bp. 1976, 24.
5. Uo. 35.
6. Konkoly-Thege S., 1948, 176-177.
7. Erdei-Csete-Márton, 1963, 76-77.
8. Gunst, 1970, 280-285. Magyarország mezőgazdaságának főbb üzemi adatai az 1935. évben. MSK 112.köt. 1941, 110, 111,
9. KSH MA, I., 1965, 297.
10. Uo. 296., 536., 537.
11. TSK. Az 1941. évi népszámlálás. 1. Foglalkozási adatok községek szerint. Bp. 1975, 33-35.
12. Magyarország birtokviszonyai az 1935. évben. I. MSK. Uj sorozat. 99. könyv. Bp. 1936, 12-13.
13. Asztalos I., 1968, 18-26. Konkoly-Thege S., 1948, 210-211. Görög L., 1954, 127-129.
14. Konkoly-Thege S., 1948, 211. Görög L., 1954, 128-129.
15. Asztalos I., 1968, 105-179. Konkoly-Thege S., 1948, 218. Görög L., 1954, 129-131.
16. Gunst, 1972, 110.
17. Gunst, 1970, 285. MSZs. 1947, 84-85. Elek László: A gyümölcs-termelés alakulása Magyarországon. 1895-1959. A.Sz. 1966/3. sz. 274-275.

18. Kulcsár V., 1969, 49-50.
19. Magyarország mezőgazdaságának főbb üzemi adatai az 1935. évben. MSK. Uj sorozat. 105. köt. Bp. 1938, 424-427.
20. Konkoly-Thege Gyula dr.: A földhaszonbérletek terjedése és azok jelentősége Magyarország trianoni területén. MSSz. 1940. I. 286-297.
21. Kerék Mihály dr.: A haszonbérletek Magyarországon, tekintettel a kishaszonbérletekre. MSSz. 1938. 5-6.sz. 623.
MSK.
22. Magyarország birtokviszonyai az 1935. évben. I. Uj sorozat. 99. könyv. Bp. 1936, 12-15.
23. Hegyi A., 1973, 7. Fehér I. /Szeged/ 1973, 83.
24. Király László: A mezőgazdaság amerikai utas tőkés fejlődése és a népi demokratikus agrár-átalakulás Bács-Kiskun megyében. /Kandidátusi értekezés. Kézirat./ 1977, 53-57.
25. Erdei, 1957, 122-123.
26. Berend T.I., - Szuhay M., 1973, 311.
27. Erdei Ferenc: Hej Nagykőrös, híres város. Kortárs. 1968/8. sz. 1275.
28. Uo. 1275.
29. Erdei, 1957, 81-82.
30. Révai, 1966, II., 52-57.
31. Erdei, 1971, 81-89., 107. Hegyi A., 1973, 9. Fehér I. /Szeged/ 1973, 85.
32. TSK. Az 1941. évi népszámlálás. 1. Foglalkozási adatok községek szerint. Bp. 1975, 33-205. A százalékos arányokat a közölt létszámadatok alapján számítottuk ki.
33. Erdei, 1957, 124.
34. Magyarország földbirtokosai és földbérlői. /Gazdacimtár/ 1935. évi adatok alapján. Bp. 1937.

35. Magyarország birtokviszonyai az 1935. évben. I. MSK. Uj sorozat. Bp. 1936, 190. Hegyi A., 1973, 42.
36. TSK. Az 1941. évi népszámlálás. 1. Foglalkozási adatok községek szerint. Bp. 1975.
37. Magyarország mezőgazdaságának főbb üzemi adatai az 1935. évben. MSK. Uj sorozat. 105. köt. Bp. 1938, 424-427., 545-547. Hegyi A., 1973, 42. A birtokosok és bérlők száma alacsonyabb volt a gazdaságok számánál Szegeden, ami abból adódott, hogy a korabeli statisztika külön vette számba a saját tulajdonu és a bérelt gazdaságokat, és mivel a több ezer bérlő jelentős része saját tulajdonu földdel is rendelkezett, a statisztika ezt minden esetben két gazdaságnak számította.
38. Hegyi A., 1973, 25.
39. Gunst, 1970, 397.
40. Erdei, 1971, 89.
41. Erdei, 1957, 110-112.
42. Révai, 1966, II., 50.
43. Révai, 1966, II., 54., 60., 71-76.
44. Lackó M., 1966, 169-173. Dm. 1939. május 31.
45. 1949. évi népszámlálás. 8. A foglalkozási statisztika részletes eredményei. Bp. 1950. 1-10. Magyarország története. 8. 1976, 772. Ránki, 1963, 374. A gyár- és üzemtulajdonosok, a vagyonból és jövedelemből élők és egyebek 1941-es adatait összevontuk.
46. MA. I. Bp. 1965, 46. Donáth F., 1969, 124.
47. MA. I. Bp. 1965, 46-48.
48. Donáth F., 1969, 391.

49. 1949. évi népszámlálás. A foglalkozási statisztika részletes eredményei. Bp. 1950, 11. Szakács S., 1971, 26.
50. Erdei, 1947, 14-18.
51. Konkoly-Thege S., 1947, 132.
52. Donáth F., 1969, 302-303. Szabó I., 1976, 89-91.
53. 1949. évi népszámlálás. 3. Részletes mezőgazdasági eredmények. Bp. 1950, 33-35.
54. MSE. 1948, 103.
55. Donáth F., 1969, 75.
56. 1949. évi népszámlálás. 3. Részletes mezőgazdasági eredmények. Bp. 1950, 4.
57. GT. 1948. febr., 97.
58. 1949. évi népszámlálás. 3. Részletes mezőgazdasági eredmények. Bp. 1950, 434-435.
59. Uo. 434-450.
60. Uo. 449-521.
61. Uo. 192-204.
62. Uo. 192-204.
63. Uo. 190-400.
64. Uo. 432-433.
65. KSH. Adatok és adalékok a népgazdaság fejlődésének tanulmányozásához. 1949-1955. Bp. 1957, 379.
66. KSH. MA. II. Bp. 1965, 401.
67. SE. 1949-1955. Szakács S., 1971, 243.
68. TSK. Állattenyésztés. Országos adatok. Bp. 1976, 116-119.
69. Magyarország élelmiszerkészlete. K 1948 ápr.25.
70. Ránki, 1963, 225.

71. Magyarország élelmiszerkészlete. K 1948.ápr.25.
72. Donáth F., 1969, 383.
73. Dr. Feyér Piroska: Szőlő- és borgazdaságunk történetének alapjai. Akadémiai Kiadó. Bp. 1970. 361.
74. GT. 1948. márc./Első füzet/ 187.
75. KSH MA I. Bp. 1965, 296.
76. Ránki, 1963, 223.
77. MSZs. 1948, 187.
78. Agrárgazdaságunk ezévi eredménye és hozadéka. K 1947.máj.11.
79. Ránki, 1963, 225.
80. Donáth F.: A magyar mezőgazdaság fejlődése. 1945-1948.
ASz. 1970. 1-2. sz., 33.
81. Donáth F., 1969, 17.
82. Ádám László: Tervgazdálkodás a mezőgazdaságban. Szo 1947.
febr.-ápr.
83. Orbán S., 1972, 57.
84. TSK. Állattenyésztés. Országos adatok. 1851-1970. Bp.1976,
35. A kötet csak a létszámadatokat közli, a százalékos
arányokat ennek alapján számítottuk ki.
85. 1949. évi népszámlálás. 3. Részletes mezőgazdasági ered-
mények. Bp. 1950, 11-12.
86. Uo. 91-108.
87. Berend T.I., 1962. Ránki, 1963, Donáth F., 1969. Szakács S.,
1971. Orbán S., 1972.
88. Orbán S., 1972, 56.
89. Donáth F.: A magyar mezőgazdaság fejlődése. 1945-1948.
ASz. 1970. 1-2.sz., 21.

90. Donáth F., idézett cikke uo. 34.
91. MSZs. 1948, 170.
92. Szakács S., 1971, 118.
93. Elég volt a havi 50.000 - 100.000 forintos jövedelmekből!
SzN 1948.jun.20.
94. Gé jun.20., aug.29. Friss István: Gazdasági fejlődésünk
néhány kérdéséről. TSz 1948.ápr.-máj.
95. A terményforgalom 35 százalékát a szövetkezetek bonyolít-
ják le. Szö 1948.febr.13.
96. Friss I. idézett tanulmánya TSz uo.
97. Friss I. idézett tanulmánya TSz uo.
98. GT 1947.okt., 588.
99. Donáth Ferenc: A falu szocialista fejlődésének kérdései.
TSz. 1949. 2.sz.
100. Erdei Ferenc: A paraszti jövő. F 1948. 7. sz.
101. Révai, 1966, II., 42-43.
102. Erdei Ferenc: A parasztság politikai fejlődése. F 1947.márc.
103. Veres P., 1948, 76.
104. Veres P., 1948, 28-29.
105. Veres Péter: A paraszti jövőhöz. Válasz Erdei Ferencnek.
F 1948. 8.sz.

II. fejezet

1. MSZs 1948, 103.
2. Mezőgazdasági dokumentumok, 1977, V.
3. Uo. VI.
4. Bankits I., 1969, 21.
5. Mezőgazdasági dokumentumok, 1977, VI.
6. Uo. VI.
7. Uo. VIII.
8. Uo. XX.
9. Uo. 454.
10. Dokumentumok /Szolnok megye/, 1971, 105. Nagy J., 1970,
53.
11. /Pécs/
Fehér I., 1972, 159.
12. A "hazafiak". Dm 1945.okt.25.
13. Égig szöktek az élelmiszer árak. KU 1945.okt.2.
14. SzN 1945. okt.24.
15. Szakács S., 1971, 242. KSH MA I. 1965.
16. A vidék szeptember havi árukiildeménye meghaladta a
békebeli mennyiséget. KU 1945. okt.14.
17. Magyarország ujjáépítésének 3 éves terve. A Magyar Kommu-
nista Párt választási programja. SzN 1945.szept.23.
18. A Magyar Kommunista Párt szegedi szervezetének hároméves
várospolitikai programja. Dm 1945. okt.21.
19. Szakács S., 1971, 179.
20. Mezőgazdasági dokumentumok, 1977, 113.
21. Falusi szeszbarók. A földmivesszövetkezetek maguknak
követelik a szeszfőzés jogát. SzN 1946. jan.22.

22. Feketehullám Budapesten. SzN 1946. jun.2.
23. Igazságos terménybeszolgáltatást! SzN 1946.május 9.
24. Szakács S., 1971, 107.
25. Szakács S., 1971, 244.
26. Mezőgazdasági dokumentumok, 1977, 465.
27. Mezőgazdasági dokumentumok, 1977, 485., 489-490.
28. Konkoly-Thege S., 1947, 130-132. Csodát művelt a "baromfiháromszög". KU 1946.okt.9.
29. Javul a tejellátás. K 1946.okt.6. Miért csökkent a tejfelhozatala? K 1946.dec.8. Tejtermelésünk. K 1947.márc.9. Az új tejáruk elé. K 1947.jul.13.
30. A termelőtől a fogyasztóig. SzSz 1946.nov.17.
31. A termelő a felét sem kapja meg a baromfi fogyasztói árának. SzSz 1946.szept.3.
32. Zavarok az állatértékesítés körül. K 1946.szept.1. Békeüzem a marhavágóhidakon. K 1946. nov.17.
33. Markos György: Őrjárat az árak körül. K 1947.okt.5.
34. Meg kell szüntetni az állatkereskedők kalózkodását. SzSz 1946.szept.5. Az állatpusztítás. SzSz 1946.nov.22. Mezőgazdaságunk helyzete. K 1947.márc.2.
35. Hét forintra szállítja le a hus fogyasztói árát Eröss János közellátásügyi miniszter. KU 1946.dec.6. Bőven van hus, baromfi, karfiol és zöldség a karácsonyi piacon. KU 1946.dec.25.
36. Paprikatermelésünk jövője. K 1946. dec.1.
37. Mezőgazdasági dokumentumok, 1977, 293-294.
38. Mezőgazdasági dokumentumok, 1977, 362.
39. KU 1946.nov.10.

40. Első lépés Kert-Magyarország felé. KU 1946.dec.8.
Igy épül Kert-Magyarország. KU 1946. dec.17.
41. Makó, II., 1974, 84.
42. Olvasókönyv /Bács-Kiskun megye/, 1975, 21o.
43. MBGy 1946. dec.1o., 1947.jan.1.
44. Mezőgazdasági dokumentumok, 1977, 131.
45. Miért tűnt el a baromfi, a tojás, a paradicsom, a budapesti piacokról? SzN 1946.szept.5. 19 forintos szabolcsi burgonyát 34,6o forintért ad el Budapesten az MSZK. SzN 1946.dec.2o.
46. Borsi E., 1964, 38-4o. PK.
47. Szakács S., 1971, 216. Balogh S., 1975, 61.
48. Borsi E., 1964, 44-45.
49. Szántó Béla előterjesztése a szövetkezeti helyzetről. PI Arch. 274-214/5. Erdei Ferenc: A szövetkezeti mozgalom és a földművösszövetkozetek. F 1946.okt. Borsi E., 1964, 45.
50. Az MSZK Igazgatósága 1946 jun.28-i, aug.31-i, 1947.jan.23-i, márc.21-i ülésének jegyzőkönyvei. UMKL MSZK-iratok. 7.d.35. Az MSZK osztályainak jelentése a Gazdasági Főtanácsnak. UMKL MSZK-iratok. 12. d. 63. Kerék Mihály, az MSZK és az igazság. SzN 1946.aug.31.
51. Miért tűnt el a baromfi, a tojás, a paradicsom a budapesti piacokról? SzN 1946.szept.5. Eltűntették, elrottasztották, elfeketéttek az MSZK-ban a hagymát. SzN 1946.szept.29. Kiskereskedői gyűlések a gyári és nagykereskedői spekuláció ellen. SzN 1946.okt.2o. Kinek használt, hogy felemelték a hagyma árát? SzN 1946.dec.2o.
52. Szántó Béla előterjesztése a szövetkezeti helyzetről. PI Arch. 274-14/5. Borsi E., 1964, 41-47.

53. A szövetkezeti mozgalom és a kommunisták. SzN 1946.máj.11.
54. Szántó Béla előterjesztése a szövetkezeti helyzetről.
PI Arch. 274-14/5.
55. A dolgozóké lett és a dolgozóknak termel Kecskemét "hirös" konzervgyára. SzN 1946.jul.4. K 1947.jul.3., aug.31.
Makó II., 1974, 109.
56. Alaptalan támadások a Mezőgazdasági Szövetkezeti Központ ellen. KU 1946.aug.30.
57. Kerék Mihály, az MSZK és az igazság. SzN 1946. aug.31.
58. Erdei Ferenc: A szövetkezeti mozgalom és a földművesszövetkezetek. F 1946.okt.
59. Az MSZK osztályainak jelentése a Gazdasági Főtanácsnak.
UMKL MSZK-iratok. 12. d. 63.
60. Kié legyen a gyümölcs? SzN 1946.szept.3.
61. Segítséget kérnek a földművesszövetkezetek. SzN 1946.okt.13.
62. Az MSZK Gyümölcsosztályának kimutatása az 1946.aug.1. és december 31-közötti forgalomról. UMKL MSZK-iratok. 7.d.35.
63. Mezőgazdasági dokumentumok, 1977,149.
64. Mezőgazdasági dokumentumok, 1977, 175.
65. Növekszik-e állatállományunk? K 1947.okt.26.
66. Mezőgazdasági dokumentumok, 1977, 510., 533-534., 538-539., 541.
67. Mezőgazdasági dokumentumok, 1977, 502. A jóvátételi szarvasmarhák felvásárlása. KU 1947.jun.19.
68. Az újabb állatösszeírás eredményei. K 1947.nov.30.
69. Tejtermelésünk. K 1947.márc.9.

70. Konkoly-Thege S., 1948, 191-200.
71. Konkoly-Thege S., 1948, 195-201.
72. A jövőévi zöldség- és főzelékárak. SzN 1947.jan.1.
73. Szakács S., 1971, 117.
74. Kereskedelem féluton. K 1947.jan.26.
75. Kötött vagy szabad ár? K 1947.jul.20.
76. MBGy 1947.jul.1.
77. Szakács S., 1971, 242. Nagy Kázmér: Mi lesz tavasszal?
K 1947.okt.26.
78. Mezőgazdasági dokumentumok, 1977, 162.
79. A konzervipar hároméves terve. K 1947.márc.2.
80. KSH MA I., 1965, 296. Épül Kert-Magyarország. - Rekord zöldségtermés. SzN 1947.ápr.6.
81. Lejjebb az árakkal! Vessenek véget a spekulációnak!
SzN 1947.máj.20. Fokozódik az élelmiszerfelhozatal, de alig olcsobbodnak az idénycikkek. SzN 1947.jun.15. A krump-
li. SzN 1947.jun.19. Még mindig 3-4 forint a cseresznye.
KL 1947.máj.22. Még mindig drágák a zöldségfélék. KL 1947.
máj.29.
82. Szövetkezeti szervezkedés nélkül a magyar parasztság nem lesz életképes. - Erdoi Ferenc nyilatkozata. FL 1947.máj.24.
83. Megszövegezik a gyümölcsértékesítés alapokmányát. K 1947.
máj. 11. A gyümölcsértékesítés megszervezése. MBGy 1947.
aug.10. Jun.22: Nagygyűlés Kecskeméten. MBGy 1947.jun.20.
Azonnali lépések a mesterségesen előidézett burgonyahiány megszüntetésére. SzN 1947.jun.26.
84. Két hét múlva bőségben lesz főzelék és gyümölcs. SzN 1947.
jun.5. A bőségesen termelt szabolcsi burgonya nyomában,

- amelyet a gonosz spekuláció tart vissza. SzN 1947.jun.27.
85. Láncolás okozta a piaci drágulást. KU 1947.jun.1. Veres Péter: Termelői árak - fogyasztói árak. Közvetítő kereskedelem, vagy szövetkezet? SzSz 1947.jun.24.
86. Ezer forintot keresnek egy állaton egyes kereskedők. SzSz 1947. jun.25.
87. A mezőgazdaság helyzete. K 1947. aug.11. Aszálykár és szervezési hibák mellett a pánikkeltők is előidéztek az élelmiszerek drágulását. KU 1947.szept.28. Siralmas beszámoló az Alföld legnagyobb vásáráról. KU 1947.okt.3. A főváros szabad husforgalmat javasol. Az élelmiszerek nagyrésze ismét zugutakra jut. SzSz 1947. okt.5.
88. A kecskeméti gyümölcstermelők nyílt levele. MBGy 1947.máj.1. Nagy Kázmér: Az agrárrolló legendája. K 1947.jun.29.
89. Három nagy-bank, 12 cukorgyár és 150 nagykereskedő milliós profitja. SzN 1947.máj.11.
90. A hegyaljai földművesszövetkezetek vitába szállnak egy nyilatkozattal. FL 1947.szept.13.
91. 1949. évi népszámlálás. 3. Részletes mezőgazdasági rész-eredmények. Bp. 1950.
92. Uo.
93. Uo.
94. FL 1947.máj.24.
95. Mezőgazdasági dokumentumok, 1977, 783.
96. Szakács S., 1971, 216.
97. A földművesszövetkezetek rendkívüli közgyűlése. FL 1946. szept.10.

98. Borsi E., 1964, 55-56.
99. Az egyközpont a földművesszövetkezeti hálózatra épüljön.
FL 1947.máj.3. Nem nyugszunk bele, hogy a földhözjuttatottak, és a földművesszövetkezetek az egyközpontban háttérbe szoruljanak. Paraszti aggodalmak a MOSZK körül. FL 1947. máj.17.
100. 200 árudával rendelkezik 200.000 szövetkezeti tagért és a dolgozók életszínvonalának emeléséért küzd az ÁFOSZ.
Szö 1947.márc.7. Nagyzüzemi rendszerrel és felesleges kezek kikapcsolásával nyomja le az élelmiszerárakat. K 1947.jul.6.
Az ÁFOSZ Budapest élelmezéséért. K 1947 aug.31.
101. K 1947.aug.31.
102. Uo.
103. Az MKP szövetkezeti irányelvei.Az MKP KV Államgazdasági Osztályának jelentése. PI Arch. 274-14/6.
104. Uo. 274-14/6.
105. A földművesszövetkezetek helyzetéről, gondjairól és teendőiről beszél a szervezési osztály vezetője. FL 1947. okt.11.
106. A MOSZK Igazgatósága üléseinek jegyzőkönyvei. UMKL M.606. - 2.d6.
107. A zempléni földművesszövetkezetek küzdelme és boldogulása. FL 1947.dec.20.
108. A MOSZK főosztályainak havi jelentései. UMKL M. 606.-6.d19.
109. Szövetkezetek a külkereskedelemben. K 1948.márc.7.
110. Borsi E., 1964, 58-59.
111. Erdei, 1956, 83-85.

112. Erdei, 1956, 85-101.
113. Az MKP szövetkezeti irányelvei. Az MKP KV Államgazdasági Osztályának jelentése. PI Arch. 274-14/6.
114. Az MKP Politikai Bizottságának 1948.ápr.22-i határozata.
115. Megszűnt a MOSZK deficitje. Szö 1948.ápr.9.
116. A terményforgalom 35 százalékát a szövetkezetek bonyolítják le. Szö 1948.febr.13.
117. Fazekas B., 1976, 43.
118. Nem tudja értékesíteni termését százezer kistermelő.
SzSz 1947.szept.11. Ezerötszáz vagon rizs termett tizezer holdon. SzSz 1947. okt.9. Százezrek követelik: Megfelelő árat és hitelt a paprikatermelőknek. SzSz 1947. okt.15. Holdanként kétezer forintos ráfizetéssel termelik a dohányt. Árjavítást követel 36 ezer gazda. SzSz 1947. okt.18. Szabó Pál: Kert-Magyarország felé. SzSz 1947.nov.1. Szabó Pál: Kert-Magyarország felé. Győzött az öntöző tiszántuli kisparaszt. SzSz 1947.nov.9. A termelői lista győzött a Paprikabeváltó Szövetkezet tisztújító közgyűlésén. SzFU 1948.febr.15. Mire képes a kisparasztok szövetkezése. SzFU 1948.jun.25. Tóth I., 1972, 271-272.
119. KSH MA I. 1965, 536. Ránki, 1963, 223. A rizs példája. K 1947.dec.21. Az alföldi szikések új aranya. Rizs-láz a Tiszántulton. Gazdagságot hoz a faluba a rizs. Szö 1948. jan.2. Szövetkezeti kézbe a rizstermelést. Gé 1948.szept.5.
120. Szakács S., 1971, 242. KSH MA I., 1965, 537.
121. Törzskönyvezett baromfiállományunk 30, juhállományunk pedig 70 százalékkal nagyobb, mint a háború előtt volt. SzSz 1948.jun.5.

122. Tulhaladtuk a békebeli állapotot a naposcsibeellátás terén. K 1948.máj.30.
123. Konzerviparunk múlt évi eredményei. K 1948.febr.1.
124. Veres P., 1948, 28-29.
125. Veres P., 1948, 28.
126. Veres P., 1948, 106.
127. Veres Péter: A paraszti jövődőhöz. Válasz Erdei Ferencnek. F 1948. 8.sz.
128. Emelkednek a földárak. K 1948.márc.28.
129. Beszélő számok az "új földesurak"-ról. Gé 1948.okt.3.
130. Hegedüs András: Az MDP első szövetkezeti konferenciája. TSz 1948.aug.-szept.
131. Szakács S., 1976, 93,94.
132. Megalakul a Községi, az ÁFOSZ s a Lóhusüzem egyesítéséből a "Közért". SzN 1948.ápr.25. Megjelent a Nemzeti Vállalatokról szóló rendelet. Gé 1948.aug.8. Az ÁBOFORT megalakulása. MBGy 1948.szept.1. A földművesszövetkezetek és a nemzeti vállalatok. Gé 1948.okt.24.
133. Szakács S., 1976, 111-112. Nyers R., 1959, 70-71.
134. Nyers R., 1959, 70-71. Szakács S., 1976, 111-112.
135. MBGy 1949. jan.1.

III. fejezet

1. Vida I., 1976, 34.
2. Orbán S.: Adalékok a földreform utáni falusi viszonyok tanulmányozásához. ASZ 1968. 3-4.sz.
3. Tóth I., 1972, 66.
4. Orbán S.: Id.tanulmánya. ASZ 1968. 3-4.sz.
5. A gazdagparasztok Magyarországa felé. KU 1946.máj.23.
A kisgazdapárt politikáját támogató birtokos parasztság helyzetéről, életmódjáról, társadalmi- politikai arculatáról, a felszabadulás utáni politikai küzdelmekben való részvételéről hű képet kapunk a volt kisgazdapárti politikusok memoárjaiból:
Dobi I., 1962., Z.Nagy F., 1965., Dancs J., 1978.
6. Tóth I., 1972, 34-36.
7. Tóth I., 1972, 39.
8. Makó, II., 1974, 46.
9. Legyőzhetetlen erő. 1974, 169.
10. Az MKP Hajdu és Bihar megyében. 1974, 29. PI Arch. 274-16/88.
Az MKP Szabolcsban. 1970, 41. Jakab S., 1973, 45.
11. Legyőzhetetlen erő. 1974, 169. Vida I., 1976, 50.
12. Vida I., 1976, 59-53.
13. Földmunkás, II., 1962, 1050-1053.
14. Legyőzhetetlen erő. 1974, 169.
15. KU 1945 szept.18., okt.17.
16. A Kommunista Párt elítéli a gyűlések rendbontóit. SZN 1945.
szept.18. Vida I., 1976. 107.
17. Nagyiván ur "uj demokratikus rendje". Dm 1945.jul.13.
18. Miért léptem ki a Független Kisgazda Pártból? SZN 1945.nov.3.
19. Vida I., 1976, 114-115.

20. Legyőzhetetlen erő. 1974. 170. Fehér I. /Pécs/ 1972, 249.
21. Vida I., 1976, 117.
22. Tóth I., 1972, 111-115. Dm 1945.nov.7.
23. Balogh S., 1975, 529.
24. Tóth I., 1972, 111-112.
25. Révai József: A választások mérlege. SzN 1945.nov.9.
26. Vida I., 1976, 129.
27. Orgovány és Izsák szellemét élesztgették Kecskeméten. SzN 1945.nov.16.
28. Dm 1946.jan.19. Vida I., 1976, 146.
29. Dm 1946.jan.19., 20., 29.
30. Vida I., 1976, 146.
31. A szentesi rendőrkapitány kálváriája. KU 1946.febr.16.
SzN 1946.márc.19.
32. KU 1946.márc.21. SzKU 1946.márc.21., 22., 23.
33. PI Arch., 274-16/89.
34. PI Arch., 274-16/89. Nagy J., 1970., 64. Fehér I. /Pécs/ 1972, 281.
35. Donáth F., 1969, 245-258.
36. Balogh István dr. államtitkár: "Legyen már vége a forradalomnak!" SzKU 1946.márc.27.
37. A nép ítélte? KU 1946.aug.3. A nép ítélte? SzKU 1946.aug.6.
"Nyálazás" SzKU 1946.aug.23.
38. Dm 1946.jul.16. SzKU 1946.máj.16.
39. Z.Nagy Ferenc: Politikai felelősség. KU 1946.máj.12.
40. Epilógus. SzKU 1946.jun.9. A nép ítélte? SzKU 1946.aug.6.
41. Révai József: Páris és Miskolc. SzN 1946.aug.4.

42. 1949. évi népszámlálás. 3. Részletes mezőgazdasági eredmények. Bp. 1950.
43. PI Arch. 274-16/91.
44. Makó, II., 1974, 69.
45. Tóth I., 1972, 181-182.
46. PI Arch. 274-16/89., 274-16/90.
47. A makói Kisgazda Párt a vasárnapi botrány miatt nem vesz részt a város és a vármegye közgyűlésén. KU 1946.jul.28. Makó, II, 1974, 86.
48. Hogyan borították fel a kisgazda "kupecek" és basaparasztok Vásárhelyen a koalíciót? SzN 1946.dec.12.
49. PI Arch. 274-16/90.
50. PI Arch. 274-16/89.
51. A forradalmi, III., 1970, 117-118.
52. Blaskovits-Labádi, 1965, 76.
53. Legyőzhetetlen erő. 1974, 181.
54. Uo. 181.
55. Blaskovits-Labádi, 1965, 85.
56. PI Arch. 1974-16/94. Tanulmányok Zala megyéről. 1970, 57.
57. Makó, II., 1974, 103.
58. Egyezzünk meg a 3 éves tervben. Beszélgetés Z.Nagy Ferenc kisgazdapárti képviselővel. SzN 1947.jan.1.
59. Vida I., 1976, 254.
60. Nyilatkozat, Dm 1947.febr.26. Makó, II., 1974, 110.
61. Vida I., 1976, 258., 267., 272.
62. Tóth I., 1972, 192-205. Vida I., 1976, 272-276. Jakab S., 1973, 70-71.
63. PI Arch. 274-16/94.

64. PI Arch., 274-16/94.
65. SzKU 1947. febr.21.
66. Tóth I., 1972, 219-222.
67. Mezőgazdasági dokumentumok, 1977, 849.
68. Erdei Ferenc: A parasztság politikai fejlődése. F 1947.márc.
69. Erdei F. id. tanulmánya. uo.
70. Sulyok Dezső: Mivégre vagyunk a földön? A H 1947.márc.15.
71. Sulyok Dezső: Mivégre vagyunk a földön? A H 1947.márc.15.
72. Cs.Halász Lajos: A demokrácia védelmében. A H 1947.márc.19.
A Szabadság-párt politikáját és taktikáját részletesen elemezte Erdei Ferenc a Fórum 1947 áprilisi számában megjelent Polgári demokrácia és fasizmus c. cikkében. Ságvári Á., 1967, 225-226.
73. PI Arch. 274-16/155., 274-16/94.
74. Orbán Sándor: A Demokrata /Barankovics/ Néppárt történetéhez. 1945-1949. Sz 1948.1-2.sz.
75. A Magyar Függetlenségi Párt programja. E 1947.aug.30. Az MFP programját idézett műveikben elemzik Balogh Sándor, Ságvári Ágnes és Vida István, azonban nem mutatnak rá eléggé arra, hogy e program magában foglalta az árutermelő paraszti rétegek követeléseit, a polgári agrárfejlődéshez fűzött illuzióikat is.
76. A Magyar Függetlenségi Párt programja. E 1947.aug.30.
77. A Magyar Függetlenségi Párt programja. Uo.
78. A pártok gazdasági programja. A Magyar Függetlenségi Párt. K 1947.szept.7.

79. Ismét eljárás indult Nagyiván János ellen, aki Szeged környékén uszított a demokrácia ellen. Dm 1947.máj.24. A Szabadság-párt gyűlése. SzH 1947.jun.17.
80. A Magyar Függetlenségi Párt jelöltjei. SzH 1947.aug.17. Betegági interju Keresztes Tamással, a mintagazdával, a szegények képviselőjével. E 1947.szept.6. Vida I., 1976. 325-326.
81. Vida I., 1976, 315.
82. Ellenzékiség és tiszta demokrácia. SzN 1947. aug.17. A bírálószabadsága. SzN 1947.aug.24.
83. Révai József: Az ellenzék. SzN 1947. aug.26.
84. PI Arch. 274-16/157.
85. Balogh páter pártot alapít. Dm 1947.jul.25. Nem tévedtünk. Dm 1947.jul.29. Megalakult a Pfeiffer-párt Szegeden. Dm 1947. aug.3. Ez az építő ellenzékiség? Dm 1947 aug.23. Az igazi ellenzékiség. Dm 1947. aug.24.
86. PI Arch. 274-16/94., 274-16/96.
87. PI Arch. 274-16/96. Jakab S., 1973, 78-79.
88. Vörös lobogó és nemzetiszini zászló. SzN 1947.aug.22.
89. Makó., II., 1974. 133. Kiáltvány Szeged polgárságához. SzH 1947.aug.31.
90. Meg ne csaljanak. KL 1947.aug.24.
91. Tóth I., 1972, 236.
92. PI Arch. 274-9/40.
93. PI Arch. 274-9/40.
94. PI Arch. 274-9/40. Jubileumi emlékülések Borsodban. 1971, 249-250. Jakab S., 1973, 76-77. Balogh Sándor: Parlamenti és pártharcok Magyarországon. 1945-1947. /Kossuth Könyvkiadó

1975/ című művében a Borsod, Gömör, Abauj és Zemplén megyékből álló választókerület választási eredményei tévesen szerepelnek. Abauj megye választási adatai kerültek közlésre az egész választókerület eredményei gyanánt. Ezek szerint az MKP szavazataránya mindössze 14,3 százalék, a valóságban azonban 26,1 százalék, a Pfeiffer-pártté 45,8 százalék, a valóságban viszont 29,1 százalék volt, a többi párt közölt eredményei is eltérnek a valóságtól. A választókerület tényleges számszerű eredményei /az egyes pártokra eső szavazatok/: MKP: 83.111 /26,1 %/, FKGP: 24.102 /7,4 %/, SzDP: 49.146 /15,4 %/, NPP: 19.363 /6,8 %/, DNP: 38.886 /12,2 %/, MFP: 92.788 /29,1 %/, MRP: 5.339 /1,6 %/, FMDP: 6.090 /1,8 %/, PDP: 1.389 /0,4 %/.

95. Legyőzhetetlen erő. 1974, 179.
96. Tóth I., 1972, 240.
97. PI Arch. 274-9/40.
98. Uo. 274-9/40.
99. Uo. 274-9/40.
100. Tóth I., 1972, Vida I., 1976.
101. PI Arch. 274-9/40. Vida István idézett művében Pfeifferék és Barankovicsék választási sikerét elemezve úgy véli, hogy abban a tőkés-földbirtokos osztályok, az uri középosztály maradványai és egyes gazdagparaszti, polgári értelmiségi, kispolgári csoportok népi demokrácia ellenessége mellett a nincstelen és szegényparasztság, valamint az ipari munkásság kevésbé öntudatos rétegének elégedetlensége is szerepet játszott. Ezt írja: "Ugyanakkor az, hogy helyenként

be tudtak hatolni /Pfeifferék és Barankovicsék/ a föld-reform után is jelentős számú nincstelen és szegényparaszt-ság, valamint az ipari munkásság kovésbé öntudatos rétegébe, abban mindenekelőtt a gazdasági helyzet játszott szerepet. Az életszínvonal csak lassan emelkedett, a háboru utáni nyomoruságot nem lehetett máról-holnapra felszámolni. A Tiszántulon, éppen a Viharsarokban jelentős volt a munkanélküliek száma." Azt a feltételezést azonban, hogy a Tiszántulon, a Viharsarokban nincstelenek, szegényparasztok, munkanélküliek szavazatai is hozzájárultak volna a Pfeiffer-párt és a Barankovics-párt választási sikeréhez, a választási eredmények nem támasztják alá. Ugyanis azokban a tiszántuli, viharsarki körzetekben, ahol magas volt a nincstelenek, a szegényparasztok aránya, s jelentős volt a munkanélküliek száma is, a jobboldali ellenzéki pártok nem értek el sikert, s a baloldali pártok politikai befolyása igen erőteljesen érvényesült.

102. PI Arch. 274-9/40.

103. Uo. 274-9/40.

104. Uo. 274-9/40.

105. Uo. 274-9/40. Nem megalapozott Vida Istvánnak az a következtetése, hogy a Pfeiffer-pártnak elsősorban a borsodi iparvidéken sikerült behatolnia az ipari munkásság egy részének soraiba is. Azokban a helységekből ugyanis, ahol nagy számban éltek ipari munkások, bányászok, ott a kommunista párt szavazataránya az 1945-ös választásokhoz képest tovább emelkedett, és igen magas volt. Az MKP szavazatainak aránya

Kitekintés

1. Orbán S., 1972, 75.
2. Fazekas B., 1967. 71-72.
3. Fazekas B., 1967, 119.
4. Zsilák A., 1966, 145-147.
5. Mezőgazdaságunk a szocialista átszervezés idején.
1958-1962. SIK /57. köt./ 1963/7. 36. Erdei, 1964, 125-135.
6. KSH MSZs 1963.
7. SIK Mezőgazdasági Adatok. KSH 1966/9. II.köt. 154-161.
8. Mi lesz a tanyákkal? 1973, 44., 46.
9. Uo. 44. Dokumentumok a tanyakérdésről. 1977. Feljegyzés
a tanyai települések fejlődéséről Bács-Kiskun megyében.
1977.okt.14. Farkas József HNF megyei titkár jelentése.
10. Dr.Komócsin Mihály: A tanyakérdés Csongrád megyében.
Szeged, 1976., 12. A tanyai tanácskozások és az állami
intézkedések eredményei és hatása az ott élő lakosság élet-
körülményeire. 1977.okt.12. Molnár Sándor HNF megyei titkár
/Csongrád m./ jelentése.
11. Dokumentumok a tanyakérdésről, 1977. A tanyai lakosság
életkörülményei Pest megyében. 1977.nov.8. Kovács Antalné
HNF megyei titkár jelentése.
12. Dr.Misi Sándor-Dr.Markó Lajos: A háztáji és kisegítő gaz-
dálkodás. Kossuth Könyvkiadó, 1977. 36., 41.

2;
fld. V - ílleni - ann pönd - pöndpönd
- fann. eld. - eleni's gættir to þor. Eleni's
betrið.

119. eld - kya a kyp - is 47 rjóðum. a. kviðing -
er ein a myndir. 4. 1. 1. 1. 1.

- 146 - Gættir pönd is a pönd - pönding -
fölsun þor - þor!

— . . —

Kaustis pönding - emni is gætt -
höfandi stinnast

Þrustur is a